

RECEIVED

11-10-1923
17-23
Reg. m-317

76

W. H. W. W. W.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૩૭૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૫૨૨-તાને ખાગલ

વિષય ૬-૧૩

પરસ્તાને પાગલ !

ઉદ્દેશ

ચક્રમોનું પ્રદર્શન !

એક રમુજી નોવેલ.

૧૫૫૨ — એકાદશી સદી સુધીના ઇતિહાસ

૧૫૫૨ — એકાદશી સદી સુધીના ઇતિહાસ

આ નોવેલમાં જાપેલા સ્કેચીઝનો તૈમામ દક્ષ એના લખનાર “મશરેક” તે મી. સોહરાય શહેરિયાર ધરાનીને હસ્તક છે, માટે એ નોવેલમાંના કાષ્ટી સ્કેચને કાષ્ટએથી જાણવો નહીં. યા કાષ્ટી નાટકમાં એના લેખકની પરવાનગી સીવાય કાષ્ટી સ્કેચ યા એનો કાષ્ટી ભાગ આમેજ કરી દેવો નહીં—જે એમાંના સ્કેચનો ઉપયોગ લેખકની રજા વગર કરવામાં આવશે તો તેમ કરનારને સીર જોખમ રહેશે.

યજ્ઞદેગઢી સન ૧૨૯૨.

ઈ. સ. અકટોબર ૧૯૨૨.

કામલ રૂપીઆ એ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
૧૯૧૮
ગુજરાત પીરાઈર સંગ્રહ

૧૦૩૭૮

૪૨

આ “પરસ્તાને પાગલ” નામની નોવેલ “મશરફ” તે મીં સોહરાબ શહેરિયાર ઇરાનીએ મુંબઈ, બેલીલલાવ, નવા આતશબહેરામ પાસેના સીમરડીવાલા હાઉસમા પોતાને માટે લખી ને પ્રગટ કીધી છે, અને મીં ફરામરોજ ફસ્તમજી ઇરાનીએ મુંબઈ, ૨૪૪, બજારગેટ સ્ટ્રીટ, ફોટમા આવેલા પોતાના એક્સપ્રેસ પ્રીટીંગ વર્કસમા મીં મશરફને માટે છાપી છે.

અર્પણ :

મુંબઈ શહેરમાં અને હિન્દુસ્તાનમાં જે બધાં
અરધીયાંઓ અને કાતરીયાંઓ હોય

તેમને મહારી ઘણી

સલામ સાથે

અર્પણ.

“ મશરેફ ”

*
"Every time a man smiles, but
much more so when he laughs, he
adds to the length of his life!"

"Blessed are those who laugh, for they shall grow fat. Blessed are those who make them laugh, for their presence is a benediction, and their speech sends the blood dancing with joy through all its channels of circulation, giving fresh vigour to the body and new impulses and inspirations to the mind, sweetening the sorrows, and aiding us to bear the burdens of life!"

"Fun is more than physic, and whoever
invents or discovers a new
supply deserves the name of a
public benefactor."

બ્યારે પણ તમારો જીવ ધરથી કંતાળિયો હોય,
 બ્યારે પણ પરપોટાની માફક ઉગી નિકળેલા કુટકળીયા
 દુકાનદારોથી તમારો જીવ નાસીપાસ થયો હોય,
 બ્યારે પણ થોડે પૈસે સોળે માલ મેળવવા ઉપરથી
 તમારો વિશ્વાસ ઉડી ગયો હોય,
 ત્યારે

જરૂર, પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટમાંની એનજીન્યર બીલ્ડીંગ
 વાલી હુમારી પ્રાવીઝન અને પરચુરણ
 સામાનની નવી દુકાન

ધી યાદગાર સ્ટોર્સ

ને

એક ત્રાયલ આપજો.

એકજ ભાવ, ઉત્તમ માલ તેથી વધુ ઉત્તમ રીતભાત.
 ભલે માલ ખરીદો યા ના ખરીદો, પણ જરૂર એક વખત
 હુમારી મુલાકાત લેઓ-તેમાંજ તમારો ખરો લાભ સમાયલો છે.

નવું જાણવું, નવું જોવું,

અને દરેક ચીજમાં સંતોષ મેળવવો હોય તો
 હુમારાં નામની નોંધ ખસુસ કરી તમારી
 નજર સામે હુમેશ રાખજો.

ઘર સંસારને તંદરોસ્તી સાથે નીલાવવા માટે

સોજીન અને વગર ભેલના સારા મસાલાની જરૂર છે, તેમજ ઉંચામાંની ઘા, કોફી, ખાંડનીથી જરૂરત રહેછે; તે ઉપરાંત બધાં કરીયાણાની ઘરમાં ગરજ પડેછે.

સારો માલ, પ્રમાણીક દામ, એક બચ્ચા-નેથી કગાવાની ધાસ્તી નથી. ધી.

અમારી દુકાને પધારશો
તો ઉપલી હમા ચીને
ઉપરાંત દરેક ભતને
તુકકો સોજીને મેલો
પણ મલશે.
સુરજ છાપનું
ઉંચામાં ઉંચું
કેશર
વેચીએ
બીએ.

મેમણ મહમદ ગની મસાલાવાલા
કુંબહ, કાફર મારફીયાં, દુકાન નાં. ૧૮૬.

રાંધવામાં
સાડ ને ઉંચું
ધી નહીં
વાપરવામા આવે
તો તંદરોસ્તીને
તુકસાન પહોંચેછે
અને જીંદગીને કંટાલા
ભરેલી કરી નાંખવામા
આવે છે, માટે જમવાની
ચીનેમાં સજીથી વધારે જે
ચીજ પર તમહારે ધ્યાન
આપવાની છે તે 'ધી' છે.

કાફર મારફીયાં
જુની અને
ભરોસેદાર
દુકાન.

અમારે ત્યાં
દરેક ચીજ
હુલકે
તેમજ
જથાખંધ
મલશે.

ભેલસેલ વગરનું, ચરખી
વગરનું, કોઇથી દગા-
ખાજી વગરનું ઉંચામાં
ઉંચું

અમારે ત્યાં મલશે, જે
તમહાને તંદરોસ્ત રાખશે.

બનામે પાક ચઝાં.

દીબાચો.

પુસ્તક આકારે બાહર પડેલી મ્હારી નોવેલ્સમાની આ ચઢદમી ક્રીતાબ છે. મ્હારી પડેલી નોવેલ “પરસ્તાને ચક્રમ” હતી અને તે રમુજ પુસ્તકથી શુરૂઆત કીધા પછી ફરીથી તેવીજ એક રમુજ ચોપડી બાહર પાડવા માટે વચમા બાર ક્રીતાબોનો એક લાખો ખાલો પડી ગયો છે, જે માટે મ્હારે એટલોજ ખુલાસો કરવાનો છે જે ત્રેજીક અને સાધારણ વાર્તાઓની નોવેલ્સ બનાવતા જેટલી મહેનત પડે છે તેથી ઘણી વધારે મોટી ઝહેમત કેમીક નોવેલ બનાવવામા હોય છે એક ચીઝ એવી લખવી કે જે વાચવાથી વાચનારને અને સાંભળનારને હું દઈને એક હમ્મું આવી જાય તે ચીઝ હું ખાર મુશીને કહું છું કે જેવી તેવી ઝહેમતથી નથી બનતી. મગર, એખી યાદ રાખવાની વાત છે કે પત્રીત્ર કુદરતે અમ નાચીઝોને એક બક્ષેસ કીચી હોય છે જેના પ્રતાપેજ આવી વલાણુ લઈ શકાય છે બેશક, પાક પરવરદેગારે દરેક ઇન્સાનમા ખામી સાથે ખુબીખી ભરેલી છે, અને તેજ ખુબીની બરકતથી એક લેખક રમુજ જેવી અઘડી ચીઝને આસાન બનાવી તેને કાગઝના સકાઓપર રેખું કરી શકતો હોય તો તેમા આલી શાન તે પત્રીત્ર કુદરતનીજ છે.

પરસ્તાને ચક્રમ અને પરસ્તાને પાગલ વચ્ચે લગભગ સાત વરસનો ખાલો થયો એટલે એ સાત વરસો દરમ્યાન હું પાગલોની પુઠેજ લાગેલો હતો એમ જો કોઈ માને તો તે એક બૂલ થાય ! કેમ જે સાત વરસ પછીજ

માંડરોડના જાણીતા
 “જો વન”
 રેસ્ટોરાંના માલિકને
 નવો સાહસ.

સહથી પહેલા.
ધરાની જરથોસ્તી
મીઠાઈવાલા.

આખી મુંબઈના
જરથોસ્તીઓને
આમંત્રણ દેતી એક
મોટી નવી દુકાન.

જન્મશસ્ત્રી ધરાની
ધંધાદારીને તેના નવા
સાહસમાં ઉત્તેજન આપી આમલ
નવાનવા એ વામદારી ફરજ છે.

૧૭૬૬ માસ ૬
જિન્નાબાદ શાહિદ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

સાપરશની છે કે
મળવીએ
તમહારી કીમતી વાંખત અને
સંકમળનો પેસો ફોકડ
જતો બચાવવો એ
અમારી ફરજ છે.

કકડી જલેખી
નરમ સુતરફેળી
મલાહીનાં ખાળ
જાતજાતના હલવા
હલવા ડીશીસ
હલવા આલખરસ
ઝકારેડ મેસુર
ફરમાસુ બેવર
કકીના લાડવા
મોરા મીઠા પેંડા
માવાનો મેસુર
દુધનો હલવો
ભરૂચની મીઠાઈ
 હર હંમેશ
તૈયાર મલશે.

वार तेहि वार
साबगरेह नवनेत
बगन प्रसजना ओक आरु
आपी खुबो.

तमछारी इपीली न होस
 पुशी यई नय लेवी
 मोहाध पुरी

ओक वमत अमारी साबे
 काम पावी ओक तामल दाभल
 ओरर आभी
 पात्री करो.

ઈંચુ ધી, સોજ્જો માલ,
માહકો તરફ સચ્ચતા,
પ્રમાણીકપણું એ
અમારો મુદ્રાક્ષેપ છે.

“એ વન”
સ્વીટમીટ માર્ટ,
શુભામહુસેન પીલ્ડીંગ
અંતરેશ, ૬,
ત્રામ તરમીનસ.

લાયકની લાયક કદર
 ખુબી, કોમનો પૈસો
 કોમમાંજ ફરતો
 રાખવો, એ તમહારો
 ધર્મ છે.

મેં ફરીથી એવી વાતોને મનપર લીધી છે અને ઘણા ટુંક વખતમાં આ ચોપડીમાંના સ્કેચીઝ ચીતરી કાઢ્યા છે. જે માટે હું કોઈ જાતની વડાઈ નથી લેતો, કેમ જે ઉપર લખ્યા મુજબ એ એક કુદરતી બહેસની વાત છે.

મેં આ મ્હારી નોંધેલમાં ટુંકી ટુંકી રમુજ ઉપજાવે તેવી વાર્તાઓ લખી છે અને એ બધા સ્કેચીઝ ખ્યાલાતમાં અને શબ્દોમાં નીરદોશ રહે તેની મેં સંભાલ લીધી છે. કેટલીક વખતે લોકો હલકું બોલીને અને ગાલ ગલોજ બાંડીનેથી રમુજ (!) કરી શકે છે, મગર તે રમુજથી પાક ખુદા ખરા રમુજ લેખકોને દુરજ રાખે એવું મુજ કમતરીનનું ઈચ્છવું છે. આ પુસ્તકમાંના મ્હારા ઘણાખરા સ્કેચીઝમાં સુચના અને મતલબનો સમાવેશ મેં કીધો છે, અને તેથી એ જો “વીટ” અને “હયુમર” એ બેથી ભરેલું તમહને જણાય તો હું મ્હારી મહેનત સફળ થયલી સ્હમજીશ અને ખુશી થઈશ. પણ, વહી કેટલાક સાહેબોને એમાંની કોઈક ચીઝ “નોનસન્સ” જેવીથી લાગે તોખી યાદ રાખવાની અને દરગુઝર કરવાની વાત છે કે (તે જો તેમના વીચાર મુજબ એકબારથી નોનસન્સથી હોય છતાં) તે “ઇનનોસન્સ” છે.

આ પુસ્તકમાં જગેજગ બાષાનું ખુન થયલું જોવામાં આવશે અને તેથી હું દરગુઝર ચાહીને તેના કારણમાં જણાવીશ કે કોમીક ચીઝજ એવી છે કે જોને ચાંચનારાઓની જનાબમાં મુકતા બાષાને મરડી નાંખવી પડે છે. જો કે બધાજ સ્કેચીઝ અને હાસ્યમાં તેમ લખવાનું નથી, છતાં ઘણું મોટું ભાગે “કોલોકવીયલ સેનટનસીઝ” મુકતા યાને સંસારને પેશ પડતા વાકયો સંસારી બાષામાંજ ગોઠવતા “બાષાનું ખુન” ખાસ કરવુંજ પડે છે ! અને એવી રીતે ખુન કરતી વખતે લોહી નીકલતું નથી એટલે લેખકોને આવા સંજોગમાં એ ખુન માફ છે !! વહી, આજકાલ જોડાક્ષર વીગેરેપર અમે પારસીઓના પત્રોજ ખાસ ધ્યાન આપતા નથી તો તેવી રીતે લખેલી ચીઝો ફાકટ જતી જોઈને અસહી ખરી આદત લાચારીએ ખાસ છોડી દીધેલી હોય

સાલગરેહું
તમારી સાલગરેહું પમરતી
રાખવા માટે તમહને હાર, ઉર,
ગજરા, બટન વગેરેની જરૂર પડશે માટે
જેવા બેઠકો તેવા નહાના મોટા હાર તુરા ગજરા
ખનાની આપશું નેવાથી બે થી છત્રક થશે,
પમરતથી ખુશ થશે, અને તમારે ત્યાંના
પહોંચાણો વખાણુ કરશે.

આ નામ
હેકાણું નોંધી રાખજો.

મુંબઈ, કાફડા
મારકીટની અંદર
(ફલાવર મારકેટમાં)
બે દુકાન
નાં. ૧૭ અને નાં. ૪૨.

જીવા
ધનજી
કુલવાલા.

મુંબઈ, આંટરોડપરની
(પન્નાલાત્ર બીલડીંગમાં)
બે દુકાન
નાં. ૨ અને નાં. ૧૪.

પીલા, સફેદ, ખસરહ
ને પોલનેરન ગુલાખ,
—
મોધરા, અંબેલી, નાંધ,
ગુલછડી ને નેવાલી.
—
દેલીયા, સનફલાવર
અને
ખતભતના રંગબેરંગી
ડાંખલીવાલા
વેલાતી કુલ.

કાફડા મારકીટમાં
અને
આંટરોડ ઉપર
અમારીજ દુકાને પારસી
ખાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હાર
તુરા ને કુલ માટે પધારે છે
તેનું મુખ્ય કારણ એજ છે
કે અમે તાજા અને સુંદર
કુલો કીફાયત દામથી
આપીએ છીએ.

જે જે કુલોની
સીજન હશે તે
કુલો તે સીજનમાં
મલી શકશે.
—
અમારાં ગા-
મડી અંપા અને
વેલાતી અંપા
(મેથનોલીયા)
ની ખુશખુની મળહ તો
એકવાર લેજો.

છે અને તેથી એની બૂલો ખોટી આવત તરીકે પારસી લેખકો વચ્ચે હવે વગર સંકેતે જરી છે. મતલબ કે અમારા પારસીઓમાં ખરી ગુજરાતી ભાષામાં લખનારા તો છે, પણ તેઓ જ્યાં લખે છે તે પ્રેસમાં ખરાપણાને મરડી નાંખવામાં આવે છે અને તેથી શુદ્ધનું અશુદ્ધ મળખુરન થઈ જાય છે ! અને તે મળખુરી એક આવત તરીકે ઠસી ગઈ છે !

મુંબઈની સ્મોલ કોઝીઝ કોરટના વડા જજ સાહેબ મીંડુલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ મ્હારા પુસ્તક “પરસ્તાને ચકરમ” માટે (જન્મતનશીન બાઈ હાજમહમદ અલારખ્યા શીવજના નાણીતા “વીસમી સદી” માં) લખ્યું કે “ખુબીવાહુ હાસ્યજનક પુસ્તક છે.” અને તે તેવણનો વગર માંગવે અપાયલો અભીપ્રાય હતું બહુ માનથી યાદ કરતો રહું છું અને જીવીશ ત્યાં સુધી સદા મોટા માન સાથે યાદ કરતો રહીશ. નાણીતા રમુજ લેખક શેક બેહાંગીર ખી. મરઝબાનના પુસ્તક “કૌતક સંગ્રહ” માટે લખીને તે બાદ મ્હારી કીતાબને એ મહસ્યે જે મરતખો આપ્યો છે તે સાથે હું એમનો બહુ બહુ આભારી છું અને આ પુસ્તક પણ એમને ગમશે એની આશા રાખું છું. આવા સાફદીલના સ્વતંત્ર અભીપ્રાયનીજ મોટી કદર કરવામાં એક લેખક વાજખી મગરૂરી લઈ શકે.

અને, હવે એક ફરજની યાદ કરીને હું આજના આ નોવેલનો દીખાવો ખતમ કરું છું. હું ઘણો ખુશી છું કે મ્હારી આ ચઢદમી નોવેલ એક મ્હારા જાતવાલા બાઈના પ્રેસમાં છપાય છે. મીંડુલાલમરઝબાઈ રસ્તમજી ઈરાની એક ચાલાક જવાન છે અને જે ક્રીદન અમારા જાતીબાઈઓમાં હસ્તી ધરાવે છે તે ક્રીદન એમનામાં છે જેથી ઈતરાહલાહ થોડા વખતમાં એવણુ બહુ આગલ થઈ જશે. મહેનતને મહેનત નહીં સહમજનારા અને તેને આસાનીથી કપાડી હરેક કામ ખત અને ધીરજ રાખીને કરવાની શક્તી ધરાવનારા જેઓ આ દુનિયામાં ફાવી શક્યા છે તેમાંના એક મીંડુલાલમરઝબાઈ રસ્તમજી ઈરાની છે. આજે “પરસ્તાને પાગલ” ને છાપવાથી એવણે પોતાના પ્રેસમાં બુકવર્કની શુરુઆત કીધી છે, પણ હું એટલું જ ખરા દીલથી ઇચ્છું છું કે ભવિષ્યમાં

એક તંદરૂસ્તી! હજાર ન્યામત.

હવાદારૂથી કંટાળેલા ચાહુ દરદી પીડાતા લોકો માટે

હવા વગરનો ડાકટર ભાગ ૧ લો ... કી. રૂ. ૧-૦-૦

(૧) કબજ્યાત, તેને દુર કરવાના ઉપાયો (ખીજ આવૃત્તિ) ૦-૮-૦

(૨) હવા તથા તેના ગુણ-ચીત્ર સાથે ... ૦-૮-૦

(૩) ખોરાકથી શક્તિ કેમ મેળવાય, તેની કીમતી ખબર ૦-૬-૦

(૪) દુધનો ખોરાક, તેના ચમત્કાર ખીજ આવૃત્તિ
વધારા સાથે ... ૦-૧૨-૦

(૫) ખહી, ક્ષયરોગને મટાડવાના કુદરતી ઉપાયો
ચીત્રો સાથે ... ૦-૮-૦

(૬) હાઇડ્રો થીરેપી, પાણીથી દરદીને આરામ આપવા વીધે ૦-૧૦-૦

જીવન શક્તિનું અંધારણ-ખીજ આવૃત્તિ (ચીત્રો સહિત) ૨-૮-૦

તદન નવું પુસ્તક છપાયું છે.

“મહોત્તને મુલતવી કેમ રખાય?” અથવા

તંદરૂસ્ત લાંબી સુખીજીવંતી કેમ લોગવાય? (કી. રૂ. ૩ ર.)

સાદી ઘરમાં કરવાની કસરતો, મરદ તથા ઓરતો માટે.

(૧) કમ્મરને મજબુત કરવાની કસરતનો નકશો કી. રૂ. ૦-૪-૦

(૨) ગરદન-ખાંડુ વગેરે મજબુત કરવા માટે નકશો ... ૦-૪-૦

(૩) સવારે ખીજાનામાં લેવાની (A) ઓરતો માટે
ખાસ (B) કસરત ... ૦-૮-૦

(૪) જોર-શક્તિ મેળવવાની-ખાસ કસરતનો નકશો (C)(D) ૦-૮-૦

(૫) કસરતનો કાયદો ... ૦-૪-૦

(૬) જડા અંગ (obesity)ને પાતલું કરવાની કસરતો ૦-૮-૦

(૭) કબીર વાણી ... કી. રૂ. ૩-૦-૦

હવા વગરનો ડાકટર-ભાગ રજો અથવા અપવાસ નવી આવૃત્તિ છપાયે છે.

પ્રગટકર્તા—એ. પી. માદન. હૃદયહોમ, સાંતાક્રૂઝ.

મુખ્ય છાંય—કોટમાં જનરલ પોસ્ટ ઓફીસ સામે.

એવી એવી રહેંકડો બલકે હજારો અકેકથી સરસ ન્હાની મોટી કીતાબો એવણુ છાપતા રહે. ભાઈ ફરામરોઝ ઈરાની અને જાણીતા બતીવાલા શેકની ભાગીદારીનું આ “એક્સપ્રેસ પ્રીટીંગ વર્ક્સ” છે, જે નવા પ્રેસમાં આવી સફાઈદાર અને સુંદર રીતે આ પુસ્તક છપાયું છે, આથી હું મેસર્સ ઈરાની અને બતીવાલા મેહેરબાનોને આ લાઈનમાં એક ચલકતું ભવિષ્ય ઇચ્છી ઘણી મુબારકબાદી આપું છું.

છેવટે, હું જહેરખખર આપનારા બીરાદરોનો, અગાઉથી ધરાક થઈ નામ નોંધાવનારાં મેહેરબાનોનો, અને હવે પછી થનારાં આ પુસ્તકના ધરાકોનો ઉપકાર માનું છું. ખુદા પીશ.

ભીમરડીવાલા હાઉસ,

બોમ્બીતલાવ,

મુંબઈ, તા. ૧-૧૦-૨૨.

“મશરેફ.”

દમણ
દરીયે કીનારે

વરસો સુધી દમણમાં મચેલા
દાદરેવાલા હોટલના માલિકે
આ વરસથી પેસેનજરોના
ધસારાને પુખ્તી વલવા એક ન-
વું જુ કુશાદે મોટું હોટલ દમ-
ણને બરાબર દરીયે કીનારે બહુ
અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલમાં,
બાંધ્યું છે.

નવું
દાદરેવાલા હોટલ

દમણની આગોહવા ઘણી
સારી છે જેથી મોજમજલ
કરવા ઉતરી પડનારાં સહે-
લાણીઓ અને ખીમારી-
માંથી તુરતનાં સાબ્લ થયલાં
માણસોને ત્યાં આવવું
ધણું ફાયદાકારક હોય છે,
અને જે સઘલાં અમારા
હોટલમાં આવી ગયાં છે
તેઓ અમારેજ ત્યાં ફરી
ફરીથી આવે છે અને મહી-
નાઓ સુધી રહે છે.

હોટલમાં લાંબો
વખત રહેવું હોય
તો આગમજથી
લખી બંદોબસ્ત
કરવો.

લીસખતના વાઇ-
ન્સ ખોરાકી વીંગરે
માટે
૧ કાર્ડ લખી
ભાવતાલ
મંગાવો.

ખીજાનાની સફાઈ સુધ-
રાઈમાં અમારું હોટલ
પહેલા નંબરનું છે. ખાવા
પીવાની બાબતમાં તો
“એ. વન” છે.

ધરના જેવીજ ઉમદા
મેનેજમેન્ટ છે.

અકેક પછી એક સુંદર
ન્યામતની ભરપુર દીશીય
એવી જમાડશું કે તમહે
કદીખી “દાદરેવાલા
હોટલ” ને ભુલી જશોજ
નહીં.

દમણ

બેહેરામશાહ અરદેશર દાદરેવાલા,
દાદરેવાલા હોટલના માલિક અને
લીસખતના ઉંચા પોરટો, વાઈન્સ, લીકથોર, બ્રેન્ડી,
તથા ખોરાકી સામાનના વેપારી.

૩૩

ખોરાકર મલકે મુખ્ય કે દેશાવર ધરખેઠાં માલ પહોંચતો કરવામાં
આવશે. વી. પી. સ્વીકારી શકાય તેવો માલ વી.પી. થી મોકલવામાં આવશે.

“પરસ્તાને પાગલ”નું

સાંકલ્યું :

:૦:

સ્કેચ.	પેજ.	સ્કેચ.	પેજ.
રેસકોર્સનો ઘોડો ...	૧૭.	આદરજી ઘાસલેટનું ...	૧૦૫.
સીલવર વેડીંગની ભેટ ...	૨૨.	સીંહાવલોકન ...	૧૧૧.
વીચીત્ર ફાણસ સલગાવનાર ...	૨૫.	કવી કાવસ ક'ટોલું ...	૧૧૮.
ચીવવટ વેપારી બચ્ચો ...	૨૬.	ધરાની બાગબાન ને ...	૧૨૧.
ઉધ લાવવાનો ઈલાજ ...	૩૩.	કાજ કરનારી ...	૧૨૩.
દાલભાતમાં મસુરચંદ ...	૩૬.	માહુતાબબને કસેલી કસોટી ...	૧૨૬.
નવો વાયુચક્રાસ્ત્રી ...	૪૩.	રાજા એદલજીની સાલીના લગન ...	૧૨૯.
આકાશીયાનો ચકાશીયા ડાઘ ...	૪૬.	પ્રાણીયો પહેલવાન ...	૧૨૯.
લાંબા નાદરની ટુંકી સુના ...	૫૧.	આંતરડામાપુ દીલસોઝ ...	૧૨૯.
ગામડેની જીંદગી ...	૫૫.	મેજસ્ટ્રેટ ...	૧૩૪.
અમારી આયા જતી રહી ...	૬૧.	માથામાઝ માખણીયો ...	૧૩૭.
નેચરલ કે અનનેચરલ ...	૬૩.	બાનુઆની સખા ...	૧૪૨.
આવડ વગરની ખેતી ...	૬૬.	ફલી ફીલસુફની ફીલસુફી ...	૧૪૭.
દુખતો દાંત ...	૭૧.	નજલાની દવા ...	૧૪૭.
અમે મચ્છી પકડવા ગયા ...	૭૪.	ધરાનીની દાઢી ...	૧૫૦.
સુકન અને અપસુકન ...	૭૭.	સ્ટેમપ ડ્યુટી વધી ...	૧૫૩.
લીમજી બીસકોટનો કુતરો ...	૮૨.	વગર ધરનાના હજાર ધર ...	૧૫૬.
ધના પટેલની બીલાડી ...	૮૪.	વીમા કંપનીનું લફડે ...	૧૬૪.
રાણીના બગીચામાં દેશી સંગીત ...	૮૮.	હું ડાક્ટર થયો ...	૧૭૧.
મોહબતના મેદાનનો શરમાલ ...	૯૩.	એક વીચીત્ર ઝાડ ...	૧૭૪.
શીકાર ...	૯૮.	બાપની શીખામણ અગાસી ...	૧૭૭.
ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર ...	૯૮.	સુધી ...	૧૮૨.
લે છે કે ...	૧૦૩.	Know Thyself ...	૧૮૬.
જમશેદનો અંહકાર ...		હું બટાલીયનમાં નેડાયો ...	૧૮૬.
ધરમાં બનાવેલું માખણ ...		જુરી હાઉસમાં ગડબડ ...	૧૯૨.
		ગુલાબની સાદી ...	

એક્સપ્રેસ
પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ

૨૪૪, બજાર ગેટ સ્ટ્રીટ, ડાહ્યા, મુંબઈ.

અમારે ત્યાં
લગન અને નવજોતની
ચીટીઓ, હર કીસમના
નહાના મોટા પોસ્ટ કાર્ડસ
અને વીઝીટીંગ કાર્ડસ, એનવેલોપસ,
હેન્ડબીલ્ડસ, ન્યુસપેપર, ચોપાન્યા, ચોપડીઓ
વીગેરે કીફાયતે વાચદાસર છાપી આપવામાં આવે છે.
એકવાર કામ છપાવી ખાત્રી કરી જુઓ.

HIGH CLASS PRINTERS, STATIONERS,
BOOK-BINDERS, ETC.

Prompt attention to the URGENT WORKS.

LOWEST RATE.

BEST WORK.

Trial Solicited.

EXPRESS
PRINTING WORKS,
244, Bazar-gate Street,
FORT,
BOMBAY.

ખનામે પાક યજ્ઞદાં.

મી૦ “મશરેક” કૃત “પરસ્તાને પાગલ!”

૧

રેસકોસના ઘોડા.

હું એક ઘોડા લેવાનો થયો. મહારા ક્યાં ભોગ લાગ્યા કે મેં રસ્તમ રેસીયાની તે માટે સલાહ લીધી ! રસ્તમે વખાણ પર વખાણ કરીને કહ્યું “દીકરા સોરાબ, મહારા માને તો રેસમાં રદ ખાતલ થયલો એક ઘોડા લે!”

“રદ ખાતલ થયલા ઘોડાને કાંય લેઉં?” મેં પુછ્યું.

“અરે તું એમાં નહીં સમજે!” રસ્તમે ખુલાસો કરીધો “રેસ કોરસમાં રદ થયલો એટલે ગાડીમાં જોડવા માટે તો અવલ નંખરેનો! મહારા ધ્યાનમાં એક ફરસ્ટ ક્લાસ ઘોડા ત્હારી ગાડીને જોડવા માટે છે જે રેસમાં હંમેશા શીફ્થ આવીને કુલુક થશે!”

“તે ઘોડાનું નામ શું?” મેં પુછ્યું.

“ખલેક એનડ વહાઇટ!” રસ્તમે કહ્યું “એના ટાંટીયા ખલેક છે અને માથું વહાઇટ છે!”

“ખલેકનું નામ?”

“કેકાઉસ કરારીયા.”

“કેકાઉસ કરારીયાનો ખલેક એનડ વહાઇટ!”

“હા, એ રેસમાં હંમેશા વીન આવતો. પણ ઘેરાનો ખાધો ઉતાવલી યોજ ધણું તે જોડીને નાંખી દઈને વગર સવારે વીન થઈ મરે! એટલે નામ વાયડું પડી ગીયું, નહીં તો ઘોડો “એ.” વન!! એ વખત સત્તર ઘોડાની રેસમાં એ સોલમો થયોછ! ને એક વખતે માથાભાર દુર થઈને છડો ગા-યોછ! છેલ્લી ત્રણ રેસમાંની જેમાં પોતે ટપકાઈ પડવાથી પલેસ થતો રહી ગયો, ને એકમાં જોડીને નાંખીને વીન થયો!! કેકાઉસના એ ઘોડાની એવી દોલાના ઘોડા જેવી ચાલ હોવાથીજ નાખખોદગીયો રેસમાંથી બાતલ થયોછ, નહીં તો જનનર તો એવું અશરાફ છે કે ભલા ભલા ટીપ લેનારાઓ ઉધી પાછડી પહેરવામાંથી બચી ગીયાછ! મહારે માને તો તહારી ગાડી માટે એજ ઘોડો ખરીદી લે, તહારી ગાડી તો એવી એમ પાણીની માફક ખેંચી જશે કે જેથી અંદર ખેસનારાંઓ બધાં ખુશ ખુશ થઈ જશે.”

આઠલી બધી વખાણ! અને પછી દોસ્તનો બોલ તોરાંય કે વાર? મેં તો કરારીયાની દાદીમાં હાથ ધાકીને તેને સહમજબી પડાવી તેનો રેસનો ઘોડો સસતામાં પડાવી લીધો અને ઘરે જઈને છોકરાંઓને હરખભર વધાઈ આપી!! છોકરાંઓની ખુશી થયાં કે રેસનો ઘોડો છે એટલે હવે ગાડીમાં ઝડપથી ફરવાની મજાહ આવશે!

ખીજે દીવસે ગાડીમાં તેને જોડયો તો મહને એ જોઈને ધણી અજયબી લાગી કે ઘોડો આગલ જવાને બદલે પાછલ જતો હતો!! તે ઘોડાને પોતાને માટે જાણે એવું મત હતું કે કુદરતે તેના આગલા પગો પાછલ મુકી દીધા છે અને તેની આંખો પુછડી તરફ છે! એટલે જયારેખી હું લગામ ધીલી મુકીને “ચયચયચ” કરીને હાકું કે તે આગલ ચાલવાને બદલે પાછલ જાય! જયારે ધણા જોરમાં ચાલુકના ફટકાઓ લગાઈ તયારે તેને ખયાલ આવે કે આગલા પગ આગલજ છે!

એક દહાડો એમજ આગલા પગ પાછલ સમજીને તેણે જે પાછળ પાછળ ચાલવા માંડયું કેની કે તે એક ભઈયાની દુધની દુકાન સાથે ગાડી અઠડાવી મુકી! અને તે પછી વહી ગાડી ખરૌખર દુકાન સાથે લાગી છે કે નહી તે

જેતો હોય તેમ બલેક એનડ વહાઈટે ડોક ફેરવીને પાછલ જોયું અને ડોક ફેરવતાજ મુંડું દુધની કઢાઈમાં દુધ પીવા માટે ખોસયું. નખોદ ગીયાને જીવ સખખે જતો હતો તે દુધ પીવા ગયો ! પાણુ મુંડું કઢાઈમાં ખોસતાંજ ગરમ ગરમ દુધની જે વરાળ લાગી કેની તે મહને લઈને જાણે રેસકોરસમાં ગીન થવા દોરતો હોય તેમ આંખ વીંચીને ચાહોમ આગલ ને આગલ દોડવા ને ધસવાજ લાગ્યો !

બઈયાના દુધથી દાઝી ગયલો તેથી ઘેર લેતો હોય તેમ રસતામાં તેણે એક દુધવાલીને ઝીંકી નાંખી અને તેની સાથે ચાલતા એક ગવલીને માથું મારીને કુટખોલની માફક ઉડારી નાંખ્યો ! પછી એક કામાડી અને બે કુલીને ટપકાવી નાંખ્યા બાદ એક થાંભલાને જઈને અડડ્યો તયારેજ ડાકીને દમ ખાતો હશે ! મેં ઉતરીને તેની ગરદન પર “ખુચ-ખુચ” કરીને હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં સહમનજવા માંડયું, તો મહારા પગના સુંધારા લેવાને મસે ઘેરાના ખાધાએ ગુઠણ આગલતું ખોટું કાહાડી લેવાનો વીચાર કર્યો ! પાણુ મહારા વડ વાંચાતા પુણુ મહને આડે આવ્યા તે મેં સમયસુચકતા વાપરીને પગ તુરતજ ખેંચી લીધો !

રેસકોરસમાં એના બરડાપર કોઈ દહાડે જીન નાંખ્યું હશે કે નહીં, તે જ્યારે બી હું જીન નાંખવા જઈ કે જોલાળ પીતી વખતે આપણે જેમ કમકમીએજ તેમ એ બંધો કમકમીને ધડજ ધબકી રહે ! ને જીન લાવ્યા પછી બે ચાર લાત દીવાલને મારીયા વગર કે જમીન પર પગ પછાડ્યા વગર બલેક એનડ વહાઈટે ચાલવાના તો જાણે એના બાપ બપાવાના સમ સોગંદજ લીધેલા !

એક દહાડો હું એને ધોલીતલાવથી મારકીટને રસતે પાયધુણી લઈ જવા માંગતો હતો, પણ મારકીટ આગલ આવ્યો કે પાયધુણી જવાને બદલે એણે તો કોટ તરફ ચાલવા માંડયું !! ચાબુક મારી મારીને જેટલુંબી સહમનજયું કે “પાયધુણી ચાલ,” પણ એ તો એકનો બે નહીં થાય ને જઈ જઈને બસ ખોરીબંદર તરફજ જવા માટે ! ચાબુક માર્યાં, માણસો લગાડ્યા, ને લગામ ખેંચાવી, પણ બલેક એનડ વહાઈટે સુધર્યો નહીં ! મેં જાણ્યું કે હશે ! ચા-

લોની ખોરીખંદરનું હોરનું લઈને કાલખાદેવાથી પાચધુંણી જઈશું કરીને એ જેમ જય તેમ જવા દીધો તો વહી પાછો ખોરીખંદરથી સરકલ તરફ ચાલ્યો !! મુઠ્ઠે સરકલમાં સહેજ સહાજ દરીયાની ઠંડી હવા ખાઈને પછી પાચધુંણી લઈ જવાનો હશે, કરીને સરકલ જવા દીધો તો ચાલ્યો ટાકન હોલ તરફ !! અરે તહારી! આએ ઘોડો છે કે ગધેડાનો બી ગધેડો !! આપણને જોઈએ તયાં નહીં જય, અને એને ગમે તયાં એ ચાલ્યા કરે ! અરે તહારા ફસ્તમ રેસીયાને અને કેકાહસ કરારીયાને શું કેહું ? નખખોદના ગયાઓએ મહુને આએ તે કે વીક બલા ગળે ઓળવી દીધી ?”

આખરે જેમ તેમ કરીને ગલે ગાંઠને મોંઠે હુચા મારીને પાછું એ જય તયાં જવા માંડ્યું. તો કોટની મારફીટ સામેના કુવારા આગળ આવી લાગતાં એને પાણી પીવાનો શોક થઈ આવ્યો. પાણી થોડુંક પીધું અને થોડુંક નહીં પીધું તેટલાં વળી નાહવાનો શોખ થઈ આવ્યો કે શું તે પાણીના કુંડમાં બલેક એન્ડ વહાઈટ પહેલાં પોતાનું માથું આપું હુબાડી દીધું અને આસ્તે આસ્તે તેમાં પગ ઉંચકીને મુકતાં સુઈ જવાનો વીચાર કાઢ્યો ! મેં જોયું કે એ જો પાણીમાં હમણાં નહાવા સુશે તો અહીં ગાડીનો ખુરદો થઈ જશે. તેથી ખેચાર હેલકરીઆને બોલાવીને એને પકડ્યો અને જેમ તેમ અમે લોકે લાત ધક્કા ખાઈને બાહર કાઢ્યો.

તો પછી કોણ જાણે એના મનમાં શું બી આવ્યું હોય તે ડાહ્યો થઈ ને હું જ્યાં ચલાવા લાગ્યો ત્યાં એને ચાલવા માંડ્યું ! તે દહાડે ઘર પુગયા ખાદ ઘોડાવાળા પાસે જરા બલેક એન્ડ વહાઈટની ચાબુકે ચાબુકે ચાંપી કરાવી, પણ મ્હારી બઈરી ખુમ પાડવા લાગી કે “અરે મરેરે, ઘોડાને એટલો માર મરાવશે તો મરી જશે.” તેથી વધારે મારવાના અખાડા કરાવ્યા.

ઘોડાવાળાએ ચાંપી મજબુત કીધેલી તેથી બીજે દીવસે બલેક એન્ડ વહાઈટ બીમાર પડી ગયો. પાસેજ એક માખમાડ ઘોડાનો ડાકટર હતો તેને બોલાવી લાવ્યો તો તેણે ઘોડાને તપાસીને કહ્યું કે એને “ઈપુઝીટી” નું દરદ થયું છે.

અને તયારે પછી તે ઈપુઝીટી પીપુઝીટીને દુર કરવા સાડ તે માખમાડજી એ એક બાલકી ભરીને ટરપેનટાઈન મંગાવયું અને ઘોડાવાળાને તે લગાડવા કહ્યું. બલેક એન્ડ વહાઈટ બીમાર હતો છતાંખી ઘોડાવાળાને તે પોતાની પાસે જવા દેતોજ નહીં અને હવામાં પ્રગ ઉછાલતો, એટલે ડાક્ટરે પોતેજ પેલું ટરપેનટાઈન ઘોડાના આખા દીલપર ખુબ ચોલી ચોલીને મસલયું, અને વળી ઘોડું ટરપેનટાઈન પીવાડયું.

અરથો એક કલાક ગયો નહીં કે ઘોડો તે ચચાર પગે કુદવા લાગ્યો અને તખેલાની દીવાલપર લાત મારી મારીને તખેલો ભાંગી નાખવા માંડ્યો ! ઘોડા અને જનવરના બીજા ડાક્ટરને ખોલાવયો તે તેણે પેલાં ટરપેનટાઈન પીવાડ નારા ડાક્ટરને ઘેલામાં ખપાવીને ઘોડાના દીલપરનું બધું ટરપેનટાઈન ઘોવડાવી નખાવયું અને કહ્યું કે ‘તમારા ઘોડાને ‘ખોટસ’નું દરદ છે એટલે એની ફસ ખોલવી પડશે.’

ઘોડાની તે વળી ફસ કેમ ખોલતા હશે કરીને હું અસતો વીચાર કરે તેટલાં પેલા ડાક્ટરે એક ચલકું હથીયાર ઘોડાની પાંસલીમાં દાખી દીધું જેથી ફસ ફસ ફસ ઘોડું લોહી ગયું અને પછી ડાક્ટરે મારેલી એક પટીથી તે લોહી બંધ તે થયું પણ બલેક એન્ડ વહાઈટ પોતે લાંબો થઈને ભોંયપર સુઈ ગયો ! ડાક્ટરને મેં તેનું કારણ પુછ્યું તે કહેજે “એ જરા રેસટ લેજ” ઘોડો રેસટ લેજ કરીને ડાક્ટરે તથાંથી ચાલવા માંડ્યું અને અમે બધાં બલેક એન્ડ વહાઈટને આરામ લેતો એમનો એમ છોડીને ઘરમાં ગયાં. ઘોડાને રખે “રેસટ” લેવામાં “ડીસટરબ” થાય કરીને મેં ને મહારી બઘરીએ બધાં છોકરાઓને દમ ભરાવીને મુંગા રહેવા કહ્યું.

ખે કલાક રહીને અમે બલેક એન્ડ વહાઈટને પાછો જોવા ગયા કે એની તખીઅત કેમ છે ? તેા મને જોઈને ઘણી અબચખી લાગી કે એ ચારે પગ લાંબા છટ કરીને શાનો “રેસટ” લેતો હશે ? પાસે જઈને માથું પસવારવા માંડ્યું તેા મહને વહેમ પડ્યો, એટલે મેં તેની આંખો ખે આંગલીએ ચીરીને તપાસવાં માંડી તેા માલુમ પડ્યું કે બલેક એન્ડ વહાઈટ તેા ગરોથમાન ખેહેસતની રેસટમાં દાખલ થઈ ચુકેલા.

મેં મહારી બઠીરીને બોલાવી તો તે મુઝેલા બલેક એન્ટ વહાઈટ માટે રડવા લાગી ! મેં તેને સહુમનવી લીધી કે બીચારો બહેસતી પોતેજ પાથરેા નહીં હતો તો તેના મરણ માટે રડતું નકામું હતું. બહેસતીને આવે દુનીયામાં રેસના મેદાનમાંથી હાંકી કાઢવા હતા તો હવે આપણા રડવાથી કદાચ પેલી દુનીયાની રેસમાંથીબી બાતલ કરવામાં આવે તો બલેક એન્ટ વહાઈટનું બીચારાનું કેવાન તદનજ રખડી જાય !

બઠીરીએ તો માનયું, પણ મેં નહીં માનયું ; મેં તો જમને પહેલાં કેકાઉસ કરારીયાને સો ગાલ દીધી, અને પછી રસ્તમ રેસીયાને બોચીમાંથી પકડીને ખુબ મારવા માંડ્યો; રસ્તમે મુંગા મુંગા માર ખાધો, પણ કેકાઉસે કબુલ કરતાં કહ્યું “મેં તો રસ્તમ રેસીયાના કહેવાથી જીતું કહ્યું” કે એ રેસનાં ઘોડો હતો, નહીં તો બહેસતી ઘોડો તો અસલ ગંધેરાચાના ખાનદાનથી પેદા થયેલો હતો !”

૨

“સીલવર વેડીંગ”ની ભેટ !

જમશેદજી જળલપોરીયા બીલકુલ અપ-ટુ-ડેટ હતો ! ઠંડીની છેલ્લી મોસમમાં તેવણના “ફેપેરી લગન” નો હીંચામ થયો. અને તે શુભ પ્રસંગની ખુશાલીમાં તેવણે પોતાના સગાવહાલાં અને બાળખીતાંઓમાંથી લગભગ અઢીસો માણસોને જમવા બોલાવ્યા ! નામ તયારે “જમવાનું”. પણ જમ-શેદજીએ સુઘ્રી સુઘ્રીને એવાઓને બોલાવેલા કે તેઓ જમવાને મસે આવીને ભેટ સોગાદ ને પરપેહેરામણી કરે !!

તે ખુશખબતી ભરેલા દીવસે જમશેદજી અને તેવણના ધણીઆણી ખુબ કઠેરામાં હતાં અને ત્રણ વાગતેથી પહરોણાંઓ આવનાર હોવાથી બપે.રનું જમી ખાઈને જે તઈયાર થવા માંડ્યું તે 'મીસીસ જમશેદજીએ ખાસમાં ત્રણ કલાક લીધા ! આખરે ઠાહ્યાં ઠોકાં ને ઠાહ્યા બનીને બેઠ માટી બઈયર પહરોણાંઓને 'રીસીવ' કરવા ઉભાં. પહરોણાંઓ જેમ આવતા ગયાં તેમ તેઓ જે પહેરામણી લાવેલા તે જમશેદજી અને તેવણના ધણીઆણીને 'લાંબી જીંદગી અને ધણું સુખ'ના ઉદગારો સાથે ભેટ કરતા ગયાં.

નવરોજ તબોલી અને તેવણના મોહરદાર આવયાં તો તેઓએ હસી હસીને શેકહેનડ કરી લીધા બાદ જમશેદજીને એક સુંદર શાલ પહેરાવી.

એટલજ સકલાતવાલાએ આવતાને વાર "લોંગ લાઈફ એન્ડ પ્રોસપેરીટી" કહેતાંજ જમશેદજીના હાથપર એક શાલ મુકી દીધી !

આદરજ અંદુસ તો કામને લીધે નહીં આવેલા પણ તેવણના ધણીઆણી એક બનદુસ જેવો શાલ લઈ આવેલા જે જમશેદજીના હાથ પર મુકતા કહ્યું "મર મહારા આદરજ આવી શક્યા નથી, પણ આએ શાલ ભેટ મોકલીજી."

થોડે વારે એટલજ આંઈઆંઈ પોતાનું મોટું પખાળ જેવું પેટ હીલવતા હસતા હસતા આવયા, અને તેવણે બી જ્યારે ભેટ તરીકે એક શાલજ જમશેદજીને આઢાડી તયારે તો પહરોણાંઓથી હસ્યા વગર રહેવાયું નહીં !

પણ નવરોજ આંટીયા પોતાના મહોરદાર સાથે અંદર આવયા અને તેઓએબી જ્યારે એક શાલનીજ ભેટ કીધી તયારે તો હસાહસ વધી ગઈ !

બમનજ બેલગામવાલાનું આખું કુટુંબ તેટલાં આવી લાગયું અને જમશેદજી સહુમજયા કે તે તવગર કુટુંબીઓ તરફથી જરૂર બા જરૂર હીરા મોતી કે સોનાની કીમતી ભેટ મલશે. પણ જ્યારે બમનજીએ અને તેવણના બેટા અને બેટીઓએબી જમશેદજીને છ સાત લાલ પીલી શાલનીજ પહેરામણી કીધી તયારે તો જમશેદજી અને તેવણના મોહરદારને ચહેરો ચીતારી લેવાને લાયક થયો !!

બેલગામવાલા પછી અમલસાડવાલા આવયા અને તેઓએબી બે શાલ પહોરોનીજ પેહોરામણી કીધી ત્યારે પહોરાણાઓએ ખડખડ ખડખડ ખુબ હસવા માંડ્યુ અને જમશેદજી બધો લાલપીલો ને લીલો થઈ ગયો !!

વાંદરેથી ડી. એચ. ઈ. ધચી. આવયો તો તેબી એક થરડ ક્લાસ શાલ લઇનેજ આવી મુએલો !

જમશેદજીનો માસો સસરો આવયો તો તેબી એક લાલ રંગની શાલ લઇનેજ આવયો !!

શાલ!- શાલ!- શાલ!! શાલનાજ બધાં વહાણુ ફાટયાં! જાણે બધાં પહોરાણાંઓએ એક સપ કીધો હોય તેમ બધાંજ શાલની ભેટ લઈ આવેલા! જમશેદજી માથાથી પગ વેર શાલમાં લપેટાઈ ગયા, ત્યારે તેવણુના મહોરદારને કોઈએ એક અરધા તોલાની વીટીબી નહીં કીધી!

જમશેદજી અંદરના ઓરડામાં નહાસી જવાનું મન કરતા હતા તેટલામાં કાવસજી દમોરી એક મોટું બંદલ લઇને હસતો હસતો અંદર આવયો. જમશેદજી અને તેવણુના ધણીઆણીએ નક્કીજ માનયું કે તે બંદલમાં કોઈ કીમતી ચીજ હશેજ હશે અને તેથી તેઓ છુટકારાનો દમ ખેંચવા ગયાં તેટલાં તો દમોરીએ આરતે રહીને તે બંદલ ખોલતાંજ હજદીઆ રંગની એક શાલ ખેંચી કાઢી, અને તેણે એક મોટો તીલો જમશેદજીના કપાલ પર ખેંચીને પછી જમશેદજીના ખભાંની બાકી રહેલી જગ્યા પર પેલી શાલ ઠેસવી દીધી !!

“યા પાક પરવરદેગાર!” કરીને જમશેદજી તો ઉઠ્યા અને પછી ભેટ મલેલી બધી શાલો ફફડતા ચટકતા જઈને દીલ પરથી સેરવી કાઢી પાસેની ટેબલ પર તેનો ઢબલો મુક્યો અને બીજી કોઈ શાલ ભેટ નહીં મલે તેથી તેવણુ અંદરના ઓરડામાં ચાલી ગયા.

અંદરના ઓરડામાં ચાલી ગયાને પા ક્લાક થયો હશે કે બાહરથી ખુમ આવી “જમશેદજી! ચાલો, માસીનો કાવસ આવ્યો છે!”

જમશેદજીએ જવાને બદલે અંદરથીજ પોક મુકી “માસીનો કાવસ શું લાવ્યો છે?”

ધણીઆણીએ કહ્યું “એક શાલ.”

“શાલકો ચુલેમે દાલ!” દાંત કચકચાવીને જમરોદહએ શાલ સાથ દાલનો પ્રાસ મેલવવા માટે ઉરદુમા ચલાવયું, અને પછી પાછું ગુજરાતી પર આવી જતાં કચવાઈને ખુમ પાડી “નવાજ! આપણે ઓઢશું, આપણા બચચાં કચચાં વાપરશે, અને આપણી સાત પેઢી દર પેઢી ચાલશે તોળી નહીં ઘટશે એટલી તો શાલ ભેટ મલી છે. તો વધારે શાલ ભેઈતીજ નથી! મહુને અહીંજ ગજરવા દે ને પહોરેણાંની તુંજ ખાતરદારી કર! બાપરે, બાપરે, બાપરે! નખખોદગીયાઓને ભેટ આપવા માટે બીજું શું કાંઈ મલયુંજ નહીં કે બસ શાલ-શાલ-ને શાલ!!”

બીજે દીવસે લીલાડવાલા સાથે ગોઠવણ કરી આવીને મીઠ જબલપો-રીયાએ ભેટ મલેલી લગલગ પોણી બસો શાલ “ધીરી તાઈમસ” કરાવી દીધી! અને તે પછીથી “ગાલડન વેડીંગ” કે “ડાયમંડ વેડીંગ” નો ને વખત આવે તોળી તે નહીજ ઉજવવાનો મજબુતમા મજબુત વીચાર મક્કમ કીધો!!

૩

વીચીત્ર ફાણસ સલગાવનાર!

કચરાવાળાઓએ જેમ હમણાં મુંબઈમાં હડતાલ પાડેલી તેમ ૧૮૯૫ના સાલમાં રસ્તાપર સલગાવવામાં આવતાં ફાણસવાલાઓએ હડતાલ પાડેલી! અગાઉ વીજલીની લાઈટ એટલી બધી નદારદ હતી એટલે એ ફાણસોથીજ રસ્તાઓ શોભી રહેતા હતા!

ફાણસવાલાઓની હડતાલથી રસ્તા અન્ધારા રહેવા લાગ્યા એટલે મોટા હોહાકાર મચી રહ્યો અને શેહેરીઓએ જે ગડબડ કરી મુકી તેથી શેહરી-ખાવાઓએ એક કોનત્રેક્ટરને શોધી કાઢ્યો જેણે દીવાબતી સલગાવવાનું

માથે લીધું.

કોનત્રેકટરે માથે તો લીધું પણ તેની ફાણસ સલગાવવાની રીત ઘણીજ વીચીત્ર જણાઈ! જે રાત્રે ચક્રચક્રીત ચાંદની હોય તે રાત્રે તો સ્હાંજથી શહેરના તમામ ફાણસો સલગાવવામાં આવે! અને તે છેક સહવારે છ વાગે ખુલ્લવવામાં આવે! અને જે રાત્રે ચાંદ નહીં હોય તે રાત્રે જોય તો એકદમ સીયાહમાં સીયાહ અંધાર!!

આખરે લોકો એ વીચીત્ર ફાણસવાલાથી હચરન થયા અને મયુની-સીપાલીટીપર ફરીયાદ લખી મોકલી! મયુનીસીપલ ખાતાના વડાએ પેલા કોનત્રેકટરને બોલાવીને કહ્યું “મીસ્તર, લોકો તમહારા કામથી નારાજ થયા છે અને ફરીયાદ કરે છે કે તમહે ચાંદરણી રાત્રે રસ્તાપર તપપર જેવા દીવાખતી કરો છો અને જે વખતે એકદમ કાણું અંધાર હોય છે ત્યારે શહેરની એક ખતીબી સલગેલી હોતી નથી! એ કેવું વીચીત્ર છે!”

“મહને પોતાનેબી એ ઘણુંજ વીચીત્ર તો લાગે છેજ, પણ તેનો ઉપાય નથી! મહને તો કેલેનડર પ્રમાણે ચાલવાનો ફકમ છે અને હું તે પ્રમાણેજ અમલ કરું છું”

“શું તે કેલેનડરમાં ગઈ કાલે રાત્રે ચાંદ નહી હતા એમ લખેલું?”

“હાસતો અને તેથીજ તો મેં દીવા સલગાવેલા!”

“પણ કાલે રાત્રે તો ચાંદની ચક્રચક્રીત રોશની હતી!”

“હું ઘણોજ અન્યખી પામયો છું.” કોનત્રેકટરે કહ્યું “કેલેનડરમાં ના કહેલું છે છતાં ચાંદ શું કરવા ઉગયો હશે તેની મહને સ્હમજ પડતી નથી! કદાચ ચાંદરમામાં કાંઈપણ ઘોંટાલો થઈ ગયલો હશે! આજ કાલ મહને લાગે છે કે ચાંદની તખીયત બરોબર ચાલતી નથી એટલે નાદરસ્ત તખીયતને સખજે એની ચાલમાં ફેરફાર થઈ ગયો હોય!”

“હું નહીં ધારતો!”

“હું તો ધારું છું, પછી તમહે ગમે તો ના ધારો.” પેલા કોનત્રેકટરે

કપાલપરનો પસીનો નુછતાં કહ્યું “હું કેલેનડર પ્રમાણે ચાલું છું અને પછી જો ચાંદ કેલેનડર પ્રમાણે નહીં ચાલ્યો હોય તો તેમાં મહારાજ વાંક નથી પણ ચાંદનો પોતાનો વાંક છે ! જે લોકો ફરીયાદ કરે છે તે લોકોને કહો કે કોન્ટ્રેક્ટરનો એમાં એક જરાકખી વાંક નથી, જે બધો વાંક છે તે ચાંદરમાનો પોતાનોજ છે !” અને તે પછી ફરીથી પસીનો નુછીને તેણે વધાર્યું “અને લોકોને એમખી કેહેજો કે કોન્ટ્રેક્ટર કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલશે, કેલેનડર જો અધારી રાતની વીગત બતાવશે અને આકાશમાં એકને બદલે તે વખતે એકસો ચાંદ ઉગેલા હશે તોખી હું તો દીવા સલગાવવાનોજ ! હું કહ્યાસરનો માણસ છું અને મહને કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલવાનો હોકમ થયેલો છે એટલે હું તો તે પ્રમાણેજ ચાલ કરવાનો.”

“અરે પણ તમહે વાત કેવી કરોછા! ચાંદ હોય ત્યારે લાઈટ કરો ને ચાંદ નહીં હોય ત્યારે અધાર રાખો તો પછી તમહને કોન્ટ્રેક્ટ આપવામાં ફાયદો શું?”

“બા હું તો હોકમનો નોકર ! કેલેનડર પ્રમાણે ચાલવા કહેલું છે તે કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલવાનો !” પેલા કોન્ટ્રેક્ટરે પાછું તેમનું તેમજ હાણુયા કીધું.

“વાર પણ એ કેલેનડર છે કોણનું ? હોકમના આપનારે તમહને આપ-યુંછ કે ?”

“હોકમના કરનારે હોકમ કીધો ને મેં મહારાજ કેલેનડર લીધું.”

“વાર તો તમે કેમ જાણ્યું કે તમે જે કેલેનડરમાં જુઓ છો તે ખરુંજ છે ? કાંચ નહીં તે ખોટું હોય ?”

“કેલેનડર ખોટું ? અરે, કેલેનડર જેવું કેલેનડર કદી ખોટું હોય !” કોન્ટ્રેક્ટરે મોટી લખોટી જેવા ડાળા કાઢીને કહ્યું “તમહે ને હું એકબારખી ખોટા થઈએ, પણ કેલેનડર તો કોઈ કાલેખી ખોટું નહીંજ થાય.”

“વાર તમહે જે કેલેનડરમાં રાજ જુઓ છો તે કયાં છે ? હમણાં તમહારી પાસે છે કે ?”

“જેમ હું મારા જનને મહારી સાથનો સાથ તનબદનમાં લઈને ફરું તેમ મહારી વેપાર ધંધાના એ સાધનનેથી હું મેંશા સાથેજ લઈને ફરું.” કોન્ટ્રેક્ટરે કહ્યું, અને તે પછી પોતાના મોટા ખીસામાં હાથ ધાલી તે ખીસામાંથી એક ચોપડી ખેંચી કાઢીને ખોલતા દેખાડ્યું “જુઓ એ કેલેન્ડર, જુઓ, એમાં ગઈ કાલની તારીખે ચાંદ નથી એમ લખેલું છે નહીં?”

કોન્ટ્રેક્ટરના હાથમાંનું તે ચાંદ સુરજની ગણતરી હીસાબ ખતાવના તારીખવાર સાથનું પંચાંગ જોઈનેજ પેલાએ બુમ પાડી “અરે! એ તમહે ઘોંટાલો કરો છો! આ ચાલુ છે તે સાલ કયું છે?”

“કયું વલી? ૧૮૯૫.”

“પણ ત્યારે યહાં જુઓની આ કેલેન્ડર તો ૧૭૯૫ નું છે! મહારા સાહેબ તમેથી એક સદી અગાઉનું પુરાણ કેલેન્ડર જોઈને પછી ચાંદને ગણપડોજ ને ચાંદની ચાલમાં ખામી દેખાડોજ!”

“અરે તહારી!! એમ થયું દેખું! હું તો જાણું જે ધુમકેતુ સાથે આ અકડયો હશે ને તેથી ચાંદની તખીયતમાં ફરક પડી ગયો હશે! પણ યહાં કેટલો કેલેન્ડરનો ઘોંટાલો નીકલ્યો! ત્યારે ચાંદની બુલબૂલી નથી ને કેલેન્ડરમાં ખાટું નથી, પણ મહારી પોતાની આંખોમાં કસર છે!” એમ કહીને કોન્ટ્રેક્ટર ગયો અને તેણે તે પછી ખામી સુધારી!

ચીવવટ વેપારી બચ્ચો !

એક દહાડો હું ઝાંરીસમાં બેઠેલો હતો તેટલાં ધરધર કરતો એક મેલો ઘેલો માણસ બગલ નીચે એક લાંબું પોહોલું મોઢું બંડલ લઈને આવ્યો, અને આવતાને વાર તેણે તે બંડલને નીચે મુકીને છોડ્યું અને તેમાંથી એક ચીત્ર જેવું કાંઈ ખેંચી કાઢીને મહને દેખાડતાં કહ્યું “શેઠીયા, હું હિંદુસ્તાનની સહથી પંકાયેલી પીકચર ગેલેરીના એક ઉધરતો ને ચાલાક સભાસદ છું, અને મેં એ ગેલેરીમાં આવતા અમેરીકન અને ઇંગલીશ પીકચરોનું વધેલું સંગ્રહસ્થાન વેચીને એ ગેલેરીના નીભાવ ફંડને મદદ કરવાનો નીચાર કરેલો છે-આશા છે કે તમે આ બધા ચીત્રોમાના કેટલાક ખરીદી લઈને અમારી પીકચર ગેલેરીને એક મદદરૂપ થઈ પડશો”.

મેં તેની તરફ જોયા કાંઈ અને નીચાર કાંઈ કે રખે થાણેથી કાંઈ ઘેલો છુટીને નહાસી આવ્યો હોય ! મેં તેથી એક બે સવાલ કરવાનો ઈરાદો રાખતાં મોઢું ખોલ્યું તો તુરતજ મહને બોલતો અટકાવીને તે ખાતેજ બોલ્યો “ધરનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે અને પાટોશીને ખીર ભાયે” તેવું કાંઈ હું કરવા માંગતો નથી તેથીજ આપણા હિંદુસ્તાનની પોરતેટ ગેલેરીના ગમે તેવા સોજનમાં સોજન પીકચરોખી વેચીને હું સહથી પહેલા તે ગેલેરીના નીભાવ ફંડને મદદ કરવા તક્યાર છું, અને તમેજી એક હિંદુસ્તાનના વતની તરીકે મહારા આ કામમાં આ મોટા સાહસમાં મદદ આપશો એવી આશા રાખું છું ! “ધરદે પીરોંકો તેલકા મલીદા !” ની કહેવતવાલો લીસાબ કીતાબ હું કરવા માગતોજ નથી અને તેથીજ ધરના પીરોને પહેલા ધીનો મલીદો ખવાડવાના હેતુથીજ હું કહું છું કે આ ચીત્ર જરૂર બાજરજ ખરીદો.”

“મહારે ચીત્ર જોઈતાજ નથી તો શા માટે ખરીદું ?”

“હિંદુસ્તાનને મદદ કરવા માટે ! હિંદુસ્તાનના ઉદ્યોગને મદદ કરવા માટે !” પેલાએ ચીત્ર મુકીને હાથપર હાથ થોકતાં કહ્યું અને તે પછી પાછું

તેજ ચીત્ર ઉપાડતા તે બોલી નાંખ્યું અને તેના વખાણ ક્રીધાં “જુઓ જ કોલમબસનું ચીત્ર છે, જે કોલમબસે અમેરીકા શોધી કાઢ્યું! બેહસ્તીનીલપર ભેંકે પુરા પાધરાં કપડાં નથી છતાં એવાજેજ અમેરીકા શોધી કાઢે એમ સોએ સો ટકાની ખાતરી સાથે હું બાર મુક્રીને કહું છું! બેહસ્તી કોલમબસને આવા મેલા ને ફટિલા કપડાંમાં ચીતારયાછ એજ તો એ ચીત્ર ખુબી છે, કેમ જે, જે વખતે બેહસ્તીએ અમેરીકા શોધ્યું તે વખતે અમેરીકા એકબી દરજ અને એકબી ધોળી નહીં હતો!”

“ધોળી ને દરજ નહીં હતો પણ પીકચરમાં તો સારા કપડા પહેરે પાડવા હતાની! મહારા સાહેબ, કોણ જાણે કયા બીખારડાનો ફેટો ઉપાલાવયાછ ને તેને કોલમબસ ઠોકી મારેછ!” મેં સહેજ ગુસ્સાથી કહ્યું.

“ચચચચચચ! અરેરે શેઠજી એ તમે શું વાત ક્રીધી? આવા એક મહા બેહસ્તીને તમે બીખારડો કહ્યો? હું કસમ ખાઈને કહું છું કે એ ફેં સ્વરગવાસી કોલમબસનોજ છે! બેહસ્તીએજ અમેરીકા શોધી કાઢ્યું અને ત જાદને સાત દહાડા મુધી કાંઈ ખાવાનું નહીં મલ્યું તે ઝાડના પાંદડાં ખાઈ ગુઝારો ક્રીધો! તમફે કહો છો કે પીકચરમાં તેવણને સારા કપડામાં સજ થયલા બતાવવા હતા, પણ ત્યારે તમને કુદરતી, બસ, “નેચરલ ઈમ્પરેશન નો કોઈ “આઈડીયા”જ નથી તો હીંદુસ્તાન આટલું બધું પછાત રહી ગયું કેની? તમારા જેવા આ હીંદુસ્તાનમાં હોતે નહીં—”

પણ મેં તેને વધુ બોલતો અટકાવીને જુમ પાડી “ચીસ્તર, મહ ચીત્રની જરૂર નથી, તમે ચહાંથી જાઓ.”

“તમને એ ચીત્રની જરૂર નથી તો આ બીજું ચીત્ર જુઓ” એ બોલીને પહેલું મુક્રી દઈ બીજું એક ચીત્ર બોલતા તેણે કહ્યું “આએ જુને જ્યોરજ વોર્શીંગટનનું ચીત્ર છે. વોર્શીંગટન બસો વરસ મુધી જીવેલે એકસોમે વરસે બેહસ્તીનાં બાલ બધા પાકી ગયલાં, સવાસોમે વરસે બેહસ્તી દાંત પડી ગયલાં અને તે વખતે આજની માફક દાંતના ડાકટરો નહીં હોતેથી મરહુમને મલઇ ને પનીર ખાઈને બાકીના પોણાસો વરસ ગુજારવા પડેલ

બેહેસ્તી દોઢસોમે વરસને પહેલે પગથીએ ચઢ્યાં કે તેવણની આંખ નબળી થઈ ગઈ તે એક દહાડે ખુરસીપર બેસવા જતાં ટપકાઈ પડીને ભોંચ માપી જેથી માથાનું તાલકું છોલાઈ ગયું ને ભેંજ પર થોડી અસર થઈ!—પોળીબસોમે વરસે જનનતગુજન વોશીંગટનને નવા બાલ, નવા દાંત, નવી આંખ આવેલી એટલે કે જાણે તેવણ પાછા જવાન થઈ ગયા! નવી જવાનીના વખતની મોજમજલ મોગવી લેવા માટે નહું ખાવા પીવાનું બેહેસ્તી શરૂ કરે તેટલા તો તેવણ ખાપરી ગયાં! પાક પરવરદેગાર બેહેસ્તીને ઉચામા ઉચા સુખમાં તયાં રાખે અને સાતમા આસમાનપરના સહથી શરેષ્ટ બેહેસ્તની શાંતી બક્ષે!”

“બાઈ, તમણે માથું ના ખાઓ, કોણ જાણે ચોર બજારની કઈ ગલીમાંથી એ પીકચર ઉચ્છ્રી લાવયાછ ને વગર ફોકટનું માથું દુખવોછ! તમે જાઓ, ચાલી જાઓ” મેં સ્થેજ દાટીમાં કહ્યું.

“ચોર બજારની ગલીમાંથી?” પેલાએ ચીત્ર મુકી દઈને કમરે બે હાથ દઈ મહારી તરફ ટગર ટગર જોઈને એક પુકાર માર્યો “અરે આએ બધા પીકચરોને માટે અમારી ગેલેરીના સભાસદોએ માથે માથા ફોડી નાખયાછ અને બધા ખીસાથી ખાલી થઈને તે લોકે છેક વેલાત ને અમેરીકાથી મંગાવ્યા છે! આએ બધા પીકચર ખાસ અગીઆરમી સદીના છે એટલે જીનનામાં જીનની હીરાની ખાણ છે.”

“ખાંડ હોય કે ગોલ હોય! મને નથી જોઈતાં માટે જાઓ.” મેં પાછી જીમ પાડી.

પણ પેલાએ ધીરજનો હાથ કરીને કહ્યું “તમે જરા મહાત્મ માનો, ધીરા પડો, તમે ઓપીસર છો તો હુંખી એક વેપારી બન્યો છું, એમ દમદાટી ના કરો, જરા ધીરા પડીને જાઓ ને કાંઈખી ખરીદીને મહારા જેવા વેપારીને ઉત્તેજન આપી દેશના ઉદ્યોગને ટકો આપો.” અને તેટલું ખાલી

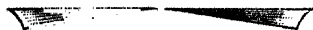
રહીને તેણે તુરતજ એક ત્રીજું ચીત્ર ઉપાડતા કહ્યું “આએ જુઓ, આએ સર વોલટર રેલેનું પીકચર છે ! એવણે રાણી ઈલીઝાબેથના વખતમાં પપેટા શોધી કાઢેલાં અને જે એવણુ વધારે જીવતે તેા કાંદાખી એવણુ પોતાને હાથેજ શોધી કાઢતે ! પણ કમનસીબે નસીબે તેવણને ચારી આપી નહીં ! અહાહા ! જે મરહુમ કાંદાખી પોતેજ શોધતે કેની તેા રાણી એલીઝાબેથને કાંદાખી કચુંબર ખાવાની કેવી મનહ પડતે ! ને કેવી તે રાણી—”

પણ તેટલાં તેા મેં એકદમ ચીરડાઈને જીમ પાડી “જાઓ મીસ્તર, તમે ચહાંથી જાઓ, નહીં તેા હું હવે કાંદા પપેટાથીજ તમને માર મરાવીને ખાહર કાઢીશ.”

“બસ !” તેણે ગજવામાંથી રૂમાલ કાઢીને હાથ મોંહ સાફ કરતાં કહું “હીંદુસ્તાનમાં કોઈખી જાતના વેપારીને ઉત્તેજન આપવા મારે ખેતરજ નથી ! દેશના ભાઈઓ એક ખીજને મદદ કરતાજ નથી ! જે કરતા હોય તેા હીંદુસ્તાનનું આજે તારણુ થઈ જાય !”

“હવે જાઓછ કે નહીં તેા, આએ શેલરથી તમારા બેજનું હું તારણુ કરી નાંખશ !”

પેલાએ એક દમ ખેંચ્યા ! એક નીસાસો નાંખ્યા ! અને પછી પેલા રહી ચીતરોનું બંદલ પાછું ખાંધી લઈ બગલમાં મારીને ચાલતી પકડી !!

ઉંઘ લાવવાનો ઈલાજ.

આદરજીને રાતના બરોબર ઉંઘ આવતી નહીં હોવાથી તરેહવાર ધોપાન્યા ને ન્યુસ પેપરોમાં ઉંઘ લાવવાનો ઈલાજ વાંચતો ને શોધતો ફરે! બાબરે એક પત્રમાં એક દીવરે ‘ઉંઘનો ઈલાજ’ તેણે વાંચ્યો, અને તે મુજબ અમલ કરવાનો વીચાર મજબુત થયો. પેલા પત્રવાલાએ લખેલું ‘અગર જો તમને રાતના ઉંઘ લાવવી હોય તો તમે તમારા મનમાં એવો વીચાર લાવજો કે તમહે કોઈ એક ટેકડીપર ચઢ્યા છો અને તે ટેકડીપર બે વાંચ હજાર બકરાં ચારો ચરે છો! તે પછી તમે એમ ધારજો કે ચારો ચરતાં ચરતાં વહાઈ આવી જવાથી અકેક પછી અકેક બકરું ટેકડીપરથી પોતાને પીચની ખીણમાં નખાવી દે છે! અકેક પછી અકેક જેમ બકરાને પરતા માનો તેમ મનમાં “એક, બે, ત્રણ, ચાર” એમ જ્યાં સુધી ગણાય ત્યાં સુધી ગણી જવાથી કોઈની વખતે તમહને ઉંઘ આવી જશે!”

તે મુજબ આદરજીએ તે રાતના બીજાતામા સુતા પછી ટેકડી અને બકરાંની વાત મનમાં ધારી! અને અકેક બકરું ટેકડીપરથી પડવાની વાત જેવી બાદરજીએ મનમાં માની લીધી કે ‘આ એક બકરું ટેકડીપરથી નીચે ખીણમાં ડ્યું’ કે તેજ વખતે આદરજી પોતે ધમધમધમ દઈને ધોલ્યાપરથી ભોંયપર ગયાઓ!! “શું થયું? શું થયું?” કરીને આદરજીની સાસુ ને તેની બધરી દોડી આવી! ખરાબ લાગશે કરીને આદરજી અખાડા તો કરી ગયો અને વાત બદલી ખી, પણ તે મનમાં સ્હમજી તો ગયો કે બકરું ટેકડીપરથી પડવાને બદલે લેનસ ખોલી દઈને તે પોતે ધોલ્યાપરથી આરીયા થઈ ગયેલો!!

ધોલ્યા પર છોડેથી સુવાયલું અને તેથી પોતે પડી ગયેલો એમ ધારીને આદરજી બરોબર વચેથી સુતો, અને લેટયા પછી ઉંઘ લાવવા માટે પાછો ટેકડીપર ચઢવાનો અને બકરાંના ચરવાનો અને બકરાંના ખીણમાં પડવાનો વીચાર મનમાં કરવા લાગ્યો!

“એક બકરૂં પડયું!”—“ખીજી પડયું!”—“ત્રીજી પડયું!” એમ ગણતા ગણતા એકસો ને એકની ગણતરી સુધી આદરજી આવયો અને આંખમાં રહેજ રહેજ લહેકી આવવા લાગી તેટલા કોઈએ ખુમ પાડી “આદરજી!”

“કેમ નઈ? શું છે?” આદરજીએ ગભરાઈ અકલાઈને ખીજાણામા ઉઠી ઉભો થતા પોતાને હાંક મારનાર હાથની ધરતીને પુછ્યું.

“આદરજી! મહુને લાગેજ કે આપણા ચોરડામાં ઉંદર આવેયો!” નહંએ ખીજતા ધુજતા કહ્યું.

“અરે પાણુ તું તે કંઈ બઈરી છે! તુને લાગેજ કે ચોરડામા ઉંદર આવેયો તેથી તેં મારી સુનના જેવી ઉંધ લીધી? એક તો જેમ તેમ ખવરીયાં ખાંધાં પછી આંખમાં લહેકી આવીતી, તેમાં તેં અધુરામાં પુરું કીધું!”

“તે શું ઉંદર આવેો તે તમે જાગવાના નહીં!” નહંએ બરાડ પાડી “તમે માટીડા છેઓ કે કોણ છેઓ?”

“હજીજ છેઉં!” આદરે છેડાવેો! “ઉંદર તે કંઈ વાધ બાગ છે કે તું રાત અરધી રાતે જાણે વાધ આવેો હોય તેમ ખીજની ઉંધ લેજ? સુઈ જ મુંગી મુંગી, ને ખીજનેખી સુવા દે!”

આદરની બઈરી ઉંદરના આવવાની વાતપર તકરાર કરી કરીને ઉંધાઈ ગઈ એટલે ફરીથી આદરે પોતાની ઉંધ લાવવા માટે “એક બકરૂં પડયું” “ખીજી પડયું!” એમ નવેસરથી બકરા પડયાની ગણતરી શરૂ કીધી!!

પનચીયાસી બકરાં ટોકરીપરથી નાંચે ખીજમા પડેલા ગણાયા હશે કે તેજ વખતે આદરની સાસુએ ઉંધમાંથી ઝબકી ઉઠીને કહ્યું “આદરજી બા! ઓ આદરજી!”

“કેમ શું છે સુનામાસી?” આદરે જરા કોર મરડીને સાસુને પુછ્યું.

“અરે મકુજે બા જરા ઉઠીને જોવની કે સાંહજના ટોપલા તરે પેલી આપરી કોરીચારી મરધીએ ઇંડુ મુકેજ તે ઇંડુ સહીસલામત છે કે?”

“ચચચચચચ!” આદર લાલ ને પીલો ઘઈ ગયો “નખખોદગીયા તમે લોકો ઘેરમા માણસ રહેાછ કે દેવસતાન? ભુત દેવ પક્ષીદની માફક બધાને રાતનાજ ઇરા ને મરયાં શોધવાનું યાદ આવેછ કે?”

“પણ બા એ ઇડું તો સહવારે આભેલ કરીને તમુનેજ આપવાનું છેની! તે મકુળે જરા ઉઠીને જોવ, નહીં તો સહવારે ઘાટણ મુઈ ચોલીમાં સંતાડીને લઈ જશે તો હું ક્રેંહ મરસ!”

“ચુલામાં જઈને મરજો! ઘાટણ ઇડું લઈ જશે તો પીડા જશે! પણ હું કંઈ યોલયાપરથી સુતેલો ઉઠીને ચરધી રાતે ઇડું જોવા નથી જવાનો!”

“મરેરે! તહારે ઇડાંપર પાણી ફરી ગીયું કે?”

“તમારીપર ને મારીપરખી પાણી ફરી ન્થ તો પીડા ન્થ!” આદરે કંઠાલો કીચો અને તે જવાબ પછી તેની સાસુ વાત પડતી મુકીને સુઈ ગઈ!

આદર પાંજો બકરાં ગણવા લાગ્યો!! “એક પરચું!”—“બીજું પરચું” —“ત્રીજું પરચું!” એમ ગણતાં છેક બસો બકરાં સુધી તે આવયો કે તેને પાછી બુંદણ આવવા લાગી તેટલા ધોળ દઈને કાઠેના પડવાનો અને તે પછી રડવાનો સાદ આવયો! એ તો ફેઠી આદરની મુચી ભેરીમાંથી ઉઠલઈ પડેલી અને ઉઠલઈ પડતાં સાથેજ તેણે મેંકારો તાલ્યો!

“અરે તહારી ઉઘની માયનું પેટ બલે!” આદરે કચવાઈને કહ્યું “બઈરીને ઉંદરની વાતથી ચુપ કીધી! સાસુને મરધીનાં ઇડાંથી ખામોશ રાખી! પણ આએ વેગણાં જોટલી નહાની પોરીને કેવી રીતે મુંગી રખાય?”

આખરે આદર તે ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં જઈને સુતો, ને તયાં તેણે પાછા બકરાં ગણવા માંડયા! ચહાં તેણે ચહારસોને ચોવીસ બકરાં ગણ્યાં કે ઉઘ આવી ગઈ! અને આખી રાત બકરાંનાં અને મેંઠાના સ્વપના જોતો જોતો ઉઘાયો!!

દાલભાતમાં મસુરચંદ !

આફતમાં આવી પડેલાં હીંદુસ્તાનનાં વતનીઓ માટે જેમ કેટલીક વાર “રીલીફ ફંડો” થતા આપણે જાણ્યા છે તે મુજબ આખી એક રીલીફ ફંડનોજ મેળાવડો હતો ! પણ એ ફંડ માટે જેઓ ખેલ કરવાનાં હતાં તેઓ બધાં મોટે ધરનાં હોવાથી આખા પ્રોગ્રામમાં બધું ધણુંખડું ઇમેજીન હતું ! ભજવનારા દોઢીયાવાલાં તેમ સ્કીટ-ફારસ-અને નાટકના ભાગોળી આલા અને હંચાજ ! આખા પ્રોગ્રામમાં શેક્સપીયરના નાટકોમાંથી વધારે કરીને ચૂંટણી થઇ હતી, અને બહુ એરીસ્ટોક્રેટીક જમેલો જમાવ થવાનો હતો એટલે તેમને રીઝવવા માટે વીલાયતી કાંઈ નવું નવું ઢર્ઢગ હોય તો સાફ એમ કેટલાંક ભાગતા વલગતાંઓએ સુચવ્યું ! જે સુચનાને અનુસરીને એક જરમન ત્રમપેટર જે લડાઈ પછી પહેલવહેલોજ હીંદુસ્તાનમાં આવેલો તેને કોઈએ શોધી કાઢ્યો ! ભાઈ જરમન, જરા જરમન ક્યસર જેવી મરોહદાર મુઠવાલો હતો, અને જોકે તેને ઇમેજીનું ધણું જ્ઞાન નહીં હતું તોણી તે આવા એક મેળાવડામાં “દાલ-ભાતમાં મસુરચંદ” મીસાલ થઇ પડ્યો હતો !

“કીંગ જોન” નામના શેક્સપીયરના નાટકના એક ભાગને ભજવતી વખતે પેલા જરમનને જ્યારે મેનેજર મીં બાધા ઇશારો કરે ત્યારે બચુગલ વગાડવા માટે ઇમેજી ભાષામાં સમજવયું હતું, જે ભાષા તે “મસુરચંદે” વાંકા ટીંકા થઈને છાતીએ હાથ દઇને ભાંગી તુટી સાંભળી લીધી ! વીલાયતી માણસ પડ્યો એટલે ગામઠી માણસો કરતાં તે હંચા જેથી ઝાઝુ તેની સાથે માથા ઢુખણ થાય નહીં ! અને વળી જરમન પોતેળી ભેજાં ફટિલ મુએલો ને સાથે લાગો વસણાયલી દાલ જેવો હતો તેથી તેને સ્ટેજના ઇલેક્ટ્રી-સીટીના એક માળવાલા ભાગમાં એકક આપવામાં આવી ! મસુરચંદે તો એકક પર બેસવા અગાઉ તે નહાના ઓરડાને એક દરવાજો હતો તે “ડીસટરબ” નહીં થાય કરીને અંદરથી બંધ કરી લીધો ! અગાઉથી મસુરચંદને “કીંગ

જેન"ની કેરેક્ટર કરનાર જવાન બતાવી દીધેલો અને કહેલું કે તે જવાન સ્ટેજ પર આવે અને તેના બોલવાને વખતે જ્યારે મીં બાથા ઇશારો કરે કે બચુગલ શરૂ કરવું!

પ્રોગ્રામ શરૂ થયો અને એ ત્રણ હાઈદુસ્તાની ઉસ્તાદી ગાયણો ગવાયા પછી એક ઇમેજ ફારસ અને સ્કીટ થયો, અને પ્રોગ્રામના પહેલા ભાગની આખરીએ "કીંગ જેન" વાલા નાટકનો તે ટુકડો રજૂ કરવા માટે જવાન ડોક્ટર ગુસ્તાદ સ્ટેજ ઉપર કીંગ જેનના રૂસમાં દાખલ થયો. ડોક્ટર ગુસ્તાદે કીંગ જેન તરીકે બોલતા શરૂ કરીયું: "આહ, મી! ધીસ ટાઈરેનટ ફીવર બરનસ મી અપ!"-હજી તો તે વાક્ય પુરો થાય તેટલા મેનેજર મીં બાથાના નાંકપર એક મચ્છરે જે ચટકો માર્યો કેની તે બાથાએ તે મચ્છરને ઉડારવા હવામાં હાથ ઉછાલ્યો! પેલો મસુરચંદ જે કોઈનેજ નહીં પણ મીં બાથાનેજ તયારનો બારીકીથી જોતો બેઠેલો તે એમ સહમજ્યો કે બચુગલ વગાડવા માટે મીં બાથાએ હાથની નીશાની કરી, જેથી તેને પોતાનો હુમ્મર બતાવવા માટે ગાલ કુલવીને ખુબ જોરમાં ત્રમપેટ કુક્યું!

કીંગ જેનનો વાક્ય બચુગલના સાદ તલે દબાઈ ગયો તેથી તે તો લાલ ને પીલો ને લીલો થઈ ગયો!! અને બાથાએ પોતેબી હાથ હીલવી હીલવીને પેલાને બચુગલ બંધ કરવાની ઈશારત કરી, પણ મસુરચંદ તેને ઉલટોજ મીનીંગ કરીને એમ સહમજ્યો કે વધારે જોરમાં ત્રમપેટ ફૂકવા કહે છે! અને તેથી તે પોતેબી લાલ લીલો થઈ થઈને જોર કરીને બચુગલ વગાડવા લાગ્યો!!

જેમ જેમ કીંગ જેન વધારે છેડાઈને પગ ઠોકીને જુમ બરાડા પાડે તેમ તેમ બાથો પેલા મસુરચંદને બચુગલ માંડી વાલવા માટે લાંબા ટુકડા હાથ કરીને સહમજ્યો! અને પેલો અનનાડી એ બેઠી ગોલા લડાઈમાં વધારે ને વધારે ગલા ને ગરદનની નેસ બધી કુગવી કુગવીને ત્રમપેટ કુક્યાજ કરે!!

એ ગડબડ લોકોલાલું પરીણામ નીચે મુજબ આવ્યું:

કીંગ જોન—“આહ, મી ! ધીસ ટાઈરેનટ—”

જરમન બયુગલર—“ત-તારતી, ત-ત-ત, રતી, રત-તત તારતી-તારતી-તારતી ! ત-ત-તા તતારતી-આરતી-તેતારતી—”

કીંગ જોન—“શીવર બરનસ—”

જરમન બયુગલર—“રત-તાત-તારતી, પુપન આરતી, ઉપન-આરતી, ત-તારતી-આરતી-ઉપન-આરતી-પુપન આરતી”

(કીંગ જોન પોતાનો વાક્ય નહી સંભલાયલો જોઈ પ્રાધું બોલ્યો.)

કીંગ જોન—“આહ, મી ! ધીસ—”

બયુગલર (પેટ પાંસરાં કુગવીને ખુબ જોશમાં ઉપન-પુપન ઉપન-પુપન-તારતી પારતી-આરતી-તારતી-ઉપન આતી-ઉપન આરતી-હુવે કીંગ જોન વીનગ તરફ જઈ દાંતપર દાંત પીસીને બાથા તરફ જોઈને છોડાયો.)

કીંગ જોન—અરે બાથા જતે જઈને એનો તાંતીયો ધરીને ઘેરાતા બાથાને નીચે ખેંચી કહારની !!

બયુગલર—ત-તા-તારની-તારની-તારની—

કીંગ જોન—“અરે જાની, ખેંચી કહારની”—

બાથા (વીનગમાંથી)—અરે પણ દરવાજો બંધ કરી મુઝોછ તે હું શું કરું ?

(જુલાસો કરીને બાથાએ જોયું કે ફેસતો થાય છે એટલે કીંગ જોનને ચુપ થવા કહીને પેલા અનનાડી તરફ જઈ પાછા ને પાછા હાથ ઉછાલ્યા ! એટલે તે વહી પાછો એમ સહમજયો કે હજી વધારે જોરમાં વગાડવા હશે છે !!)

બયુગલર (ડાળા ચઢાવી ચઢાવીને નેસ ફાટી નહીં જાય તેટલી હદમાં જોટલી બને તેટલી કુલવીને)—“તા-તા-તુતી-તા-તા-તુતી-એએએએએ-ઉપન પુપન-ઉપન પુપન-તરે તરે તરે તરે—

કીંગ જ્વેન (છેડાઈને)-તહારો બાપ મરે-તારો દાદો મરે-હું નડતો પડતો આવતો મરે—

લોક પહેલાં તો સહમજ્યું કે કીંગ જ્વેનનો નાટક વેલાતમા એવીજ રીતે લજવાતો હશે!! પણ જ્યારે કીંગ જ્વેન દાંત કચકચાવીને ગુજરાતી ભાષામાં છેડાયો ત્યારે શું ઘોંટાલો થતો હતો તેની સહમજ પડી ગઈ!! અને તે પછી ઘણી હસાહસ આખા ઓડીયનસમાં ચાલી તેથી મેનેજર બાથાએ અને કીંગ જ્વેને સાથે દોડી જઈને પેલા જરમન અનનાડીનો દરવાજો ખોલો ખડખડાવી નાંખ્યો ને તેને બાહર બોલાવીને મુંગો મરવા કહ્યું!!-તે દીવસ પછીથી પેલો જરમન એમ સહમજે છે કે હીંદુસ્તાનના લોકોમાં અકકલ નથી! અને બાથા ને ડોક્ટર એવું શીખ્યા છે કે આપણા દેશી લોકોમાં વીલાયતી ઘોંટાલાની જરૂર નથી!!

૭

નવો વાયુચક્રશાસ્ત્રી!

અમારા દેશી રાજ્યમાં અમથાલાલ વલસાડીયા જ્યોતીષ વીદ્યામાં ‘પ્રવીણ’ ગણાતા હતા! અમથાલાલ સાડા ચાર ચોપડી ઇંગ્લેજ ભણેલા હતા અને આખો આખો દીવસ જ્યોતીષ વીદ્યા, ખગોળ વીદ્યા, હુસ્તર શાસ્તર વગેરે વગેરે બાબતોમાં રોકાયેલા ને રોકાયેલા રહેતા હતા એટલે એવણુ ગામનાં ‘મોટા માણસ’માં ખપતા હતા! પેલી કહેવત છે તેમ ‘આંધળાઓમાં કાણુ રાજ!’ તેવી રીતે અમો અભણો વચ્ચે અમથો ભણેલો હતો તેથી એને બધાં મોટાબામાં ખપાવી માન આપતાં હતાં, અને રાજ દરબારમાંથી રાજ ને તેના મંત્રી અમથાની અમથીથી તારીફ પર તારીફ કરીને તેને શાલ દુસલાથી નવાજ નાંખતા હતા!!

અમથાના મનમાં નવરં ખેસતાં એક દીવસે વહાઈ જે આવયું કેની તે તેણે વાયુચક્રશાસ્ત્રના નવ નવા ખે ચાર પુસ્તકો અને ત્રણ ચાર સાંચાકમો મંગાવીને પોતાના માળામાં ગોઠવી દીધા ! લોકો દાંતમાં આંગલી પકડીને અમથા વાયુચક્રશાસ્ત્રીની અમથી અમથી તારીફ પર તારીફ કરવા લાગ્યાં, અને દરબાર નામદારેણી તેથી દોડધામ કરીને અમથાલાલના વખાણુ સાંભલતાંજ તેમને “ જંગ બહાદુરે વાયુચક્રશાસ્ત્ર ” નો જંગી મોટો ખેતાબ ઈનાયત કરી દીધો !

પોતાના નવા યત્રોની મદદથી આજે હવામાં શું ફેરફાર થવાનો છે તે અમથાલાલ ત્રણ દીવસ અગાઉથી કહી દેવાનો દાવો કરતો હતો !!—અમારી દેશી સરકારે ખેતાબ આપયા પછી અમથાલાલ કહે તે પ્રમાણે ચાલવાને આખા ગામને હુકમ આપ્યો અને પોતેણી હવામાં કેવો ફેરફાર થનાર છે તેની ભવીષ્યવાણી અમથાલાલથી જાણ્યા પછીજ કોઈની સંગીન કામ હાથમાં લેવાનું નક્કી કરીધું !

એક દીવસે અમારા ગામની એકપુરી નીશાલ જેમાં નહાતા છોકરા અને છોકરીઓ ભેગાં શીખે છે તે નીશાલના વડાએ અમથાલાલ પર પુછાવયું કે “ છોકરાંઓને મોજમજાહ કરાવવા માટે મંગલવારે જંગલમાં લઈ જવાનાં છે માટે કહો કે મંગલે જંગલ જવામાં વાંધો છે કે ? વરસાદ તો નહી પડે ! ” —અમથાલાલે ક્રીતાઓ ખોલી અને પોતાના મીતરમાં અરધો કલાક સુધી માથું ઢુબવયું અને પછી કહયું “ ખુશીથી જાઓ, છોકરાંઓને છત્રી ઉપાડવાની તકલીફ પણ નહીં આપતા, કેમજે મંગલવારે એક ટીપુની પાણી આકાશમાંથી ઉતરશે નહીં . ”

હેડમાસતરે અમથાલાલને ભરોસે તમામ છોકરાંઓને જંગલમાં લઈજવા તેડયાં. એકબી છત્રી લેવાની તકલીફ નહી લીધી, અને જંગલમાં છોકરાંઓને આ બનાવી આપવા માટે સુક્રી ચા અને ખાંડના પોટલાં બાંધી લીધા ! જંગલમાં જઈ પહોંચ્યાને પાંચેક મીનીટ થઈ હશે કે આકાશ ઘેરાઈ આવ્યું, અને ખીબા ભારતરો અને છોકરાંઓએ હેડ માસ્તરને ચાલી જવા માટે કહયું,

છતાં હેડ માસ્તરે રૂબાબમાં જ ખુમ પાડી, “ નહીં ! આપણા વાયુચક્રશાસ્ત્રી અમથાલાલ જંગ બહાદુરે સાફ ના પાડી છે કે આજે એક દીપુબી વરસાદ નહીં પડશે ! ”

અને હેડ માસ્તરના તે “ નહીં ” પડવા ” ના બોલવા સાથેજ તેનાં નાંકપર વરસાદનાં ટપા ટપ દીપા આવી પડ્યાં ! અને બોલ બોલતામાં તો અખરદસ્ત એક મોટું બ્રાપટું તુટી પડ્યું !! હેડ માસ્તર-માસ્તરો-છોકરાં બધાં બીંબઈ ગયાં અને પાણીમાં બોલી કાઢેલાં કુતરાં જેવો તેમનો દયાજનક અવતાર થઈ પડ્યો !! જ્યારે ચા અને ખાંડના પોટલાં તો વગર ચા બનાવવે પાણી પાણી થઈને તમામ પીગલી ગયાં !!-જેમ તેમ નહાસા નહાસી ને ભાગા ભાગી કરીને બધાં ગામમાં આવી પહોંચ્યાં, અને તેઓએ અને તેમનાં કુટુંબીઓએ વાયુચક્ર(મ)શાસ્ત્રી, અમથાલાલને ખટારો ભરીને ગાલો દીધી !!

અમારા ગામમાં કોઈએ “ શુગર ફેક્ટરી ” કાઢવાનો વીચાર ક્રીધેલો અને તેણે પોતે કેવી કેવી જાતની જાડી પાંટલી સફેદ પીળી ખાંડ બનાવનાર છે તેના નમુના રજુ કરવા માટેનું એક નહાનું પ્રદર્શન પોતાના કારખાનાના સામાન સાથે ભરવાનું એક સોમવારે નક્કી ક્રીધેલું ! એ પ્રદર્શન જવલી અને ચટાઈના માંડવા નીચે કરવાનું હતું એટલે દરબાર તરફથી ફેક્ટરીવાલા પર ખાસ હુકમ ગયો કે “ રાજ્યે નેમેલા વાયુચક્રશાસ્ત્રીની સલાહ લઈને હવા પાણી અનુકુળ થાય તોજ સોમવારે પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવું અને લોકોને જોવા માટે તકલીફ આપી બોલાવવા ! ” તે મુજબ ફેક્ટરીવાલાએ અમથાલાલની સલાહ પુછી તો તેણે પોતાના ચંત્રોમાં ચાર કલાક સુધી માથું દુખવીને પછી સાફ ના પાડતાં કહ્યું “ સોમવારે તો મોટું તોફાન થઈ વાવીઝાડાં સાથેનો વરસાદ પડનાર છે, માટે પ્રદર્શન તે દીવસે નહીં ભરવું ! ”

પેલા ફેક્ટરીવાલાને બીજો ગામ કામે જવાનું હતું એટલે તે સોમવારે પ્રદર્શન ભરવાની ઉતાવળમાં હતો. પણ અમથાલાલે ના પાડી એટલે તેનાથી પ્રદર્શન તે દીવસે ભરી શકાય તેમ નહીં હતું !-આખરે તે સોમવાર આખરો અને ગયો છતાં તે દીવસે જ્યારે વરસાદનો એક છંટોળી પડ્યો નહીં ત્યારે

ફેક્ટરીવાલાએ મનમાં ને મનમાં અમથાલાલને સત્તરસો ને સતાવન સરસ્વતી (!) બાણી કાઢી ! ત્યારે દરબારશ્રી સહમજયા કે “ રાજ્યના વાયુચક્રશાસ્ત્રીની ગણતરીમાં કાંઈક ભુલ થઈ ગઈ !! ”

થોડાં દીવસ પછી અમારા રાજ સાહેબને ક્રીકેટ મેચ રમવાનો શોખ થઈ આવ્યો જેથી વરસાદ નહીં હોય તો અમુક દીવસોપર મેચ ગોઠવીએ એમ ધારી રાજ્યના જંગ બાહાદુર અમથાલાલ વાયુચક્રશાસ્ત્રીની સલાહ પુછાવી ! અમથાલાલે જે દીવસો રાજ્યએ નક્કી કીધેલા તે દીવસોપર વરસાદ નક્કી પડવાનોજ એટું કહેવડાવયું એટલે રાજ્યએ મેચ માંડી વાલી ! પણ, તે દીવસો આવયા ત્યારે આકાશ ખુલ્લું રહ્યું અને પાણીનું એક ટીપુબી આસમાનથી ઉતર્યું નહીં ત્યારે રાજ સાહેબને જરા જરા અમથાલાલ માટે શંકા થવા લાગી !!—અને પછી તેજ મેચ દીવસો પછી અમથાલાલે નક્કી કીધેલા દીવસોપર ખેલવામાં આવી તો ત્રણે ત્રણ દીવસ સખત પવન સાથેના વરસાદ પડ્યો અને રાજ પોતે અને આમન સામનની ટીમ લીન્કઇને પાણીમાં પલાલી કાઢેલી મેથીની બાજુ જેવા થઈ ગયાં !!

અમથાલાલને વસમું તો બહું લાગ્યું ! અને તે ઉડો વીચાર કરવા લાગ્યો કે “ આમ કેમ થતું હશે ? ” આખરે તેના મગજમાં એમ વાત ઉતરી કે યંત્ર જે કહે તેનાથી ઉલટીજ સલાહ આપવી !!—તે પછી ચાર દીવસ રહીને રાજને પોતાના રસાલા સાથે એક પારથી બીજે પાર એક નદી આલંગી જવાનું હતું જેથી તેણે અમથાલાલની સલાહ પુછી ! અમથાલાલે યંત્રમાં જોયું તો તે દીવસે “ વરસાદ પડવાનોજ ” એમ જણાયું જેથી નવી રીત પ્રમાણે યંત્રથી ઉલટા ચાલીને તેણે રાજને વરસાદ નથી પડવાનો કહીને નદીમાં મોકલ્યો તો તેજ વખતે વરસાદ ધોધમાર તુટી પડ્યો અને રાજ પોતાના રસાલાના માણસો સાથે નદીમાં ડુબી જતો સહેજમા બચ્યો !!

બીજેજ દીવસે રાજ્યએ અમથાલાલનો “ જંગ બાહાદુર વાયુચક્રશાસ્ત્રી ” તરીકે ખીતાબ છીનવી લીધો અને તેને પોતાના રાજ્યમાંથી એકદમ નીકળી

જવાની સખત તાકીદ કીધી.

અમથાલાલે અમારું ગામ છોડી જવા અગાઉ એક ડોડાલી લીધી અને પોતાના માળપર જઈને હાઈદરોમીટર હાઈગરોમીટર બેરોમીટર અને થર્મોમીટર યંત્રોનો ખુરદો કરી નાખ્યો ! વાયુચક્રશાસ્ત્રીની તમામ કીતાબો એકઠી કરીને તેને માચીસ લગાડીને બાલી નાખી અને પોતે કોણ જાણે ક્યાં ચાલી ગયો તેની આજ સુધી ખબર પડી નથી !

અમારા ગામમાંથી તે વાયુચક્રશાસ્ત્રીના ચાલી જવા પછીથી હવાપાણી સારા સુધર્યા છે.

૮

આકાશીયાએ બનાવેલો “ચકાશીયાડાઈ!”

એદલજી આકાશીયાની અસલ અટક તો હતી અવાસીયા, પણ તેવણને આસમાનપરના તારા સીતારાની ગણતરીમાં હર હંમેશ મશગુલ બેઈને તેવણના દોસ્તોએ “અવાસીયા” પરથી આકાશીયા નામ આપ્યું, અને આકાશીયાને બદલીને કેટલાક ઠોડ્યાઓએ તેવણને માન ઇજ્જત સાથે વળી “ચકાશીયા” ની ઓખરથીબી બોલાવવા માંડ્યું !!

તયારે એદલજી અવાસીયા હરફે આકાશીયા લકબે ચકાશીયાએ બેયું કે આજ કાલ ધંધાધાપા ચાલતા નથી અને એમજ બેઠા બેઠાર રહ્યા તો બે પાંચ વરસ જતાં “ખીચરીનાં વાંધા” જેવો હીસાબ થઈ જશે એટલે બેઠા બેઠા હુન્નર પરચુટણની ઓપડીમાંથી કોઈ ‘ફોરમયુલા’ લઈને એકાદો ચામકાવી નાંખનારો વેપાર શરૂ કરવાનો ઈરાદો કીધો !

“શું કરે? શું બનાવે?” કરીને લાંબા ને લાંબા ખચાલાતો પછુ કોઈ વાત બંધ બેસતી તેવલુના ભેળનાં મીળંગરાઓમાં ઉતરી “દુથ પાઉડર બનાવે? કે બઈરાઓના માથામાં નાંખવાના નવી” કોઈ તેલથી નામ ચમકાવી દઉં?” એવા એવા અનેક ધંધાનો હીસાબ ક કાઢ્યા બાદ તેવલુને લાગ્યું કે “હેર ડાઇ” બનાવવાથી બહુ મોટો ફાય થશે અને મોટા પ્રમાણમાં ખપ ચાલવાથી નામની નીકલશે!-ડાલા ને જ બેઉ હાથમાં માથું ભેરામાં પકડી રાખીને બહુ લાંબા સોચ વીચાર પછી હજાર ને એક હુન્નર”ની તે ચોપડીમાંથી બાલ કાલા કરવાની દવાઈ બનાવ રીત જોઈ અને તે મુજબ હેરડાઈ તઈચાર કરીને બાટલીઓમાં ભરી તેનું આપ્યું “ચકાશીયા કલપ!”

એદલજીની પાસેજ એક અધોર મહસ્ત્ર રહેતા હતા જેવલુ એદા ખાસ “ફર્સ્ટ ક્રેનડ” હતા અને તેવલુ એક વકીલખી હતા! પોતાના દોસ્તને એદલજીએ કહ્યું ‘દાદી, તું કેહેતો’તો કે આએ કલજીગના વ તહારા બાલ તું પચીસ વરસની ઉમરનો હતો તયારથી બધા સફેદ થા હતા અને મમે તેટલા કલપ લગાડવા છતાં તહાર કંઈજ નહી વળ્યું, તે મહારો આએ કલપ તો લગાડી જો! મહારો વીચાર છે કે હું એ ક ‘ફર્સ્ટ ત્રાયલ’ તહારીપરજ લેઉં.”

“કલપથી તો હાથ જોડયા બા!” દાદીએ કહ્યું “એક કલપ લગા એવો હતો કે જાણે વીકટોરીયા ગારડનસમાંથી ભુરા રંજનો વાંદરો આવ્યો હોઈ તેવો લાગું! ને બીજો લગાડયો તો બાલ બધા લાલ ને થઈ ગયા! ત્રીજો લગાડયો તે બધો નવસાગર જેવો ગંધાઈ, ને ચોથો લ તો બીજેજ દીને નહાવાના પાણી સાથે ઉતરી ગયો!! સત્તરસો ને સ કલપ મેં તો વાપરી જોયા ને આખરે કાકીને એ વહેળાં છાડી દીધાં.

“અરે આએ મહારો કલપ તું વાપરી તો જો” અવાસીઆએ કીધી “વાપરીને મને જાંદગી મુધી ચાદ કરશે.”

“લાવ, ત્યારે તું બહોંસજ કરેછ તો તારો કલપણી લગાડી બેઠ.”

“હા, પણ એક વાત છે ! મહારો કલપ લગાડયા પછી કાંઈ એક કલાકે ધોવાય નહીં ! તે લગાડયા પછી બે દહાડા એમનો એમજ માથાપર રહેવા દેવાનો ને ત્રીજેજ દહાડે માથું ધોઈ નાંખવાનું ! બાલ તો એવા થઈ જશે કે જાણે આગાની દાઢી !”

“આગાની દાઢી તો સફેદ આવે ! ને ઉપર જો આગાએ મેં હુદી લગાડી હોય તો લાલ દેખાય ! તે લાલ ને સફેદ બાલ બનાવીને તું મારાં વરસ તો નહીં વેચશે ?”

“પણ જીવાન આગો હોય તો તેની દાઢી કાળી હોય કે નહીં ?” આકાશીયાએ સ્હમજવયું ! અને આખરે એવીજ ગોલમગોલ સ્હમજવટ પટાવટ પછી મીઠા દાદીજી વક્રીલે પોતાના બાલ ઉપર તે “એક્સપેરીમેન્ટ” રજૂ કરવા દીધો !!

થયું એમ કે હેરડાઈ લગાડયો તેજ દીવસે મીઠા દાદીજીને કોરટમાં જવાનું થયું જેથી તેવણ મામુલ મુજબ પોતાનો ઇંગલીશ ડ્રેસ પેહેરી માથે ઇમેજ ટોપી મુકીને કોરટમાં બીરાજ્યા !

મેજસ્ટ્રેટના આવવાનો વખત થયો અને જેવો તે નયાયધીશ દાખલ થયો કે ઇંગલીશ ડ્રેસ પેહેરનારા સરવે જાણે રીવાજ મુજબ પોતાને માથેની ટોપી ઉતારી નાખી અને તે મુજબ મીઠા દાદીજી કરવા ગયા પણ ટોપી માથેથી ઉતરીજ નહીં ! એક ઝટકો દીધો—બે આંચકા માર્યા—પણ બાલ સાથે ચીટકી બેઠેલી ટોપી નીકલતા નીકલે નહીં !!

હવે ? કોઈને કહેવાયજી કેમ ? વક્રીલ જેવો વક્રીલ અને અધોર ઉમરે આવી વાત સ્હમજાવે તેની કોણને ? આખરે જાણે કશામા હોય નહીં તેમ વક્રીલ તો ટોપી સાથેજ ઠસી રહ્યો !

થોડેવારે મેજસ્ટ્રેટનું ધમાન બેંચાયું ત્યારે તેનો મીઠાજી ગરમ થઈ ગયો ! એક તો તે ઘરમા બંધરી સાથે આજે જરા ‘વહેંચી લઈને’ આવેલો એટલે

તેના ગુસ્સાની સ્ત્રીમ ચઢેલી હતી, તેમા અધુરામાં પુરું આવેા એક ‘અનમેનરલી કેસ’ તેના કેસીસ ચુકવવાના કમમા એક મોટામા મોટી દખલ સમાન હતો!! વલી, મીં દાદીની ટોપીપર ખીન્ન વકીલોનુંખી ધ્યાન ખેંચાવાથી તેઓખી અન્યખી સાથેજ દાદીને જોતા હતા પણ “ ગલે ગાંઠ ને મોંઢે કુચો” હોવાથી અખાડા કરી જતા હતા! પણ તે અખાડા સામે મેજસ્ટ્રેટ પોતે તો આંખ-વીંચામણા કરી શક્યોજ નહીં. તે તો ગુસ્સાથી પુકારી પડ્યો “મીં દાદી! તમહે વકીલ મંડળના એક જુના સભાસદ છો અને તમહારે તો ખીન્નઓને ધડો આપવો જોઈએ, તેને બદલે તમહે પોતે ખોટી રીત વાપરો છો એ જોઈને મહને મોટી લાગણી થઈ આવી છે! મને લાગે છે કે તમહે કેટલાક દોરવાઈ ગયલા લોકોની રીતે ચાલીને આ કોરટનું અપમાન કરવા માટે આજે એટીકેટથી ઉલટા ચાલો છો! તમહારી આજની રીતભાતથી ખુલ્લું જણાય છે કે તમને મહને અપમાન આપવાનીજ ઇચ્છા છે! પણ હું તમને હુકમ કરું છું કે તમે તમારી ટોપી માથેથી તુરતજ અને એકદમ તુરતજ ઉતારી નાંખો”

“ સાહેબ, મેં મહારી ટોપી મહારે માથે રાખી—”

“ મેહેરબાની કરીને તમહે કાંઈખી બોલ્યા વગર તુરતજ તમારી ટોપી ઉતારશો?”

“ પણ, હું કહું છું કે—”

પણખી નહીં ને બનખી નહીં! ઉતારો, એકદમ તમારે માથેની ટોપી ઉતારી નાંખો! તમે ઉતારતા નથી ને ઉપરથી બહોંસ કરો છો એ ખોટી વાત બને છે” મેજસ્ટ્રેટ વધારે ગરમ થયો.

“ અરે પણ સાહેબ, મહારી ટોપી—”

“ મીં દાદી” મેજસ્ટ્રેટ ગડગડાટ કીધો “ હું તમને હુકમ કરું છું કે તમે એક શબ્દખી બોલ્યા વગર ઝટ તમારી ટોપી ઉતારી નાંખો! આવી ચાલ કોરટને અપમાન આપવા જેવી છે!”

“મેજસ્ટ્રેટ સાહેબ, તમે જો મને ચાનસ આપીને બોલવા—”

“નહીં! નહીં! તમારે તુરંતજ તમારી ટોપી સહથી પહેલાં ઉતારી નાખવી પડશે! આવી જાતની બહોંસ કરવાથી તમે વફીલ મંડળને એક અપમાન સમાન મેમબર થઈ પડશો તેની તમને—”

“અરે પણુ તે સાહેબ—”

“બસ! ચુપ રહો! શું તમે આ કોરટને અપમાન આપવા માંગો છો! નયાયના આ પવીત્ર મંદીરને તમારા જવાની બહોંસથી ખમતું પડે એ બહુજ ખરાબ વાત છે મી. દાદી! તમારી ટોપી એકદમ ઉતારી નાખો, નહીં તો તમહને કોરટનું અપમાન કરવા માટે દંડ કરવામાં આવશે.”

“તે વાત ખરાબ છે તેમ મારી વાતબી દુખદાયક છે કે મેં આકાશીયાએ—”

“આકાશબી નહીં ને પાતાલબી નહીં, તમે બસ ટોપી ઉતારો. નથી ઉતારતા? આવી રીત કોઈબી નયાયધીરા ખમી શકે નહીં મી. દાદી, હું તમહને રૂપીયા પચાસનો દંડ કરું છું, અને ફરીથી હુકમ કરું છું કે તમારી ટોપી માથેથી ઉતારી નાંખો.”

“સાહેબ—”

“ઉતારો! હજી નહીં ઉતારતા? આ વખતે હું તમહને બસો રૂપીયા દંડ કરું છું.”

“અરે પણુ તે સાહેબ—”

ઈન્ટરપ્રેટર, બચ્ચો, આ જકડી અને ઝીલ્દી માણસની ટોપી તમહે તમહારે હાથે ઉતારો” મેજસ્ટ્રેટ દુભાશયા તરફ જોઈને ખુબ પાડી.

દુભાશયાએ જઈને મેજસ્ટ્રેટના હુકમ મુજબ ટોપી ઉતારવા ખેંચી તો તે નીકલી નહીં! તે મામલો જોઈને પાસેના બીજા એક વકીલે જોર મારીને ટોપી ખેંચી તોબી તે નીકલી નહીં!! દુભાશયાએ અને પેલા વકીલે સાથે મળીને ચાર હાથે પોતાના તમામ જોરથી ટોપી જે ખેંચી કેની તે દાદીના

થોડાક ખાલને લઈને ટોપી અરધી ચીરાઈને છુટી થઈ ગઈ!! અને તેના છુટી પડવા સાથેજ દુઃખાશયો, ને વકીલ એક તરફ ઝીખાયા, ને દાદી બીજી તરફ ઘોસમોરડું થઈ ગયા!!

મેજસ્ત્રેટે ખુલાસો પુછ્યો તો આંખમાં આવેલા પાણી સાથે મી. દાદીએ સ્હમનવયું “ મારા એક માખમારૂં અને પહેલા નંબરના ઈડીયટ દોસ્તે એક હેરડાઈ બનાવયું તે મહારા ભોગ લાગેલા જે લગાડીને હું કોરટમાં આવ્યો !!”

“ પણ કલપ લગાડીને પછી માથું ઘોઈને આવીએ કેની ?” મેજસ્ત્રેટે નરમ પડી જઈને સ્હમનવયું.

“ માથું તો બે દાહડા સુધી નખોદના ગયાએ ઘોવા ના કહ્યું! તેથીજ તો હું કલપ સાથેજ ટોપી પેહેરીને આવ્યો! હું શું બાણું જે ઘેરાના ખાધાએ કલપમાં ગુંદર ભેલ્યોછ! બાણુતે તો લગાડતે નહીં, ને આવો મહારો ફેસતો થતે નહીં! તમે તો જરાકખી મહારૂં સાંભલ્યું નહીં!

“ વારૂં કાંઈ નહીં!” મેજસ્ત્રેટે ઠંડો થઈને કહ્યું “ તમારો દંડ માફ કરવામાં આવે છે, બીજી વખત આવો કલપ લગાડીને ના આવતા!”

પણ બીજી વખત આવો કલપ લગાડે તે શું ધુલ મુકવા? દાદીએ તો ઘરમાં જતાંને વાર આકાશીયાપર આકાશ તોડી પાડ્યું! “ નખખોદ ગીયા ચકાશીયા! તુને લોક ચકાશીયો કેહેછ તે ખરોખરજ કેહેછ! ચકકલના ઓઠ. મીર, કોઈને તારૂં એ કલપ વેચી ના મરતો! નહીં તો કોઈ દામીજની ફરીયાદી ઠોકશે તો મરવા પડશે! કલપ બનાવયોછ કે બાવલીયો ગુંદર?”

અને પોતાના “ એક્સપેરીમેન્ટ”ને આવો ફટકો પડેલો બાણુને આકાશીયાએ જેટલું હટું તેટલું કલપ કોઈ જોય નહીં તેમ હલ્લુથી ગટરમાં ઢોમાવી દીધું!!

લાંબા નાદરની ટુંડી સુનાં!!

સંબાળુની સુનાં સાથે નવસારીનો નાદર પરણ્યો તો ખરો, પણ થોડાજ વખતમાં બેઠ ને છૂટાછેડા લેવાનો વીચાર થયો! કેમજે બેઠનું જોડું કળેડું થયું! નાદર હતો સરકારી ફાણસના જેવો સાડા છ ફીટ ઉંચો—ને સુનાં અચારના પીપ જેવી સવાચાર ફીટ બટકી!

પેહલા તો પયાર ને મોહબતની જુમમાં ને જુમમાં બેઠ પરણ્યાં, પણ પાછલથી એ હંટ બટકની જોડીએ જ્યારે પોતાની બુલ જોઈ તયારે જો મલી શકે તો સંમતીથી છૂટાછેડાનું હુકમનામું મેલવવાનો વીચાર કીધો!

ફરે શું? છૂટાછેડા મેલવયા વગર છુટકોજ નહીં હતો! બેઠને ફરવા જવાનો મોટો શોખ, અને વલી બુલપર લેપડું એક બીજીથી છુટા ફરે નહીં! અને તેમ છુટા ફરે નહીં એટલે બેઠ સાથે ચાલે તયારે લોકોને જોવાની ઘણી મનહુ પડે!

નાદર પોતાના લાંબા લટાક પગલાં જે ભરે કેની તે એક પગ એલાર ને બીજો પગ પેલાર! જ્યારે સુના હસુક હસુક બટકની માફક ચાલવાથી પાછળ પડી જાય એટલે છેડાય! “ઓવાય મરેરે! આએ કંઈ માટીડો છે? બધરીની અદર કદરજ નથી! મરે, હું પછવાડે પછવાડે રહી જઈ તેનીબી દરકાર કરતા નથી!”

“બુલ વાલી એના નામપર” કરીને નાદર મનમાં બડબડી લે, અને તે પછી ઘરમાંથી નીકલતાં રેસના ઘોડાઓ જેમ એકસરખા ઉભાં રહીને પછી પોતાની મંજલ રાફ ફરે તેમ બેઠ માટી બધયર પહેલાં સાથે સરખાં ઉભાં રહે, ને પછી ચાલવા માંડે! પણ હજી તો ચાર પાંચ કદમ મુક્યાં, નહીં મુક્યાં કે કુદરતી રીતે લાંબો નાદર બટકી સુનાથી આગળ થઈ જાય! ને તેથી સુના વળી પાછી-છેડાય!

નાદર પોતે જો સુનાની બટક ચાલ તરફ જોઈ જોઈને ધયાન રાખીને ધીમે ધીમે ચાલે તો રસ્તાપર ચાલતાં લોકો તેમને જોવા હભાં રહે! કેટલાકો ટગ ટગર ટીકે, કેટલાકો પાછળ ફરી ફરીને જોય, અને તેઓ હસે તો સુના તેને વાસ્તેથી છેડાઇ પડે!!-મશકેરી કરતા લોકોને સુનઈ દમ કરે કે ગાલખેલ દેવ માંડે એટલે તેને થેલી સહમજીને રસ્તાપર માણસોનું ટોલું વધારે પ્રમાણુમ એકઠું થઈ જાય! જે જોઈને નાદર શરમઈને તયાંથી છટકી જવા માંગે તે છેડાયલી સુના તેનીબી ઝાટકણી રસ્તામાં ને રસ્તામાંજ કાઢી નાંખે! બોલે હવે કેમ થાય? ચાલે તો દુખ! નહી ચાલે તોબી દુખ!

તયાર પછી સુનઈએ વહી એવી ગોઠવાણુ કીધી કે તેના વર એક પગલ ભરે તો તેણે પોતે બે પગલાં ભરવાં! અને તે મુજબ ચાલવા જતાં તેને માલમ પરચું કે તેના પોતાના અઢી પગલાં ભરાય તોજ તેના વરનું એ પગલું થઈ રહે!! હવે તયારે કેમ કરે?

બહુ લાંબા વીચાર કરીને પછી સુનાએ નાદરના એક પગલા સાથે પોતાં અઢી પગલાં કેમ ભરી શકે તેની ધરમાં ખુબ પ્રેક્ટીસ કરવા માંડી! પ્રેક્ટીસની માથા દુખણુ પછી સ્થાંજે વર સાથે ફરવા જતી વખતે તેણે આ પગલાં કુદી કુદીને ભરવાં માંડયા તો હવે નાદર છેડાયો! “સુના! જો મહાન સાથે ચાલતી વખતે તું એમ “પોલકા ડાનસ” કરવાની હોય તો પદ મહને ઘેરે પાછો જવા દે! ઘોરી રસ્તાપર એમ ‘પોલકા મેઝારકા’ની ચા ચાલશે તો નહીં જોતાંબી જોવા હભા રહી જશે, ને પછી તું છેડારો, ને પદ હું છેડાવશ, ને તેમાંથી કચ્છો થશે ને કોઈ સાથે બોહણી પર હું ઉતાર પડીશ તો કોરટમાં જવાનો સોદો થશે, ને છેવટે આખા ગામમાં તારી મારી ફજેતી થશે!! તેનાં કરતાં આપણે સાથે ફરવાજ નહીં જઈએ તો કેમ?

“તયારે તેનાં કરતાં આપણે છુટા છેડાજ લઈ લઈએ તો કેમ?” સુનાંખમાં આંસુ લાવીને બોલી, અને પછી અફસોસના એક લાંબા નીસાર સાથે તેણે આગલ વધાર્યું “નાદર, હું કેવું ઈચ્છું કે હુંબી તારા જે લાંબી હોતે!”

“તું લાંબી હોતે કે નહીં તો હું ટુંકો હોતે તોખી પરવડતે!” નાદરેખી એક ઠંડા નીસાસાથીજ કહ્યું.

બોલો, આ કુનીયામાં આવા બરફ જેવા ઠંડા નીસાસા કેટલાં કનેડાંઓ નાખે છે?

૧૦

ગામડેની જીંદગી.

મુંબઈમાં બધી વસ્તી વધી ગઈ છે અને હવા તમામ ખીગડી ગઈ છે એવું મારી સાસુ અને હાથની ધરતી રોજ માથું ખાયા કરે એટલે મેં ખી ગામડામાં જઈને રહેવાનો વીચાર કીધો! “ક્યાં જઈ? ક્યાં રહું?” એવો વીચાર કરતા કરતા આખરે સાનતાકુરસ રહેવા ગયો. સાનતાકુરસ રહેવા જવાથી એક તો ગામડેની જીંદગી ભોગવેલી કહેવાય, તાજી હવા મલે, અને એકીસતું કામખી સંભાલી શકાય. “દવાઈકી દવાઈ અઓર મીઠાઈકી મીઠાઈ!”

મેંગર, તે મીઠાઈ ગરમ પડી ગઈ, કેમલે ત્રેનથી, ત્રેનના ટાઇમ ટેબલથી અને ઠંડાઈ વગરના ધડીયાલોથી હું થોડાજ વખતમાં ખેતાર થઈ ગયો! ૭-૨૫ ની ફાસ્ટ લોકલ છે એમ જોઈને નીકળું અને સ્ટેશનપર હસતે મોંઢે તે પકડવા દાખલ થાઉં કે બોરડપર જોઈને તે હસતો ચેહેરો એરંડીયું પીધું હોય તેમ ઉતરી જાય! ફાસ્ટ ત્રેન તો કેડી પંદર મીનીટ અગાઉની મને લીધા વગરજ ઉપડી ગયેલી!!

દોડધામ ને ઉતાવલ કરીને કાફરડ મારફીટમાંથી ખીસકીટના ડબ્બા વીગેરે ખરીદીને ધડીયાલ જોઈ તો તેમાં મુંબઈ છ વાગેલા! જરા આગલ જઈને

ખોરીખંદરના ધડીયાલમાં જોઈ' તો સ્ટેનડરડ સાડા છ વાગેલા !! જરા જઈને રાતખાઈ ટાવરના ધડીઆલમાં જોઈ' તો તેમાં દુશમનના પુરેપુર વાગેલા !!! અને સ્ટેશનપર જઈને જોઈ' તો સ્ટેનડરડ સાડા સાત થય ધડીયાલ બધા ચા પીએ-ફાસ્ટ લોકલ ટ્રાંટરોડબી છોડી ગયલી હોય- ચરચગેટપરજ ધકેલા ખાયા કર' !!

આમ ધડીયાલ બધા ચા પીએ તેની ફીકરમાં ને ફીકરમાં હું ગેટના સ્ટેશનપરની દુકાનમાં ખેસીને કાફી પીયા કર' !! અને કાફી જઈને ધડીઆલની ચા ક્યારે નદારદ થઈ જશે તેનો સોચ વીચાર કર ક્યા ધડીયાલ સાથે મહારા' ધડીયાલ સરખું ચલાવવું તેનો લાંબો લય દોડાવયા બાદ રેલવે ત્રેનના ધડીયાલ પ્રમાણેજ મહારા ધડીયાલને ગોઠા પછી રાહતનો એક દમ ખેચીને છેક અરધે કલાકે આવેલી ત્રેનમાં ખે

એક દહાડો એમજ ધડીયાલના ઘોંટાલાથી સાનતાકરસ નહીં ગાડીમાં ખેસી ગયા અને વીરાર ઉતરયા ! અને તયાંથી ખે કલાકે ગાડીમાં ખેસીને ધકેલા ખાતો છેક રાત્રે બાર વાગતે હચરાન પરીશાન થઈ જઈને ગામડેની જાંદગીને ખુબ ચોપડી કાઢી !! તો વલી ખીજ બડયાલને ભરોસે રહીને ખોરડ જોયા વગર ઉપડતી ગાડીમાં કુદકો માર' તો વાંદરામાં તે પુરી થઈ, અને સાનતાકરસની ખીજ ત્રેનને આવતા ખીજે દોઢ કલાક નીકળી ગયા ! થોડાજ વખતમાં હું એવીજ રીતે ધકેલાથી ખેનર થયેલો હતો તેમાં વલી એક દહાડો એવો બનાવ પ છેડાઈ પડીને ગામડામાં રહેવાની વાતનેજ ગોળી મારી દીધી !!

એક દીવસે સહવારના હડીને મેં ધડીયાલમાં જોયું તો જે ત્રે જવાનો હતો તેને ધણો વખત બાકી હતો, જેથી મેં લેહર લહેકે કીધું અને પછી તેવીજ ઢબે બદીઆન અને ખાટલુન ચોલવી લ પહેર્યાં. દગલો પહેરેવા અગાઉ નાસ્તો ખાવા ખેડો કે સ્ટેશનપર આવવાનો ધટો વાગયો ! મહારી ધણીઆણીએ તે સાંજળીને "તમારી ત્રેન વીલેખારલેથી તો ઉપડીખી !"

ઓ તહારી ! હવે ? ઉતાવલ કરવા માંડી, જલદી જલદી હાફ ખોદવડ ઇંદુ ભાંગવા ગયો તો એકનો ચુરો થઇ ગયો અને સફેદી કે દાલ કાંઇથી હાથમાંજ નહીં આવી!! તેટલીજ ઝડપે બીજું ઇંદુ ભાંગીને મોંઢામાં નાંખ્યું તો જીભ દાઝી ગઇ અને છાતી સેકાઇ ગઇ!! આ પીવાય તેવી છે કે તે ઝડપથી ભેવા માટે આંગલી અંદર ખોલી તો આંગલી દાઝી ગઇ ! ફુંક મારીને એક ગોટ ચાનો સહરફો ભર્યો કે જીભ ને ટાલવાની ખબર લેવાઇ ગઇ!!

આખરે આ પીધી, નહીં પીધી, કે પાઉંનો હુચો મોંઢામાં મારીને છત્રી લઇને હું તો દોડ્યો ! રસ્તામાં ઉતરતાં બાદ આવ્યું કે બધરીએ તેની કુઇને આપવા કહેલું પોટલું રહી ગયલું ! બધાની પંચાતી પરવડે પણ બધરી છડાય તે નહીં પરવડે ! જેથી હું પાછો ફર્યો ઘરમાં, અને પેલું પોટલું લઇને સ્ટેશન તરફ ગાંડા હાથીની માફક ગાડી પકડવા દોડ્યો !

સ્ટેશનથી અરધે રસ્તે આવ્યો તેટલાં મેં આગગાડીની સીટી સાંભલી ! સીગનલ નહીં આપેલી હશે તેથી વહીસલ ભારતી હોવી જોઇએ એમ માનીને સીગનલ નહીં આપનારને મનમાં કેટલીક કુઆ દઇને હું દોડતોજ રહ્યો ! સ્ટેશનથી હવે થોડેજ છેટે હતો તેટલામાં સ્ટેશન પાસેના નવરોજી નાનખટાઇનો કુતરો સામે મલ્યો ! કુતરો મહને દોડતો જોઇને મહારી પુઠે દોડવા લાગ્યો, અને નાનખટાઇના કુતરાને દોડતો જોઇને તેની ભતવાલા-માંના ચાર પાંચ કુતરાંઓળી દોડવા લાગ્યાં !

પુઠે પડેલાં કુતરાં હવે પાસે કુદીને મારા પગના ખોટાંને હીસાખ ચુકતે કરવા માંગતાં હતાં ! જેથી ખુબ ખરાડા પાડવા સાથે હાથમાંની છત્રીને ગોલ ગોલ તલવારના પટાની માફક ફેરવવા માંડી ! રસ્તે ચાલતા રાહદારીઓ મહને તેવા અવતારમાં જોઇને એમ સ્હમજ્યાં કે યાણેના મેડહાઉસનો દરવાજો ખુલચુકમાં ખુલ્લો રહી ગયો હશે અને હું તેમાંથી છટકીને આવે તરફ ઉતરી પડ્યો હોઇશ !

કુતરાં ભોસે ને મારી પર કુદવા જાય! તો હુંખી જીમ બરાડા પછત્રી સાથે તેમના પર હુમલો લઈ જઈ! એવી રીતે કુતરાંની લડાઈ પડ્યો કે ત્રેનને ભુલ્લી જાય પછી ત્રેન જેવી સ્ટેશનમાં દાખલ થઈ! કુતરાં તરફથી જોઈએ ફેરવીને સ્ટેશન તરફ જો જોયા વગરજ દોડવા મેં કેની તે મહારી અડકટમાં એંસી વરસની એક ડોસી આવી ગઈ, “ઓઓઓઓ, મરી ગઈ!” કરીને ડોસી તો લાંબી છર થઈને ભોં સુઈ ગઈ!!

હું તો સમજ્યો કે ચાલ ડોસી ખાપરી ગઈ!! અને જેમ મોટર કોઈ આવી જાય ને દોડતી મોટર કેમ ચપક દઈને ઉભી રાખવામાં તેમ મેંખી મહારી સ્પીડ એકદમ દાખી દીધી, ચાને હું દોડતો તરતજ રહી ગયો!! વાંકો વલ્લીને ડોસી મરી ગઈ છે કે કેમ તે જોવા ગયો ડોસીએ ભોંચપર પડેલી ને પડેલી રહીનેજ મહને સ-તરસોને સ-ત ગાલો દીધી!!

ડોસી ખાપરી નથી ગઈ એમ જોઈને જીવમાં જીવ આવ્યો! તેમ ડોસીને ઉઠાડીને બેસાડી તો આસપાસ જમા થયેલા લોકોએ ધુળ ખખોડવા માંડી! “મહારા સાહેબ, આંધલાં ઉંટની કાણી દોડાત તમને આગલ પાછલ જોવાની આંખખી નહીં મલે!!”

એકે મહને આંધળો કહ્યો! ખીનએ કહ્યું “અરે એ તો દી હય!” તો વળી ત્રીનએ તાપસી પુરી “બાબા! ઇસકા દીમાગ ખાનેકુ ગયા હય!”

“માફુ થયું તે સારાને કાળે!” ડોસી અડકટમાં આવી ગઈ એક વાત એ બની કે પેલાં પાછળ પડેલાં કુતરાં ત્યાંથી પોખારા ગણી કુતરાંની પીડામાંથી છુટ્યો, પણ “પેલામાંથી ચુહલામાં પડ્યો!” જેમ બધાંને સમજાવી ઝડપથી પેલી ડોસીને ખીસામાંથી પાંચની એક નોટ ડીને આપી દીધી અને પછી ત્રેન પકડવા દોડ્યો કે તેજ વખતે “ઉઉઉ કરીને એક ચીસ પડી, અને “હુહુહુહુહુ” કરીને ત્રેન ઉપડી ગઈ!!

હું તો તે દીવસે ઓફીસમાં જવાને બદલે ધરેજ ગયો અને બધરીને સમજાવી પટાવીને પોટલાં જોટલાં બાંધીને પાછો મુંબઈ આવ્યો ! બા, હજી આપણું મુંબઈ પરવડે, પણ તાજી હવાવાહું તમહાડે ગામડું નહીં પરવડે !! મુંબઈમાં તો કેંઠે જવું હોય તો ચપક દઈને ત્રામ મલે અને તેમ ચપક દઈને કદાચ નહીંબી મલી તો ચપક દઈને એકાદ વીક્ટોરિયામાં કુદી પડ્યા, કે નહીં તો પછી ટેક્સીમાંબી વખતસર ઓફીસમાં પહોંચી જવાય, પણ આવ્યે તો કૂતરાનો અવતાર લઈને દોડતા જાયો અને તેવેજ અવતારે ધકેલા ખાતા આવો, ને જો ત્રેન નહીં મળી તો ક્લાક બે ક્લાક સ્ટેશનપર માંખજ માર્યા કરો !! નારે બા, ગંધાતી હવા છે પણ તેમ વળી સુખ સગવડબી છે કેની !

૧૧

અમારી આયા જતી રહી !

કોઈ કાંઈ નવું નવું શોધે તો તે શોધકને ઉત્તેજન આપવા માટે મારો જીવ ધણો ખુશ થઈ જાય ! આપણા દેશમાં જોટલા પેટનટો લેવાય તેટલા માટે મને ખુશાલી ઉપજે અને દરેક પેટન્ટ મને એકેક શેર લોહી વધે !

એમજ એક દીવસે કોઈએ એક નવી જાતની નીસરણી બનાવી, જેમાં એવી તરેહની તરતીબ વાપરેલી કે જેથી એક ચાંપ દાખવાથી તે નીસરણી એક નહાની ટેબલમાં બદલાઈ જાય ! અને વલી તે ટેબલની ચાંપને દાખીએ કે ટેબલ એક બાજટમાં ફેરવાઈ જાય ! —મેં એ નીસરણીના શોધકને મુબારકબાદી લખી મોકલી અને તેની એક નીસરણી મોંઘી કીંમતે ખરીદી !

વાહ ! વાહ તે ભેભને ! જેણે આવો એક “ત્રાયો” એકજ ચીઝમાં સમાવી દીધો ! નીસરણી !—નીસરણીમાંથી ટેબલ !—ટેબલમાંથી બાજટ !!

તે નવી જાતની નીસરણી મેં ખરીદી અને જે દીવસે તે મહારા ધરમાં આવી કે મેં તેને રાંધણીમાં મુકાવી દીધી ! મહને કાંઈ અગત્યનું કામ હતું એટલે તેજ વખતે તે નીસરણી તપાસવાની વાત બની નહીં !

અરથો એક કલાક ગયો હશે કે હું ને મારી બધરી જે ચોરડામાં બેઠેલાં હતાં ત્યાં એક દુખ ભરી મોટી ચીચીયારી સંભલાઈ ! અમે ગભરાઈ ગયાં ! મારી બધરી કહે જે રાંધણીમાંથી સાદ આવ્યો અને મારી સાસુ કહે જે ગોડાઉનમાં ભુત ભરાયો !!

હજીજી તો હું વમાસણમાંથી નીકળું તેટલાં મારો યુએ દોડી આવીને કહેવા લાગ્યો “મમમા, પપપા, આપરી નવી નીસરણીપરથી આચા પરી ગેઇ ને આચાનો પગ ભાંગી ગયો !”

તે સાંભળીને અમે બધાં રાંધણીમાં દોડી ગયાં, અને ત્યાં જઈને જોયું તો ખરેખર ! નવી લીધેલી નીસરણી ટેબલના આકારમાં એક બાજુએ પડેલી, અને અમારી આચા બીજી બાજુએ ઢગલો થઈને કલવઈ કલવઈને રહે !!

પુછતાં જણાયું કે ઉપરથી લાકડા પાડવા માટે આચા નવી નીસરણી-પર ચઢી તો નવી નીસરણી ઢીમચા જેવી આચાના બોજથી વલી ગઈ ! અને વલી જતા સાથે ફેરવાઈને ટેબલમાં બદલાઈ ગઈ ! ને આચા બોમ્બના ગોલાની માફક નીસરણીપરથી ઉડીને મોરીમાં પડી ગઈ ! અને મોરીમાં પડવા સાથેજ ગુંટણમાં એવું લાગું કે આચા ચીસ નહીં પાડવા માંગતી હતી છતાં તેનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ !!

આચાને વાસતે લીમ બોલાવ્યો અને લીમ આવીને પાટા બાંધી ગયો કે પછી દવા આપવા માટે ડાક્ટર બોલાવ્યો !! શું કરીએ ? એક તો જેમ તેમ આચા મલેલી તેમાં વળી જો એ જતી રહી તો પછી મારી બધરીને બણી આબદા પડે !

જેમ તેમ આયાને સાજી સમી કીધી તો આયા એવું સંજ્ઞાનું ફરજાંદ કે બહોસે પેલી ટેબલ વાપરવા લાગી ! આયાને ઘણીજી સહમજવી, પણ તે તો જાણે પોતાને વાગ્યું હતું તેનું વેર લેવાની થયલી હોય તેમ પેલી ટેબલ પાસે મહેનત મજૂરી કરાવવા લાગી !

તે વીચીત્ર ટેબલે એક બે દીવસ તો આયાને નહીં સતાવી, પણ પછી ત્રીજે દીવસે પાછું તેને વહાડ આવી ગયું કે શું ? તે આયા ટેબલ પર ખાલા રકાખી મુકીને પોતે હાથ મુકી મહારી બધરી સાથે કાંઈ વાત કરવા ગઈ, કે તેજ વખતે ટેબલ પચાક દઈને ડખાઈ ગઈ, તેની ઉપરના ખાલા રકાખી, ગરમ ગરમ કાફી સાથેજ ઉડીને આયાના દીલ પર પડ્યાં, અને ટેબલ સરક-સના કસરતખાજોની માફક બે ચાર ગોલાંટ ખાઈને એક બાજુમાં બદલાઈ ગઈ !!

પેલી વખત આયાનો પગ લચકઈ ગયલો અને પાંસરામાં બાલતી ભોંકઈ ગયલી ! ન્થારે આચે વખતે આયા માથે મોઢે સખત રીતે ગરમ કાફીથી દાઝી ગઈ !!

હું તે નવી નતની વસતુ માટે પછસા બરબાદ ગયલા નાજીને જોયલો અફસોસ નહીં કરતો હતો તેટલો મારી બધરીની મદદગાર આયા માટે કરતો હતો !! કેમજે, આયા તો મારી બધરીના હાથપગ સમાન હતી. આયા નહીં હોય તો બધરીખી પગથી માથાવેર બનફુસ ઓઢીને ઘોડ્યાપર ખુશાલ આખા આખા દહારા સુધી સુધ રહે !! પુછું કે “ શું છે ? ” તો કહે કે “ તણીયત બરોબર નથી.. ”

મગર, મારી ગમે તેટલી સહમજવત છતાં આયા તો છેડાઈને ચાલીજ ગઈ-હુંખી છેડાયો ! મેં જોયું કે નખોદગયા બાજુને માટે સુનના જેવી કામકાજની કરનારી ચાલાક આયા ચાલી ગઈ તો પછી મેંખી છેડાઈને તે વીચીત્ર બાજુને ગોદાઉનમાં ઉડારી દીધો ! ગોદાઉનમાં જઈ પડવાની સાથેજ બાજુને પાછું વહાડ થઈ આવ્યું ! તેણે બે ચાર ઉંઘા ચટ્ટા સમરસોલટસ ખાધા, અને ઉડી કુઢીને ફરીથી ટેબલના આકારમાં બદલાવા માંડ્યું !!

હું તે વીચીત્ર શોધક માટે હવે મુખારકબાદીના રાખદોને બદલે માલ ગલોજના રાખદો ખોલવા લાગ્યો ! કેમ જે એવો તે ક્યો તે ઉજખખ ને અનનાડી મુએલો હશે કે તેની નીસરણી આપણી મરજી પ્રમાણે નહીં ચાલે અને પોતાની મરજીમાં આવે ત્યારે ગમે તે વખતે બદલાઈને ટેબલ કે બાજટ બને !! આપણા હીનદુસ્તાનના પેટનટ લેનારાઓ એ હીસાબે કાચચા તો ખરા !

ખચર ! હીંદુસ્તાનના પેટનટ લેનારાઓ કાચચા હોય કે પાક્કા તેની ચુનોચેરા કરવાનો મને વખતજ નહીં હતો કેમ જે અમારી આચા જતી રહી હતી અને હવે બીજી આચાને શોધી લાવવાના વમાસણમાં અમે બેઠ માટી બધચર પડયાં હતાં !

“ હવે ? નવી આચા કેવી રીતે મેલવવી ? ” મારી હાથની ધરતી મહુને પુછવા પડી.

મેં તેનો તોડ શોધી કાઢીને કહ્યું “ આપણે જાહેર ખખર છપાવીએ તો એક આચા મલી આવે ખરી.”

“ પણ, આજે તો આચાઓનેબી કાંઈ થોડો મીબજ ખરયોછ કે ? ” મારી બધરી મહુને સહમબવવા લાગી “ એ નોકર લોકો આજે શેક બાઈ પર દોર ચલાવેછ ! અગઉના વખતમાં આચાઓ બાઈની નોકર કહેવાતી’તી પણ આજે તો બાઈ લોકો આચાઓની ઘોરસઈ કરતી કરતી બધી મરવા પડેછ ! વાડ, તમે જાહેર ખખર કેવી રીતે છપાવવાના છેઓ, તેનો ખરડો મને ઘડી કાઢાડીને બતાવોની.”

અને મેં અરથોક કલાક કાગજ ને પેનસીલ સાથે ફાંફાં મારીને તે ‘ખરડો ઘડી કાઢાડ્યો,’ અને મહારી બધરી આગલ વાંચ્યો “ જોઈએ છ ધરના ઉપરના કામકાજ માટે એક આચા—જો આચાને સંધણીનો સામાન ગમતો નહીં હશે તો અમે બાવરચીખાનાના તમામ વાસણો બદલીને ચાંદીના બનાવવા ખુશી છીએ—વળી ધરમાં જેબી ભાંગ તુટ આવ્યા કરશે, તે તરફ

ચામણા કરવામાં આવશે—ધરમાંથી જે કોઇખી ચીઝના આયા પગ ખરો થાને પોતાની કોઇ ક્યતાન ખેન કે અનતુન ભાઇને ચુપચાપ દેશે તો તેને માટેખી વાંધો લીધામાં નહીં આવશે. દર આતવારે જવાની આયાને રજા આપવામાં આવશે, અને દરરોઝ સાંજના રવાખી જવા દીધામાં આવશે.—વલી દીવાખતી કરતી વેળા નેાાસલેટ સલગાવી મુકીને ઘેરને આગખી લગાડશે તો તેમાં અમે વાંધો લઇશું નહીં પણ ઉલટા ખુશી થઇશું કેમ જે તેના તેવા શહેરના ખુબખાતાને કસરત મળશે,—લાયક માણસને ધણો સારો માપીશું.”

રી ખઇરી તો ડાળા આસમાનસે ચડાવીને તે સુદીચાળી જાહેર સાંભળવા લાગી ! અને હું વાંચી રહ્યો કે તેણે ખુમ પાડી “અરે, બકલપર અરેયો શેર એડીયું પડે, એવી તે કંઈ જાહેર ખખર લખાય ? મુઠ કોઇ સહેજ સહાજ ઇતરાત વગરાતવાલી હોસે તો તેનું હેર ખખર વાંચવાથી પુરું કાતરીયું ખસી જશે !”

તયારે તું કેહે તેમ જાહેર ખખર લખું,” મેં નાંખતી કાઢી.

ખસ ફકટ લખો કે એક આયા જોઇયેછ, ને લાયકાત મુજબ પગાર

પુ મને તે વખતે કાંઈ યાદ આવી ગયું તેથી મેં કહ્યું “જોની જાને તો જે વધારે નાલાયક હોય તેજ પગાર વધારે માંગેછ ! જે વધારે અજ્ઞાન એટલે કામની માહીતી વગરના હોયછ તે લોકો કામ માણસોથી વધારે પગાર લેવા માંગેછ ! આ તબક્કે મને એક આવેછ જે એક ઇમેજ નાટકના સંબંધમાં છે, જે નાટકમાં ગામ-છોકરી એવીજ રીતે આજકાલની આયાઓની માફક મોટા મોટા ધરાવેછ ! તુંખી ઇમેજ તો થોડું ધણું જાણેછ એટલે પછી “કોલીન નામ તો સાંભળ્યુંજ હશે.”

જાણે જોમખ મારયો ?” મહારી ખઇરીએ પુછ્યું.

“અરે જોગ્ય શાનો મારે જો !” મેં કંટાળને કહ્યું “કોલીન બોન !
કોલીન બો—બો—”

“પણ તે એ બોં તે કીયા જનાવરનું નામ છે ?”

“જનાવરનું શાનું નામ ?” મેં ખુબ પાડી “કોલીન બોં ! કોલી બોં !
Colleen Bawn નામનો નાટક છે તે !”

“હોસે, તે શું ?”

“તે નાટકમાં મદુજે તેના લેખક મી૦ ખુસીકોલ્ટે—”

પણ તેટલાં તો મહારી બઘરીએ મહને અટકાવયો અને વચે બોલી
“જોવની, તમને હું એક આયા શોધી લાવવા કેહું છું તો તમે ખુસી કોલ્ટ
ને ખુસી કોલ્ટ ને તેના બોં ને ખુને કહ્યાં સેકો તાણીછ ? અમથો ને જૂઠકો
લવારો બકારો કરીને વખત ગુમાવોછ તે કરતાં યગલો પહેરીને દોડી જવ્યા
ને સાંજ સુધીમાં મને એક આયા તો જરૂર લાવીજ આપો.”

દગલો ચાલતીને છત્રી ખભે મારીને હું ચાલ્યો ! બાવા, બઘરીથી
હાથ જોડયા ! એ પરણીને આવીછ ત્યારની આંખે દશમી આયા એને
વાસ્તે લઇ જઈછ ! ઘોખીના વાગાની માફક આયાઓ બદલાતી જાયછ, ને
દર વખતે નવી આયા લાવવા જવા માટે મનેજ ધકેલા બાવા પડેછ !
માટે બાવા, મારી બઘરી જેવી બઘરી મલવાની હોય તો મારી સલાહ
માનીને પરણવાના અખાટાજ કરી જતો !

નેચરલ કે અનનેચરલ ?

મુંબઈના એક ઘણા જાણીતા આરટીસ્ટને એક વખત એક મદદનીશની જરૂર પડી આવી ! મેં મારા એક દોસ્ત પેસી કરાકરીને તે હોદાપર મોકલી આપ્યો.

હવે પેસીને કેઠી તલાવમાં, નદી નાલામાં, અને દરીયામાં પડીને નાહવાની આદત ! જે આદતની મહત્ત્વે પોતાનેથી ખબર નહીં અને પેલા ફેટોઆકર આરટીસ્ટનેથી ખબર નહીં !

નોકરી રહ્યા પછી ચાર પાંચ દીવસ તો ગાડું ઠીક ઠીક ગળડયું, પણ તે પછી એક દાહાડે જ્યારે આરટીસ્ટે એક દરીયાનો દેખાવ ચીતારીને પોતાના સ્ટુડીઓમાં મુક્યો ત્યારે પેસીએ ઘોંટાલો વાલ્યો !!

આરટીસ્ટ દરીયાનો દેખાવ કેનવાસ પર પાડીને તે કેનવાસને લાકડાની ફ્રેમમાં જડીને બાહર ફેઇને મલવા મઠે ગયો અને તેના બાહર જવા દરમ્યાન પેસીને તે પીકચર જોવાની મરજી થઇ આવી.

પેસી ઉભો રહીને તે ચીત્ર ખુબ ધ્યાનથી જોવા લાગ્યો અને ઘણા ધ્યાનથી એમ જોતાં જોતાં તે પેલા આખેહુબ પીકચરના ઉડાણમાં એવો ઉતારો ગયો કે તેનું મગજ ચક્રભ્રમ થઇ ગયું અને તે એમજ સહમજ્યો કે પોતે દરીયાના પીકચર પાસે ઉભેલો નથી પણ ખરેખર તે દરીયે કીનારેજ ઉભેલો છે !!

દરીયે કીનારે ઉભેલો છે એવો વીચાર આવતાંજ પેસીની જે આદત હતી તે તેને હઠીએ ધાઈ આવી !! તેણે આસ્તે આસ્તે પોતાનો દગલો ઉતાર્યો, પછી બહીઆન કહાડીને સદરો ઉતારી કસ્તી છોડી, અને દરીયાના પીકચર તરફ ટગર ટગર જોતાજ રહીને તે ચાર પાંચ કદમ પાછલ હક્યો, પાછલ હકીને તેણે ગરદન નીચે નમાવી, અને હાથ પહોળા કરીને જે

ભુસકો મારયો કેની તે કેનવાસને ચીરીને ધમમમમમ દહને ભોંયપર ઝીકાયો !

આરટીસ્ટના માળા નીચેલા માળપર કોઈ એક બાહારગામથી આવેલું કુટુંબ રહેતું હતું તે એમજ સહમજયુ' કે મુંબઈમાં ધરતીકંપ થયો છે !!

ઝમીન માપવા પછી પેસી કરાકરીને સહમજ પડી શકી કે પોતે કાંઈ દરીયા કીનારે ઉભેલો નહીં હતો, પણ દરીયાના પીકચર સામે ઉભેલો હતો !!

લોહીથી ઝઝરતું નાંક લઇને તે મદદની ભુમ પાડતો નીચે ગયો, અને તેજ વખતે નીચેવાલાઓએબી બાણયુ' કે ધરતીકંપનો આંચકો લાગ્યો નહીં હતો પણ એ તો કરાકરીના ભેળનાં વાંધાનો આંચકો લાગ્યો હતો !!

તેટલાં આરટીસ્ટ પોતે બાહરથી આવી લાગ્યો ! અને તેણે પેસીને! અવતાર ભેંધને આવો એક ચકકર મદદનીશ મલવા માટે અફસોસ કીધો ! —પેસુ તો સહમજયો કે આરટીસ્ટ હવે તેને રજા આપી દેશે ! પણ નહીં !! આરટીસ્ટે તો કહ્યું કે “આના જેવી કોમપલીમેન્ટ અને સરટ્રીફિકેટ આજ સુધી તેને (આરટીસ્ટને) કોઈએ આપીજ નહીં હતી !!”

તેના દરીયાના પીકચરને ખરેખર દરીયો સહમજને તેમાં ભુસકો મારીને તેની મુંબી કીરતી વધારવા માટે આરટીસ્ટે પેસુના પગારમાં પાંચ રૂપીઆનો વધારો કરી આપ્યો !!

આવડ વગરની ખેતી !

મુંબઈમાં ઘણા ઘર તોડી પાડવાના છે અને ઘરો રહેવા માટે મલતાર નથી તેથી કેટલાકેએ સંપ કરીને જમને ખોરીવલીમાં કેટલીક જગ્યા લીધી ! જેમ તેમ કરીને જોઈતી ચીજોની ગોઠવણ કરવાં બાદ ત્યાં ખેતીવાડીનું કામ શરૂ કીધું.

આ કામમાં બધાંની અંદર “હોલીનું નાળીયર” થઈ નીકલનાર પાહલી પસતું હતો ! અને તેથી પસતાંએ ખેતીને માટે મુંબઈ આવીને પોતાને હાથે જતે તરકારીના બીયાં ખરીદ્યાં. ઉલટમાં ને ઉલટમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે બી ખરીદીને ગુણની ગુણ ભરી પાહલીએ ખોરીવલીમાં રવાના કીધી !

ઘણા બીજ ખરીદેલાં હોવાથી તેમાંથી બીતરૂટ અને કાંદાના બી પાસે આસેના બે ત્રણ પાડોશીને આપ્યાં, અને પછી પોતાના ખેતરમાં બાકીના સલગમ, મુળા, કોબી, સેલેરીનાં બીજ છાંટી દીધાં !

પસતાના બાપદાદાએ ખેતી કીધી હોય તો કે ? ખોરીવલી વસાવવા સાથે મગજમાં તેણે ખેતીની ધુણ વસાવી લીધી અને બીયાંવાલાએ જે બીયાં આપ્યાં તે લાવીને ખેતરમાં નાખ્યાં ! બી ઉગ્યા ત્યારે એવું માલુમ પડ્યું કે કાંઈ ખોટું થયું છે, જેથી ખેતીવાડીના એક એકસપરટને તપાસ કરવા માટે પાહલી પસતાએ બોલાવેલા !

ખેતીવાડીનો તે ખાં હતો પુણાનો મરાઠો, અને પાહલી પસતાને ઇંગ્લેન્ડ ઠાકે નહીં ! એટલે પછી પાહલીએ અરધી ગુજરાતી અને અરધી મરાઠીમાં જ કંઈક માંડ્યું ! હવે અધુરામાં પુરું રાવ સાહેબને કેહું ગુજરાતીમાં બોલવાનો શોખ હતો એટલે તેણે ગુજરાતીમાં જ બજારડા કરવા માંડ્યા ! !

“ બાપા રાવ સાહેબ, ઈહા ‘સલગમ’ વર નજર તાકા ! આણી માલા સાંગા કી હેલા કાય ઝાલા કે અસા ઝાલા ? ” પાહલીએ ચલાવયું.

અને ન્યારે પાહલીએ ‘સલગમ’ પર નજર નાખવા કહી ને રાવ સાહેબ કીરતી કરે તે ‘સલગમ’ ને ‘કાય ઝાલા કે અસા ઝાલા’ જેવા માંડયું કે તે ફાટી જાયો ! !

“ શું ? તમહે શું કહયાં ? આ સલગમ ચે ? ” રાવ સાહેબ બંધાવીને બોલ્યો “ સલગમના પાન હીરવા અસતે કે લાલ અસેચ ? ”

“ અસતે તો સલગમચા પાંદડાં લીલાં ! પરંતુ મી સમજલા કે એ હોલીચા મહીના ચાલેછ તે સલગમના પાંદડાંની લાલ રંગ દીલ પર લગાડીને જમીનમાંથી ઉગી નેકળેછ ! ”

“ અરે સલગમ કઇ માણસ ચે કે હોલી કરેચ ? ” રાવ સાહેબે સહેજ ગરમ થઇને કહયું અને પછી ખુલાસો કીધો “ એ તો લાલ ભાજ ચે ! ”

“ લાલ ભાજ ? મી તો સલગમચા ખીયાં સહમજને ઈકત ઘેતલાં ! ” અને પાહલી પ્રસતું સહમજ તો ગયો કે ખીવાલાએ સલગમને બદલે ભાજના ખીયાં દફરાવી દીધેલાં ! છતાં પોતાનું અજ્ઞાનપણું નહીં જાણાય તેથી તે ઝટ વાત ફેરવી તોલવા ખીજ તરફ રાવ સાહેબને લઈ ગયો.

“ એલા પાહા ” પાહલીએ ખીજું ખેતર બતાવીને કહયું “ એ લાલ મુલાચા રોપા ઝાલા આહે ! ”

“ લાલ મુલા ? ” રાવસાહેબે પાછી બુમ પાડી “ અરે એ લાલ મુલા નથી, એખી લાલ ભાજજ ચે ”

“ એખી લાલ ભાજ છે ? અરે તેચથી ! ” પાહલીએ બુમ પાડી.

“ હા, એ લાલ ભાજજ લાયવા તમહે ! ” રાવસાહેબે બોલવા માંડયું, પણ પાહલી ફરીથી વાત બદલવા માટે તેને ખીજ ગમ લઈ ગયો.

“આ ખેતરમાં કોળીયા ખીયા તાકેલા આહે!” પાહલી બોલ્યો
 “લહી લહી વખાણુ કરન કરન દુકાનદારને દીલા આહે!”

“અરે પણ એળી તો લાલ ભાજ્યાજ રોપા આહે!” રાવસાહેબ
 પગ જમીનપર ઠોકીને બોલ્યો.

“અરે તેચથી! કાય? કાય મનતા? એળી લાલ ભાજ? રાવસાહેબ
 આજે તુમી ખતુમરાથી લાલ ભાજ્યા નાશતા કરન તો નાઈ આલા? હે
 કાય! તુમી તો સલગમલા મનતે લાલ ભાજ! મુલાલા મનતે લાલ
 ભાજ!-કોળીલા મનતે લાલ ભાજ!-સરવેલા મનતે ખસ લાલ ભાજ!”

“પણ તુમી લાવેલા ચે લાલ ભાજ્યા ખી ને ઉગેલાખી ચે લાલ
 ભાજ! તો પીછે હું કાય સાંચુ તેને? તુમી તો એટલા લાલ ભાજ
 લાવેલા ચે કે તુમી ખાએચ, તુમહારા ઘેરના માણસા ખાએચ, તુમહારા
 સગાસોઠરા ખાએચ, તુમહારા સાત આઠ પેઢી ખાએચ, તીતકા મુધી એ
 લાલ ભાજ પુરી નહીં થાયચ! ખીજી કાંઈ જેવણુ નાહીં જેવેલ, ને રાજ
 લાલ ભાજ જેવેલ તોખી એટલા બધી લાલ ભાજ તુમહારા ખેતરમાં
 પાકેલા ચે કે પનનાસ વરસ મુધી એ ખાએચ ને ખલાસ નહીં થાયેચ!”

“તો શું માલા ખીયાંવાલાએ ફસાવલા?” પાહલીએ મનમાં ચીરડા-
 ધને પછી મોટેથી ખુમ પાડી.

“તુમાલા કાય લાગતે? ફસવલા, સાબુત ફસવલા સલગમ, મુલા,
 કોળી બધા સાજ ભાજનાજ ખી દફરાવલા!”

“તો મી એક દાંડા ગેઠન તેંચા ડોકા જઠન દફરાઉન તાકીલ!”
 પાહલીએ “મોંદો તો મોંદો પણ તંગરી ઉંચી” રાખીને વાત કીધી.

“અરે તુમી ખીવાલાચા માથા તોડન તાકેચ તે આઠી તે તુમચા
 પાડોશી આવીને તુમચા ડોકા તોડી નાખેચ!”

“કેમ?”

“તુમી તેનલાખી કંઠા ને ખીતરત સાચુન લાલ ભાજ્યાજ ખીયાં
 દીલા.”

“ પણ તેના પછસા કોની દીલા ? તે બીયાં તો મી તેલા મુક્ત દીલા ! ”

“ મુક્ત દીલા ખરા ! પણ તુમચેહ બરોસો રાખીને કાંદાં ને બીતરત સમજુન બી તાકલા, તેની ઉપર મેહેનત કેલા, ને પીછે આખી વાડી બરન લાલ બાજી ઉગલા, તો તે સાથી તેલા ગુસ્સા નહીં લાગે ? કાહે વાત સાંગતા ! ”

પાહલી પસતાંચે જોયું કે આવ્યે “ વગર ખાધીની મોરચી ” થઇ ! મક્તમાં બી આખીને ઉલટો ઉપરથી અપજશનો સોદો થયો !

રાવ સાહેબને ફી આખીને વીદા કરી તેણે જઇને પાડપાટોશીને પગે હાથે લાગી લીધું ! અને તે બાદ બોરીવલીના સો બસો ઘાટી ને દુબલા મજુરોને એકઠા કરીને પેલી તમામ લાલ બાજી ખેતરોમાંથી ઉખેડી નાંખી !! તે દીવસ પછી પાહલી પસતાંચે ખેતી કરવાનું માંડી વાલ્યું !!

૧૪

દુખતો દાંત !!

આજ કાલ જરા જરામાં લોકોનાં દાંતમાં “ પસ ” બરાવાનું “ ફસ ” થઈ આવે છે ! દાંતના ડાકટરો મુંબઈમાં વધી ગયા છે અને તેટલાજ પ્રમાણમાં અચાનક દાંતના દરદીઓબી સંખ્યાની બાહર થઇ ગયાં છે !! અધુરામાં પુરું દાંતના ડાકટરો ઉપરાંત કેટલીક ચીનીઓ દાંતમાંથી કીડા કાઢવા માટે એક લાકડી અને એક સુધ્ધો એવા બે મોટા કીમતી (!) હથિયારો લઇને ઉતરી પડી છે, અને “ કીરા કરો ” નો રાગડો ચીનાઇ દબે

કાઠીને પછી એ પાંચ છ કીડા દાંતમાંથી કાઢાડીબી બતાવે છે !! ટુંકા પગની આ ચીની ડાકટરજો નીકલી છે, છતાં દાંતના ડાકટરોનો ધંધો તો અસલીજ ટપે જોરમાં જેમનો તેમ ચાલુજ છે !

એવીજ રીતે એક દાહડે એદલ તુરીયાનો એક દાંત દુખવા લાગ્યો અને એદલ જરા 'કાંગલો' વધારે હતો તે તેણે તો બધું આપું ઘર ગળવી મુક્યું !!—એદલની બધરી કહે કે “કોલનવોટરમાં બોરીને રૂનું પુમર મુકો !” તેમ કીધું અને જ્યારે તેથીબી નહીં વધ્યું તો એદલની સાસુએ સુચના કીધી કે “મરે મરે, જી ભરે, જરા તપકીરનો સહરકો ભરીને તમાકુનું પાતર ચાવો !” સાસુની સુજે તુરીયું ચાલ્યો તો માથામાં ઘેણ ને મોંઢામાં ફીણ જેવો હીસાબ થયો, અને એદલ તો ચોકવા ને ઉલટી કરવા લાગ્યો !

“ઓ માયરે ! મરી ગીયોરે !” કરીને એદલે સાસુની બધી સાત પેઢી ઘાઈ નાંખી !! તેટલાં પાસેથી આસી ખસર ખસર સપાટ ઘસડીને આવીને બોલી “ઓ વધરે માય ! તપકીર સુધીને તમાકુ કોણ ખાય ?” અને તેણે તે પછી સલાહ આપતાં વધાર્યું “બાવા તુરીયાંજી, તમહે બાવા મરીની બે ચમટી નાંખીને ગરમ ગરમ ચાએ પીઓ ને દાંતમાં ખાડો પરીથો હોય તોંહ લવંગ મુકો.”

તમાકુની ઘેણમાં એક ધુધલાયલો હતો તેમાં આસીની સલાહ મુજબ મરીની આ પીધી તો પેટમાં જવાલામુખી પરવત ફાટી નીકલ્યો હોય તેવું થયું ! અને એક તુરીયું વાંકો ચોકો તુરીયાં જેવો થઇને ધીલો ઢબ બની ઘોલ્યાપર મુવા મુડદાં જેવો પડ્યો !!

બીજે દહાડે બીજાનાપરથી ઉઠતાને વાર તે કપડાં પેહેડીને દાંતનાં ડાકટરને તથાં ગયો. ધરમાંનાં બીજ સગાંઓએ ગમે તેટલી નવી નવી દવા ફરમાવી તો તે માનીજ નહીં, ને તુરીયું ગુપચુપ હડપચીએ હાથ મુકીને ડાકટરને તથાં ઉતરી પડ્યો !

જે દીવસે એફુ તુરીયું દાંત પડાવવા ગયો તે દીવસે કેહું બલા માણુ-
સના ફરજંદ ડાકટરને અમેરીકાથી તુરતજ આવેલા એક મશીનથી દાંત પાડવાનું
સુજ્યું ! ડાકટરે તુરીયાને ખુરસીમાં બેસાડયો અને પછી પેહું નવું મશીન
ફુખતા દાંત પર મુકીને પગે મશીનનો એક ભાગ દાખયો કે તુરીયાએ એક
ભયંકર મોટી ચીસ પાડી !—તુરીયું વળ ખાઈને ખુરસી પરથી બેવડો થઈને
ઉછલ્યો ! અને ભોંયપર પછડાઈ પડતાંજ તેણે ખુમ પાડી “ઓ ડાકટર, મરી ગીયો!”

“ડાકટર કાંહ મરી ગીયો ? હું તો જીવતો છું !”

“અરે તમહે મરી જતે તો પીડા જતે ડાકટર ! ઓ બાપરે ! ઓ
માયરે ! તમહે મહુને મારી નાંખયો ડાકટર !”

“પણ શું થયું ?” ડાકટરે ગભરાઈને પુછ્યું.

“અરે એવી રીતે દાંત પાડવાના ધંધા કરોછ તેના કરતાં કરોપના
અસતરાએ લોકના ગરાંજ કાંચ નહીં વેતરી નાંખતા ?”

“તમારો દાંત તો તુટી ગીયોછ !” ડાકટરે સધીયારો આપયો !

“અરે પણ દાંતની સાથે મહારો જીવળી જતો રહ્યોછની ! ઓ બાપરે !
ઓ માયરે !”

“ચાલો ઉઠીને ઉભા થાઓ, હું દવા મુકું, એટલે નરમ પડી જશે.”

જેમ તેમ લપેડા ખાઈને એફુ તુરીયું અફલાતો ક્રીકાતો ઉઠ્યો અને
ખુરસીમાં બેઠો ! ડાકટરે કોગલો કરવાની દવા આપી જેથી કોગલો ક્રીષો, અને
તે પછી એફુએ પોતાનું આંગણું મુકીને જોયું તો ડાકટરે જે દાંત ખવાઈ
ગયલો તે નહીં પાડેલો ! પણ કંઠો બીજો દાંત જે આખો ને સારો હતો તે
ખેંચી કાઢેલો !

તુરીયાએ ગરમ થઈને ડાકટર આગલ ખુલાસો ક્રીષો ! ડાકટરે બુલ થઈ
હતી તેની માફી માંગી અને ફરીથી પેલો ફુખતો દાંત તોડવા માંગ્યો !
એફુએ કહ્યું “ડાકટર તમહે જે દબે દાંત પાડોછ તે દબે હું એક લાખ
રૂપીઆ આપો તોબી દાંત નહીં પડાવું ! દાંતના સહેકંડો ડાકટરો છે અને

તેઓ જે રીતે વગર દરદ કરવે દાંત પાડેછ તે બાણીને મહારા કાંહ ભોગ લાગેલા કે હું તમહારી પાસે આયો ! તમહે તો દાંત નથી પારતા, પણ જીવતું આપરેશન કરોછ ! ”

“જીવતું આપરેશન તે શું મીઠુ તુરીયા ? ” ડાક્ટરે પુછ્યું. લેકીન તેનો જવાબ તુરીયાએ આપવાને બદલે છત્રી લઈને ચાલવા માંડ્યું, અને ચાલતાં ચાલતાં ડાક્ટરને એક હજાર ને એક ગાલ દીધી !!

ધરે જઈને તુરીયું ચાર દાહાડા સુધી ‘સીક’ રહ્યો ! પાંચમે દહાડે જે કે તે સાગે થયો તોથી પેલો કોહેલો દાંત તો જેમનો તેમ દુખતોજ જણાયો !

ધરનાંઓની સુજે ચાલીને ધરવટુ ઇલાજ તો કીધેલાં—તે પછી દાંતના ડાક્ટરને હાથે સુખખી નેઘ ચુકેલો—એટલે હવે એક તુરીયું પોતે હાથે નતે તે દુખતા દાંતને ખેંચી કાઢવાની અક્કલ દોડાવવા લાગ્યો !

એકુએ કોઈ ચોપાન્યામાં વાંચેલું કે “એકાદ સખત કોહેલો દાંત વગર દરદે પાકી નાખેલો હોય તો તે દાંતને એક દોરીથી મજબુત બાંધવો, અને પછી તે દોરીને બંદુકની ગોલી સાથે બાંધીને પછી તે ગોલી ફેડવી ! ”

તુરીયાએ તે મુજબ કરવા માટેનો વીચાર મજબુત કીધો, લેકીન બંદુક લાવે ક્યાંથી ? પણ ભોગ નેગે બંદુકખી મલી ગઈ !—તુરીયાની બહેનનો છાકરો નવલ જે પારસી બેટેલ્યનમાં એક સીપાહ બચચો હતો અને જે આવતી કાલ સહવારે કેમપીંગે જવાનો હોવાથી આજ રાતથી ઘરમાં પોતાની બંદુક લઈ આવ્યો હતો તે બંદુક પર તુરીયાની નજર પડી ! નજર પડતાને વાર તુરીયાએ રાતના બધાં સુધે જય તથા રે દાંત પાડવાનો ઠરાવ કીધો !

આખરે બધાં સુતાં કે તુરીયાએ પોતાના ઓરડાને દરવાજો અલગો બંધ કીધો ! એક મજબુત પાતલી સુતલીથી દાંતને બાંધ્યો ! તે સુતલીને એક ગોલી સાથે બાંધી દીધી ! અને તે ગોલીને બંદુકમાં મુકી લઈ બંદુકની આંખ દાખી !

બંદુકની ગોલી છુટતાંજ તુરીયું એક મોટી ગોલાંટ ખાઈને જમીન પર ગબડી પડ્યો ! અને છુટેલી ગોલી પેલા તુટેલા દાંતને સાથે લઈને એકના નવા લીધેલા જંગબારી પોપટને લાગી !

ગોલીના અવાજથી બધાં એકના આરડામાં દોડી આવ્યાં ! એક બેસુધ થઈને જમીન પર પડેલો ! અને જંગબારી પોપટ પીંજરામાં તાંતીયા ઉઠ્યા કરીને જીંઘા કરી ગયેલો !

જેમ તેમ કાંદો-કોલનવોટર-ગોલાબ વીગેરે અગરમ અગરમ સુંવાડીને એકને સુધધીમાં લાવ્યા, અને ખુલાસો પુછ્યો ! ખુલાસો સાંભળીને બધાંએ દાંતમાં આંગલી પકડીને તુરીયાની અકકલ પર દોધી માર્યું ! (અરે નહીં રે) તુરીયાની અકકલ પર આફરીન છીધી !

દુખતો દાંત તુટી જવાથી એકને કરાર થયો અને તે ઉકમછથી પોતાના મનમાં પોતાના વખાણ કરીને કહેવા લાગ્યો “ધેરના માણસોના ઉપાયથી કંઈ નહીં વધ્યું !-દાંતના ડાકટર જેવા ડાકટરથી કંઈ નહીં વધ્યું !-પણ રોવકે પોતે બળવી ! અઢીસો રૂપીઆનો પોપટ મરી ગયો તો બીજાં આવશે, પણ મેં તો બળવી ! ”

અને તુરીયાએ પોતે પોતાની પીઠ ઠોકાંને શાખાશી લીધી !

અમે મચછી પકડવા ગયા !

બધામાં જ્યારે અમે હતા ત્યારે “બજારની માછલો મચછીનો ઘણો છે અને મોંઘી રામસ ને બોધ ખાતા પઈસાનો ઘણા નીકલી બચ આપણા પધસાથી માછલો મોટા મોટા સુનનાં કડાં પેહેરે છે !” નમાં ફફડી ચટકી લેતાં જ્યારે અમે ગામડામાં બે મહીના હવા ખાવા પારે ત્યાંની એક નદીમાં જઈ અમારે હાથે બંતે મચછી પકડી લાવીને તંકરે-બે પક્ષી મારવાનો” વીચાર કીધો ! એક તો મચછી પકડવાની પડશે એમ ધાર્યું, અને બીજું તો મફતમાં મચછી ખાઈશું એવું !

માછલી પકડવાને માટે બે ગળ લઈ, બોટમાંજ જમવા માટે બપોરે કુકું પાકકું બે માણસનું ખાવાનું અમે બે જણે બાંધી લીધું, અને ડીનારે ગયા.

માં એકજ બોટવાલો જણાયા, જે બીમાર જેવો હતો ! અમે મચછી નદીમાં જવા માંગીએ છીએ કહીને તેની બોટ બાંડે માંગી તો બીમાર તેણે ના પાડી ! હવે ? અમે બેઠાએ મસલહત કીધી કે બોટવાલો બે પોતાને બોટના હલેસા મારવા દે તો પછી તેને બદલે અમે પોતે લાવી લઈ જઈએ ! અમારા ફળદ્રુપ ભેનનો તે વીચાર બોટવાલાને તો તેમ તે કબુલ થયો.

બપોર સુધીમાં તો બેઠાએ તેટલી મચછી પકડીને ત્રણ વાગતામાં રે આવી જઈશું અને રાતના આપણીજ પકડેલી મચછી તળીને ખાઈશું” ! તચીત કરીને અમે બે વાગા સુધીની બોટ પકડીને તેમાં બેઠા ! ॥ તો એક બાજુએ સુકાન આગલ ઉકરં કુકરં થઈને બનફુસ બોટીને મને અમે બેઠે જણા આમણસામણના બે હલેસાપર મંડી ગયા !

“વહી મીંચા દરબારમે, વહી મીંચા ચુલા કુંકનેમે!” તે મુજબ મુંબઇમાં જે અમે જે મોટી ઓફીસમાં જઈને મોટા માણસમાં ખપીએ તેજ અમે જે ગામડામાં મચછી પકડવાની સહેલધાહે ઉતરયા તો માછીમારળી અમે ! અને મછવાદારળી અમેજ !

પણ મછવો પા કલાક સુધી ચલાવયા પછી પેલા બુધા બીમાર ખોટ-વાલાએ અમારી ભુલ ભાંજ કે જ્યાં મચછી વધારે નહી હતી તે તરફ અમે ખોટે રસ્તે ઉતરી પડયા હતા !—“ અરે તહારો દાદો મરે ! પહેલાથીજ ભસી મરીએ કેની ? ”

આખરે જે ચાર ચોપરમાંડી ચલાવીને ફકડીને અમોએ ખોટ પાછી જે તરફથી આવી હતી તે તરફ ફેરવી, અને અમારો અસલ કીનારો છોડીને તેની ડાબી તરફ ગયા !

બીજે અરથો કલાકની નહીં ગયો હશે કે મહારા દોસ્તે તો હલેસું મુક્રી દઈને કહ્યું “ ઓફ ! જે થોડો વખત હું આસાએસ નહીં લેવસ તો જરૂર ખેસુધ થઈ જવસ ! ”—જેથી મેં બી હલેસું મુક્રી દીધું અને મેં તે ટકનો લાભ લઈને મહારો પસીનો મોઢા માથા ને હાથપરથી ખુબ સાફ કરી લીધો !

થોડો વખત રેસ્ટ લઈને નદીમાં હાથ ધોઈને અમે પાછા ખેડા અને હલેસા મારવા લાગયા ! જ્યારે ખોટવાલો કહે કે “ આ જગ્યાપર મચછી મહી શકશે ” ત્યારે અમે ખોટ ઉભી રાખીને ગળ નાખવાનાં હતા જેથી તે જગ્યા સુધી તો અમે હલેસા મારયાજ કીધા !

થોડાક વખત સુધી એમ હલેસા મારવા પછી મહારા દોસ્તે ઠાકી જવાની ફરીથી ફરીયાદ કીધી ! હું પોતે બી ઠાકેલો તો હતો પણ “ ગલે ગાંઠ ને મોંઢે હુએ ! ” કેમજે મેંજ માછલી પકડવાની સલાહ આપેલી !

અમોએ થોડો વખત પાછી ઠાક ખાધી અને પછી અમારી જગ્યા બદલીને હલેસા મારવા ખેડા !

ખીને એકાદ માઈલ ગયા હોઠશું તેટલાં પાછા અમારા હાથ ડુબવા લાગયા, અને ખભાં આગળથી હાથ કહીને નીકળી પડે તેવું થયું ને છાતીમાં જાણે દમ નહીં રહ્યો ! ખોટ નદીને એક પારે લઈ જઈ ઉભી રાખી અને સખત તડકું પડતું હોવાથી કીનારે ઉતરીને માંડની છાયા તલે અરધો કલાક આરામ કરવાનો વીચાર કીધો !

ઝાડ નીચે ગયા તો મહારા દોસ્તે જુખ લાગવાનું કહ્યું ! બપોરખી લગભગ થવાજ આવી હતી કેમ જે એક કલાકના પોણા માઈલની ઝડપે અમે ખોટ કીડીની ચાલે ચલાવી શક્યા હતા અને સુરજ માથે આવીને ઉભો હતો ! જમવાનું જે લાવેલા તે બધું લઈને અમે તો ખેસી ગયા, અને પાક પરવરદેગારનું નામ લઈને જે ઈનસાફ આપવા માંડ્યો કેની તે વાસણ કોરા છોડીને શુકરાના કરી ઉઠ્યા !

ખાધા પછી પાછું નવું જોર આવ્યું, જેથી નદીનું પાણી પીને પાછા નદીમાં હલેસા મારવા લાગ્યા ! હલેસા મારતા મારતા બેઝાર થઈ ગયા ત્યારે ખોટવાલાએ જુમ પાડી કે “ ચાલો, હવે મચછી ધણી મળી શકશે જેથી હોઠી થોભાવીને ગલ ફેંકવા.”

અમે થોભ્યાં અને ગલ ફેંક્યા ! માછલી પકડવામાં ધીરજ ઘણી રાખવી પડે છે એમ અમે જાણતા હતા એટલે હડપચીએ હાથ દઈને અમે ગલ ક્યારે ખેંચાશે તેની વાત બોલતા બેઠા !

બચક દઈને મહારા ગલપર ડાચું પડ્યું, અને ઝટક મારીને મેં ગલ ખેંચીને જોવા માંડ્યું તો એક કરચલું પકડાયલું જણાયું !

કરચલાને મેં છોડાઈને ચોપડવા માંડી તો મહારા દોસ્તે જુમ પાડી “ મહારી પકડાઈ ! ” અને તેની માછલી શું પકડાઈ હતી તેની તપાસ કીધી તો એક ચોર જુમલો !

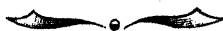
ફરીથી ગલ નાંખીને ફરીથી પા કલાક ખોટી થયા અને ફરીથી જ્યારે અમારી દોરી ખેંચાઈ ત્યારે અમે માછલીને ખેંચીને જોવા લાગ્યા તો બેઠના મક્કમાં બે નહાની પીસતાં જેવી બોઈ આવેલી !

ત્રીજી વાર ગલ નાંખીને અરથો કલાક થોભયા પછી ખેંચી લીધાથી માણસ પડયું કે માછલી ગલ સાથે રમત કરીને અમને બનાવીને પસાર થઈ ગયલી ! ગલમાં કાંઈખી નદારદ !

ફરફી ચટકીને ખેઝાર થઈને ચોથીવાર અરથો કલાક ખેઠા અને પછીજ ગલ ખેંચાયા ! અમે ખેઠ્યે ગલ ઉઠાવી લીધા તો જણાયું કે અમારા ખેઠના ગલ એક ખીજમાં ભેરવાયાથી આ વખતે ખેંચાણ થયલું !

આખરે જ્યારે કાંઈજ નહીં વલ્યું ત્યારે માછલીને ને માછલી પકડવાના ફાંફાંને ખટારો ભરીને ગાલ દઇને અમે પાછા હાડમાર થતા, હલેસા મારી મારીને ઠાકીને પરેશાન થયલા, ભુખા, છેક રાતના સાત વાગે કોલમી જેવી બે નહાની ખોઈ, એક ચોર બુમલો, અને એક કરચલું લઇને ઘરે પાછા ફરયા !

હવેજ અમે જોયું કે માંછણો કમાય છે તો તેમના વરની માછલી પકડવાની સખત મેહેનતને સખખે ! અને તેથી અમે માછલીના ધંધાની અદેખાઈ કરવાનુંજ તે દીવસથી છોડી દીધું !

૧૬

સુકન અને અપસુકન !

હું છું વેલાતી દબનો, ને મહારો સસરો ગામઠી ! લગન પછી પહેલ-વહેલી વખતે ગામમાં સસરાને ઘરે જવાનું થયું અને સાસુ સસરાએ અમને ખુબ ખાતરદારી કરીને રાખ્યાં.

મહારા સસરાની ગામમાં દુકાન હતી જેથી તે સહવારના પોહરમાં ઉઠીને પાંચ વાગે અંધારે અંધારે દુકાને નથ. હું તો મુંબઈમાં હતો તથાઈ ધોલ્યાપરથી સાત વાગે ઉઠનાંરો માણસ, છતાં સસરાને તયાં જીવપર મોટા પાહાડ ઉઠાવીનેખી જેમ તેમ સકાલે ઉઠવા લાગયો ! સકાલે ઉઠવામાં એક તો કુલસુગણું નહીં જાયે-ખરાખ નહીં લાગે-અને વળી ઉંઘ આવેજ શાની ? ડોસો ચાર વાગેથી ઉઠીને કસતી કરવાનું ને ચાહે પીવાનું જે રોખડ કરી મુકે કેની તે ઉંઘ કોણના ખાપની આવે ? મોટે મોટે “ખશનુથર અહુરેએ મઝદાઓ”થી જે શરૂ કરે તે ગણગણ ગણગણ સાદપરથી અવાજ આસતે આસતે વધારી દે ! અને પછી બોલવાની રખીડખી જલસતી કરે, અને તે સાથે વળી ચાના કાંસીયા રકાખી અક્ષણે તો એવાં કે જાણે પચીસ પચાસ માણસનુ બોણું રાંધતો હોય !

સસરાની ગડબડથી સહવારના પહોરમાં હુંખી ઉઠું અને જરા ચઢાંથી તયાં લટાર માડું ! આવી રીતે સકાલેથી ઉઠવાથી મેં એક વીચીત્ર ચીઝ જોઈ ! આ પીને ડોસો દુકાનપર જવા નીકળે તો ધરના દરવાજાની પાસે જઈને પાછો ફરે ! પાંચ એક મીનીટે પાછો જઈને પાછો આવે ! વળી, પાછો જઈને વળી પાછો ફરે ! એવી રીતે કંઈ સતર ફેરા ખાઈ ખાઈને પછી દરવાજાની બાહર નીકળે !

મહારાથી રહેવાયું નહીં તે મહારી બધરીને પુછ્યું ! બધરીએ શરમાઈને સાસુને પુછવા કહ્યું ! મેં જઈને સાસુને પુછ્યું, તો સાસુ કેહેજે “ ખાવા, એ તો એવણને સામે હજમ મલતો હોસે કેની તેથી પાછા ફરેજ ! ”

“દુકાનપર જતી વખતે સામે હજમ મલે તો પાછા ફરે ! એખી વીચીત્ર વાત ! ” હું બોલ્યો “ તમહે હજમોના મહોલ્લાની પાસે તો રહેહા, એટલે હજમ તો સહવારના દાઢી બોડવા જતો હોય તો જરૂરજ સામે થાય ! ” મેં ઉમેર્યું.

“હા ખાવા ! તેથીજ તો મેં એનાનને કહ્યું કે તમહે ઘેડાના મોહલ્લામાં રહેવા ચાલો ! ” મહારી સાસુ બોલી.

“હી! હી! હી! ઘેડાના મહોલ્લામાં રહેવા નય! કાંય?” મેં સાસુને પુછ્યું.

“બાવા! વડવાઓની કેહેતી છે કે સહવારના પોહોરમાં બાહર જઇએ અથવા ધંધાધાપે નોકરી ચાકરીએ નીકલીએ ને આંગણુની બાહર સામે ઘેડો મળે તો શેજી મલે.”

“તમેબી કઇ માણસો છેઓ? ઘેડો સામે ચાય તો શેજી મલે, અને હનમ ભુઓ તો શેજી નયે એ શું ધખારા!” મેં ભવાં ચઢાવીને કહ્યું.

“અરે બાવા એકલો હનમ મલે તોજ નહીં! ઘેરમાંથી બાહર નીકલતા ને બીલાડીબી આડે ફરી નય તો શેજી નય!” સાસુએ ડોળા આસમાન તરફ તો નહીં પણ ઘરના ભારવડીઆ તરફ ચઢાવીને ગંભીર થઇને કહ્યું!

“જયારે હું મુંબઈમાં ઓફીસે જવા નીકલું ત્યારે ઘણી વખતે રસ્તા પરથી બીલાડી આડે ફરી નયછ ને સામે હનમ મલેછ, તો હું તો નથી ઘેરમાં પાછો ફરતો? એમ તો મુંબઈમાં જગેજગ હનમોનીજ દુકાનો છે અને ગટરની ગલીઓ છે જેમાંથી ચપક દઇને બીલાડી નીકલીને આડે ફરી જઇને એક ગલીમાંથી બીજી ગલીમાં નહારી નયછ!”

“તેમાં તમારી મોટી ભુલ છે બાવા! હનમ મલે કે બીલાડી આડે ફરે તો મહારાં માનીને ઘેરમાં પાછા ફરજે” સાસુએ ગંભીરમાં ગંભીર ડાયું કરીને કહ્યું “ઘેરમાં પાછા ફરીને જરા બેસીને, પાણીનો ગોટ પીને, પછી ફરીથી બાહર સીધારજે.”

પણ મેં છેડાઇને કહ્યું “કપપાળ તમહારાં! એમ ને પાછો ફરે તો આખો દહાડો મહને ઘેરમાંથી બાહર ને બાહરથી ઘેરમાં પચચીસ ધડેલા બાવા પડે! અને તેવા ધડેલા ખાતાં આખો દહાડો નીકલી નય, ને રાત પડે તો ઓફીસમાં જયા વગરજ પાછું ઘેરમાં અગડવું પડે!

“એ તો બાવા ત્યારે જેવી જેની ખુશી!”

અને મેં બી જોયું કે એ બાબતમાં બુદ્ધિની બુધધીજ નહીં હતી ! તેથી લાંબી તકરાર છાડી દીધી—હજમ ને બીલાડીના સામા થવાની વાત પર મોટો જેવો પુરો મુખી દીધો—એકદમ અખાડા કરી ગયો, ને બહુ બહુતોજ નહીં હોઈ તેમ સસરાને કાંઈ બી પુછ્યું પરછ્યું નહીં !

૧૭

લીમજી બીસકોટનો કુતરો !

મહારા પાડોશી લીમજીભાઈની ઓખાર તો હતી “બીસકોટવાલા” પણ તેને લીમજીભાઈ બીસકોટવાલાના લાંબા નામથી ઓળખવાને બદલે ટુંકમાં પતાવીને અમે બધાં “લીમજી બીસકોટ” ને નામે બોલાવતાં હતાં !—અમે ઘણીવાર તેને બોલાવીએ ત્યારે બીજાઓ એમજ સહમજે કે ઇરાનીની ટુકા-નપર મલતી લીમજી બીસકોટની કાંઈ વાત ચાલતી હશે ! પણ પછસાની એકવાલી લીમજીને બદલે એક પછસાવાલો મોટો બડો પારસી આવીને સામે ઉભો રહે ત્યારે બીજાઓ બહુ શકે કે હાથની હથેલી જેટલી આ એક બીસકોટ નથી, પણ હાથીના અચચા જેવો સાડાપાંચ ફુટનો માણસ છે !

એ અમારો લીમજી બીસકોટ હતો પછસાવાલો, અને તે બેંકમાં મુકેલા નાણાંના વચાજનો નવરો ખેસીને ધણ કાઢ્યો જતો હતો ! એટલે ‘ના કામ કે ના કાજ’ તેવા તે માણસને “નવરો ખેટેલો નખખોદ વાલે” તેમ નવા નવા ‘શોખ’ થઈ આવે ! એવા તરેહવાર શોખમાંનો એક શોખ એ હતો કે બપોર પડે કે દરીયે નહાવા જવું !

એવી રીતે દરીયે નહાવા જતા એક દહાડે એક સાહેબને દરીયે નહાતી વખતે સાથે કુતરાને લાવેલો જોઈને લીમજી ખીસકોટને અદેખાઈ થઈ આવી ! તેથી તેણે પોતેખી એક કુતરો વેચાતો લીધો ! ને તે નવા લીધેલા કુતરાને લઈને ખીજે દહાડે બપોરે દરીયે નહાવા ગયો .

એક મોટા પતથર પાસે “બુચ બુચ બુચ બુચ” કરીને કુતરાને સ્હમજવી પટાવીને બેસાડ્યો, અને કુતરોખી જરા કાંસી કરાંજીને પછી ડાહ્યો થઈ આંખ બંધ રાખીને ગુપચુપ તાંતીયા લાંખા કરીને લેટી રહ્યો !

કુતરાના લેટવા પછી લીમજી ખીસકોટે કપડાં ઉતારવા માંડ્યાં, અને કપડાં બધાં ઉતારીને કુતરા આગલ મુકી પોતે લંગોટબર થઈને દરીયાના પાણીમાં ઉતર્યો ! અરધોએક કલાક સુધી ખારા પાણીમાં નહાઈ દરીયાના મોજાઓ સાથે ખેલ કરીને લીમજી ખીસકોટ જ્યારે પાણીની બાહુર નીકળ્યો ત્યારે કુતરોખી લેટી ચુક્યો હતો અને તેખી દરીયા તરફ નજર રાખીને જાણે દરીયાને નીહાળતો હતો !

કુતરો હતો નવો અને તેણે પોતાના નવા શેઠને લંગોટબર જોયલો નહીં તેથી તે એમ સ્હમજ્યો કે કોઈ ખીજે માણસ છે એટલે ખુલ્લેબલ્લે કરીને તેણે તો ધુરકવા માંડ્યું ! અને લીમજી ખીસકોટ સ્હમજ્યો કે કુતરો વેલાતી છે એટલે તેણે તેને (લીમજીને) લંગોટબર જોઈને કોઈ અસહકારી સ્હમજીને ધુરકવા માંડ્યું છે કે કેમ ?

લીમજી જેમ જેમ આગલ આવે તેમ તેમ કુતરો વધારે અને વધારે જોરમાં ધુરકે ! અને લીમજી તેને પોતાની આલખ આપતો દુરથીજ “ જેકી જેકી, બુચ બુચ, જેકી જેકી બુચ બુચ ” કરે !

કુતરો જ્યારે નેટલાથી નહીંજ સ્હમજ્યો ત્યારે લીમજી ખીસકોટે તેને વધારે સ્હમજવતા કહ્યું “ જેકી, તું વેલાતી છે અને તેથી વેલાતી લોકોની માફક સહકારી છે, તો જાણ કે હું પોતેખી એક સહકારીજ છેઈ ! જેકી જેકી બુચ બુચ ! જેકી જેકી બુચ બુચ. ”

પણ જેથી સહમજેજ શાનો ? લીમજી ખીસકોટ જરાક આગલ વધે કે જેથી બાચકું ભરવા દોડે ! અને કુતરાને બાચકું ભરવા આવેલો જોઈને લીમજી દરીયામાં છુસકો મારે !

કુતરો મનમાં સંતોષ માને કે પોતાના શેકનાં કપડાં આગલ આ કોઈ લગાટયાને નહીં આવવા દઈને શેકની મોટી સેવા બળવતો હતો ! જ્યારે શેક પોતે તો વગર કપડે દરીયામાંથી જમીનપર ને જમીનપરથી દરીયામાં હાડમાર થઈને ધકેલા ખાતો હતો !

આખરે ખીજે અરગ્રાએક કલાક પાણીમાં રહીને પછી જેથી ખીજી તરફ જોવા લાગ્યો ત્યારે હલહુ રહીને લીમજી ખીસકોટ પાણીમાંથી નીકળ્યો અને જો બની શકે તો પહેલા દીલનું છનું લઈ લેવા માટે આગલ વધ્યો ! પણ તે હજુજી તો દશબાર કદમ આગલ વધ્યો તેટલાં પોલી બનાવીને દરીયાને ચઢાવવા માટે જો પારસી બાનુઓ એક ખુમચો લઈને તે તરફ આવી લાગી, કે તે બધરાંઓને જોઈનેજ લીમજી શરમાઈને જીવ લઈને નહાડો, ને નહાસી ને પાછો દરીયામાં પડ્યો !

“ કાણુ બાણુ કાણુનું મોંદું જોઈને આજે ઘેરમાંથી નીકળ્યો કે આવી રીતનું કેદખાનું મહ્યું ! ” લીમજી દરીયામાં પડ્યો પડ્યો મનમાં વમાસવા લાગ્યો !

લીમજી તેમ વમાસતો હતો અને ક્યારે દરીયામાંથી નીકલાશે ને કુતરાની પીડાથી બચી જવાશે એવી ક્ષીકર કરતો હતો તેટલાં પોલી પોલીવાલી એક બાધએ લીમજીને દરીયામાં પડેલો કોઈ ઘાટો કે કુખલો સહસજીને ખુમ પાડી “ નરે મુઆ, ફુર બ, દરીયામાયને વાસતે સગનની પોરી છે તે ખાવા સાર મુઓ અહીં દપકયા કરેછ કે ? ”

તે બોલનાર બાધ હતી જવાન, જેને ખીજી બાઈ જે ખુટી હતી તેણે તુરતજ ટેકો આપતાં મોટેથી જીવ કાઢ્યો “ આધો મર ! ભસતે ભરાયો, આધો મર ! તુને મહારા ઘેરનો અરોધરો આપું, મુઆ પોરી ખાવા ઓંહનો ઓંહ પાણીમાં ધકેલા બાધ મરેછ કે ? આધો મર. ” અને ખુટીએ તો જીવ કાઢી નાખવા સાથે ઉચકી શકાય તેટલો એક મોટો પતથર લઈને ખુટો

મારયો !-સાર થયું કે લીમજ એક આંચકો ખાઈને ખસી ગયો, નહીં તો તેના માથાનું ટાલકુંજ રોકાઈ ગયું હતે !

લીમજએ જોયું કે પાણીમાં એમ કલાકના કલાક પડી રહેવાથી સીક પડીને બપાવા મમાવાને મલવા સાર ખોદાયજીને ઘેર જવાનું થશે. તેથી તેણે ગભરાઈને ખુલાસો કરી પેલી બાઈઓની મદદ માંગવાનો વીચાર કરતાજ કહ્યું “હું તો પારસી છઉં-”

અને “હું તો પારસી છઉં” કહીને આગલ ખોલે તેટલાંજ પેલી મતારીએ ફરીથી જીવ જીખાતી નાખ્યો “ઓ તુને અમારા પારસીનો અરોધરો આપું, મુઆ ઘેરા ! મુઆએ અમુને જોઈને દુરીયામાં જુસકો મારયો ને બરઈ છુપઈને અમારા જવા પછી માનની પોરી ખાવાનો વીચાર કીધો ને હવે કહેજ કે હું તો પારસી છઉં ! મુઆ, પારસીઓ એમ વગર વસતરના હોય કે ? મુઆ નસાખંદાના દીલપર એક ફાટેલો સદરોખી નથી ને પારસી સા વરે થઈ મુઆજ !”

“જવા દેઓ, આવા ડોસાં ! એ તો મુઆ કોઈ મેટ લાગેજ.” પેલી જવાન બાઈએ નાંખતી કીધી “ચાલો આપરે પોરી ચરાવીએ, એ મુઆને ચુલામાં નાંખો.”

“ચુલામાં શું નાંખે ? એવા મુઆ હરામખોરોને તો બરતામાં નાંખીને બારી નાખવા જોઈએ.”

“અરે બાઈ, હું પાણીમાંજ છઉં, છતાં એમજ સ્હમજને કે બલતામાંજ છઉં !” લીમજ હવે ગદગદ કંઠે બોલ્યો “હું તયારની વાત થઈ પેલા મહારા કુતરાની મોંઢકાણમાં હાડમાર થાઈંછ !”

તે સાંભલીને પાછું ફરીને તે જેહ પારસી બાઈઓએ જોયું તો એક કુતરો મળેહથી એક પતથર અને થોડાક કપડાંની થાસે ગુપચુપ ઠસી રહેલો ! હવે પેલી બાઈઓને કાંઈ વહેમ પડ્યો જ્યો જવાન બાઈ બોલી “તમહે કેવી રીતે હાડમાર થાઓજ ?”

“કુતરો મહારો છે પણ નવો લીધેલો છે અને એ મહાને કપડાં લેવા માટે પાસે જવા દેતો નથી ! જરા મહેરબાની કરીને તમહે ખાનુઓ કાઢી રીતે એને દુર કરશો ?”

“ઓ નહીરે માય, કુતરા પાસે કોણુ જાય ?” પાછી પેલી ડોસીએ ખુમ પાડી !—પણુ જવાનખાઈ સહમજી હતી તો તેણે કહ્યું “તમહે બાહર આવો, અમે કુતરાને હાટહુશ કરીને દુર કરશું”

“હું બાહર તમહારી સામે આવી શકું તેવી રીતના મહારા દીલપર મહલાન ભરેલાં કપડાં નથી, મહેરબાની કરીને મહારા દીલનું છતુંખી મહારી તરફ ફેંકશો તો તે ઓઢીને હું બાહર આવી શકીશ.”

પેલી જવાન બાઈ પરોપકારી હતી, તે કુતરા પાસે એકદમ જતા તો બીધી, પણ હીમત રાખીને ગઈ. પહેલાં તો કુતરાને તેણે દાલની પોલીને એક ટુકડો ભાંજીને નાંખ્યો જે ખાવામાં જેકી મશગુલ થયો કે બાઈએ હલવેથી દીલનુછતું લઈ લીધું ! બાઈને દીલનુછતું લેતી જોવા છતાંખી દાલની પોલી ખાવામાં રોકાયેલા સંત્રીએ કાંઈખી દમ ભરાવ્યો નહીં !

દીલનુછતું લઈ લીમજી તરફ પેલી બાઈએ તે ફેંક્યું અને પછી બનને જણીઓ પીઠ કરીને ઉભી રહી. જેથી, લીમજી ખીસકોટ પાણીની બાહર આવીને દીલનુછતાએ દીલ નુજી લઈને તેજ દીલનુછતું દીલપર નાંખી આગલ આવ્યો.

લીમજી ખીસકોટને દીલનુછતા સાથે આવેલો જોઈને દાલની પોલી ખાતા જેકીએ હવે અખાડા કીધા ! અને તે વખતે તો લીમજીએખી અખાડા કરી જઈને પહેલાં વહેલાં કપડાં ઉપાડી તે પેહેરી લીધાં.

પણુ બધાં કપડાં પહેરી લીધા પછી પોતાને ખાસા અઢી કલાક સુધી દરીયામાં કેદખાનું આપનાર જેકીને લીમજી ખીસકોટ કકડાવીને એક લાત મારી ! લાત પડવા છતાં જેકીએ દમ નહી કીધો તેથી લીમજીએ રાઈ, લેફટની પેરેડ કરતો હોય તેમ પાંચ છ બીજી આડી અવલી લાતો મુકી દીધી !

ધુરકવા અને કરડવાને બદલે જેથી “ ક્રીઆંઈ-ક્રીઆંઈ ” કરીને એક તરફ દોડયો, તો લીમજી ખીસકોટ પેલી બાઇએનો ઉપકાર માનવા ખીજી તરફ ફર્યો !

બાઇએને તકલીફ પડી તેથી લીમજીએ માફી માંગી, જ્યારે લીમજીને ઘેંટો કહ્યો તેથી બાઇએ માફ માંગી. એમ ચરસપરસની માફી પછી લીમજી ખીસકોટ ઘરે ગયો, અને તેણે તે દીવસ પછીથી કુતરાને સાથે લઇને દરીયે નહાવા જવાની વાતનાં અખાડાજ કીધાં !

૧૮

ધના પટેલની બીલાડી !

હું અને ધના પટેલ બેઉ ગોરેગામમાં એક બીજાની પાસે રહેતા હતા. પહેલાં પહેલાં તો અમારા બનનેના કુટુંબમાં સાડાં હતું, પણ પછી પાછલથી બેઉ કુટુંબોમાં બર્ધશાંઓની મોહકાણે પંચાતી થઈ ! પંચાતી થવાથી મહારી બધરી ધના પટેલની કુંવરને જોય કે મોંઢું મરડે, અને ધના પટેલની કુંવર મહારી બધરીને જોય કે ચેહેરો ફેરવે !

હવે ધના પટેલની બધરીને કેટલો બીલાડી પાલવાનો શોખ ! જેથી તેણે એક કાલી બીલાડી પાલેલી, અને તે બીલાડીને તે સુંબઈ જય તયારે બી સેકંડ ક્લાસના ડબબામાં પોતાની સાથે બેસાડીને લઈ જાય !- એ બીલાડી અમારેથી થોડે દુર બે ત્રણ ખીજી કોમવાલાના બંગલા આવેલા ત્યાં બી બપોર સ્થાંજ લટાર મારી આવે, અને લહેકે લહેરે લટાર મારી આવવા ઉપરાંત તેઓના ચુલામાંની રાખમાં બેસીને નયુસનસ કરી આવે !

એ નયુસનસની મોહકાણુમાં કોઇએ એક દીવસે બીલાડીને એવી મારી કે તે અધમુદ્ધ થઇને ઘરમાં ગઇ, અને ધના પટેલની કુંવરના હાથમાં જઈ પડીને લાંબી થઈ ગઈ!

ધના પટેલની બધરીએ બીલાડીના મરણપર બધો મોટો શોરબકાર કરી મુક્યો, અને ધના પટેલે તો એમજ માની લીધું કે તે બીલાડીને અમે લોકેજ મારી નાંખેલી!

મહારા ઘરનાઓમાંથી કોઇએ બીલાડીને મારેલી એમ માનીને ધના પટેલે બીલાડીનું વેર લેવા માટે તેની લાશ મહારા કમપાઈ'ડમાં ઉડારી! મહને જે ચીડ ચડી તે મેં તે લાશ ઉંચકીને ધના પટેલના કમપાઈ'ડમાં પાછી ફેંકી! ધના પટેલે તે પાછી મહારે ત્યાં ફેંકી, અને મેંબી તે ફરીથી ધના પટેલને ત્યાં ફેંકી!

એવી રીતે બીલાડીની લાશ એક બીબના કમપાઈ'ડમાં ફેંકતાં દશ વાગી ગયા અને મુંબઈમાં ઓફીસે જવા માટે ત્રેન પકડવાનો વખત થયો છતાં મેં ને ધના પટેલે તો તે લાશ ઉડારી ઉડારીને એક બીબના કમપાઈ'ડમાં ફેંક્યાજ કીધી! લાશ ફેંકવાના કામમાં અમે એવા હોંજ તોજીપર આવયા કે ત્રેનબી ચુકી ગયા, અને ઓફીસનો તાઇમબી થઈ ગયો!

બપોરે મેં અને ધના પટેલે ખાધુંબી નહીં અને એક બીબના કમપાઈ'ડને તે બીલાડીની લાશથી પાવન કરવાનું કામ ચાલુ અને ચાલુજ રાખ્યું!! આખરે જ્યારે હું અને ધના પટેલ લાશ ઉડારતા ઉડારતા ઠાકી ગયા ત્યારે અમારી ધણીચાણીઓએ તે કામ ઉપાડી લીધું!! અને બધરાંબી ઠાકાં ત્યારે ઘરના બે નોકરોને તે કામ કરવાનો હુકમ આપ્યો!

નોકરોએ એક બીબના કમપાઈ'ડમાં એટલા જોરથી તે મુએલી બીલાડી ફેંકવા માંડી કે બીલાડી જે આખી હતી તેના ત્રણ કટકાં થયાં! અને તેનો એક પગ મહારે ત્યાં તો બીબે પગ ધના પટેલને ત્યાં, એવી રીતે પડ્યો!

આખરે તે મુએલી બીલાડીના બાકી રહેલા બે તાંતીયા તુટી રહ્યા કે પગ વગરનું ધડ ઉડવા લાગ્યું ! અને તે પછી ધડબી છુટું પડી ગયું તયારે અમથું માથુંજ ઉડવા લાગ્યું !! આખરે માથું ખલાસ થયું તયારે ફેંકા ફેંકીબી ખલાસ થઇ, અને અમે લડતા ઝહધડતા બંધ થયાં !

બીલાડીની લાશ ઉડારવામાં જે મોટો ઝહધડો થયો તે ઝહધડાએ પાછી અમે બેડ કુટુંબની દોસ્તીબી સાંધી લીધી !! અને અમે બીલાડીની લાશને હબરો દુઆ દઇને અને તેને બેહેસ્ત ઇચ્છીને પાછી વાતચીત કરવા માંડી !

—:~:—

૧૯

રાણીના બગીચામાં દેશી સંગીત !

વીક્ટોરીયા ગારડનસ ઉરફે રાણીના બગીચામાં પહેલાં પહેલાં વેલાતી બેંડ વાગતું હતું, અને હવે દેશી સંગીત થવા લાગ્યું તેથી હું વીચારમાં પડી ગયો કે એનું શું કારણ હશે ?

મેં એ સવાલ મહારા ધરમાંથી પુછવાનો શુર કીધો : પહેલાં મહને મહારી સાસુ સામે મલી તેને મેં સવાલ કીધો “ આલી કાકી, વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં એ લોકો લીંદી સંગીત કાંય વનડેછ ? ”

હવે મહને શું બખર કે તે દહાડે સહવારે આલી કાકીના કાનમાં એક કુલ્લી થયલી અને તે કુલ્લીના અકસ્માતે કાકી કંઠાલવા ઉપરાંત બેહેરાબી બની ગયલા ! મેં પુછ્યું, અને કાકીએ કાંસતા કરાંજતા તેનો જવાબ આપ્યો “ બલા બાણે મહારી કે વીક્ટોરીયામાં લોકો લીંદી કાંય ભરેછ ! ”

“ વીક્ટોરીયામાં લીંદી સાની ભરે ! ” મેં અન્યબી સાથે ડાસી તરફ ટગર ટગર બેઠેને કહ્યું “ આલીકાકી, હું તો એમ પુછું કે રાણીના બગીચામાં હવે દેશી ગાયલુ કાંય ગવાયચ ? ”

“ કેાલુ બાણે બા ! રાણીએ બગીચામાં દેશી ગાય પાળી તે આવ્યે મુંબઈનાં લોકોએ ગડબડ કીધી તેથી હોસે ! ”

તેમ આલીકાકી બોલી, અને પછીજ હું સહમજી રાક્યો કે કાકીના સાંભળવામાં આવે કાંઈ જરા ફરક પડી ગયો છે ! તુરતજ મેં મોટથી બુમ પાડીને કાનના બેહર ફાડી નાંખે તેમ બરાડા મુકીને કહ્યું “ સાસુજી, હું તો એમ પુછું કે મુંબઈના રાણીના બગીચામાં હવે હીંદુસ્તાની ગાયલુ કાંય ગવાય છે ? ”

“ મહને લાગેછ કે બધા બેંડવાલાઓ હવે સીનેમેટોગ્રાફવાલાઓને તોંહ નોકરીએ ગીયા હોસે તેથી હીંદુસ્તાની ગીત ગવાયછ. ” સાસુએ જેમ તેમ કાંસી કરાંછને તે વાક્ય પુરો કીધો, અને હું સાસુની વાતપર લાંબો વીચાર કરતો આગળ વધ્યો.

શું એ ખરી વાત હશે ? બધા બેંડવાલાઓ નોકરીએ રહી ગયા અને રાણીનો બગીચો તે લોક વગર રખડી ગયો ! મહને એ વાત ખરી નહીં લાગી, જેથી નોકરી પર જતી વખતે રસ્તામાં એક દોસ્તને પુછ્યું :

“ કાવસ ! દીકરી, નયુસપેપરમાં આવેછ કે વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં હવે હીંદુસ્તાની સંગીત ગવાયછ, તે હું એમ પુછું કે હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાયછ ?

“ પાંત્રીસ વરસનો લઘધો થયો ને હસતો સંગીત કેમ ગવાયછ તેનીબી અખર નથી ? ” મહારા દોસ્ત કાવસે તો પહેલેથીજ ઉધરો લઈ લીધો ! વળી હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાય ? એક હારમોનીબમ, બે તબલા, એક પેટીવાળો, એક તબલચી, ને એક બે ગાનાર કે ગાનારીઓથી સંગીત ગવાય ! વલ્લી, કેમ ગવાય ? ”

“ તહારો દહારો બરે નહી તહારો ! કાવસ, હું તો એમ પુછવા માંગું કે દેશી સંગીત હવે શા માટે ગવાયછ ? ” મેં કહ્યું.

“ તયારે એમ બસની કે શા માટે ગવાયછ ?-તું તો પુછેછ કે હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાયછ ! ”

“ અરે પણ આપણી ગુજરાતી ભાષાજ એવી અલલટપપુ છે તેમાં મહારો શું વાંક ? ” મેં કાવસની ભુલ ભાંજી !

“ ભાષા અલલટપપુ નથી ! તું ભાષાનો બોલનારો પોતેજ અલલટપપુ મુઓછ ! ” કાવસે મહને દમ કીધો.

“ ગુજરાતી ભાષા અલલટપપુ તો બાપેદાદે ! ” મેં હાથ પર હાથ થોકીને કહ્યું.

“ ભાવ બતાવ ! પડવ કર ! ” કાવસે જમીન પર પગ થોકીને કહ્યું. મેંબી ખંખાર મારીને દમ લઇને કહ્યું “ જો, ગુજરાતીમાં મીઠી ચીજ જોને હીંદુસ્તાનીમાં ‘મીઠા’ કહે તેજ ‘મીઠા’ને આપણે ગુજરાતીએ ‘ખારા’ તરીકે ઓળખીએ ! મીઠા એટલે શું, ખારાસવાલી વસતુ ? અને મીઠું “સ્વીટ,” તેનેબી આપણે મીઠું કહીએ ! અવાખશે પશેમાન ! ”

કાવસે દાંતમાં આંગલી કરડી લીધી ! કોણ જાણે તેનાં બેનમાં વાત ઉતરી કે નહીં, પણ પછી તેણે ભાષા પર તકરાર કરવાની વાત મુકી દઇને અસલ વ્રાત પર ઉતરી જવાનું મનાસેખ માન્યું ! અને દાંતમાંથી આંગલી પાછી ખેંચી કાઢાડીને મહને પુછ્યું

“ તું વીકટોરીયા ગારડનમાં હીંદુસ્તાની સંગીત શા માટે ગવાયછ એમ પુછતો હતો ની વાડ ! ”

“ હા ” મેં મહારી છત થયલી માનીને જોશમાં આવી જઇ કહ્યું.

અને કાવસ મહારા તે સવાલનો જવાબ આપે તેટલાં અમારા બેઠનો ઓળખીતો ચુનાનો એક બુટો મુસલમાન વેપારી આવી લાગ્યો જેને સલામ

અલેક કરીને પછી મેં સહમજનીને પુછ્યું “ બહેમીયાં ! રાણી કે બગીચેમેં
અબ હીંદુસ્તાની ગાણે કયું ગાતે હય ? ”

મીયાંએ પાનની પીચકારી મારીને, ડોળા આસમાન પર ચઢાવીને, થોડો
વખત વીચાર કરીને પછી જવાબ આપ્યો “ ઇસ બારેમેં મય એ સહમજતા
હું કે અબી બે કલકતેમેં ધરપકડ હો રહી હય તો ઉસે દેખકે સબ
અમમીનન-તુતીનન-પીજરાનન બંબમેં ભાગ આઇ હય, અએર પેટકી
રેટી નીકાલનેકે લીચે રાણીકે બાગીચેમેં એ ઢોંગ મચાયા હય ! ”

“ સુખદાન અલ્લાહ ! ” કાવસે ખુમ પાડી, અને પછી તેણે મહારી તરફ
બેઠને કહ્યું “ દીકરી મહારાણી એજ મત છે ! ”

“ ધુલ તહારે મોંઢે પડે તે ! ” મેં કચવાઇને કહ્યું, અને ત્યાંથીબી
મહારા સવાલનો સંતોષકારક જવાબ નહીં મલવાથી હું ચાલી ગયો.

ઓફીસમાં ગયો તો ત્યાંબી મહને એન નહીં પડી, અને તેનો તેજ
સવાલ મહારા મનમાં ઘોલાયા ક્રીયો ! મહારી પાસેની ટેબલ પર સુંદરરાવ
નામનો હીંદુ હતો જેને મેં પુછ્યું “ સુંદર દાદા, અસા કા બરા ? પહેલા
પુરવી રાણીએ બાગીચેંત બેંડ વાજતા હોતા, આણી હાલલી હીંદુસ્તાની
ગાલલી (નાહીરે) હીંદુસ્તાની ગાણા કસા ચાલતા ? ”

“ માલાં અસા વાટત કી રાણીએ બાગેંત સીવ આણી વાધ મેંડ ઝાલે,
આણી તેનચા મેંડનેસ દુર કરતા કરીતા સરકાર હીંદુસ્તાની ગાણે ચાલવીતે ! ”

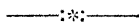
“ હત તેચચી ! અસઅ કાય ? ” મેં તે જવાબથી સંપૂર્ણ સંતોષ
પામીને છુટકારાનો દમ ભરતા કહ્યું.

“ હોઇ. ” રાવસાહેબે ઉલ્લેા સધચારો આપ્યો, અને તે સાંભલી ખુશી
ચઇ ગયો.

ઓ તહારી ! એ તો કેહું એમ દેખું ! રાણીના બગીચામાંના વાલો ને
સીંદો હમણાં હમણાં જરા ભેળનાં પોચચાં થયલાં હશે કેની તેથી સરકાર
નામદાર વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં હીંદી સંગીત ગવાડે છે ! એથી એક કાંકરે

ત્રણ પક્ષી મારવા જેવી વાત થાય છે ! ! ! એક તો ગાયણ ગાનારાંઓની રાજી નજે છે ! ખીજું તો લોકોને મનહ મલે છે ! અને ત્રીજું ને મુખ્ય તો એકે થેલા દીવાના થઇ ગયેલા વીકરાલ જનવરોનાં ભેળ પાછાં ઠેકાણા પર આવે છે ! !

મહને રાવસાહેબ સુંદરરાવનું કહેવાનું ખરું છે એમ ધણું કરીને એ કારણથી લાગ્યું કે મેં પુનામાં નજરો નજર જોયું છે કે ત્યાંના મેડહાઉસમાં દીવાના આદમીઓ આગલ હારમોન્યમ ઢોલકરાં અને સંગીત ચલાવીને તેમનાં મન ઠેકાણે લાવવાની કોશીશ કરવામાં આવે છે !

૨૦

મોહબતના મેદાનનો શરમાલ શીકાર !

હું નીચે રહું છું અને કોબાદ કસતુરીનું કુટુંબ ખીજે માલે રહે છે. એક રાતે મોઢી રાત નીકળી જવા પછી કોબાદનો પચીસ વરસનો છોકરો જમશેદ બહુજ હલવેથી બારણું ઠોકવા લાગ્યો ! સાડે થયું કે મહારી ઉધ તે વખતે જતી રહેલી અને હું સળગદળ હતો એટલે મેં ધીમે સાદ સાંભલ્યો અને મેં અન્યથા પામીને દરવાજો ખોલ્યો !

“ માફ કરજે દોસ્ત મહને આજે બહુ મોડુ થયું.” કહીને તે દરવાજા-માંથી વીચીત્ર ચાલે ચાલીને અંદર આવ્યો અને હું જ્યારે બારણું બંધ કરતા કરતાખી પાછલ ફરીને જોતો હતો ત્યારે મહને જણાયું કે જમશેદ પોતાનો ચહેરો મહારી તરફ રાખીનેજ પાછલે પગે દાદર સુધી ગયો ! અને તેવીજ દબે તે ઠોકરાતો ઠોકરાતો ઉપરખી ચઢ્યો ! મેં મનમાં કહ્યું

“આએ પોરીયાની આજની રીત ને ચેનચાલા કાંઈ સારા નથી લાગતા !” અને તેટલું બોલીને હું સુવા ગયો. થોડે વારે જમશેદ ઉઠાડે પગે ઉપરથી નીચે ઉતરી આવીને ધણીજ હલવેથી મહુને સાદ મારવા લાગ્યો “પેસા ! દીકરા પેસા ! બાવા પેસા ! જરા બાહર આવ.”

“શું છે ?” મેં બાહર જઈને તેવીજ હલવેથી પુછ્યું. “શું મદદ છની તખીયત બગરી આવીછ કે ?”

“અરે નહીંરે !” જમશેદ બોલ્યો “તખીયત તો ધણીજ સારી છે, પણ હું આજે જરા વધારે ઠાકી ગયેલો છે.”

“એ વલી ઠાકી જવાનું નવી જતનું !” મેં અન્યયબી બતાવી “ઠાકી ગયેલો હતો તેથી શું પાછલે પગે ચાલ્યો ? એમ ઉઠા ઉઠા ચાલીએ તો ઠાક ઉતરે એવી વાત તો મેં મહારા બાપજનમમાં આજે પેહલવહેલીજ વખત સાંભલી ! !”

“એમાં એક મોટા ભરમ છે, અને તે વાત જરા લાંબી હોવાથી હું તુને સહવારે કહેવસ” જમશેદ બોલ્યો “પણ પેસા, હું તુને હમણું એટલુંજ કહેવા આયોછ કે તું તહારી બધરી આગલ એ મહારી આજની વીચીત્ર ચાલની વાત કહેતો ના, નહીં તો બધરાંઓનાં પેટમાં એક તો વાત નહીં રહે અને પછી આખા ઘેરમાં મહારી ફેળેતી થઈ જશે ! તું સહવારના પોહરમાં ચાહે પીતાં પીતાં તહારી બધરીને એ વાત કહી નહી દે તેથી તો હું ખાસ હમણાંને હમણાંજ તહારી પાસે આયોછ ! જો પેસા, એટલું મ્હારે માનજે ને મ્હારી લાજ શરમ રાખજે.” મ્હારી હડપચીપર હાથ મુકીને તે મહુને સ્હમજાવવા લાગ્યો.

“ખરે પણ તે એવી તે કંઈ જીવ સટોસટની વાત છે ?” મેં પુછ્યું.

“તે વાત હું તુને સ્હવારે કહેવસ, હમણું તો ઉઠ આવેછ ને હું ધણીજ થાકેલો છે.” નહંછ હું પેસા, યાદ રાખીને દોસ્તનો બોલ પાલજે.”

મેં તેની તે રાતની વીચીત્ર ઉઠી ચાલ માટે એક સખ્દબી કોઈને

નહીં કહેવા માટે તેને વચન આપ્યું, અને તે મળેલા વચન પછી સંતોષ પામીને સુવા ગયો.

સહવારે આવીને જમશેદ ખુલાસો કીધો અને તે સાંભળીને મ્હને હસડું અને તેની હાલતપર દવા આવી !

જમશેદ બોલ્યો “ દીકરા ખેસુ, હું માકાયેનની દીકરી નવજ હપર આશક પડ્યો છું ! રોજના મામુલ મુજબ મ્હારી અદરાયલી નવજને કાલેખી મલવા ગીયો પણ કાલે એક મોહકાણુ નડી ! આંકીસેથી સાત વાગે છુટીને હું રોજ સીધો તે મ્હારી ડીયરીન મલવા જઈ અને સાડા આઠ નવ વાગા સુધી એલાર પેલારની વાતો કરીને અમે હુટા પડીએ ! નવ વાગે હું રોજ ચેરે આઈંછ તે તો તું જાણેછ ! ”

“ હા રે હા ! પણ કાલે એમ મોહું કેમ થયું, ને જીવે પગે કેમ ચાલ્યો તેનીજ વાત કરની ! ”

“ પણ પ્રથમ દરશક વાત કરયા વગર એ વાત પર ફતરી નહીં રાકાય તેવું છે તેથી તુને પહેલેથીજ ખદી વાત કેહુંછ ! ”

“ વાર, પછી ? ”

“ પછી તો કાલે એમ થયું કે મ્હારી નવજ રોજ ને આરડામાં આવે તેમ તે આવી, અને હુંખી ને ખુરસીપર ખેસું તે પર બેડો ! પણ, મોહકાણુ એ થઈ કે કાલે કાઠએ મ્હારી ખુરસીપર સરસની ઠાળી મુકેલી જને જોવા કે હંચકવાની દરકાર કરયા વગર મ્હારી નવજની મુહબત ભરી વાતોની ધુણુમાં હું બેસી ગયો ! અને બેસતાની સાથેજ ખુરસીમાં ચીટકી ગયો !! હું સરસની ઠાલીમાં ચીટક્યો, અને સરસની ઠાળી ખુરસી પર સરસ પડેલું હશે તેથી ખુરસીની નેતર સાથે ચીટકી ગઈ !!! ”

“ આત તારી ! ” મેં હસીને કહ્યું “ પછી ? ”

“ પછી શું ? હકવાનો વખત થયો ત્યારે મેં અકટવકડ કીધી, અને રોજ બોલે તેમ મ્હારી દારલીજ મ્હને કહેવા લાગી “ જો જમશેદજી, જરાક બેસો ”

“અને હુંબી જુઠાઈએ તે બોલી તો સચાઈએ બેસીજ રહ્યો! કેમ જે રોજની માફક બહોંસ કરીને રત્ન લેવાય તેવો મામલો કાલે નહીં હોતો, હું તો સરસે ખુરસીમાં વળગીજ ગયલો!”

“પછી?”

“નવજને કેમ કેહું? કેમ કેહું? કરીને મનમાં રામમહંને મુલતયા કર! ને વાત કહયા વગર કે ખુરસીમાં ચીટકી ગયલો તેનો ખુલાસો આપયા વગર હું તો મોડી રાત સુધી વાતે બેસીજ રહ્યો!” જમશેદ બોલ્યો “નવજ પોતેબી અજબ થઈ ગઈ કે કોઈ દહાડે નહીં ને કાલેજ હું કેમ બેસીને બોટાં જુઠાં તાણેલાંપર તાણેલાં ચલાવતો હતો! હું શરમાયા કરું ને બોલું નહીં, ને નવજ મહંને જવા માટે કહેબી કેમ? કદાચ મહંને અપમાન લાગે તો! પણ આખરે નવજ જ્યારે ધાગીજ બેઝાર થઈ ત્યારે પોતેજ બોલી “જમશેદજી હું તો જડંગ, ને તમહેબી જીભરાયા હવે સીધારો?”

“પણ જીભરાયા હવે સીધારે તે ક્યાંથી? જીભરાયા તો ખુરસી સાથેજ વળગી ગયલા એટલે ઉઠીજ કેમ શકાય?”

“પછી?”

“પછી શું? આખરે નવજને કંટલાઈને જાગી જોઈ મેં ખુલાસો કીધો જેથી તે થોડી હસી ને થોડી વીચારમાં પડી! વીચારમાં એમ પડી કે અરધી રાતના ઘેરનાઓને ઉઠાડેબી તે કેમ? અને જે સરસથી ચીટકાયલો મહંને જોર કરીને ખેંચે તો મહાઈ કપડું ફાટી જાય તો બીજું પાટલુન ક્યાંથી અને કોણનું આપે? પોતાનું કોઈ કપડું તો તે મહંને પહેરાવી શકે નહીં!”

“પછી?” મેં હસીને પાછું પુછ્યું.

“પછી શું? આખરે નવજે એક યુક્તી શોધી કાઢી ને ખુરસીની નેતર છરીથી કાપી તોડી નાંખી! પણ તે મહારા દીલપરથી નીકલતા નીકલેજ નહીં તે તો સરસની બરકતે એવી ચીટકી ગયેલી કે બાણે પોસ્ટના કવરપર પર ચાર પઈસાની ટીકીટા!”

“પછી ?”

“પછી શું ? મહારી સાથે પેલી ગોલ કાતરેલી નેતરનો દુકડો અને સરસની ઠાલી એ બેઠ ચીટકાવેલાં રાખીનેજ હું નવજની રજ લઈ બાહર પડ્યો ! શું કરે ! લાચાર ! પછી બાહર આવીને એક વીકટોરીયા કીધી, અને ગાડીવાલો નહીં જોય તેમ ગાડીમાં ઠસી ગીયો ! ઉતરતી વખતેથી ગાડીવાલાની નજર તો ચુકાવી, પણ હવે તાહરી નજર કેમ ચુકાવવી તેનોખી પલાન મેં મનમાં ને મનમાં ધડી નાખ્યો અને તેજ જોયું કે રાતના મેં પાછલે પગે ચાલીને મહારી લાજ શરમ રાખી !”

“પણ, મહારી આગલ એ તહારો ભેદ ખોલવાની જરૂરજ શું હતી ?” મેં જમશેદને પુછ્યું.

“શું કરે ? તુને કેહું નહીં તો તું મહારા મગજના ઇસકારાં ધીલા થઈ ગયલા માનીને ઉધે પગલે ચાલવાની વાત ખીજઓમાં જાહેર કરી દે તેથી હું ખીધો કે કદાચ તું કહેશે જે મહારા ભેળનાં વાંધા છે.”

“ખરે તાહરાખી ભેળનાં વાંધા, ને તહારી અદરાયલી નવાજનાખી વાંધા !” મેં કહ્યું અને પછી વધાર્યું “ભેળનાં વાંધા નહીં હોય તો ખુરસીનું ગાબડું એમ દીલને વલગાડીને કોઈ રસ્તાપર નીકલે ?”

“તો ખીજે ઉપાયજ શું હતો તયારે ? તુંજ બતાવની.”

મેં સલાહ આપી “અરે ઘેલા સરસ જે ઠંડા પાણીએ નહીં પીધલતે તો પછી ગરમ ખખરતું પાણી લેવાનું હતું.”

“કેમ ? ગરમ પાણીએ મહારો ઘડો લાલવો કરી નાખવો હતો એમ કે ?” જમશેદે કહ્યું, ને પછી તે દાદરપર ચઢીને ઉપર જતો જતો બોલ્યો “દીકરા પેસા, તહારા પોતાનાજ એ હીસાખે ભેળનાં વાંધા દેખું ! !”

ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર લે છે કે ?

મહારો મોટો છોકરો બેસીને સ્કુલનું લેશન કરતો હતો, હું નયુસપેપર તો હતો, મહારી બધરી મહારી સામે મહારા બદીયાનનું ગજવું ને । ગજવું તે સીવતી હતી, અને ધરનાં બીજા બાકીનાઓ રાધાબીમાં કામ ॥ હતાં.

મહારો બેટો ને મોટથી લેશન કરતો હતો તે ચોપડીમાંથી વાંચતાં કયો “પુનેમ પ્રસંગે ચાંદની રોશની બહુ ખુશનુમાં અને અતી ખુબસુરત । છે. આવા આખા ચંદરમાની પુર ભપકાદાર ઠંડી રોશનીમાં ને હીન-તાનમાં કોઇથી ચીઝ જોવી હોય તો તે આગ્રાનો સુંદર તાજમહેલ છે. સુરત તાજમહેલ ચાંદની ખુબસુરતીમાં અતી ખુશનુમા લાગે છે. બાણે કે, પીને જોયાજ કરીએ. આવી રીતની સુંદર, ઠંડી, આંખોને ખુશ કરનારી રમાની રોશની ચાંદ પોતે સુરજથી ઉધાર લે છે.”

મહારો છોકરો હજી તો તેથીબી વધારે વાંચે તેટલાં હાથમાંની કાતર રીનપર પટકીને મહારી બધરી બવાં ચઢાવીને ઉઠીને ઉભી થઈ ! હું ગભ- ॥ કે વહી પાછો બધરીના દીલમાં ભુત ભરાયો કે કેમ ? જેથી નયુસમાંથી । બાહર કાઢીને ધીમા ધીરા સાદે પુછ્યું “કેમ આહુ, શું છે ? એકાએક રીચત બગડી આવી કે ?”

“તબીયત બગડી આવેની તમહારી ને હોય તે માસી કાકીની ! આવા રોશનીપરથી સાત વખત !” ભુત નહીં તો ડાકણની માફક બધરી છેડાઈ !

મેં ઠંડી મીઠી રાખતા કહ્યું “પણ તું સાજસમી મહારો ખીસું વતી હતી તેટલાં કાતર કાંચ ભોંચપર પટકીને ઉઠીને ઉભી થઈ ?”

“ઉભી નહીં થાઉં ? કાતર નહીં પટકું ?” ગુસ્સે નહીં થાઉં ? બધરીએ જીભાતી નાખ્યો “આપરે પસીનાના પદસા બરચીને છોકરાંઓને

ધરકોલે મોકલીએ, ને ધસકોલવાલા આપરા બચવાંઓને જીહું બોલતા શીખવે ? ”

“ધસકોલવાલાએ શું જીહું બોલાવયું ? ” મેં પુછ્યું.

“આએ શું ? આપરો કાવસ વાંચેછ તે સાંભલ્યું કેની ? એવું હરહરતું જીહું મેં મહારા આખા જનમારામાં સાંભલ્યું કે બાણ્યું કે વાંચ્યું નથી ! ”

“પણ તું જે ધરકોલમાં ગેયલી તેના માસતરમાંજ મીહું નહીં હોસે તો ! ” મેં સહેજ હસીને કહ્યું.

“એદલજ તમહે હસો ના હું ! આએ કંઈ હસવાની વાત નથી ! મુઘ જીવ સટોસટની જનમની પાર બાંધવાની નીસાળમાં શીખવાની વાત તે એવી જીહી હોય ? ” મહારી બધરીએ મહને દમ કીધો.

“અરે પણ એ જીવ સટોસટની જનમની પાર બાંધવાની વાતમા જીહું શું છે તે તો કહે ને પછી ગરમ થઈ જા ! ” મેં બધરીને સ્કહમજવી.

“આએ શું ? ચોપડીમાં સાફ લખેલું છે ને આપરો કાવસ તે બરોબર વાંચીને શીખી લેતાં બોલેછ કે “ચંદરમાંની રોશની ચાંદ પોતે સુરજથી ઉધાર લે છે. ” આના જેવી બીજી હરહરતી જીહી વાત તે કેમ હોય ? ” કમરે હાથ દધને એક વક્રીલની માફક સ્ટાઇલમા ઉભી રહીને મહારી બધરીએ દમામથી પુછ્યું.

મહને પોતેબી એ બાબતમાં સહેજ સહાજ વહેમ હતો એટલે હુંબી વીચારમાં પડી ગયો ! મહારો છોકરો જે પોતાની માયને છેડાઇ પડેલી બેઠને ચુપ થઇ હમણાં સુધી અમારું બેતું કોહું બોપતો હતો તે હવે ચોપડીમાં, ચોપડીમાંથી પોતાની માયના ચેહેરાપર, અને માયના ચેહેરાપરથી બાપના ચેહેરા તરફ (એટલે મહારી તરફ) બેતો રહ્યો ! મહને લાગે છે કે તેનેબી ચોપડીવાલા અને સ્કહવાલાંપર કોઠો વહેમ પડી ગયલો !

“બોલો, ” મહારી બધરી તેવીજ રીતે સ્ટાઇલમાં કમરે હાથ રાખી મુક્રીનેજ રૂબાબથી બોલી “બોલો કે એ જીહું છે કે નહીં ? ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર લે એ વાત કહી બનેબી ? ”

“કદાચ બનેબી!” મેં બધરીને ધીરેથી કહ્યું.

“અરે શું કદાચ બનેબી?” તે પાછી વીછછલુની માફક છેડાઈ! “માટીડા જેવા માટીડા થયા ને એટલીબી અકકલ નથી કે ચાંદ ને સુરજથી રોશની ઉછીની લે તો તે રોશની ગરમ હોવી જોઈએ, અને આપરે તો ચાંદની રોશની ઠંડી જોઈએછ!”

“અરે હા ચાર!” હું મહારા મનમાં જોડ્યો “ચાંદ તદત ઠંડોગાર છે, ને સુરજ તો બીલકલ ગરમ આગ! હવે ને સુરજથી ચાંદ રોશની ઉછીની લે તો તે રોશનીબી ગરમજ હોવી જોઈએ, અને આપણે તો ચાંદની રોશનીમાં ઠંડક અનુભવીએછ!” આતતારી! હું પોતેબી ફીકરમાં પડી ગયો! છતાં ચોપડીમાં લખેલું કદી જોડું હોયજ નહીં ને મહાર કલ સુઘણું બધરી આગલ થાય નહીં તેથી મેંબી ખખાર મારીને કહ્યું “જેની આલુ, જેમ તહાર” નામ આલુ છે છતાં તું કંઈ આલુખોખાર નથી કે જરદાલુ નથી, પણ ખુદખખુદ આલુ પોતેજ છે, તેવીજ રીતે ચાંદબી ને કે સુરજની ગરમી ચોપડીમાં લખેછ તેમ ઉધાર લે છે છતાં તે પોતે તો ગરમ નથી પણ ખુદખખુદ ઠંડો છે!”

ચાંદ ખુદખખુદ ઠંડો છે એમ સહમજવીને હું ચાહતો હતો કે મહારી બધરી પોતેબી ઠંડી પડી જઈને આવે નવું રોખરું ઠંડુ પાડી દે! પણ નહી, એ તો છેડાઈ તે બસ છેડાઈ!

“અરે જાઓ જાઓ! શું વાત લઈ આયાછ! હું આલુ છેઉં તે આલુ નથી ને જરદાલુ છેઉ છતાં જરદાલુ નથી એવી ઉઠાવનારી વાત કરીને કહેવા તે શું માંગોછ? શું એવી જોડી દલીલથી તમહે એમ કહેવા માંગોછ કે ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની લેછ?”

“અરે બા! ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની નહીં લેતો હોસે ને રોકરેથી લેતો હોસે! તેમાં આપરા બાપનું શું બીયું? તું મહને નુસ વાંચવા દે, એ આજે સહવારના પહોરમાં તેં શું “કુતતા મેરી કોદારી લાયા” જેવી વાત શોધીછ ને તેપર ઠેરાયછ! મુંગી મુંગી બેસ ને ગજવું સીવી નાંખ.”

“ગો દુ હેલ ગળુ!” કોઈને ‘ગો દુ હેલ’ બોલતાં સાંભળ્યું હશે એ તે યાદ કરીને દાંત કચકચાવીને પમ જમીનપર ઠોકીને આહુ રખાબમ બોલી, અને હું કોરપોરેશનમાં બઠરાંઓ ખીરાળે ને જળ તરીકે બઠરાં હો મેલવે તો શું નતીબે થાય તેનો સ્વપ્નનો મહારી બઠરીની આજની સ્થાઈ પરથી જોવા લાગ્યો !

“અરે પણ બાપુ હવે તું કેહેવા શું માગે છે ?” મેં હાથ નેડીને કહ્યું

“બસ તમહે આપરા કાવસને એકદમ એ ઇસકોલમાંથી ઉઠારી લેઓ ન આએ એવી જુડી ચોપરી વાંચવાથી એને દુર રાખો !” દુર રાખ્યો કે નજદ રાખવો તેનો હું પોતે વીચાર કરું તેટલાં તો કાવસના હાથમાંથી તે ચોપ જુટવી લઈને છેડાયલી આહુએ ફાડીને તેના ચાર દુકડા કરી નાખ્યા!

મેં તે વખતે એક જુમ પાડી, ને કાવસે રડીને ગોધયાડ કરી મુકર જેથી સંઘણીમાંથી મહારી સાસુ રોટલી કરતી કરતી તવાથા સાથેજ દો આવી અને બોલી “બાહવા એદલત, એ શું ગોધીયાડું છે બાહવા? કોઈ દુરામનને કંઈ થઈ આવું શું?”

“આએ થઈ આવુંછ તમહારી છોકરીને!” મેં ભરાયલો ગુસ્સો બાં સાસુના માથાપર ખાલી કીધો ! “આએ તમહારી છોકરી વરી પાછી આ સહવારથી નકાસું જુહું રોખડે લઈ બેઠીછ ને કેહેછ કે ચાંદ સુરજથી રોશ ઉછીની કેમ લેછ? સાસુજી તમહેજ હવે કેહોની કે હું શું એમાં સહમત રા કે એ એવા ફેસતા કરીને સેહતા જીવને સંતાપમાં નાખેછ! હું એમાં જઈ નહીં, ચાંદપર કોઈ દહાડે વસી કે રહી આવેલો નહીં, તે મહને કેમ ખપ પડે કે ચાંદ શું કરેછ? એતો ખોદાયજીનો છોકરો હોય તે જાણું !”

“કીયા ખોદાયજીનો છોકરો બાહવા?” મહારી સાસુએ તવાથા બાજુનું મુકી દઈને મહારા એહરા તરફ પુર ગંભીરાઈથી ટગર ટગર જોઈને પુછ્યું “આપરે તોંહ પેલા ફરામરોજ ખોદાયજી આવેછ તેવણને છોકરોજ કોંહ જે તેની વાત ?”

“અરે તે ખોદાયજીની કોણ વાત કરેજી જો ?” મેં કંટાલીને જીમ પાડી
“હું તો આસમાનપરના ખોદાયજીને વાસ્તે કેહુંજી કે તેવલુનો હું છોકરો
હોતો તો ચાંદ સુરજના બેદની વાત બાજુતે !”

તેટલાં અમારી જીમાજીમ ને ગડબડને સાદ સાંભળીને માલ પરનાં
પાંચ સાત બાહુતો “શું છે? શું છે?” કરીને ઉતરી આવયાં !

મહારી બધરી તો ઠસસામાંજ હતી, હું ગુસ્સામાંજ હતો, તેથી અમારા
કાવસે બર બાહુતોને અમારી શું તકરાર હતી અને શાને માટે અમારે
ખોધયાં કરી મુક્યું હતું તે સહમનવચું, જે વાત સાંભલીને તે બધાં ખુબ
હસવાં લાગ્યાં !

“અરે તમહાં ભલું થાય રે તમહાં ! આવી છીછારા જેવી વાતને
વાસતે એટલી બધી મોટી પંચાતી ને જીમબરાડા ?” માલપરના એક અશરાર
બાહુતે અમને ઠંડા મીઠા રાખીને સહમનવી પટાવી લેતાં કહ્યું “ચાંદ
સુરજથી રોશની ઉધાર લેજી કે નહીં તે તો કોણ જાણે, પણ આહુબાઈ
એદલજીથી નકામી પંચાતી ઉધાર લેજી તે અમે આજેજ જાણ્યું ! ચાંદ સુરજની
પંચાતીમાં આપણે માણસ જત શું સહમજીએ ! તેથી જાણો ખેંડ જણા
ચાએ નાશતો કરીને કામેકાજે લાગો, ચાંદ સુરજની વાતમાં તમહાં કાંચ
અમથાં સેહતા જીવને સંતાપમાં નાંખો !”

તે વખતે અમે ધણીધણીયાણી પંચાતી કરવાથી ઠંડા તો પડયા, પણ
ખીજે દીવસથી મહારી બધરીએ મારા ખેટાંને તે સ્કુલમાં જતો બંધ કીધો !
અને નવી સ્કુલમાં મોકલ્યો !—નવી સ્કુલમાં જે જે ચોપડીઓ શીખવે છે તેમાં
ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની લે છે તેની વાત નથી એ મોટી ખુશાલીની
વાત છે !

જમશેદનો અંહકાર!!

આદર લાંબાની સાસુ તો બીચારી લાંબો વખત થયો ખોદાયજીને ! ગઈ છે, પણ તેની જગ્યા આદરની કુચ્છ સાસુએ રાખી છે ! જગ્યા રા' છે એટલે કે જાણે સાસુ મહીનામાં ચાર વખત આવીને આદરને ત્યાં છ દહાડા રહી જતી હતી અને તેના ગુજરવા પછી કુચ્છસાસુ આવીને આદર માથે પડવા લાગી ! માથે પડવા લાગી એટલે માથાપર બેસવા લાગી એ નહીં, પણ દાલ ચાવલનો ધાણુ કાઢવા લાગી !

આજ કાલ નયુસરેપરોમાં જમશેદ પાદશાહના અંહકારની ચરં ચાલી રહી છે, ને એક કહે છે કે “જમશેદે અંહકાર નહીં કીધો હતો જ્યારે બીજો દાખલા દલીલ સાથે કહે છે કે “જમશેદે અંહકાર કીધો હતો.” એ બધી જીવસટોસટની વાતપર બીજા ગ્રહસ્થાને તકરારના મેદાન ઉતરેલા બેઠને આદર લાંબાના ભેળાંનો કીડોળી ચઢી આવે !

એક રાતના પાના રમતા રમતા તેને “જમશેદના અંહકાર” નું વાહ થઇ આવ્યું કેની તે એકાએક પાના અકાળી દઇને કુચ્છસાસુને પુછવા લાગે “કુકીઅઈમાય, તમહાઈ શું મત છે ? જમશેદ પાદશાહે અંહકાર કીધેલો કે ?

કુકીઅઈમાય તો પોતાના પાનામાં બેઠકર આવેલો અને હોકમના પા ધણા મલેલા તેની ખુશાલીમાં ગધધધ કોટ આપવાનો કીદલો બાંધતી હત તે એકદમ પાનાના ધયાનમાંથી ઉછલીને જવાબ દેવા લાગી “જમશેદ પા શાહે અતકાર બાધો તે ખાવાનું નહીં જરીયું હોસે તેથી ! ખપોરના જ ધાનસાખ વધારે ખવાય કની તે એમજ ખાટા બત અતકાર આવે !”

“અહીંઆ ખાવા પીવાની વાત નથી, કુછ ! હું તો એમ કહેવા માંછું કે જમશેદ પાદશાહે અંહકાર કીધો હોસે કે ?” એ કુછને સમજાવીને પુછ્યું

“અંહકાર તે શું ?” કુછ જાનવર જેવી પુછવા લાગી !

ઓતતારી ! જે આદમી અંહુકાર નહીં સમજે તે વળી જમશેદના અંહુકારને તે શું સમજે ? મેં જોયું કે એ તો ભેંસ આગળ ખીન વળડ-વાની વાત થઈ ! જેથી હું અખાડા કરી જવાનું કરતો હતો તેટલાં કુદચ્છેજ પુછ્યું “આદરજી, ઓંહુકાર તે શું ? બોલોની.”

“ઓંહુકાર નહીં, અંહુકાર ! અંહુકાર, એટલે મગરૂરી.”

“અંહ ! તેને વાસ્તે શું કહેવાનું છે ?”

“વાત એમ છે કે નયુસપેરવાલાઓ હમણાં હમણાં એવી ચરચા પોતાના નયુસપેરમાં ચલાવેછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો કે ? ઘણાઓ એમ કહેછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો હતો !”

“હારે બાવા ! એ નયુસપેરવાળાઓના હાથમાં કંઈ બોટું આવડું જોઈએ એટલે તે પર હળર ચુંઠણા એ લોક તો પાડે !”

અને મેં જોયું કે કુદની વાત ખરી હતી કેમજે જમશેદ પાદશાહનાં અંહુકારી સવાલનું બોટું જરથોસ્તી પત્રવાળાઓએજ કંચકી લીધેલું ! ને ખરેખરજ કુદ કહે તેમ એ લોકો તે બોટાંપર ચુંઠણાં પાડેખી ! કેમજે પારસી ઓને ધાનસાખ અને ધાનસાખમાંના મોટાં મોટાં બોટાં ઉછાલવાને શોખ ઘણો એટલે સ્વભાવીજ એ વાતપર ચુંઠણા પડે તેમાં નવાઈ નહીં !

“જે હોય તે !” મેં કુદને કહ્યું “પણ આજ ને કાલ તો એ સવાલ મોટા જીવ સંટોસટને થઈ પડ્યોછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો કે ?”

“જોવની બાવા, એ તો પાદશાહો ને બાદશાહો ને રાજા રજવાડાઓની વાત આવે કેની તેહરે એમજ એ નયુસપેરવાલાઓ ઉકમઈ લઈ લઈને છાપે, બાકી નહીં તો અમારા બુમલાચોરની ગલીમાંના બાહુત નવરોજીએ એક દહાડો અંહુકાર કીધો તેની તો કોઈ છાપાછાપી નથી કરતું ?”

“બુમલાચોરની ગલીમાંના કીયા નવરોજીએ અંહુકાર કીધો ?” મેં પુછ્યું.

“આએ પેલી બઈ જુહાકનેા માતી !”

“ હોસે ! તે નવરોજીએ શું અહંકાર કીયો ? ”

“ એમ થયું કે નવરોજીની બે વરસની બુચી જેને હજુર જોરીમાં સુવાની આદત છે તે એક રાતના જોરીમાંથી ઉઠીને પડી તેથી નાથ જુદા ઉઠીને બુચીનો ખાર ધાળીપર કાઢતાં નવરોજીની બધી ધલ પીલ ને સ પેહેરી ગાર દધને ઘોઈ નાંખી ! પણ બીચારો નવરોજી ખંદો આટલી આટ ગાર ખાધનેબી એક બોલ બોલ્યો નહીં, પણ શુપચુપ ગાર ખાતો જઈને ઉંઘમાંજ અહંકાર કરવા લાગો.”

“ઉંઘમાં અહંકાર કરવા લાગો ? એ તમહે શું બોલોછ કુઈ ? તમ માથું સલામત છે કે નહીં ? ઉંઘમાં તે વરી અહંકાર કેમ થતો હોસે ? ”

“આએ ‘અ’ ! અ’ ! અ’ ! ’ કરીને અહંકાર કરીએ તે ! ” કુઈએ પ્રમાણે ‘અ’ ! અ’ ! અ’ ! ’ કરી બતાવતાં સહમનવયું.

“અરે એ તો તમહે હુંકારો પુરવાની વાત કરોછ ! ” મેં સ્થે કંઠલઈને કહ્યું “ નાથએ ગાર દીધી ને આદરે ગાર ખમીને ઉંઘમાંજ “અ અ’ ! અ’ ! ” કીધું તેથી તો તેને હુંકારો આપેલો કહેવાય ! ”

“તેહરે અહંકાર એટલે શું ? ”

“મેં તમને એક વખત તો સહમનવયું કે અહંકાર એટલે મગરૂરી.”

“અરે મરેરે ! મહારો સુધલો ખરેરે ! હું અહંકાર એટલે મગરૂરી થ એ વાત તો બુલીજ ગઈ ! ” કુઈએ પસતાવો કરીને કહ્યું અને પા આગળ વધાર્યું “ હું ! તે બાવા આદરજી, જમશેદજી પાદશાહે મગરૂરી કીધી ? ”

“ એવી મગરૂરી કીધી કે તે પોતેજ બોદા છે ? ”

“ તેહરે હવે લોકો તુસપેપરમાં કહેવા તે શું માંગિછ ? ” કુઈએ શુંઅઃ જઈને પુછ્યું.

“લોકો એમ કહેવા માંગેછ કે જમશેદ ખોદા નહી હતો.”

“અરે પણ જમશેદ ખોદાય નહીં હોસે તો ખોદાયજનો છાકરો તો હોસે કેની ?” કુઈ ખોદ્યા.

“તે કેવી રીતે ?” મેં વીચારમાં પડી જઈને સવાલ કીધો.

“જોવની આદરજી, આપરે બધાં જો છઈએ તે ખોદાયજનાંજ છાકરાં બચ્યાં છઈએ—”

પણ મેં કુઈની વાત કાંપી નાખતા કહ્યું :

“ખોદાયજને નથી માખાપ કે નથી બચ્યાં છાકરાં—”

લેકીન કુઈએ તુરતજ પોતાનો હાથ મહારા મોંઢાંપર દાખી દઈને વધારે બોલતો અટકાવીને કહ્યું “અરે ! અરે ! એમ નહીં બોલીએ ! જો એમ બોલીએ તો ખોદાયજ આપુને ચોરીયાસીનાં દોજખમાં નાખે !”

“દોજખ તો એકજ છે !” મેં કુઈનો હાથ હટાડતાં કહ્યું.

“નહીંરે બાવા ! બધા મલીને નવવાણું દોજખ છે !”

“ચાલો હોસે ! માથું ના દુખવો ! હું તો જમશેદના અહંકારની વાત કરું છું ! હું એમ જણવા માંગુછ કે જમશેદ પાદશાહે અહંકાર કીધેલો કે ?”

“પણ હું કેહુંછની કે જમશેદ પાદશાહ ખોદાયજનો છાકરો થાય ને તેને જો એકબારગી એમ કેહેયુંબી હોય કે તે ખોદાયજનો દીકરો છે તો તેમાં વાંધો શું છે ? એમ તો આપરેબી બધાં ખોદાયજનાંજ છાકરાં બચ્યાં છઈએ !”

“તમહારે કહ્યું માનીને આપરી માફક જમશેદ પાદશાહબી ખોદા-મજનો દીકરો થતો હતો, પણ અહીં તો સવાલ એ છે કે જમશેદે એમ અહંકાર કીધેલો કે તે પોતે ખોદા છે ! તેનું શું ?”

“તેનું તો તેહરે બાવા કોણ જાણે ?”

“ કોણ જાણે ? તો તયારની વાત થઈ માહાઈ માથું કાંચ ફાખવી નાખ્યું ? હું જાણું જે તમહે ભુઠાં છેવો ને તમહે ફુનીયા જોયલી છે તે જમશેદની વાત જાણતા હોસો ! ”

“ પણ હું જમશેદના વખતમાં જીવતી હોઈ તો જમશેદની વાત જાણું કેની ? બાવા એ બધાં લોકો જે નયુસપેપરમાં મરઈ પીખઈ નયજ તે લોકને કહીએ જે એ વહેજ મુકી દેવો ! ”

“ કાંય ? ”

“ કાંચજે જમશેદ પાદશાહના અહંકારની વાત જાણતી હોય તો જમશેદ પાદશાહના વખતના કોઈ જીવતા હોય તેને લઈ આવો, ને નહીં તો સેહલો રસ્તો એ છે કે જમશેદ પાદશાહને કાગલ લખીને પુછાવો, ને નહીં તો તેવણને પોતાને મોંદુ મોંદે પુછા. ”

“ એ વાત બનેલી કે ? ”

“ કાંચ નહીં બને ? તમહેજ તે દહાડે નુસપેપરમાં વાંચીને બોલતા હતાની આદરજ બાવા કે મુઝેલાઓ સાથે હવે તો જીવતાઓ વાત કરી શકેજ ને આવે ફુનીયામાંથી પેલી ફુનીયામાં સંદેશા નયજ ! ”

“ હા ! પણ તે હવે જમશેદ પાદશાહ વાત કરશે કે નહીં તેની પુછપરજ ચલાવવી જોઈએ ! ” મેં વીચારમાં પડી જઈને કહ્યું.

“ હા તે એજ નુસપેપરવાલાપર તમહે લખી મોકલો બાવા, કે જમશેદ પાદશાહે અહંકાર કીધેલો કે નહીં તે જાણવાની અગાઉ તો જમશેદ પાદશાહ પોતે આસમાનપરથી તે લોકો સાથે વાત કરશે કે નહીં તે જાણવાની તે લોકોએ પહેલે કોશિશ કરવી જોઈએ. ”

મહારાખી ધ્યાનમાં કુઅણસાણુની વાત ઉતરી ગઈ ! જેથી મેં વાતનો છોડો લાવતાં કહ્યું “ હા, જો પેલી જેહાનમાંથી રવાન વાત કરતા હોય તો પહેલાં જમશેદ પાદશાહને પોતાનેજ એ બાબત પુછવી જોઈએ, નહીં તો પછી એ વાતપર મોંદુજ મુકવું જોઈએ. ”

અને તે વાતપર મીંદુ મુકીને કુચ્છસાસુની ચકકલપર આફરીન કરીને
આદર ફરીથી પાના દાવ રમવા લાગ્યો !

—:~:—

૨૩

ઘરમાં બનાવેલું માખણ !

કદમીઓના આદર મહીના ચાલે છે તેથી આદર રાજના પરભને દહાડે
ચુલાને ચુનો લગાડવાની આદત એટલે મહારી બઈરીએ નવા રાખેલા માણ-
સને ચુનો લગાડવા કહ્યો અને પોતે બાહર ગઈ ! મહારા બાવાને કોઈએ
કહેલું કે બન્નરમાંનું માખણ બેળસેળવાળું આવેછે તેથી માખણ ખાતું તો
ઘરનું હાથે જતે બનાવેલું એટલે મહારા બાવા માણસને દુધ આપીને
બન્નરે ગયા !

મહારી બઈરીએ આવીને જોયું તો ચુનો બરોબર લગાડેલો ! મહારા
બાવાએ આવીને દુધ માંગ્યું અને તેવળુ તે વળોવવા બેડા કે માખણ નીકળે !

સહવારે નવ વાગે બાવા દુધનું માખણ કાઢવા બેડા તે છેક અગીઆર
વાગમા તોળી એક આંગણીપર લાગે તેટલુંખી માખણ નીકળ્યું નહીં ! તે
પછી બાવાએ મહાને બોલાવીને માખણ બનાવવા કહ્યું અને હું દુધ વળોવવા
બેડા. દોહવી વલોવી વલોવીને મહારા હાથ ને ખભાં બધાં દુખી આવયાં
છતાં માખણ તો નીકળ્યુંજ નહીં ! “આજે એમ કેમ ?” મહારા બાવા
બોલ્યા, અને તે પછી પાછા અરધો કલાક સુધી તેવળુ વળોવવા બેડા !

બાવાના હાથ ફરીથી દુખી આવયા તે પાછું મેં લાકડું દુધમાં ફેરવવા
માંડ્યું ! અને લાકડી ફેરવી ફેરવીને દુધ વલોવી વલોવીને બધી તામરી હીલવી

ડાલવી નાંખી પણ માખણ તો કેહે હું બનુંજ નહીં !

“લાલો, લાલો” હવે મહારી બઠરી બોલી “તમહે માખણ બના દાહારા પાકા !”

એમ બોલીને મહારી બઠરી દુધ ખુબ વલોવવા લાગી અને પસીને ગરકાવ થઇ શકે તોખી માખણ તો નવટાંકમાંનું નવટાંકખી નીકળયું ! બઠરીએ પહેલે અરથો કલાક અને પછી ઠાક ખાઈ રહીને અરથો કલાક વલોવયું પણ કાંઈજ નહી વળયું !

સહવારના નવ વાગતાની વ્રાત તે છેક બપોર પડી ગઈ ! બજમવાનો વખતખી થઇ ગયો પણ દુધનું માખણ થાયજ નહી ! બમી પછી લેટવાની બધાંને આદત હતી પણ તે દીવસે લેટવાખી નહી ને બનાવવાપરજ મંડ્યા અને વારાફરતી મેં, મહારા બાવાએ, મહારી બ અને મહારાં માસીના કાવસે દુધને વલોવયું, ખુબ વલોવયું અને સા આર વાગયા તોખી દુધનું માખણ તો થાયજ નહીં !! પસીના પડ્યો ગયાં, હાથ દુખી આવયાં, ખભાં ઉતરી પડવા લાગયાં, તોખી બનયું નહી !

આખરે મહારા બાવાએ “આજે દુધજ ખરાબ છે” કરીને ચી વાસણ ઉડારી મુકયું ત્યારે દુધ જે બધું ભોંયપર ધોળાઇ પડયું ! ખરો ભેદ માલમ પડ્યો !

આત્તારી ! માણસે ચુલાને ચુનો લગાડીને વધેલું ચુનાનું પા બાળુએ કરી રાખેલું તેને દુધ સહમળને કેઠા અમે વલોવવા મંડી : અને ખરું દુધ તો રાંધણીમાંજ હવા ખાયા કરે !!

આદરજી ઘાસલેટનું સીંહાવલોકન!

નયુસપેપરવાલાઓની રીત છે કે નવા વરસના પહેલા દીવસે તેઓ પોતાના પત્રમાં ગયાં આખાં સાલમાં બનેલા બનાવોપર ટુંકમાં સરેહ ચલાવે છે. આ ટુંકી સરેહ યા વરણુનને તેઓ શુધ ગુજરાતીમાં “સીંહાવલોકન” ને નામે આજમે છે! નામ ગજબનાક તે, અને “એ ગુજરાતી નામને શોધી કાઢનાર આદમી યાતો પોતે સીંહ હોવો જોઈએ કે નહીં” તો તે સીંહથી બીહતો હોવો જોઈએ” એમ મહારો દોસ્ત આદર ઘાસલેટ મહને એક દહાડો કહેતો હતો!

આ સીંહાવલોકન કેટલાક નયુસપેપરવાલાઓ સારી રીતે કરે છે અને કેટલાકો વળી શુક્રગુઝરીનું જશન માંડીને કરે છે! વળી પેપરવાલાઓને જોઈને ચોપાનયાંવાલા કેમ બાકી રહે? તેઓ આખાં વરસમાં પોતે શું શું ખુરચણ આપીને લોકોના ભેજનું દહીં કીધું તેની એક લાંબીલચ તપસીલવાર દીપ આપે છે! નયુસપેપરવાલા સીંહાવલોકન કરે તો પછી ચોપાનયાંવાલાઓ તે સીંહ નહીં ને સીંહની સાંકળ જેવાં “સાંકળયા અવલોકન” માંથીબી રખડી ભય એ વાત કદી બનેબી વાર? કુલ નહીં ને કુલની પાંખડી! કુલની પાંખડી નહીં ને કુલની ડાંખડી! કુલની ડાંખડી નહીં ને કુલની ડાંખડીપરને કાંટો!

નયુસપેપરવાલાઓનો જીવ, ને ચોપાનયાંવાલાઓનો શું જીવ નહીં? શું તે લોકને શોખ નથી? એમ તો ધણા લોકો રાન નહીં હોવા છતાંબી રાનઓ જેવા ઠાઠમાંડમાં રહે છે! એમ તો ધણા એવા આપણા લોકો છે જેઓ ગોવાના ગેપાઈઓ જેવા લાગે છે તોબી કોટ પાટણુન લટકાવીને “સાખ લોક”માં પોતાને ખપાવે છે! હા, તયારે સહમજે, કે પેપરવાલાના એવા સીંહાવલોકનને જોઈને મહારા દોસ્ત આદરજી ઘાસલેટ જેવણુનું પંદર દીવસે નીકળતું એક પખવાડીક ચોપાનયું છે તેવણુ નવા વરસનાં આખા સાલનું ખયાન નીચલા રખદોમાં પોતાના પખવાડીકનાં અંકમાં રજુ કરે છે:—

“ ઘણું બેનું કસવાથી માલમ પરચું છે કે ગયા સાલમાં પુરા ત્રણસો ને પાંસઠ દીવસ પસાર થયા હતા, જેમાં એક દીવસથી ઓછો નહીં હતો ! એ ૩૬૫ દીવસના હરએક દીવસમાં ચોવીસ કલાક, અને હરએક કલાકમાં સહાઠ મીનીટ હતી ! એમાં કાંઈથી ફેરફાર નહીં થયો હતો કેમજે નામદાર ગવરનરે કે નામદાર વાઇસરોયે એ મીનીટ કલાક કે દીવસોમાં કરોળી ફેરફાર કરવાનો કાયદો કાઉનસીલમાં પસાર કર્યો હતો નહીં—આવી રીતે વખતના ફેરફારને હાથ નહીં લગાડીને એ માનવતોએ બહુ દુરઅંદેશી વાપરી છે કેમજે એમાં પખલીકને કાંઈથી ફાયદો થતો નહીં ! હા જો ફાયદો થતો તો નોકરી-વાલાઓને થતો કેમજે દીવસ ઓછા કરવામાં આવતો તો ઓછા દીવસ નોકરી કરીને પગાર જોડ્યો ને તેટલોજ ઉંચકી જગ્યામાં આવતો ! નુકસાન થતો ઓફીસવાલાઓને ! વળી એ દીવસો જો એકબારગી ઘટાડવા વધારવામાંથી આવતો છતાંથી અમને તો તેમાં કાંઈથી લાભ નહીં થતો ! અમને તો મહીનાના બે, એટલે વરસના ચોવીસે ચોવીસ અંકો પુરેપુરા આપવાજ પડતે !

“અમારા સાંભળવામાં પકડે પાયે આવ્યું છે કે ગયે વરસે આ દુનીયાના દરેક માણસની ઉમરમાંથી અંકેક વરસની ચોરી થઈ ગઈ છે ! એ બહુજ મોટા દુખની વાત છે, અને સાંભળીને અમારા પોતાના પેટમાં ઘાણુંજ અમરઈ આવ્યું છે, છતાં તે પછી પાકકી નુસતેનુ ચલાવતા અમને એવી ખબર મળી છે કે અમે સાંભળેલી વાત સદંતર ખોટી છે ! કેમજે બારીક નજરથી નુઓ તો દરેકની ઉમરમાંથી અંકેક વરસની ચોરી નથી થઈ, તેથી ઉલટું દરેકની ઉમરમાં અંકેક વરસ ઉમેરાયું છે ! રહમજે કે ગયા વરસની માણસને પંચાવન વરસ હોય તો ગયા સાલના પસાર થવાથી આ વરસે તેની ઉમરમાં એક વરસનો ઉમેરો થઈને છપપન થાય ! અગર વરસ ચોરાઈ ગયું હોય તો આવી રીતે ઉમર વધે કેમ ? એમ માલમ પડે છે કે કોઈ નીંદાખોરોએ આવી ગપ અમારા સ્ટાફના કાનોપર નાંખીને પોતાની કોઈ મતલબ કાઢી લીધી છે !

“ ગયે વરસે દુનીયામાં બહુ મોટી ઉઠ્ઠાપાઠલ થઈ ગઈ હતી. કેમજે કેટલાંક માણસો મરી ગયાં હતાં અને કેટલાંક છોકરાં આ ફાની દુનીયામાં

પેદા પડ્યાં હતાં! મરી જનારાંઓનું તો મોત આવ્યું તેથી મરી ગયાં, પણ આંખે નવાં પેદા થનારાંઓને કોણ જાણે શું વહેંચે લાગ્યાં છે કે નકામાં આ નાપાયદાર દુનીયાની જન્મળ ઉઠાવવા પેદા થયાં છે! ગયે વરસે મહાત્મા ગાંધીજીએ ના પાડી છતાં આ લોકો ગુલામો બનવા માટે નાહક જનમયાં છે!! એ લોકોની નાદાની પર હચમ્ છે! અમારું આ બાબતમાં એવું મુસ્તઘ્રીમ મત છે કે હવે નામદાર સરકારે એક નવો કાયદો એવો બનાવવો કે હવે પછી લોકો પરજોજ નહીં કે જેથી નવા જન્મનારાં જનમે નહીં, અને વધી જેઓ મરી જનાર હોય તેઓ સરકારની રજીસ્ટ્રી વગર મરે નહીં!

“ ગયે વરસે મોટી ખોટ આવી તેથી નામદાર સરકારે નવા કરો નાખ્યા હતા. એમાના બધા કરો માટે તો સ્હમજ્યા પણ માચીસ અને મીઠાં પર નામદાર સરકારે કર નાંખવાને બદલે ઇરાન દેશમાં જેમ મીઠાના પાહાડ છે તેવા મીઠાના પાહાડ હીંદુસ્તાનમાં ઉગાડવા હતા! અને મીઠાના પાહાડ ઉગાડવા સાથે ખાસ ઇરાન સરઝમીનના મીઠાના પાહાડના મુલીયાં ઉખેડી લાવીને ચહાં રોપવાં હતાં! અમારી સલાહ માનીને હજીબી નામદાર સરકાર આ બાબતમા કાંઈ ચલવલ ચલાવશે એવી અમોને આશા છે. વધી તા. ૨૪ મી એપ્રિલ ૧૯૨૨ થી દોઢીયાવાલા પોસ્ટ કાર્ડના બે પછસા આપવા અને પરખીડાપર ચાર પછસાની ટીકીટ લગાડવી એવો હુકમ નીકલ્યો છે તેના બદલે નામદાર સરકારે અમારું કહ્યું માનીને જે એમ કીધું હતું કે દોઢીયાવાલા પોસ્ટકારડને નહાનો ચાને અરથો અરથ બનાવી નાખીને લોકો પાસેથી એકજ પછસો લેતે તો એક કાંકરે બે પક્ષી મરાતે! એક તો જે લોકો ટુંકમાં થોડું લખીને પોસ્ટ એફીસને ભારરૂપ નથી થતાં તે લોકોનું એકજ દોઢયું જતે, જ્યારે જે લોકો લાંબાલચ લખીને સાહી ને સુખડપેનના અક્ષરોના ભારથી પોસ્ટએફીસને મોટા બોલ સમાન થઈ પડે છે તેમને બે પછસા આપવાં પડતે! અમે ધણા દીલગીર છીએ કે નામદાર સરકાર અમારી સુજે ચાલતી નથી, નહીં તો બે અમે કહીએ તેમ ચાલવાને નામદાર હા પાડે તો અમે એવી એવી તો દરરોજની એકસો અઠઠાવીસ અકકલની વાતો કહીએ.

“ ગયે વરસે ખુબ પકડાપકડી થઈ હતી, અને એટલી તો મોટી ધરપકડ ચાલી હતી કે કેદખાના બધા ભરાઈ ગયાં હતાં અને નામદાર સરકાર ગભરાઈ ગઈ હતી ! અમારી એવી સલાહ છે કે નામદાર સરકારે ખીલકુલ ગભરાવું ન હતું પણ ધીરજ રાખીને બાકીના કેદીઓને પાંજરાપોળમાં નહીં તો ભોંયરા પોલમાં મોકલવા હતા ! ભોંયરા પોલ એટલે “ અંદર ગ્રાહનડ પ્રીઝનસ ! ” જમીનની નીચે થોડા વખતમાં ઇલેક્ટ્રીક રેલવે ચલાવવાનો જયારે નામદાર સરકાર મક્કમ વીચારણ ધરાવે છે તો તે નામદારે તેજ મુજબ જમીનની નીચે કેદખાનાની બનાવવા એવું અમારું મત છે. અમારું ભેળું આવી આવી બાબતમાં ઘણું લાંબુ દોડે છે.

“ ગયે સાલ જેઓ કોરટ દરબાર ચઢેલા તેઓમાંના જીતેલાની હારેલા અને હારેલા તો મરેલાજ નહુમજવા, કેમજે કોરટ દરબારે ચઢવું એ બેઠ તરફના ખીસા ખાલી થવાની વાત છે ! તમહે તરફ માર્ગો કે ના માર્ગો પણ સુરજ તો તરફ નાખવાનોજ ! તમહે પાળી માર્ગો કે ના માર્ગો પણ વરસાદ તો ખેતરોમાં પડવાનોજ ! તેમ તમહે ગમે તે બોલો પણ ખીસાથી ખાલી થયા એટલે જીતેલાની હારેલાજ ગણાયા ! અમે નામદાર સરકારને આ સીંહાવ-લોકનપરથી એવી સુચના કરી શકીએ કે લોકો બ્રાહ્મ કોરટ દરબારે ચઢે નહીં માટે દાવા જીતનારાઓને નામદાર સરકારે છેવટે “ ચોરડર ઓવ ધી બ્રમ સ્ટીક ” નો ખેતાબ આપવો ! ખીચારા હારેલા તો મરેલા છેજ એ ટલે બીજી વખત સરકાર દરબારને તરફી નહીં આપશે, અને જીતેલાઓને આ નવા ખેતાબની બરકતે બીજી વખત આવવા નહીં ગમશે ! એટલે એ કહ્યુંનારું નામજ નાબુદ થઈ જશે !

“ ગયે વરસે વરસાદ બરોબર પડ્યો નહીં હતો અને અમારો દોસ્ત કાણો જોશી હમણાંથીજ અમારા કાનમાં ગુન ગુન ગુન ગુન બીધય વસ્તી રહ્યો છે કે આ વરસેથી વરસાદ બરોબર પડશે નહીં ! આતતારી, હવે કેમ થશે ? એવી રીતે જો લાગત બેચાર વરસ વરસાદ બરોબર નહીં પડશે તો લોકોને પીવાના પાણીની તકલીફ થશે ! જે લોકો પોતાના કપડાંપરનો કે

પોતાના દીલનો મેલ આંક આંક દહાડે નાહીને કે આંક દશ દહાડે કપડાં બદલીને કાઢી નાંખતા નથી તે લોકો અમે સહમજી શકીએ છીએ ત્યાં સુધી બહુ દાનાવ માણસો છે, કેમજે તેવાઓ જે પાણીનાં દુકાલવાલા વરસોમાં જીવતા હોય તેો એક તેો પાણીની કદી તંગી નહીં પડે ! અને બીજું તેો એ કે દીલપરનો ભાર મેલ નહીં નીકલવાથી ઓછો નહીં થાય તેો શરીરનું વજન વધે ! અને ત્રીજું તેો એ કે કપડાંને માટે ધોબીને તકલીફ તસ્દી નહીં પડે !—અમે સુચના કરીએ છીએ તે મુજબ જે નામદાર સરકાર ચાલશે તેો જયારેખી જે વરસેખી વરસાદ નહીં પડશે તે વરસે દુકાલ નહીં પડશે અને પાણીની તંગીખી નહીં પડશે ! ખસ, ફક્ત કરવાનું એટલુંજ છે કે વરસાદના વખતમાં એટલે જીન જીવાઈ મહીનામાં જેટલા એરોપલેનો નામદાર સરકાર પાસે ઇગલ'ડમાં હોય તેટલા બધા એરોપલેનો હીંદુસ્તાનમાં મંગાવવા, અને હીંદુસ્તાનના દરેક બીસતીને બધે પખાલ પાણીની આપીને એવા પચાસ પચાસ બીસતીઓને દરેક એરોપલેનોમાં બેસાડીને પછી હીંદના તમામ ખેતરોપર અને તાનસા-તુલસી-ને વીહારના તલાવોની ઉપરખી એ બધા એરોપલેનો ઉડતા છોડી દેવા અને સારી હવાઈએ જવા પછી બીસતીઓને બનને પખાલોના મોઢા ખુલ્લા મુકી દઈને પાણી છીપવાનો હુકમ કરવો ! બોલ બોલતાંમાં તલાવો ભરાઈ જશે અને ખેતરોમાં પાણી પાણી થઈ જવાથી અનાજ અને લીલોતરી ખુબ પાકશે !

“ ગયે સાલ વરસાદનો દુકાલ પડ્યો તેવો ફરીથી નહીં પડે તેથી અમે ઉપર કહી ગયા છીએ તેમ જમે તેો એરોપલેનોમાં બીસતીઓને ભરીને ઉડારવા ને નહીં તેો જે એરોપલેનો છેક ઇગલ'ડ વેરથી ધણા સરખા નહીં આવે તેો પછી અમે બહુ સુંદર એક બીજી સુચના કરવા માંગીએ છીએ આજકાલ ચીખાવલી ખુચીમાયો જરા જરામાં ડીખો તાણે છે, માથુકો પોતાના આશકોને જોઈને ઠંડા નીસાસાપર નીસાસા ખેંચતા જરા જરામાં આંખો પાણીથી ભરી દે છે, અને કેટલીક બાઈઓ ઇચેજ ચોપાનચાઓમાં વાંચીને ખુબસુરત થવા માટે અમથુ અમથુખી રડે છે (અમે પોતેખી વાંચથુ છે કે

બધરાંઓ અને બચરાંઓ જેમ જેમ અમથાં ડીળાં તાણીને આંખ પાણી કરે છે તેમ તેમ લોહીનું સરકયુક્ષેશન વધીને તેઓ ખુબસુરતીમાં વધે છે !)—હા હવે જે નામદાર સરકાર આ બધી ચીજાવલી ખુચીમાયો, આશકોની માથુકો, અને ખુબસુરત થવા માગતી રડીપડું બાઈઓને જ્યાં જ્યાં ખેતીવાડી હોય ત્યાં ત્યાં જઈનેજ રહ્યું એવો હુકમ કરે તો એ બધરાંઓના આંસુથી ખેતરોમાં પાણી તો એટલાં બધાં ભરાઈ જશે કે ચોખ્ખા ને જુવાર, ને ઘઉં, ને બાજરી, ને મકકાઈ, ને વાલ વટાણા બધાં ભભરીને ઉગી નીકળશે જે ખાતા ખવાશે નહીં, ને તેથી દુકાળમાં સુકાળ થઈ જશે !

“ ગયું સાલ સાડ ગયું કે ખરાબ, પાણી નીચલી ત્રાણ વાત બની છે એ તો ખરું. એક તો એ કે ગયું સાલ વીતી ગયું છે ! ગયું સાલ પાછું ફરવાનું નથી ! અમને ગયા સાલમાં દાણાપાણી મળ્યા હતાં ને પાક પરવરદેગારનું ચાહવાનું છે તો આ વરસમાંખી દાણાપાણી મળતાં રહશે ! અમોએ તો પાકકો વીચાર કીધો છે કે દાણાપાણી જમી ખાઈને બસ નામદાર સરકારને સલાહ આપ્યા કરતી ! સરકાર માને તો તેમ, નહીં તો તેની જેવી મરણ ! અમારા નસીબમાં કાટલાં હશે ત્યાં સુધી સરકાર અમારૂં કહ્યું નહીં માનશે, પણ પેલા કહે તેમ “પુરૂષનું નસીબ પાંદડા તળે !” તેમ એ પાંદડું જે દહાડે હવાથી ઉડ્યું કે અમારું નસીબ બસ ચમકી ઉડ્યું એમ સહમજજે ! ”

અગ્રીજ વાંચનાર, બોલો, તમહે આદરજના બુધવારને માટે શું ધાર્યું ?

કવી કાવસ કંઠોલું !

અમદાવાદમાં જ્યારે કાંઈ બળીતા ગુજરાતી કવીનો જનમ થયો હશે તેજ દહાડે અને તેજ ઘડીએ મુંબઈની મરઘાસેરીમાં કાવસ કંઠોલોનો જનમ થયેલો હોવો જોઈએ ! કેમકે કાવસને નહાનપણથીજ કવીતા જોડવાનો બહુ શોખ ! તે શોખ વળી એટલો બધો કે ઘરમાં અને બાહર, સગાઓ સાથે અને મીત્રોમાં, વાતચીત ચલાવે તેમાંથી કવીતાઈ ધુન સમાયલી દેખાય ! અમદાવાદની હવા કેડી મુંબઈની મરઘાસેરીમાં હડીને લાગેલી !!

કાવસના દુધનાં દાંત કુટયાં, અને તે જરા પેંધો પેંધો ચાલવા લાગ્યો અને તે બોબડું તોતડ બોલવા લાગ્યો, તે વખતથીજ તેનું કવી તરીકેનું પાણીબી ચમકી નીકળ્યું ! આવાં ઇઝદના મેળામાં બાવાજીની કેડપર બેસીને ગયા તથાં તેણે કવીતામાંજ સલકાર્યું:---

“ બાવાધી બાઈતીતલ અપાવો,

ઠાક્ષીબી એત દોઈએ,

ઠાક્ષીને બેતારી બાઈતીતલપર,

આપરે તમાતો દોઈએ.”

બાવાજીની પાસે એક બાઈસીકલ લેવા ઉપરાંત કાવસજીને એક ઠાક્ષીબી જોઈતીતી ! શા માટે ? માંજરા ઠાળાવાળી ઠાક્ષીને બાઈસીકલપર બેસાડીને પછી કાવસશા પોતેબી તમાશો જોવાના હતા, અને ઘરનાં બીજાઓનેબી બતાવવાના હતા ! વાહ એટ કવી ! બચપણથીજ ભેળું ચમકાવી દીધું !

તે પછી કવી કાવસ કંઠોલું મોટો થયો, અને તેની સાત વરસની હમર થઈ ત્યારે સહવાસથી રાતસુધી ઘરમાં જે ટાંઈ ટાંઈ તે કરવા લાગ્યો તે બધું કવીતામાંજ ! એક દીવસ તેના માથજીએ પુછ્યું “ કાવસ આજે નાશતા ખર કેવું છું ખરો ? ”

તો કાવસ તેના જવાબમાં બોલ્યો:—

“ આજે તો જોઈશો નાશતા પર,
 ઇડાનો એક પોરો;
 ઘણો નથી જોઈતો મહને
 પણ જોઈએછ થોરો થોરો.”

માયજી બોલ્યા “ કાંય ? એમ કાંય કાવસ ? આજે નાશતો થોરો કાંય
 ખાવાનો છે વા ? ” જવાબ મળ્યો:—

“ રાણીના ખગીયામાં કાલે જવાનું થયું,
 વાઘની ખરાડ સાંભળીને પેટમાં હોરમઈ આયું !
 કાલ પછી તળીયતમાં ફેરફાર તેથી છે,
 બુખ ઉડી ગઈ છે મહારી, ને હંધખી કમી છે ! ”

પાસેજ કાવસની કાકી ઉભેલી હતી જે તે સાંભળીને મોટથી હસી પડી
 “ ઓ ડોસો થાયરે તું ! સ્કુલમાંથી વીક્ટોરીયા ગારડનસ જોવા ગીયો તો
 તોહના વાઘને જોઈને પેલા કહે તેમ તહારા હાંજાજ ગગડી ગીમાં કે કાવસ ?
 હું તો જાણું જે તું કેવોક હીમતવાલો હોસે !

તેટલાં કાવસની બહેને કાવસને ખરાબ નહીં લાગે તેથી વાત ઉઠારી
 દેતાં પુછ્યું “ ભઈજી, તેહરે બપોરે જીમરાયા શું જમશે ? ” તરતજ
 કાવસ બોલ્યો:—

“ ચાર ખુકા આવલ પર મોરી દાલ,
 દાલ પર ધીમાં કાંદો તલીને લાલ !
 જીમનાની એક કટકી, ને સાહાસની ખોટી,
 કટકી મોટી નહીં હોય, ને ખોટી છોટી છોટી ! ”

એવી રીતે કવી કાવસ કંટોણું મોટો થયો અને તેને નોકરી ચાકરીએ
 જવાનો વખત આવ્યો તમારે તેના ખાપની બહામણથી એક દોસ્ત જે
 એકીટર હતો તેની ઓફીસમાં રાખવામાં આવ્યો.

એડીટરે કાવસ કવી છે એમ જાણીને ખુશી થઇને તેને રાખયો, અને સહમજબુ' "જુઓની મીં કાવસજી, આવતી કાલથી હું બે દાહારા માટે દમણુ જઈશ, તમહે આપરા પેલા નવરોજી છે તેવણુની સાથે મલીને કામ કરજો પણ તમહારે કામ જુદું અને તેવણુનું જુદું રાખજો ! મહને તો એમ લાગેછ કે તમહે ફક્ત લગન, મરણુ, અને પત્રીત્ર ચાદની કોલમજ હાલ તુરત તો હાથમાં રાખો અને તે એવી ફાંકડી રીતે છપાવજો કે આપરે પેપર ચમકી જાય ! હું પ્રીન્ટરને તમારે માટે ખાસ તાકીદ આપી જઈશ."

એડીટર શું જાણે કે કાવસ ક'ટોલા' અરધા પાગલ બેજાંવાલો મુનેલો છે ! તે તો તેની લાંબી મુછ ને કેકના એકકા જેવી વલાંજુદાર દાઢી પર એમ સહમજી બેઠેલો કે આવ્યે કોઈ મોટો ચકકલવાલો છે !

તે ગયો અને કાવસ ક'ટોલાએ તેના પેપરને સુધારવાને બદલે તેના પુરા બાર વગાડી દેવાનું શરૂ કરીધું !

એક પારસી પાયદસ્તની બબર આપીને ગયો કે તે બબર કાવસ ક'ટોલાએ નીચલી કવીતાના રૂપમાં બદલી નાંખી :

“ મરી ગયો ! મરી ગયો ! પેસુ પોણા પંદર,
જે હતો બહુ બલો, ને ફરતો પાલવા બંદર !
કાલે બપોરે બે વાગે તેની ચીરી લાશ,
જીવયો નહીં બીચારો પણ થઈ ગયો કુસફાસ !
આજે સહવારે આઠ વાગે તેની પાયદસ્ત છે,
શાપુરજી રોકના ચકલાપર બેહેસ્તીનું ઘર છે.”

તેજ દીવસે લગનની ટીપમાં રેજીસ્ટ્રારને તથાંથી અઠવાડયામાં થયલું એકજ લગન આવેલું જેની બબરને કાવસ ક'ટોલાએ નીચે મુજબની બનાવીને પ્રીન્ટરપર મોકલી :

“ શાપુરજી સોરાબજી કટકી પરણ્યા આતવારે,
નવાજબાઈ દીનશાહ ફટકી સાથે આતવારે.

કામાળાગનાં નહાનાં ઝાટલાપર હતા તે લગન,
 પરણતું જોડું હતું અતીથય છગન મગન !
 ખેંડ હતું નાનખટક, બેાણું પાંચ રૂપીય પાંતર,
 બધું સાડું હતું પાણુ નહીં હતું રાઈનું આંધર !
 પરણીને ઘર તરફ ખેડ માટી બધયર ગીયા,
 રીતમાં તો ફટક મલ્યા પાંચ હવર રૂપીયા !

અધુરામાં પુરું એક જાણુ કોઈ મુઁલાની પવીત્ર વાદળી લાઈના છાપવા
 માટે તેજ દીવસે આપી ગયા અને તે ચાદને કાવસ ફેરોલાઈ નાચે મુજબ
 ચુંડી નાંખી:--

“એક વરસ થઈ ગયું તે મુઁલાનું પસાર,
 તેનીપર છે તેની કાકીને રસતમ નીસાર !
 બેહસ્તીનું રૂઆન હોય બેહેસ્તમાં કે દોળખમાં,
 પણ શાંતી મલજે તેને એમ માંગે રસતમબા !
 રસતમની સાથે દોસ્તી મરનારની બહુ હતી,
 પણ હવે કીતતા કરીને મરહુમ ગયો વડી !”

પ્રીનટરપર ઉપલી ત્રણ સુટ્રીયાળી કવીતાઓ ગઈ કે તેના તો રોળાજ
 આસમાનપર ચઢી ગયા ! તે તે કવીતાઓ લઈને ગુપચુપ નવરોજ પાસે ગયા
 અને નવરોજએ એડીટોરીયલ સ્ટાફપરના એક રતનજને તે બતાવી ! નવરોજ
 અને રતનજ બેઠે હરણુદાર થઈને એક બીજને પહેલાં તો ટગર ટગર જોવા
 લાગ્યા પણ પછી રતનજએ નવરોજને કહ્યું “આપરા શેઠ પોતે એવા
 બેવકુફને કામ આપી ગયા ! મહને તો લાગે છે કે એ નવા આવનારનું ભેજુંજ
 સલામત નથી, અને એવા વગર મીજગરાના માણસને બીજ વખતે કામ નહી
 સોંપાય તેથી આપરે બધાએ સાથે મળીને એ ભેજના ખસેલાને અને શેઠને
 બેઠને સુધારી મુકવા માટે એ કવીતાઓ આવતી કાલના અંકમાં ખાસ
 છાપવા દેવીજ જોઈએ !”

બધાના પેટમાં થોડી શેઠને નામે અને ધાગી તે નવા આવનારને નામે ટાઢક હતી એટલે પ્રીતરને અસતમપસતમ સહુમનવી લીધો અને તે ગડબડ-થોડાળાની સુફીયાળી ક્વીતાઓ છાપવામાં આવી ! છાપી નાખ્યા પછીજ નવશેઠ અને રતનજીએ શેઠપર દમણમાં તાર કીધો અને તેને તુરતજ બોલાવ્યો !

બીજે દીવરો બપોરે શેઠ હાંકતો દમણથી મુંબઈ આવેલો સીધો આફ્રીસમાં દાખલ થયો !

તે દાખલ થયો તે વખતે આફ્રીસમાં હજી કોઈ આવેલું નહીં હતું. બેચાર કમપેઠ્ઠીટશે અને એક બે આફ્રીસ બોય કામ કરતા હતા. તેને આવીને બેસવાને પાંચ દશ મીનીટ નહીં થઈ હશે તેટલાં એક જાડો પારસી હાથમાં મોઠા એક પોતાના જેવા જાડા ડીંગોલા સાથે દાદરપરથી ધરધર કરતો ઉપર ચડી આવ્યો “અધીપતી કાંહ છે ?” આવતાને વાર તે જાડા પારસીએ અધીપતીને પોતાનેજ પુછ્યું.

“હું પોતે છેહું !”

“તું પોતે છે ?” પેલા જાડા પારસીએ બેહેરામાં એકદમ ફેરફાર કરી નાંખીને સીંહની માફક ખુમ પાડી “તું પોતે છે તો ચાલ હવે ઈસ્પીતાલમાં જવાની તઈયારી કર.”

“કાંય ?” અધીપતીએ ગભરાઈને પુછ્યું.

“કાંય ને કાંય શું પુછેછ ? આએ ક્વીતા કોણે છાપી ?” તે દહાડેનું નયુસપેપર તેના દીલપર હોડારતા પેલા જાડાએ બરાડ પાડી “આએ તહારા નુસપેપરમા મહારા બેહેસ્તી બધ પેસુને વસ્તે આયુંછ તે તે વાંચયું કે ? એ તે એમ છાપયું કે ?”

“નહી” દમામમાંજ અધીપતી બોલ્યો.

“જે, એમાં લખેછ કે પેસુ પોણા પંદર પાલવા બંદરપર ફરવા જતો તો ! મહારો મરહુમ બઈ બાપ જનમમાં પાલવા બંદર ફરવા ગેયલોજ નહી !”

“ ભુલમાં એમ છપ્પ ગીયું છ ! માફ કરો ! ” અધીપતીએ નાંખતી કરવાના ધરાદાથી કહ્યું, પણ પેલાએ તો તે માફી સ્વીકારતાજ બીજી બરાડ પાડી “ ને આવ્યે શું ? ” ચીરી લાસ ને થઇ ગયો કુસકાસ ” શું બર્યું છ ! ભઠને પોતાને જીવતા હતા તેરેજ ડાકરે ચીરી નાંખેલા, તે તમહારો ઉજળખ છાપનારો છાપી મરેછ કે મુવેલી લાસને ચીરી નાંખી ! ”

“ હાજી, જરા મહારા માણસના ભેળમાં વાંધા પડેલો છે ! ” અધીપતીએ તકરાર પાયદાર બેઠને નમનતાઇથી કહ્યું.

અને જવાબમાં પેલાએ પાછી બરાડ પાડી “ તો એવા ભેળનાં વાંધાવાલા માણસને રજા આપો, ને નહીં તો હું ભઠની પાયદસ્તમાથી સીધધા અહીં આયોજ તે તેના નીકાલોજ કરી નાંખવા આવેલો છઉં, વાસ્તે તેને મહને સોંપી દેઓ, હું આવ્યે ડીંગાલાથી તેની ખબર લઈ લેઉં. તેનેબી હું મહારા બહેસ્તી ભઠ પાસે નહીં મોકલું તો આવ્યે મુજ બોરાવી નાખું. ”

અધીપતીએ જેમ તેમ તેને સહમજબીને મોકલી દીધો, ને તે જડા ડીંગાલાવાલો જડો પારસી ગયો કે બીજે એક ઇરાકી પારસી આવી ચઢ્યો ! તે રૂબાબમાંજ હતો અને ભાંગી તુટી ઇચેજી જાણતો હતો છતાં ઇચેજીમાંજ થોકતો હતો !

“ વેર ઇજ ધી અધીપતી ? ” તેણે આવતાની સાથેજ સવાલ ઉઠાવ્યો.

“ થસ. વોટ હુ યુ વોનટ ? ” એડીટરેબી દમામમાંજ ગુમાવ્યું.

“ આઈ વોનટ નથીંગ, બટ આઈ એમ કમ હીયર તુ ટેલ યુ ધેટ આઈ એમ મી. શાપુરજ સોરાબજ કટકી, એનડ આઈ એમ મેરેજતુ માઈ ડીયર વાઈફ નવાજબાઈ દીનશાજ ફટકી ! ”

“ વેલ, વોટ હુ યુ વોનટ હુ સે ? ”

“ આઈ વોનટ હુ સે ધેટ ધેર વોજ રાઈતું આંથરૂં ઈન ધી પાંતરૂં ! એનડ ધેટ પાંતરૂં વોજ નોટ પાંચ રૂપીઆ પાંતરૂં, બટ દાડ સાથે સાત રૂપીઆ પાંતરૂં ! યુ સી મીસતર, આઈ એમ વેરી મેની સોરી ધેટ યુ હેવ

છાપ્યું કે આઠ એમ ટેકન ફાઇવ થાઉંન રૂપીસ ! નો, બીલકુલ નો, માર્ઈ સસરાગીવન એનડ આઠ ટેકન એનલી હુ થાઉંન રૂપીસ ! ”

“મહારા સાહેબ તમને ઇમેજ બરોબર ઠાકવું નથી તો ગુજરાતીમાં જોલોની.” અધીપતીએ સમજવયુ “ વાઈ નવો હું આવતી કાલના પેપરમાં સુધારો કરીશ કે તમે બેજ હજારની રીત લીધેલી, ને તમારા સાત રૂપીઆના પાતરામાં આંથરૂળી હતું ! સાહેબજી આવજો.”

તે ગયો કે એક જવાન છોકરો આવ્યો ! અને તેતો આવતાનેવાર પુછ્યાપરછ્યા વગરજ બુમ બરાડા પાડવા લાગ્યો “ હું કાકીનો રસ્તમ છેઈ ! તમારા નયુસપેપરમાં મારા દોસ્તને દોજબમાં મોકલયોછ, ને મહને તેન ! મુવેલા રૂઆનપરથી નીસાર કીધોછ ! હું એક લાખ રૂપીઆની દામીજ માંડવા માંગુછ, ને દામીજ માંડવા અગાઉ તમારૂ બધાનું માથુ લાંબવા માંગુછ ! ”

એમ બોલીને તેણે તો દગલો ઉતારી નાખ્યો, બટ્ટીઆન કાઢીને ટેબલપર ફેંક્યું, સદરાની બોંચ ઉપર ચઢાવી, ને જેવી એડીટરને એક પહેરાવવા ગયો કે પાક પરવરદેગારે ધી પુરયું કે નવરોજી અને રતનજી સાથેજ ત્યાં આવી લાગ્યા ! બનેએ પેલાને પકડવા, ને “ શું છે ? શું છે ? કોણ છે ? ” કરીને પુછવા માંડ્યું.

“ હું મલ છેઈ ! પહેલવાન છેઈ ! હું આંટીયાના તાલીમખાનામાં જઈછ, ને લોકોના તાંટીયા ધરીને ફેંકી દેઈછ ! હું કાકીનો રસ્તમ છેઈ ! મને આવે મુજ પેપરવાલાએ રૂઆનપરથી નીસાર કીધો, ને વરી ઉપરથી મારા મરહુમ દોસ્તને દોજબમાં મોકલયો ! ”

“ પણ એવણુ કંઈ થોરા દોજબના દારોગા છે કે તમારા દોસ્તને દોજબમાં મોકલે ! ” રતનજી ઉઠાયો થયો, પણ નવરોજીએ ડોળા કકડાવીને તેને ચુપ કરીને પેલા પહેલવાન છોકરાને સમજવીને ઠડો મીઠો કરીને પછી ઘરે રવાના કીધો.

તેના જવા બાદ નવરોજી અને રતનજીને એડીટરની સાથે કવીતાઈ

થોંટાલા સંબંધી વાત ચીત થઈ ! અને અરધા કલાક પછી ઓફીસમાં ક'ટોલું આવયો કે તેને કારેલું (નહીંરે) પે'ડા આપવામાં આવયો !

તે દીવસ પછીથી કવી કાવસ ક'ટોલાંને તેની કવીતાની ખુબીને લીધેજ કેટેબી નોકરી મલતી નથી !

૨૬

ઇરાની બાગબાન ને કાજ કરનારી આઈ !

ઇરાની ખુશરૂ થોડાજ વખતનો ઇરાનથી આવયો હતો જેને બાગબાનીનું કામ સોંપવામાં આવ્યું. એક દીવસે તે લીલા ધાસપર રોલર ફેરવતો હતો તેટલાં તેની બાઇને મળવા આવેલી કાજ વસ્ત્રારા કરનારી આઈ અવાસ્થા ત્યાં આવી લાગી ! આઈ અવાસ્થા જરા હતી ભેજનું દહીં કરે તેવી, અને તે ઇરાનીને ધાસપર રોલર ફેરવતો જોઇને પુછવા લાગી

“ ઇરાની, આંચે શું કરેછ ? ”

“ બોઈ, બાગબાની ખરેશ ” ઇરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“ હા, બાગબાની તો કરેછ, પણ હમણાં તું એ સું કરેછ ? ” આઈએ પાછું પુછ્યું.

“ ધાસપર લોખુનના ગારા ફેરવેશ. ”

“ લોખ'ડનું ગારું ધાસપર શું કામ ફેરવેછ ? ” આઈએ બીજે સવાલ કીધો.

“ ધાસ સારખા થાયશ તેથી. ” ઇરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“ ધાસ સરખું કાંચ કરેછ ?” આઈએ ત્રીજે સવાલ કીધો.

“ સારા દેખાચરા તેથી.” ધરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“ સાડ શું કરવા દેખારવા માંગેછ ?” આઈએ ચોથો સવાલ કીધો, અને આ વખતે જવાબ આપવાને બદલે ધરાની તો આઈનો ચહેરો ટગર ટગર બેવા લાગ્યો !

“ જવાબ આપ, મોંટું શું બેચ ? બોલ, સાડ શું કરવા દેખારવા માંગેછ ?” આઈએ તેનો તેજ સવાલ પાછો પુછ્યો.

ધરાનીએ સહેજ કંટલઈને જવાબ આપ્યો “ સાડ વેરી શું કરવા દેખારેશ ? શીઠનાં ખુશી છે તેથી.”

“ શીઠની ખુશી શું કરવા છે ?” આઈએ પુછ્યું.

“ શીઠની ખુશી સું ખરવા ચે ? ” ધરાનીએ અન્યબી પામીને કહ્યું “ શીઠના વેરી કોઈ શીઠ ચે ? શીઠના ખુશી ચે કે બાગ સારા બનેશ તેથી ધાસ સારા દેખારવા કેહેશ.”

“ બાગ સારો શું કરવા બને ? ” આઈએ વલી પાછો સવાલ કીધો અને ધરાનીએ બેચું કે આંચે તો કોઈ તદન પાગલ ભેળવાલી મુવેલી છે ! તેથી ધરાનીએબી તેને છેડવાનું શરૂ કીધું ! ધરાનીએ હાથમાંથી રોલર છોડી દઈને કમરે હાથ મુકીને રૂબાબમાંજ કહ્યું “ બાઈ, હું તુને પુરોશ તે તું મેને કેહેશ તો હું બી તુને બેરાબેર બેદર્દમના જવાબ આપેશ.”

“ પુછ ! શું પુછેછ ?”

ધરાનીએ સહેજ દમામ રાખીને સવાલ કીધો “ તું એંહી અમારા બેંગલામાં સું ખરવા આવીશ ?”

“ કાજ કરવા આવીછ.”

“ કાચ સું ખરવા ખરેશ ?”

“ પેટ ભરવા.”

“ પેટ સું ખરવા ભરેશ ?”

“મુઝ્યા! જીવવા સાર.” આઘએ રહેજ છેડાઈને કહયું, તે રહમજી ગઈ કે ઈરાની તેને ચીડવતો હતો!

“જીવેશ સું ખરવા? મરી જયશ તો નહીં ચાલેશ?”

“ઓ મરેરે! ઓવારી નાંખુરે તુને મહારી પરથી મુઝ્યા નસાખંદા! મહને મારી નાંખવા ખેટાછ? હસતો હું પચીસ પચાસ કાજ કરવાની છેલ્લે! ને દશ પંદર વરસ જીવવાની આસા રાખુંછ—

“જીવવાની આસા રાખીને સું ખરેશ? કીયા કાંદા ફફીટાના નાંત જમારવાના બાકી એ કે જીવેશ? તારા જેવા માથા ખાઈ મણસ તો દુનીયા માંથી જેટલા જલદી મરી જયશ તેટલા સારા! તાહરની વાત થેઈ “સું ખરવા? સું ખરવા” પુછી પુછીને એકદમ મારા માથા ભેજ ખાઈ ગીયા! જ, ઘેરમાં કાચ ખરવા જ, નહીં તો આએ લોખુનના ખટારા મારીને તારા માથાં ભાંજ નાંખેશ!”

ઈરાનીને ગંભીરપણે છેડાયલો જોઈને આઘ અવાર્યા તયાંથી નહાસી તો ગઈ, પણ નહાસતી નહાસતી ખોલી “મુઝ્યા! ઉભો રહે, તહારા ખાઈનેજ કેહીને તહાડ માથું સંજલકેચ! મુઝ્યાં જો સાર કરી મરેછ તે, મહાડ માથું ભાંજવા નીકરયોછ!”

“જાઆઆઆઆ!” ઈરાનીએબી દુરથીજ ખુમ પાડી, અને તે દીવસથી પછી કોઈ દહાડેબી આઘ અવાર્યા ઈરાનીનું માથું ચેરવી નાંખવા તેની તરફ જતીજ નથી!

માહતાબબને કસેલી કસોટી !

કલકત્તાના ગાનારાંઓ મુંબઈમાં આવીને જલસા કરીને ખુબ કમાણી કરી નથ તે જોઈ અલાહબાદની નવી ગાનારી માહતાબબને અદેખાઈ લાગી આવી ! તે અદેખાઈને લીધે તેણેની મુંબઈમાં આવીને ગાયલુને એક જલસો કીધો, પણ મોંઢકાણુ એ થઈ ગઈ કે તેના જલસામાં આમદની નહીં થઈ અને થીએટરવાલાનું બાહુની માથે પડ્યું ! એક તો અલાહબાદમાં નરમ ચાલે, અને મુંબઈમાં વસીબ અજમાવ્યું તો તેમાંની કમનસીબી આગલની આગલજ રહી ! એટલે માહતાબબને ગાવાનો ધંધો છોડી દઈને પોતાના અસલ વતન રતનાગીરી તરફ જઈ ત્યાં જે થોડી ધણી ખેતીવાડી ને એક નહાનું ઘર હતું તેપર શુકાના કરવાનો વીચાર કીધો.

માહતાબબનેનો બાપબી તેની સાથેજ હતો તેથી તેણે પુછ્યું “ કીયું અબબાબન, યેહી ઠીક હય ના ? અપને વતનમે જાયેંગે અઓર વહાં આરામકી રોટી ખાયેંગે ! ”

“ હો હો ! ઠીક હય ! ” બુઢાએ મેહંદીથી લાલ થયલી દાઢી પસવારતા જઈને કહ્યું “ એ પેશેમે કોઈ દીન રસવાઈ હોતી હય ! તુમ મેરી અચ્છી મેક બેટી હો, આબરસે રહી હો, ખુશામદ કરના પસનદ નહીં કરતી હો, ઉસ વળેસે મેરાલી યેહી કહેના હય કે ચલો ધરકો, મય ખેતીબારી કરંગ ! તુમ ધરકો સમાલના અઓર ચયનસે મેરે હાથસે ઉગાયે હુએ કદદુ અઓર બયેગનકો હંમેશા આરામસે ખાના બેટી, આપ તો મેરી અસાએ પીરી હો. ”

તે પછી બીજેજ દીને રતનાગીરીની સ્ટીમરમાં બેઠ બાપ દીકરી બેસી ગયાં ! માહતાબબ હટીબી થોડી થોડી માહતાબ એટલે ચાંદના જેવી, અને વળી નેકચલન હતી એટલે તેની સાથે પરણવા સાડ ચાર જવાન તેનેથી પોતાનું માંયું કબુલાવવા માટે સ્ટીમરમાં કુદી બેઠા ! !

ચારેચાર જવાન દેખાવલા હતા અને તેઓ માહતાબબનને જો કે નવા સવાજ ચાહતા શીખ્યા હતા. મગર જગરોબનથી તેનીપર પીયારમાં હતા! એક આશક તેને માટે ફુનીયાને બીજે છેડે જવા કબુલ હતો, તો બીજે તેને માટે બન આપવા કહેતો હતો! એવી રીતે દરેક આશક માહતાબપર નીસાર થવા તઈયાર હતો! હવે કેમ થાય? કોણને પરણે અને કોણને જવા દે? આખરે તે ખુલ્લુદી કંઠવાલી ખુબસુરત શકલવાલી ગાનારીએ પોતાના બાપની એ બાબતમાં સલાહ શરમાઈ શરમાઈને પુછી! બાપબી ગુંચવાડામાં પડી ગયો, કેમજે માહતાબ જેમ ચારને પરણી શકે તેમબી નહીં હતું, તેવીજ રીતે તેના ચાર હુકડા થઈ શકે તેમબી નહીં હતું!

માહતાબના બાપે ફરીથી પોતાની મેંહદીવાલી દાદીમાં આંગળા ખોરીને વીચારમાં પડી જઈ કહ્યું “બેટી, આપ યું કરો કી દરીયામે ગીરો. આપકે ગીરનેકે બાદ દેખો કઓણ આપકો બચાનેકો ખુદ દરીયામે ગીરતા હય! જે જવાન આપકે લીએ ખુદકી બનકી પરવાહ ન કરકે પાણીમે ગીરેગા ઉસે સચચા સહમબના, કરોટી પર ઉતરા હુઆ આબદાર હીરા સહમબના, અઓર ઉસીસે શાદી કરના.”

“વાકઈ! ચેહી હીક હય!” માહતાબબને કહ્યું. અને જે વખતે પેલા ચારે ચાર આશકો તેની આબુબાબુમાં વાત કરવાને મસે સહાબના એકઠા થયા કે તેજ વખતે માહતાબબને ફીફરે થઈ આવયું હોય તેમ કરી મુક્યું, અને માથુ નીચે નમાવીને ધબક દઈને દરીયામાં નખાવી દીધું!

ચારે ચાર આશકોએ ઘડક ઘડક ઉડતી છાતીએ તે જોયું, અને ચારમાંના ત્રણ માહતાબબનને બચાવવા તેની પાછળ પાણીમાં ફૂટી પડયા! પાણીમાંથી માહતાબબનને કાઢીને તેના બાપ પાસે લઈ ગયા તો બાપને જોઈને માહતાબ કાંસતી કરાંજતી પુછવા લાગી “અબ કયા કરે, અબબાબન? એ તો ત્રીન આશક પાણીમે ગીરે અઓર મેરે લીએ બીગ ગયે.”

“જીતને બીગ ગયે ઉનકો ધુપ ખાને બને દે, તું વોહ અઓથા જે નહીં બીગા હય ઉસસે શાદી કર લે.” બહેમીયાંએ ફરીથી મેંહદીવાળી દાદીમાં

હાથ નાખીને ઇનસાફ ચુકાવયો!! અને તેની દીકરીના દીમાગમાં તેની વાત ઉતરીબી ગઈ!!!

માહતાબજન દરીયામાં નહીં પડનાર આશક સાથે પરણી ગઈ! અને પેલા બીચારા બાકીના તો નકામાં ભીંજીને તણાઈ તુટ્યા!! પેલો ભીંજી ગયલાઓએ ફાટ ડાળે બડેમીયાને તે નવાઈની વાત પુછી તો બડેમીયાએ ફરીથી પોતાની મેંહડીવાળી દાદીમાં હાથ નાખીને કહ્યું “યેહ બીસવી સદદીકી અસહુબી હય!”

૨૮

રાજ એદલજની સાળીના લગન!

એક દેશી રાજના ગામમાં હુમણાં થોડુંક પરજ એક પાડાએ પુલ સાથે પીઠ ધસી તો પુલ તુટવાથી પાડો નીચે ગબડી મુઓ છતાં પાડાના માલેકને દંડ થયો! ખર્ચ પુછો તો પાડાના માલેકે પુલના બનાવનારને, જે ગામમાં પુલ હોય તે ગામના ફોજદારને, તે ગામના વજરો કે રાજને પોતાને પાડાના મરી જવાથી દંડ કરવો જોઈતો હતો! કેમજે પુલના બાંધનારે જો પુલ મજબુત બાંધ્યો હતો, ફોજદારે પુલ મજબુત છે કે નહીં તેની તકેદારી રાખી હતો, વજરે ફોજદારોને ગામના બધા પુલો ને નદી નાળાં બરોબર છે કે નહીં તેની કાળજી રાખવા કહ્યું હતો, રાજજીએ ફોજદારની, વજરની, પુલની, પાડાની અને પાડાના ધણીની હીલચાલ જો તપાસી હતો તો આવો અકસ્માત કદી બનતો નહીં અને પાડાના મરવા છતાં પાડાના માલેકને દંડ થતો નહીં!

આવોજ એક બનાવ એવલજ પોણીયાના વખતમાં બનયો હતો ! એવલજ પોણીયા પાણીયાબાદ શહેરના રાજ હતો જે પાણીયાબાદની પુરવે, પશ્ચીમે, ઉતરે અને દક્ષીણે પાણીની ચાર દીવાલો હતી ! રાજ એવલજનો કોઈ દુરને સગો તેના શહેરમાં થોડુકનોજ આવયો હતો અને તે રાજ એવલજની સાળી સાથે પરણવા માંગતો હતો ! રાજની સાળી સાથે પરણવું, એટલે રાજની રજ વગર તો પરણાયજ ક્યાંથી ? અને પેલા આવનારને તો રાજજ સાથે દોસ્તી નહીં ! તો હવે કેમ થાય ?

આખરે રહી રહીને એક એવા ત્રીજા આદમીને શોધવામાં આવયો જે બેઉ તરફથી રાજને સહમતની તેની રજ લઈ આવે ! પેલા વચ્ચે આવનાર અહરથે સાદું નકકી કીધું અને રાજ એવલજ જે એક રાત્રે જમીખાઈને દરબારીઓ સાથે પીસનીકાટ રમવા બેઠેલો તેણે રાતના દશ વાગતાંને શુમારે પાનાનો દાવ રમવાનો અધતીયાર છોડી દઈને રજના કાગજપર સહી કીધી !

રાજનો હુકમ એટલે તે તો તુરત બળવવોજ બેઠ્યો. જેથી રાજની રજ ચીઠ્ઠી વજરપર ગઈ, અને વજરે રાતના બાર વાગતે એક ચીઠ્ઠી ફોજદારપર મોકલી ! ફોજદારે તો ધાંધલ ધરપચ કરી મુકી અને ચાલીસ પસાસ સીપાઈઓને સાથે લઈને વરરાજને ત્યાં રાતોરાત ગયો !

વરરાજ જેઓના ઘરમાં ઉતરેલો તે ઘરના બધાં નહાનાં મોટાં ફોજદારને અને તેના પચાસેક સીપાઈઓને આવેલા બેઠને ગભરાઈ ગયાં ! અને પેલો જે પરણવાનો હતો તેણી મોડી રાતને આ હુમલો બેઠને ધુજવા લાગ્યો !

ફોજદારે જુમ પાડી “તેહમુરસ તેમુલજ આવલખાઈ કાણુ છે ?”

“બા હું છેહ ! કેમ શું છે ?” ગભરાતમાં તેહમુરસ તો અરધો અરધ પીધલીને પાણી પાણી થઈ જઈને પુછવા પડ્યો ! તેના હાથ ને પગ બેહ નેતરના ઝાડની માફક ધુજતા હતા !

“તમહને રાજ એવલજ પાસે પકડી જવાના છે !”

“પણ બા, મહારો કોઈ ગુનહો ?”

“ચાલો, બસ વધારે ટક ટક નહીં લેઈએ.” એમ કરીને પેલાના બાંધીને ફોજદાર તો લઈ ગયો તેને એદલત રાજના મેહેલમાં. આખી લાલને ફોજદારે મહેલના ભોંયરામાં રાખ્યો, અને સહવારે જ્યારે દશ રાજી ઉઠ્યા ત્યારે તેમની સનમુખ તેને ઉભો રાખ્યો!

તેજ માફક પેલી તરફ છાકરીનેથી છાકરીના માળાપના ધરથી રાતના ૧૧ઝે વજરે ઉંઘાયલી ઉઠાડીને પકડાવી મંગાવી, અને તેનેથી મેહેલમાંના ભોંયરામાં પાંચ સાત સહેલીઓ અને દાસીઓની સાથે બંધ કરી રાખી! ત્યાં દશ વાગતે તેનેથી રાજ એદલતની સનમુખ લઈ ગયા!

છાકરા છાકરી એકબીજાને લેઈને શરમાઈ તો ગયાં, પણ રાતના બાર ઘડી સહવારના દશ વાગતાં મુઠીમાં તે લોકપર જે આકૃત તુટી પડી હતી ભરાટમાં તેઓનું લોહી ઉડી ગયલું હોવાથી તેમના એહેરાપર લોહીનું ‘પુખી બાઈ નહી આવયું’!

મીઠી ધુજને રાજ એદલતને તેહમુરસ અને તહેમીનાએ પુછ્યું કે તેમને! હતા કે તેમને પકડવામાં આવ્યા હતાં? તે સાંભળીને રાજએ ખુમ “મીઠો તેહમુરસ, તમહે અમારા સાળી સાથે પરજીવાની રજ ચુક્યા હો, તમારી રજ અમલમાં મુકવામાં આવી છે, દસ્તુરજ હમણા તમહે આજથી અમારા સાહુ ધરો.”

તહારો દાહરો બરે નહી તહારો! નખખોદના ગયેલાના રાજમાં પણવા ને વાસતે આવી રીતે અરધી અરધી રાતના લોકને જબરદસ્તીથી જવામાં આવે છે, તો ચોરને એ લોકો ફોજી જાણે કેમ પકડી જતા એમ તેહમુરસ ફફડ્યો, અને તેણે પરજીયા પછીથી રાજ એદલતનું સાતાના સાહુડનું રાજ છોડી દીધું, અને બીજે દેશ દેશનીકાલ થવાનું બિધું!

પ્રાણીયો પહેલવાન !

પહેલવાન બનવા માટે પ્રાણીશાંકરે પચાસ રૂપિયા ખર્ચીને કસરત કરવાનો સામાન ખરીદ્યો અને તે સામાનથી રહાંજ અને સહવાર ખુબ કસરત કરવા પછી દુધપાક પુરી અને ખાસુદીનું માથું ભાંજવા લાગ્યો !

પ્રાણીયાની ખાચડી જેમ જેમ ધણીને કસરત કરતો જુએ તેમ તેમ તેનું હૃદય બધું હરખાઈને છલકાઈ મલકાઈ જાય, અને એવીજ રીતે જો કસરત તેના ધણીએ ચાલુજ રાખી તો કાંઈ નહીં તોખી કાઠીયાવાડમાં જ્યારે તેઓ જવાના થશે ત્યારે રસ્તાના જંગલમાં મલતા વાધોમાંનાં ઓછામાં ઓછાં પચાસ વાધો તે જરૂરજ લાકડીના અકેક ફટકાએ મારી નાંખતો જશે એમ તે બાઈએ વીચાર્યું, અને તે સુખી વીચાર પર ધણી છગન મગન થઈ ગઈ !

વતન કાઠીયાવાડમાં જવાનું થાય અને ત્યાંના જંગલમાં મળતા વાધોને પ્રાણીયો લાકડીના અકેક ફટકાથી મારી નાંખતો જાય તે અગાઉ તો મુંબઈ શહેરમાંજ પ્રાણીશાંકરની ખાચડીને તેના ધણીની પહેલવાનીનું પાણી જલાઈ આવ્યું !

થઈ એમ કે એક રાતના આશરે એક વાગતાને શુભારે ધરના નીચલા ભાગમાં કાંઈ આવાજ થયો, પ્રાણીયાની ખાચડી તે આવાજથી જાગી ઉઠી અને ધરમાં ચોર ભરાયલા સ્થમજીને તેણે પ્રાણીયાને જગાડવા માંડ્યો ! “ ઓ નરસીંહના બાપા ! ઓ નરસીંહના બાપા ! ” ચારસા નીચે પોતે છુપાઈને સહેજ મોંઢું બાહર રાખીને બીહતી ધરજતી તે બોલી.

પણ નરસીંહના બાપાએ જ્યારે જવાબજ નહીં આપ્યો ત્યારે ખાચડીએ પાછી જરા ભેરમાં બુમ પાડી “ ઓ નરસીંહના બાપા ! જાઓ છો કે ? ઓ નરસીંહના બાપા ! ”

“કેમ શું છે ? વળી તદ્વારા પેટમાં દુખી આવયું છે કે ?” પ્રાણીશંકરે આ બીજી વખતની બુમ સાંભળી અને તેણે બગરત થઈને બઈરીને પુછ્યું.

“ના પેટમાં તો નથી દુખતું, પણ ધરમાં ચોર ભરાણો છે !”

“શું હહહહ ?” ચોરનું નામ સાંભળીને પ્રાણીયાના ડોળા ઉપર ચઢી ગયા ! “ધરમાં કો-કો-કોણ ભ-ભ-ભરાણો છે ?”

“અરે ચોર !” તે બોલી “તમહે જઈને તેને પકડો.”

“ચોરને તે હું કેમ પકડું ?” પ્રાણીયો ગભરાઈ અકસાઈને બોલ્યો.

“વળી કેમ પકડશો ? હાથે !” બાચડી બોલી “તમહે પહેલવાન થયા છો ને ચોરથી બીહોછો શું ?”

“અરે બીહે છે કોણ ? પરનતુ હું ક-ક-ક-ક—”

“શું ઠંડી લાગે છે ? દાંત પર દાંત ચઢેછે ? આ આ ક-ક-ક-ક-શું કરો છો ? તમહારી પર મેં મોટી આશા બાંધેલી અને આ તમહે કેવીક પહેલવાની દેખાડો છો ?”

“એ નરસીંહની મા ! જીને, હું પહેલવાની તો કરું, હો કે ! પણ પણ-પણ-પણ—”

“અરે શું પણ-પણ-પણ-પણ—”

“પણ આજે જરા પેલો લાડુ હજમ થયો નથી તે ઉઠાતું નથી ! એ અલી, બદહજમી થઈ છે, બદહજમી !”

“બદહજમી થઈ છે કે પોતયાં લેવાયાં છે ? આ શું તમહે કરો છો ? કોઈ બહુરો કે તમહે પચાસ રૂપીયાના સામાન સાથે દોઢ મહીને થયો કસરત કરોછો છતાંયે ચોરને પકડવા માટે ગભરાઈ ગયા છો તો મહાઈ નાંક કપાઈ જશે, નાંક.” અલી ચોર નહીં સાંભલે માટે ધીમે ધીમે બોલી.

“ઠીક બઈ છું.” નાંક નહીં કપાય માટે પ્રાણીયો જેમ તેમ બીછા-નામાંથી કઢીને બોલ્યો “ઠીક, બઈ છું. પણ અલી, રમશાનમાં જવાની તઈચારી કરવા તો ધરનાંચોને કહે !”

“ તે શા માટે ? ”

“ આ હું જઈ છું નીચે, ચોર લોકો ઉભા હશે ત્યાં, અને હું જઈશ કે મહને એક ચોર લોકો મારશે, અને ખીલે ચપ્પુ મહારી પાંસલીમાં ધુસારી દેશે કે હું રામ બોલો લાઈ રામ યદ્યશ, અલી ! ” ખીલતો, ધરધર ધરધરતો, નેતરના ઝાડ માફક ધરજતો પ્રાણીયો બોલ્યો.

“ અરે આમ ધુલે છે તો પછે મેમદાબાદમાં જશું ત્યારે શું કરશો ? ” પ્રાણીયાની બાચડીએ પુછ્યું.

“ મેમદાબાદમાં જઈ ચુક્યા હવે ! ” રડતો રડતો પ્રાણીયો બોલ્યો “ આજે મહારા પ્રાણ બચે તો હું મેમદાબાદ જઈશ કની ? ”

“ અરે આમ રડો છો શેના ? ”

“ શેના, વલી ? આ નીચે તું મોકલે છે એટલે એમજ સહમજ કે યમને ધરજ મોકલે છે ! હું જઈ છું, દાદરાપર પગ મેલ્યો છે, દાદરો ઉતરી જઈશ કે એક ચોર થોસો મારશે અને ખીલે બાચડું મારશે ! ”

“ ચોર તે કાંઈ કુતરાં છે કે બાચડાં ભરે ? ” અલીએ કહ્યું.

“ હા ! તહને શું ? તું તો ખીલાનામાં પડી પડી બોલે છે, અને હું યમપુરીએ જઈ છું ! ”

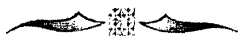
“ અરે આ તે તમહે કેવાક પહેલવાન ? તમહે દોસ્તની મશકેરી કરતા હતા કે તે તો ખીલે છે તેથી બંદુક શીખે છે ! અને આ શું ? તમહે પચાસ રૂપિયાના સામાનથી કસરત કરો છો છતાંએ ચોરને ભગાડવા માટે આટલા કંપી રહ્યા છો ? પહેલવાન શા માટે બનવા માંડ્યું છે ? ”

“ મહારા માથું ફેરવા માટે બનવા માંડ્યું છે ! આ આજે યમપુરી પહોંચી જવા માટે પહેલવાન બનવું હતું ! અલી, મહને જરા નરસીંહને ભેટી લેવા દે ! મરવા અગાઉ તેને એક બપો તો ભરવા દે ! ”

અરે તમહે બચી ભરી, અને બપ્પી લીધી ! નરસીંહને બપ્પી કરશે
પણુ એવોજ પાપડયો પહેલવાન બની જશે ! ચાલો, હટો, હુંજ નીચે
અને ચોરને મારીશ.”

પ્રાણીયો કાંઈબી વધુ બોલે તે અગાઉ તેની બાયડીમાં શુર છુટી આવયું
બીછાનામાંથી કુદીને નીચે દોડી ! ભાજ પહેલવાન પ્રાણીયાએ શર-
ત્તી તે વાત થતી વેંઘ એટલે પોતેબી નીચે જીવપર ખેડીને ઉતરવા માંડયું !
નિ નીચે જઈને જુએ છે, તો એક ઉંદર અને એક બીલાડો એક
પાછળ દોડીને ગડબડ કરતા હતા ! અને ખુબી તો એ હતી કે ઉંદર બીલા-
ડવા જતો હતો ! ભઘવાહ, આ તો ધણી નવાઘ જેવી વાત હતી !!

પાલી રીતે ઉંદર બીલાડાના ખભેડામાં પાગલ પહેલવાન પ્રાણીયા-
પાણી ઉતરી ગયું ! અને તેણે તે દીવસથી પચાસ રૂપીઆના સામાન
સરત કરવાનુંજ અભલાઈએ ચઢાવયું !

૩૦

આંતરડાંમાયુ દીલસોઝ માજીએટ !

મદાર સરકારે ખાન બાહાદુર ઉકરજ રતનજ લીંબુવાલાને માજીએટ
! ! ઉકરજ એક તો બચપણથીજ એવો માથા ખાઉ અને આંતરડા-
તો કે કોઈબી ભતની વાત કરવા જેસે તો તે વાતનું લાંબુ ને લાંબુ
માપયો ચાલ્યોજ નય ! જ્યારે તમહે પોતે બેઝાર થઈને નહારી
! અખાડા કરીને કેકે ખલ્લી માપી નઓ તયારેજ છુટકારો થાય !

વહી, એવા આંતરડાંમાપુ હોવા ઉપરાંત ધુળપર તે પોતે દીલસોજી હોય તેમ બધાની તરફ દીલસોજી બતાવે ! પણ પેલા કહે તેમ “ તેમાનું કંઈ નહીં ! ”

એક દીવસે એક ફરંગીને કોઇની સાઈક્લ ચોરવાના વાંક માટે પકડવામાં આવ્યો અને તેને ઉકરજી પાસે ઉભો કરવામાં આવ્યો. ફરંગીએ એટલુંબી કહ્યું કે તેણે પોતે સાઈક્લ ચોરી નહીં હતી પણ સાઈક્લના પોતાનાજ પગ એવા ખરાબ હતા કે તે બાઈસીકલ પર બેઠો કે બાઈસીકલે બહોંસ કરીને ચાલવા માંડ્યું હતું !

“ ચેં ! આપુન ચોરી નેહ કીયા રે ! આપુન ચોરા સાઈક્લ કોનસા મેકીંગકા હાએ વો દેખનેકા ખાસ્તે ચોરા ઉપર ખોંસલોં આણી સાઈક્લ ચોલના લાગા, અચોર આપુનકુ લેકે ભાગ ગીયા ! ચેં આપુન સાઈક્લ નહી ચોરા, ઉલટા સાઈક્લ આપુણકો ચોરી કરકે ઉકા લે ગીયા ! ”

પણ ઉકરજીએ તે માન્યું નહીં, અને નીચલો ચુકાદો પોતાની હંમેશાની આંતરડાંમાપુ રીત પ્રમાણે ચુકવ્યો અને સાથે સાથે ખટારો ભરીને દીલસોજીબી બતાવી ! ફરંગી ગુજરાતીબી સહમજતો હતો અને ઉકરજીએ તેથી ગુજરાતીમાંજ ચુકાદો આપવા માંડ્યો.

“ ક્યતાન ફરનાનડીઝ ! તુને એક સાઈક્લની ચોરી કરવા માટે આજ રોજે મહારી તે ઉકરજી રતનજી લીંબુવાલાની સનમુખ ઉભો રાખવામાં આવ્યો છે અને સાક્ષીઓ તપાસવા પછી મહને કાયદા મુજબ ચાલીને તુને સજા કરવાની છે. મહારો ચુકાદો ઇમેજમાં લખેલો છે છતાં આ કોર્ટને ફલાયથો જેના પેટમાં એકાએક દરદ થવાથી તે બીમાર થઇ ચાલી બચલો હોવાથી હું તહને ગુજરાતીમાં સહમજવી દઉં છું. હું તહને શીક્ષા કરતાં ધણો ધણો તહને ગુજરાતીમાં સહમજવી દઉં છું, અને તહારા જેવા એક અંચલ મગજના માણસને શીક્ષા કરવાથી હું અચકાઉં છું, પણ લાચાર છું. તું એક જવાન માણસ છે, તહારી જીંદગીની શરૂઆત હતી તો હમણાંથીજ થઈ છે, ચલ-

કતા દીવસો હજી તે તહને જીવાના છે, અંધારી પણ વીજલીના દીવાવાલી રાતો હજી તે તહને નજરો નજર નીહાલવાની છે, તું તાહારા માખાપનો છોકરો છે અને જે માખાપે તહને જન્મ આપ્યો હશે તે માખાપને તહારી આજની આંખે હાલત જાણીને કેટલું બધું લાગી આવશે ! ”

ઉકરજી માજીસ્ટ્રેટ જરા થોભ્યો, અને ફરંગો સહમજ્યો કે “ ચાલ, ખોચીયું માજીસ્ટ્રેટ કેટો મલેલો છે એટલે સળ ઓછીજ થશે ! ”

તપકીરનો એક સહરકો ભરીને ઉકરજીએ આગલ ચલાવ્યું “ મગોલની મુળે વાણીઓ મુઝો ! અને પેલો એક માણસ જે “ કાણુલ ગયો, મોગલ બની આવ્યો, ખોલવા લાગ્યો વાણી ! ‘આખ-આખ’ કરી મરી ગયો, તે હવે માથા પાસે પાણી ! ” તે પ્રમાણે તુંખી બીજા ચોરોની મુળે ચાલીને આજે ફરી ગયો ! ક્યતાન, તું કહેછ કે સાધકલ તહને ચોરી લઇ ગઇ પણ તે સાધકલપર પગ મુક્યા, તું તેપર બેઠો, તે ચલાવી તયારે ચાલી કેની ? શા માટે આવો સારો માણસ થઇને તું નીરદોષ સાધકલને નાહકનો ગણે પડે છે ? ”

અને તે પછી પાછો ઉકરજી જરા થોભ્યો, કે ફરંગો સહમજ્યો કે “ અહીં કાંઈ સખત સળ થાય નહી, કેમજે માજીસ્ટ્રેટ થણો દયાળુ છે. ”

“ તહને એક માતા છે અને તે દમણમાં છે તે તહારે તેને માટેનો વીચાર તો કરવો હતો કે તે બીચારી દમણમાં આ તહારા ગુનાહને જાણીને કેટલી બધી દુઃખી થશે ! વલી તહારો બાપ મુંબઈમાં ગોવાની સોરટીની દીકરીટો વેચેછ ને એકેક રૂપીયાની દીકરીટ પછવાડે અરધો અરધો આનો કમીશનનો ખાચછ, તેમ તહારેખી ગોવાની દીકરીટોજ વેચવી હતી અને બીજાની સાધકલ તરફ નજર બગાડવી નહી હતી ! ગોવાની દીકરીટ વેચાતી લે તેની પાસેથી અરધો આનો લેવા ઉપરાંત તેને સોરટી લાગે તયારેખી રૂપીએ અરધો આનો કાપી લેવામાં આવે છે એથી એમજ સમજવાતું છે કે અવલોખી તમાચો અને સવલોખી તમાચો મારવા જેવી વાત છે, અને આવા એક

ફળદ્રુપ ધંધાપર ધ્યાન નહીં લગાડીને તેં આવું એક કામ કીધું મહને તહારે માંટે બહુજ લાગી આવે છે !”

ઉકરજી તપકીર સુધવા ચહાં પાછો થોભયો કે ગેપાઈ એમ સ તેને ચેતવણી આપીને કદાચ ઉકરજી છોડી દેવાનો હશે, કેમજે તે દીલસોઝી અને દીલમીરી બતાવતો હતો !

નાંકનાં ફીફડાં ફડફડ ફફડાવીને ઉકરજીએ પાછું આંતરડું માપવ “ મુંબઈમાં દીકાટ નહીં વેચવા ગમે તો તહારે ખેંડ શીખવા જરૂ કેમજે પારસી લોકના લગનોમાં તમહો ખેંડવાલાને દરેકને નાંખી દેતા ચ કલાકના ત્રણ રૂપીયા મલવા સાથે રાતના છાંટાપાણીની ખેતણુ ૫ આપવામાં આવે છે. અરે ઘેલા, પારસીના લગનમાં ખેંડવાળા તરીકે તો છોકરો નહાન નહાય તયારે, છોકરી વાગા સાથે ન્ય તયારે, તરફનાઓને વાગા ભેટ થાય તયારે, છોકરાવાલાઓને સોગાટ કરવાગ તયારે, સહાંજન ફરે તયારે, જમવા ન્ય તયારે, એમ તરેહવાર વખાં બીજાં ખેંડવાળાઓ સાથે ફરવા મલતે અને પગને ફસરત મળવાથી પગો મજબુત બનતે અને પીપોડી વગાડવાથી ફેફસાં ખીલતે !”

ક્યતાન માયું ધવડતો જઈને તે દીલસોઝી બહુ દીલચશપીથી ર હતો કેમજે તેણે માનયું કે માછસેટ તદ્દનજ ભોટ મળ્યો હતો, ચ સદંતર છુટીજી જવાનો મયોકો હતો !

ઉકરજીએ આગળ ચલાવયું “ તહાં ગોવા આવું સરસ છતાં માંટે ચહાં મુંબઈમાં ધકેલા ખાવા આવયો ? મુંબઈમાં આવતે મુંબઈની સાર્થકલોપર નજર દોડતે નહીં અને ગોવામાં કોણુ નાણે ક્યાં કાજુનો દારૂ પીને પડી રહેલો હતો. અરવાયોરે તું, તું તે નતનો માણુ નતના માણુસો મહાતમા ગાંધીજી દારૂ પીવા ગમે તેટલું ના કહે તોખી પીઠામાં પાછલે અને આગલે દરવાજેથી ભરાઈનેખી દારૂ પીત તમહો ગેપાઈઓને એકબારગી ગોવાના તીખખા કરીચાવલ વગર ચ દારૂના કોપતાં વગર નહીં ચાલે એ ધણી અન્યથેખી ભરેલી વાત છે.”

હવે તો ક્યતાનનેખી કંઠાલો આવવા માંડ્યો અને ક્યારે ચુકાદો ચુકવી દે અને તે દીલસોઝ માણસ તેને છોડી દે એમ તે મનમાં બડબડવા લાગ્યો !

“આએ કોરટ તો તહારા જેવા ગુનહેગારોને સખતમાં સખત શીક્ષા કરવા માટેજ કહે છે, પણ કોરટનું હું જીવતું ભગતું પુતલું છેઉં તે મહારો જીવ કેમ ચાલે કે તહારા જેવા જવાન માણસને બહુ સખત સખત કરે ! તું તહારા માખાપનો છોકરો, બચપણથી માખાપના સાહયામાં ઉધરેલો, લગભગ પંદર વરસનો હશે તયાં સુધી માખાપનીજ પનાહમાં મોટો થયેલો અને તે પછી પારસીને તયાં ખોચ તરીકે રહેલો, અને તયાર બાદ પાંઉના ટોપલા લઇને પાહું વેચવા ગયેલો, એ બધાને યાદ કરી મહારો જીવ નથી ચાલતો કે હું તહને થણી મોટી સખ કરું, પણ શું કરું કે સખ કરવા વગરખી લાચાર છું !”

ફરંગો ખોડ્યો “ચાલ, બુઢો પાછો કઠણ દીલનો થઈ ગયો ! પણ ગમે તેટલો કઠણ હશે તોખી પાંચ પચીસ રૂપીઆ દંડ કે નહીં તો એકાદ અઠવાડીયાનીજ સીક્ષા કરશે કેમજે આખર કરેને એ દીલસોઝ છે.”

તપકીરનો સહરકો ભરીને ઉકરજીએ પાછું ચલાવયું “ક્યતાન ! ક્યતાન અફસોસની વાત છે કે તું પરણ્યા અદરાયા વગર અને બઠેરી છોકરાંનો ધાળીધોરી થયા વગરજ જેલમાં ભય છે ! કેમ જો એક તો તું દીવાસલી જેવો માણસ છે, અને જેલમાં કદાચ ભયંકર રીતે સીક પડીખી ભય !”

ક્યતાનને વળી પાછી આશા આવી કે કદાચ માજીસ્ટ્રેટ તેને આ છેલ્લી દીલસોઝીથી સદંતર છોડીખી મુકે !

પણ ઉકરજીએ તપકીરનો સહરકો ભરીને છેડો છોડવયો “ક્યતાન ફરનાનડીઝ ! તહને એક બાઈસીકલની ચોરી કરવા માટે હું મોટી લાચારી સાથે એકસો રૂપીઆ દંડ, બે વરસ સખત મન્નુરી સાથનું કેદખાનું, પચીસ રૂકા બાંધીમાર, અને એક મહીનો અધારી કોઠરીમાં રહેવાની સખ કરું છું.”

કચતાન તો તે દીલસોઝ માણસની આવી જખરદસ્ત દીલસોઝી નાણીને પતથરના એક પુતલાની માફક સ્તબ્ધ થઈ ગયો ! અને ફાટે ફાટે ડોળે ઉકરજીની તરફ જોવા લાગ્યો ! ઉકરજી તો એક બીજો સહુરો તપશ્ચરનો ખેતીને બપોરનો જમવાનો વખત થયેલો હોવાથી પોતાની ચેમખરમાં જતો રહ્યો !

૩૧

માથામાઝ માખણીયો !

ચરચગેટ સ્ટેશનપરના વેટીંગ રૂમમાં એક પારસી જવાન પોતાના ખોળાપર એક વરસના બુચાને લઇને બેઠેલો હતો. એકાએક તે બચુ રડવા લાગ્યું અને પેલા જવાને જેમ જેમ તેને વધારે સહુમનવવા માંડ્યું તેમ તેમ તે વધારે અને વધારેજ ભેંકે તાણવા લાગ્યું !

થોડેવારે વેટીંગ રૂમના દરવાજાપર એક જાડો પારસી આવીને ઉભો અને તેણે અંદર ડોક્યું કરીને પેલા જવાનને એક રડતાં બચાં સાથે જોઇને ખુબ હસવા માંડ્યું ! તે જાડો હસતો જય તેમ તેમ ખરીયાની જેલીની માફક તેનું પેટ ખુબ જોરમાં હીલતું જાય ! બીજા લોકો જે વેટીંગ રૂમની અંદર અને બાહર ઉભેલાં હતાં તેઓ આ નવાઈ જોવો તમારો જોઇને અન્યથા થઈ ગયાં કે વેટીંગ રૂમની અંદર રડારોળ ચાલતી હતી અને વેટીંગ રૂમની બાહર જાડો ઉભો રહીને હસાહસ કરતો હતો તેની મતલબ શું હતી ?

થોડેવારે જાડો દુમ હીલાવતો હસતો હસતો અંદર ગયો અને પેલા જવાનને જોઇને બોલ્યો “ મહાઈ નામ માણેકજી માખણીયા છે. ”

માખણ હોય કે જેલી હોય, તેથી કહેવા શું માંગો છો ?” એક તો વાન બચાના રડવાથી કંટાળેલો હતો તેમાં આવે જડા માખણીયાને તેની ઇસ્તીમ થોડી ઘણી વધારે ચઢી ગઈ !

હું એમ કહેવા માંગુ છું કે આવે બચાને એક બાઈ સાંપી ગેઈ કેમ ? સાંપીને તે પોતાનો લગેજ જોવા ગેઈ કેમ ? ”

હા. ” પેલા જવાને હું ક્રમાં પડાવયું.

‘ હા ’ સાંભળતાં જ જડા માખણીયો પાછો મોટેથી “ હા-હા-હા-હા ” ફસી પડ્યો ! અને હસતા હસતા બોલ્યો “ અને તમહે આશા કે તે બાઈ પાછી આવશે, કેમ ? ”

બેશક. ”

તે ‘ બેશક ’ સાંભળતાં જ જડા માખણીયો પાછો મોટેથી “ હા-હા-હા-હા ” ફસી હસી પડ્યો ! તે બોલ્યો “ અરે મહારા બોદાય ! હસતા હસતા દુખી આયું ! ”

ખણ ગાંડા હાથીની માફક હસો છું શું કામ કે પેટ દુખી આવે ? ” વાન છેડાયો “ મારા સાહેબ હાથીના બચા જેવા મુવેલા છેવ ને વળી ઘેલા ગોધાની માફક હસ્યા કરો છો તે પેટ નહીં દુખે ને પાસરાં ને તેમાં નવાઈ ? બચું રહે છો તે જોઈને તમહે શું કરવા ગમેડાની ફરો છો ! ”

હું ગમેડાની માફક એમ હસુ છું કે મનેબી એક વખત એક બધરી બનાવી ગયલી ! અમદાવાદના સ્ટેશન પર એક દહાડે હું બેઠેલો તે એક બાઈએ આવીને મને પુછ્યું “ તમહે ચયાં જશો ? ” મેં જલદીથી શબ્દ આપ્યો ‘ સુરત. ’ કે લાગલું તેણે એક પોરીયું મારા બોળામાં ને કહ્યું ‘ એ આ હું હમણા આવી, જરા શોમોન તપાશવા જઈ શ્યા આવીશ ’ કહીને ગેઈ તે બસ ગેઈ જ ! પેલું પોરીયું આવે પોરી-માફક રડવા લાગ્યું અને પછી મારા બોળામાં તેણે નયુસનસ કરી

નાખ્યું ! મહારો બધો દગલો પાતલુન ખરડાઈ લપેટાઈ ગયો અને તે પછીજ સ્ટેશન માસતરને જઈને હું તે પોરીયું સોંપી આવ્યો !” તેટલું બોલીને “હા-હા-હા-હા” કરીને જડો માખણીયો પાછો હસવા લાગ્યો !

“મહારા સાહેબ પેમબઈ પાટલાની માફક બસ જરા જરામાં “હા-હા-હા-હા” કરીને હસ્યાજ કરશો કે ?” પેલા જવાને કહ્યું અને પછી જડો માખણીયાને તેણે સવાલ કીધો “પણ પેલું પોરીયું તમને સોંપનાર બાઈ તમહારીજ બધરી હતી કેની ?”

“મહારી બધરી ? હા-હા-હા-હા !” જડો પાછો હસ્યો “હું પારસી ! ને તે પર કોમની બાઈ ! એટલે તે મહારી બધરી કેમ કહેવાઈ ? હા-હા-હા-હા ! મહારા સાહેબ તમહારાળી કાતરીયાના વાંસમાધા દેખું !”

“ત્યારે પારસી બાઈ તમને પોરીયું સોંપીને શું પાછી આવીજ નહી ?” પેલા જવાને સવાલ કીધો અને સવાલની સાથે સાથેજ હાથમાંના ભેંકરો તાણતા બચાને મુંગુ કરવા માટે તેનેબી સહમબવવા માંડ્યું.

“સ્ટેશન માસતર કહેતો’તો કે બે કલાકે તે પોરીયાની માથ મલી શકી” જડો માખણીયાએ ખુલાસો કીધો, અને પછી તેણે વધાર્યું “તેજ મીસાલ તમનેબી કોઈ બધરીએ આપે બલા ચોરવી દીધીજ અને હવે બાસતે રહીને સુરતની ત્રેન આવવાને વખતે તે કોઈ બાઈ આવશે, હા-હા-હા-હા”

“મહારા સાહેબ ગધેડા છેઓ ગધેડા ! સહ કશામાં હા-હા-હા-હા કરીને મોટે સાદે હસોજ ને પારકાની વાતમાં નકામાં માથું મારોજ ?” બચાવાલો જવાન ખુબ તપી ગયો !

“હું પારકાની વાતમાં માથું મારજ તેનું કારણ એજ છે કે હું તમને ચેતવણી આપવા માંગુજ કે હમણાં હમણાં બાઈ લોકને આચાઓ નથી મલતી તેથી કેટલીક ચાલાક બાઈઓ તમહારા ને મહારા જેવા મુરખા માટીડાઓને આચા સમજીને પોરીયાં પહેરાવી બંધેજ, પોતે ખુશ ખુશાલ પોતાનું કામ અમન અમનથી કરેજ તેટલા વખતમાં આપણને પારકાના પોરીયાંનું રહુ

જોડું પડેછ ! ને એ બચાઓનું નયુસનસ વેઠવું પડેછ ! ને—એ ! આએ જોડું કેની ? આએ પોરીયું નાપાક તમારા દગલાપર મુતરીયું તે ! કાણ જાણે કેઈ કમબખત બધરી હોસે જે તમુને આએ બલામાં નાખી ગઈ ! ને આએ સેતાન પોરીયું—”

“એઈ જડા ! મોઢું સંભાલીને વાત કર !” પેલો જવાન હવે તદન પધારે ગયો “કેઈ બઈરીને કમબખત કહેછ ? ને સેતાન પોરીયું કાણુને કહેછ ? આએ પોરીયું તો મહાઈ પોતાનું બચું છે, ને પોરીયું સોંપી જનાર બાઈ તો મહારી પોતાની ઘણીયાણી છે,—”

ને તે વધારે આગળ બોલે તેટલાં તો જડા માખણીઓ માખણના ચીકાસની માફક વેટીંગ કમમાંથી લપસી ગયો ! અને સાંઈ જેવો થયેલો બાનુબાનુ જોયા વગરજ નીચી મુઠીએ તથાંથી પસાર થઈ ગયો !

૩૨

બાનુઓની સભા !

વેલાતમાં બાનુઓ બેરીસ્તરો અને જળે બની ગઈ તે જાણીને હીંદુ-સ્તાનની બાનુઓને બી શુર છુટી આવ્યું ! તે લોકે પોતાને કોરપોરેશનમાં બેસવા માટે અને બીજી દરેક રીતે સમાન હકક મલે તે માટે એક સભા મુંબઈમાં ભરી અને તે સભામાં ગામેગામથી અને શહેરે શહેરથી જાતજાતની બાઈઓ પધારી !

સભા જોકે બાનુઓની હતી છતાં જેમ માટીડાઓ મોતાની કોઈ સભા કે મેળાવડામાં બાનુઓ માટે થોડીક આગલી હારો રીઝવરડ રાખે છે તેમ

આ લેડીઝ મીટીંગમાંથી જેનટલને માટે થોડીક આગલી હાર ખાસ રોકવામાં આવેલી હતી જેમાં માટીડાઓ ભરાઈ જવા ઉપરાંત ખુરસીઓના હાથ પર ફેટલાક બાયડાઓ ખેઠા, અને તે ઉપરાંતથી બી ઉપરાંત હોલના ખુણે ખુણામાં અને બારીએ બારી માટીડાઓ ઉમેલા અને ખેડેલા જણાતા હતા !

સભા શરૂ થઈ, અને પ્રમુખ બાઈના બાપણ પછી એક મોગલાની બાપણ કરવા ઉઠી જેને ગુજરાતી થોડી થોડી ખબર હતી પણ મોગલઈ મુસલમાની બાપાને ગોંટાલો કરતી હતી ! જેમ આપણા પારસીઓ પારસી ગુજરાતી બોલી બોલે છે, તેમ મીસીસ દીલ્લચરખ ખાનમ મોગલઈ મુસલમાની બાપા સાથે થોડી ગુજરાતીની ભેલમભેલ કરતી બોલી :

“ વલ્લાહ ! ખુદા ખાસેમ અમારા ઈરાન ખુત એચછા ! ઈરાન જીદેર નહગા ઉદેર મીવા ફેલ કુરુત ખોઈગા એચસા ખાતલી પર સુતા સુતા પીચ ખોઈગા, કાગઝી બાદામ ખોઈગા પાસતાં ખોઈગા, દારમ ખોઈગા, દારમ દારમ છાલકે સાથ ખોઈગા, ખુટ મોનહુ ફેરેગા બાગ બગીચામાં ખાટલી પેર સુતા એ બેદદમ ચીઝ મુક્ત ખોઈગા ! ઇદેર બેમખોઈ એક તરખુશ લેને જોઈગા કે ખરખુશ ખાને જોઈગાં તો ખીસામેસે બારા આના ચકેદા આના હર જોઈગા ! અમારા ઈરાન વલ્લાહ ખુત એચછા ! ઇદેર તુમારા બેમખોઈ સુખોકો ખીજાનામેસી ઉઠેગા ગેટરકા ખાસ આતા હય ! હમારા ઈરાન સુખોકો નીંદમેસે ઉઠેગા ગુલાબ મોઘરા નસરીન ગુલલાલા એઈસા એઈસા ફુલકા ખુશખુ આતા હય ! બાબા, ઈરાન ખુત એચછા, ચેકદમ એચછા—”

મોગલાણી હજી તો ઈરાન “ખુત એચછા-ચેકદમ એચછા” કરીને વધારે બોલે તેટલાંજ ઉપ પ્રમુખે ઉઠીને કહ્યું કે મીસીસ દીલ્લચરખ ખાનમ આઉટ ઓવ ઓરડર જઈને બોલે છે કેમજે સભામાં બાનુઓના હકની વાત ચલાવવી જોઈએ તેને બદલે મીસીસ દીલ્લચરખ ખાનમ દારમ અને દારમ છાલની કહાણી ચીતારે છે ! તે સાંભલીને પ્રમુખે બાપણ કરતીનું ધ્યાન ખેંચ્યું અને પ્રમુખનું સાંભલીને વલી બાપણ કરતીએ કહ્યું “ ઉફ ! વલ્લાહ ! હમ ઈરાનકા દારમકા ખાત કરકે પીછી ઉદેરકા હવા પોણીકા ખાત ફેરેગા, અઓર પીછી

પોણીકા બાતચીત કારકે ધરાનકા ગુલાબ અઘોર ઘટેરકા ગેટેરકા
કા બાત કરેગા, વલ્લાહ ! ખુદા ખારેમ અમારા ધરાન હવા ખુત એચલા,
! ખુત એચલા ! ઉદેરકા હવા ખોઇગા પોણી ખોઇગા ફલ ખોઇગા ફલ
ના તે એઇસા અમારા માફીક લાલલાલ લુહીકા માફીક બન જોઇગા !
ઝેમખોઈ સુખોકો ગલીજ બાસ દમખી અંદર જોઇગા, ઉદેર ધરાન ફલકા
કુ નાંકમે જોઇગા ! ખુલખુલકા ગાણા-અહહહહ !-ચાચચે ખુલખુલ સુનેગા
હ એઇસા એચલા લેગતા ! કે જેચસા બીહીરાતમે જન જયા હય !
હહહહ ! કયા ખુબ, કયા ધરાન આમારા ! વલ્લાહ એચસા લેગતા કે
બાગ જોઇગા-અહહહહહ !—”

અને મોગલાણી ચોથી વખત “અહહહહહ !” કરે તેટલાં તે ઉપ પ્રમુખે
પ્રમુખનું ધ્યાન ખેંચ્યું, અને તેટલા વલી એક મરાઠી બાઈ વચચે
પડી “અગ કાય ! હે ધરાનચી વારતા કરતે, પરનતુ હેલા માહીત
કી આમચયે નાશીકલા ધરાનસી ફાર મોહકે મોહકે દારમ મીલતે આણી
યા દારમછાલબી લહી ચાંગલા અસતે !”

“કાય ચાંગલા અસતે ?” મોગલાણી છેડાઇ, અને બીજ પાડીને બોલી
મારા ધરાનસે ચાંગલા ? જાઓ, જાઓ, ધાસ ખાઓ ! બાત કરતા
આમારા ધરાન લેહી ચાંગલા : ”

પ્રમુખે જોયું કે મોગલાણી અને મરાઠણુ ધરાન ને નાશકની વાતપર
પડશે અને મુળમાથીજ સભામાં ચોટલા પીખાશે તે કામ બગડશે; જેથી
રડર-ઓરડર” ની ખુમ પાડી ઉઠી, અને પાંચ પંદર બીજ બાઇઓએ
આવીને મરાઠણુને અને મોગલાણીને સહમનનીને ઠંડી પાડીને ખેસાડી
!

મોગલાણી ખેસી ગઇ કે જરબાનુ બોલવા ઉઠી, જરબાનુએ તે ઉઠતાનેવાર
પર મુકકી મારીને શર કીધું “બાનુઓ શું નથી કરી શકતી કે જેથી
ઢાંચોએ અમોને પોતાના જેવા હક્ક નહી આપવા જોઇએ ? બાનુઓ
મેક વખતે “ના” કરીને કોઇને કેહેછ તે તે પછી મરતા “હા” તે

બેસતી નથી, અને ભુલચુકમાં 'હા' બોલવાનું હોયછ તો તે એવી તો હળવેથી બોલેય. કે નથી 'ના' માં સહમતનું કે નથી "હા" માં ગણાતું ! બાનુઓ આયાને લઇને જયારે સહાંગને છેડે ફરવા બંધ થયારે જાણે એવી લાગેછ કે નરી નરી રાણી ! રાણી આગલ ચાલે ને તેની દામન પકડીને પછવાડે જેમ સહેલીઓ ચાલે તેમ બાનુઓની છત્રી પકડીને તેમની પાછલ તેમની આયાઓ ચાલે ! જરા જે નબલો પોતો માટી મલ્યો તો પછી તેવા ધાળીને આંગલીપર કેમ નચાવવા તેની પુરેપુરી સોલ આના સહમત બાનુઓ ધરાવે છે ! કદીખી પોણી સોલ આના તો ઉતરતી નથીજ ! બાનુઓને ત્રેનમાં જુદી જગ્યા હોયછ તેમજ બાનુઓ ત્રામમાં જુદી સીટસથી હાકેમી ભોગવેછ તો પછી બાનુઓ કોરપોરેશનમાં કાંય નહી ખીરાજે ? અને શા માટે બાનુઓને જજ બનવાનો ઓથો નહી મલે ? માટીડા જજો સમીગ અપ કરે કે ચુકાદો આપતા બાધણ કરે તેના કરતાં હજાર દરજજે ઊપથી અને લાંબુ લય બાધણ બાનુઓ કરી શકેછ, કેમ જે બાનુઓની જીભ કાતરની મીસાલ ચાલેછ એ તો માટીડાઓ સારી રીતે જાણેછ ! માટે હું દરખાસ્ત મુકુંછ કે મેં ક્રીએલી બલામણને ધ્યાનમાં લઇને તુરતજ માટીડાઓએ બાનુઓને પોતાના જેવા હકકો આપવા માટે હવે ખીલકુલ ધીલ કરવી નહીં જોઇએ." (તાલીઓ !)

તે પછી મીસીસ આલેક્સાન્ડર મદરાસીએ લાલ પીલી ને લીલી થઈ જઈને મોટે મોટે બાંગાતા પાડીને ઇંગ્લેન્ડમાં એક લાંબુ બાધણ કીધું અને પછી બેસતી વખતે એપેલોસ લેતાં તેણે ધમધમાવી નાંખતા કહ્યું "yes, a woman can do everything, with but one exception : she cannot climb a tree."

મદરાસણ બેસી બધ અને તેને મલેલી તાલીઓ પુરી થઈ કે એક ઈરાની બાઈ જે પોતાની પાસે બેઠેલી પારસી બાનુથી મદરાસણના ઇંગ્લેન્ડ બાધણને જાણી લેતી હતી તે હવે છેડાઈને ઉભી થઈ. "શું પેરવા માંગેશ આએ મદરાસી ? શું ઉલ્લેખ ? બધાંઓ ઝાડપેર ચાલી નેહીં શકેશ ? એમ પેરમુખ,

એને કેહો તોમે કે એ જીઠકા બોલેશ ! ખાણુ બાણુ મદરાસમાં એની જેવા ભાણખાઈ બેઠરા હોયશ તે ઝાડપર નેહી ચાલતા હોસે ! પેણુ અમારા ઇરાનના બધરાં તો ઝાડપરખી ચાલેશ ને વેરી પાહારપરખી ચાલેશ !—”

ઈરાનીને બોલતી નેધને પાછી પેલી મોગલાણી છેડાઈ ! તે વાધની માફક છલાંગ મારીને ઊઠીને બોલી “ હેમશારી એમ રાસ્ત મીગુથદ, સેઅથા એ બુલતા હેય ! ઇદેરકા અઓરત ચુવવાકુ દેખેગા ડર નેધગા, અમારા ઇરાનકા અઓરત લોગ બાધકુ દેખેગા તો બાધકુભી મારેગા, શેરકુભી મારેગા, બખર-કુભી મારેગા, ફીલકુ મારેગા, જે દેખાગા મારેગા ! તુમ ઇદેરકા અઓરત ભાણકાઈ, ઇરાનકા અઓરત પીલવાન, ચેકદેમ પીલવાન ! તુમારા નેધસા પાચચીસ અઓરતકુ ઇક થુંસા એધસા મારેગા—”

કરીને મોગલાણી તો મુકડી વાલીને પેલી મદરાસણુ તરફ તેના માથામાં “થુંસા એધસા મારેગા” બોલીને એક મુકી દેવા ગઈ ! તેટલાં બધી બાધઓ દોડી ગઈ અને તેઓએ મોગલાણીને પકડીને બીજીવાર ઠંડી પાડી !

તે પછી મીસીસ આદરજી અંદુસ બોલવા ઊઠી “ માટીડાઓને કોઈબી કામમાં બધરાં વગર ચાલેજ નહીં, તો પછી કોરપોરેશનમાં બધરાં વગર તે લોક કેમ બેસી શકે ? બધરાં જે નહીં હોય તો માટીડાના ખમીસ ને બઢીઅન કોણુ સીવશે ?”

તેટલા બેઠેલા માટીડાઓમાંથી કોઈએ ખુમ પાડી “ દરજી સીવશે !”

તે સાદની દરકાર કરયા વગર મીસીસ અંદુસે આગળ ચલાવયું “ બધરાં જે નહીં હોય તો માટીડાના પસીનાના બરેલા સદરા કોણુ ધોસે ?”

“ ધોલી ધોસે !” પાછા એક બીજે આવાજ થયો ! પણ મીસીસ અંદુસે હમણાંબી તે સાદની દરકાર નહીં કીધી અને આગળ બોલી :—

“ બધરાં નહીં હોય તો માટીડાનું બોણું કોણુ રાંધશે ?” પણ તેજ વખતે પાછી ખુમ પાડી “ બોણું ફરંગી કુક રાંધશે, કચરો લાલીઓ વારસે, ને—”

પણ તેજ વખતે “મુઆ ભરતે ગીયા” કરીને મીસીસ આદરજી અંદુસ હડી અને માટીરાઓ જ્યાં ખેડેલા હતા ત્યાં જઈને પોતાના વરને એટલે આદરજીને શોધીને છત્રી છત્રીએ તેના ખરડાની ખખર લઈ નાખી ! “મુઆ મેં અખારા કીધાં પણ તું ખોલ્યાજ કરેછા” કરીને બીજી બે ચાર છત્રી આદરજીના દીલપર પખોડી કે બધી ખાનુઓ તેમનો ઝહધડો છાડવવા દોડી ગઈ ! મીસીસ અંદુસનો ગુસ્સો ઉતરતાં બધા માટીડા અને બધરાંચો તેને રહમનવવા લાગ્યા અને તે માટી બધયરની પંચાતીમાં ખાનુઓની સમા પડી ભાંગી ! તે પાછી તેવી સમા મલીજ નહીં !

૩૩

ફલી ફીલસુફની ફીલસુફી !

ફલી ફીલસુફ ફકટ પાંચજ મીનીટ આ દુનીયામાં મોડો જનમયો તેથી તે ખુમલા ચોરની ગલીમાં જનમયો, નહીં તો જો એણે પાંચજ મીનીટ અગાઉથી દુનીયામાં કુદકો માર્યો હોત તો તે યુરોપના કોઈ મોટા શેહેરમાં જનમતે અને યુરોપના મોટા મોટા ફીલોસોફરો અને વીદ્યા હુનરવાલા નરોને ટકકર મારતે ! પણ બોગ લાગ્યા ફલીના પોતાના અને ફલીના ખાખના, કે ફલી પંકચુઅલ નહીં રહ્યો અને પાંચ મીનીટ મોડો દુનીયામાં આવ્યો જ્યો તે ખુમલા ચોરની ગલીમાં સુકકા ખુમલા ખાવા લાગ્યો !

ફલીની અકેકા ફીલસુફી જુઓ તો તમહે સહેજમાં પાંચે પાંચ આંગલી મોઢામાં મુકીને દાંત વચચે કરડી નાખો, એટલે કે જાણે તમહે અભયખીના

દરીયામાં ગરક થઇ જાયો ! ફલીની ફીલસુફીને ફક્ત એકજ દાખલો બસ થશે અને તે દાખલો જો હું નહીં આપું તો લોકો કહેશે કે “ મશરૂક ” બખીલ છે !

ફલી એક દહાડો બપોરે જમી ખાઈને ઘોડયાપર લેટેલો હતો અને વીચારમાં ઉંડાણથી ગરક થઈને તે વીચારમાં ને વીચારમાં અંગોઠો ચુસતો હતો ! તેટલાં તેને કાંઈ ચાદ આવી ગયું નેથી એકદમ કુદકો મારીને તે રાંધણીમાં દોડી ગયો !

રાંધણીમાં તેની મા હતી જે ચા કરતી હતી, ફલીએ માના હાથમાંથી આની કીટલી ખુંટવીને મુઝી દેતાં પુછ્યું :

“ માયજી, જોલો, બાગમાં માખ જેઘ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ? ”

“ ઓંછાયા ! ” ફલીની માતાએ જુમ પાડી “ ચાએ મુકવા દે, એમ શું ઘેલાં કાઢારેજ ? ”

“ નહીં. બસ ! જોલો માયજી, કે બાગમાં માખ જેઘ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ? ”

“ બલા જાણે મહારી કે નાંખમાં માંખ જેઘ તેથી પતંગ— ”

તુરતજ ફલીએ માતાનો હાથ પકડી લેતાં જુમ પાડી “ નાંખમાં માંખ નથી જેઘ ! પણ, બાગમાં માખ જેઘ તેથી પતંગીયું મરી ગીયું ! ”

“ પતંગીયું તે શું ? ચાએ દુકતાઓ મેદાનમાં પતંગ ઉડારેજ તેજ કેની ? ” ફલીની માતાએ પુછ્યું :

“ નહીં ! નહીં ! ” પણ જમીનપર ઠોકીને ફલીએ જુમ પાડી “ છટ નોનસનસ ! પતંગીયું તે પરવાનો, પરવાનો ! ”

“ પરવાનો તે શું બા ? ” ફલીની માતાએ પાછું પુછ્યું :

અને ફલીએ જવાબમાં ફીફર આવ્યું હોય તેમ વાંકાં ચુકાં થઈને લલકાર્યું “ ગીરકે ચીરાગમે પરવાના થું મર ગયા ! ”

અને “યુ” મર ગયા !” ની એક્ટીંગ બતાવતા ફલી ફીલસુફ લાખો થઈને ભોંયપર સુઈ ગયા, અને આંખ બંધ કીધી !

“અરે મરેરે, ઉઠની ! ભોંય પરથી ઉઠની ! સરહી બરહી લાગસે તો કાંઈ મરવા પરસ ! તદ્દાર પતંગ બરે પહેલી રાતે ને માખ મરે પાથલી રાતે ! ઓંહજીઆ, તું કાંય અમથો નાહકનો માખ ને પતંગની વાતમાં એમ દુસમનના ડોરા બારેછ ! ઉઠી જત્યાઆઆ !”

“લેઓ હું ઉઠ્યો” ફલી ફીલસુફ કુદકો મારીને ઉઠીને બોલ્યો “લેઓ હું ઉઠ્યો તો ખરો, પણ હવે તમુને મહને જવાબ આપવોજ પડશે કે બાગમાં માંખ ગેઈ તો પતંગીયું કાંય મરી ગીયું ?”

“પણ પતંગીયું તે શું મહને સહમજતી” તેની માતાએ કહ્યું.

“ઓ આઈ સી ! હું તો બુલીજ ગીયો ! પતંગીયું તે પરવાનો, પરવાનો ! અને પરવાનો તે પતંગીયું !”

“અરે પણ પરવાનો ને પતંગીયું એટલે શું ? હું તો બેઠ નથી સહમજતી !”

“ઓ આઈ સી !” હાથ પર હાથ થોકીને ફલી બોલ્યો “પરવાનો ઉરકે પતંગીયું અને પતંગીયું લકખે પોપટ ! આએ વાડી વંતરમાં આપરે જઈએછ ને તાંહ છોકરાંઓ “પોપટ પોપટ” કરીને પેલા ઉડતા પીરા પીરા જીણા જીણા બનવરની પછવાડે દોરેછ તે !”

“હ ! તે સું ?”

“તે એમ કે, માખ બાગમાં ગેઈ તેથી તે બીચારું મરી ગીયું ! હું પુછું કે પતંગીયું શું કામ મરી ગીયું ?”

“ઓવાય મરેરે ! તેના પેટમાં દુખી આયું હોસે તેથી મરી ગીયું હોસે !” માતાએ જવાબ આપ્યો.

“નહી ! બસ, નહી” જમીનપર પગ ઠોકીને ફલીએ કુમ પાડી “પતંગીયાને પેટજ કાંઈ છે જે તેના પેટમાં દુખે ?”

“અરે મરેરે હવે કોહું મરું ! પતંગીયાને પેટ નથી તો પછી બાગમાં શું ધકેલા ખાવા ગીયું તું ?”

“બાગમાં તો માખ ગેઈ, તેથી બીચારા પતંગીયાનું મોત થયું !” ફલીએ કહ્યું, અને પછી પાછું પુછ્યું “ખોલો, પતંગીયું માખના બાગમાં જવાથી કેમ મરી ગીયું ?”

“બહા નાણે મહારી કે કેમ મરી ગીયું” ફલીની માતા કંટાલીને ખોલી “તું એ માયા હુખણ મહારી આગલ ના કર ખોદાચને. વાસ્તે ! જા, તહારા બાપને પુછ કે પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ?”

ફલી તથાથી નીકલેલો બાપ પાસે ગયો ! અને તથાં જઈને ખોલ્યો “ખાવાછ, ખોલો, બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ! તે સાથી મરી ગીયું ?”

“વરી પાછો તું શું કુતતા મેરી કોધારી લઈને આયોછ ?” ખાવાએ ખુમ પાડી “નખખોદ ગીયો અરધો ધસેલો છે તેમાં, નહીં તો આખું ધસેલું હોતે તો થાણેબી મુકી આવતે !”

“તમહે થાણે મુકી આવો કે કોલાખે ! પણ, ખોલો, કે બાગમાં માખ ગેઈ તેથી પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ?”

“બપોરના ખે કલાક માણસ ઠાકેલું હોય તેને ઠંધાવા દેતું જોઈએ તેને બદલે મીઠગરનો ખસેલો આવીને બીબની ધંધ લેછ ને ધુળ ધમાસા જેવા સવાલ પુછેછ ?” ખાવાએ છડાવા માંડ્યું “જાણેછ” કે અહીંથી, નહીં તો આએ શોટો દીગોલો તહારા માથામાં મારસ કેની તો હમણાં માખ બાગ ને પતંગીયું બધું આંખ આગલ ઘેરીયા રમસે !”

“આએ સવાલમાં એક મોટી ફીલમુકી બરેલી છે !” ફલીએ કહ્યું “અને તમહે મહારી એવી ફીલમુકીને ધીકકારી કાઢોછ એ મોટા અફસોસની વાત છે ! અફસોસ-દસ હજાર અસફોસ !”

“ જાની ! મોટો ફીલસુફ થઈ આવ્યો છો ! ” બાપે કહ્યું “ મેટ્રીકમાં તો આવે વરસે ફેલ થયો, ને ફીલસુફ સાનો થઈ નીકર્યો છો ? ”

“ નાસીપાસ થઈને તથાથી નીકલેલો ફક્ત ફીલસુફ પોતાની કુઈ ને થોડા દહાડા ભાઈને ઘરે રહેવા આવેલી તેની આગલ ગયો, અને પુછવા લાગ્યો “ બોલો કુછજ કે બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ? ”

“ મુઆને જેહેર ઉતરી ગીયું હોસે તેમાં મરી ગયો ! પણ રવાન તો નહી રખરી ગીયુંની ? ”

“ કોણનું ? ” ફક્ત એ અન્યપ્રીથી ખુશ પાડી.

“ વરી કોણનું ? બાગમાં નાગ ગીયો ને લવંગીયો મરી ગયો તેનું ! બહેસ્તી લવંગીયાનું રવાન રખરીયું તો નહીં કેની ? ”

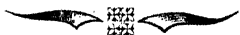
“ તે હોસે બા ! જા જરા હંધાવા દે, માર માથું દુખેછ ! ” કુછ ફક્ત પીછાણતા હતા એટલે તે ઘેલા વાનને ખેરવતાં દુકમાંજ બોલ્યા અને તે ગયો !

ચા પીવા સાર જ્યારે ફક્ત માતા, પીતા, અને કુછ એ બધા સાથે ટબલપર આવયા ત્યારે ફક્ત ચા પીવા અગાઉ હડીને હલા થઈને કહ્યું “ આજે મેં એક મોટી ફીલસુફી શોધી કહારીછ ! ” બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું મરી ગીયું ! ” એ સવાલનો તમે કોઈ જવાબ આપી શક્યા નથી, અને હું તે જવાબમાં જે મોટી ફીલસુફી સમાયલી છે તે કહી દઉં છું.”

અને પછી તેણે એક ખખાર મારીને કંઈ વાંચેલી તે ફીલસુફી બોલી હીધી “ જુઓ, બાગમાં માખ ગેઈ અને કુલપર બેઠી-કુલપર બેસીને કુલ-માનો રસ માખ ચુસવા લાગી-માખ કુલનો રસ ચુસીને હડી ગઈ અને તેણે માંખ પુડો બનાવ્યો-માંખપુડામાં તેણે કુલના રસથી બનેલું મધ ઉતાર્યું તે માંખપુડો ચાને મધ પુડો હતો મીણનો-મધને કહારીને લોકો ખાવા લઈ ગયા જ્યારે મધપુડો જે મીણનો હતો તેની મીણબત્તી બનાવવામાં આવી-તે મીણબત્તી જ્યારે બલતી હતી ત્યારે તેના પર પતંગીયું એટલે

પરવાનો આવીને ભમવા લાગ્યો—અને આખરે ભમ ભમ ભમ ભમ ભમ ભમ
ભમવા પછી પતંગીયું મીલુબતીના બળતામાં પડીને બહીને મરી ગીયું !
બોલો ! મહારી ફીલસુફી કેવી ઉમદા ? આગમાં માખ ગેઇ તો તેથી પતંગીયું
કેમ મરી ગીયું એ તમહે બધાએ જોયું ? ”

ફીલના બાપે આ પીતા પીતા અભયબીથી આંગલી કરડવાને બદલે
બુલથી ચાની રકાબીની કીનારીજ કરડી નાંખી ! કીનારી તુટી ગઇ, રકાબી
ભાંગી ગઇ, અને ફીલ એક ફીલસુફ પુરવાર થયો ! !

૩૪

નજલાની દવા !

ખેડેસ્તી મમાવાને હાથે લખાયલી હુકીમાની ચોપડીમાં જોઇને જમશેદ
કટકીએ નજલાની દવા બતાવી, અને તે પોતેજ પારસીવાડામાં વેચવાબી
નીકલ્યો !

પહેલાં એક ઘરમાં ચાર માળા સુધી ગયો તો કોઈએ એક ખાટલીબી
લીધી નહી ! બીજે ઘર ગયો તો ત્યાં પારસીના છોકરાંઓએ તેને ચેરવીને
નીચે ઉતાર્યો ! ને ત્રીજે ઘર ગયો ત્યાંથી ચોથે ઘર જવાનુંજ ભુલી ગયો !

ત્રીજા ઘરમાં નીચે ભોંયતલીએ સીતેર પંચોતેર વરસની એક ખાઈ ખેડેલી
હતી તેની પાસે જઇને જમશેદ કટકીએ કહ્યું “ડોસાં ! નજલાની દવા
જોઇએ કે ? ”

ડાસીએ તો તે સાંભલીને થોડો વખત સુધી જમશેદનો ચેહેરો ટગર ટગર દીકરો અને પછી બોંમબનો ગોળો ફાટતો હોય તેમ એકદમ જુમ પાડી બોલી “મુઆ ! ઘેરાના ખાધા ! ડાસાં કોણને કેહેછ ? આંધરા, હું સુ તુને ડાસી લાગું છ કે ? મુઆને આંખે જાહરતું નહીં તો ચસમો કાંઈ નહીં લઈ મરતો ?”

“ચસમો લેવાનો વીચાર છે.” જમશેદે “સેતાન ડાભો” કરતાજ દુકમાં કહ્યું.

“વીચાર છે તો લઈ મરની !” ડાસી લાયકીથીજ બોલી “પછસા નહીં હોય તો કાટલી લઈને લીખ માંગ, નહીં તો પંચાતના સેકરતરી ઉપર લખ કે તુને એક ચસમો અપાવે.”

“હવે એ વાત માંડી વાલીને કેહોની કે તમુને નજલાની દવા જોઈએ છ કે મમઈ ?”

જમશેદથી પાછું મમઈ કરીને બોલઈને બકાઈ ગયું કેમ જે તે સાંભલીને ડાસી પાછી છેડાઈ “મુઆ નસાખંદા ! તહારી માય મમઈ કોઈ મુઈછ કે નહીં કે મને તારી મમઈ બતાવેછ ? મુઆને બજરમાં વેચવા મુક્યો હોય તો કોઈ બે પઈના ચણા નહીં અપાવે તેવાની હું મમઈ થાઉં કે ? જા જા મુઆ, સુજમાં રોજ ના બોલતો કે હું તારી મમઈ ચવસ.”

“વાર મમઈ ના થતા, પણ તમહે નજલાની દવા લેઓછ કે ? તમુને નજલો થયો હોય તો—”

“નજલો થાયની તુને ! મુઆ જો લાડ કરેછ તે ? તુને મુઆને મારા ઘેરનો ચરો ઘરો પખોરી જાટકીને બધો આપુ મુઆ ઘેરા ! નજલો તુને ને તારી માય માસીને થાયની ! મુઆ મને નજલાની દવા સાની આપી મરેછ ?”

જમશેદ તો હવે દુરનો દુરજ ઉભેલો હતો અને તે આ ઘરથીબી નીરાશ થઈને ચાલી જવાનો હતો, પણ તેણે બે ગમ ફોટો નહીં મલી તો ગમે તેમથી કરીને આ ત્રીજે ઘરે ફોટો મેલવાના સાડ પાછી અને પાછી ડોરોશ કરવાનો વીચાર મકકમ કીધો !

જેથી તેણે દુરથીજ કહ્યું “વાર, તમહે નહીં લેતા તો તમહારા વરને નજલો થયો હોય તો તેવણને—

“વર તો પાંચ વરસ થયા ગરૌથમાન થયાછ, તુને નજલાની દવા તેવણને આપવાની હોય તો તેવણની પાસે જ, પાસેના ઘેરમાં કુવો છે તેમાં હલ્દી પરી જ એટલે મહારા બેહેસ્તીની આગલ તું આપો આપ ચાલી જશે.”

“તમારા બચ્ચાં છોકરાં હોસેની?” જમશેદે ધીરે રહીને પુછ્યું.

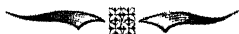
“હા. એક દીકરી છે, ને દીકરીના અખખધ રહ્યાં છ છોકરાં છે. તેથી કેહેવા સું માંગેછ?”

“કેહેવા એજ માગુછ કે તમારી દીકરીને ને તેનાં છ છોકરાંને મારી બનાવેલી નજલાની દવા આપો તો તે—”

ડોસી તુરતજ હડી, અને તેણે પગ નીચેનો પાટલો હાથમાં લીધો, ને જમશેદના માથા તરફ પાટલો ફેંકતાજ ખુમ પાડી “તુને ચોવારી મુકું મારી દીકરી ને તેના છ છોકરાંપરથી! મુઆ તારો નજલો તુનેજ થઇ મરે ને નજલામાં તુંજ મરે—”

“નજલાથી કાંઈ લોક મરતા નથી.” જમશેદે હવે ધણે દુર જઈને સહમન્નવયું, પણ તે વધારે બોલે તેટલાં તો ડોસીએ બીજો એક પાટલો ફેંક્યો અને જો જમશેદ તેજ વખતે નહાસી નહીં ગયો હોત તો ત્રીજો પાટલોબી તેની પાછલ તુરતજ આવતે!!

તે દીવસ પછીથી જમશેદ કટકીએ પોતાની બનાવેલી નજલાની દવા વેચવાનીજ માંડી વાલી છે!

ધરાનીની દાદી !

રતનબાઈ નારીયલવાલા પોતાના ઘરના નોકરો તરફ જરા વગર ખેડકના કળસીયા જેવા હતાં. કોઈ વખત એમ ઢલે, કોઈ વખત તેમ ઢલે, તો કોઈ વખત વલી ખડાબી રહે, એટલે કે કોઈ વખત દયા લાવીને માણસને પાન પાવલાથી ખટાવે, તો કોઈ વખત ખાઈ કરકુંની માફક માણસને વાલી હવારીજ ખાય, અને કોઈ વખત તો તેને એક મીનીટબી આરામ લેવા જવા નહીં દે ! પવનનું સુકાન ફેરે તેમ નારીયલવાલા બાઈના બેજનનું સુકાનબી ફેરતું હતું.

એક દાહાડો તેવણે બેહેરામ ધરાનીને કોઈ કામ વાસ્તે બોલાવ્યો તો લાલીયા રામાએ કહ્યું, “બાઈ, બેરામ તો દાહરું છોલાવવા ગીયેલો !”

બાઈ ફફડી ચટકીને તે વખત તો મુંગી રહી પણ બેહેરામ દાદી બોડાવીને નાહીને ઉપર ગયો ત્યારે બાઈએ તેને પહેલે તો દમથી ગભરાવવાનો વીચાર કીધો, પણ પછી લાંબો વીચાર કરતા દમ ભરાવવાથી તે કદાચ ચાલી જાય તો કામ રખડી જાય એવું ધારીને ધીરે ધીમેથી કહ્યું “બેહેરામ તું અઠવાડયામાં કેટલી વખત દાહરી બોરાવેલ ?”

“બાઈ, ચાર દાહરા એક વખત દહારી છોલાવેલ તો મહીનામાં એક વખત માથું કપાવેલ.”

“માથું કપાવેલ ?” બાઈ અજાયબીથી કહેવા લાગી “હરવાયા ઓંજ્યા, માથું કપાઈછ કરીને નહીં બોલવાનું ! એમ બોલ કે માથાના બાલ કપાવેલ.”

“હા-હા-માથાના બાલ કપાવેલ ! માથા નહીં કપાવેલ, માથાના બાલ કપાવેલ” બેહેરામ ધરાનીએ ઝડપથી સુધાર્યું.

‘વાર, જેમ તું કેહેછ તેમ જો ચાર દાહાડે એક વખતળી દાહરી
તો હોય તો મહીનામાં કેટલી વખત એમ દાહરી ખોરાવવાની થાય ?’

હીસાબ નાંખવા માગ્યો !

‘તે તો ખોણુ નાંખે ખોઈ !—મેને હેસુબ ગેણુતા આવરેશ તો પેચી
તોંહ નોકરી સું ખેરવા ઘાકેલા ખાવા રેશ ?’ બેહેરામે કહ્યું.

‘જો હું તુંને સમજાઉં’ બાઈ ધીમેથી બોલી ‘મહીનાના ત્રીસ
, ને ચાર દાહારે એક વખત દાહરી ખોરાવતો હોય તો સાત ચોક
સ, ને બે દાહારાની અરધી દાહરી એટલે આખા મહીનામાં સારા-
દાહરી થઈ !’

‘સારા સાત દાહરી ?’ બેહેરામ અજબ થઈ ગયો ‘સાત આખા
ને એક આરધા દાહરી ? તે આરધા દાહરી વેરી કેમ ખોરાયેશ ?
દાહરી ખોરેશ ને આરધા રાખેશ તો લોકો કહેશે કે બેહેરામ
કા !’

‘એમ નહી ! એમ નહી ! બેહેરામ, તું મહારા ખોલવાની મતલબ
હમજાવ્યો.’ બાઈએ કહ્યું ‘હું એમ કહેવા માંગુ છું કે ચાર દાહારે
દાહરી તો મહીને કેટલી દાહરી ? વાર, એમ સદમજ કે ઉપરની અરધી
છોરી દઈએ તો મહીનામાં સાત વખત તું દાહરી ખોરાવેછ !’

‘હા, તદન ખેરી વાત છે.’

‘વાર, તારે તું મહને કેહે કે દાહરી ખોરાવતા રોજ તુને વખત
લાગેછ ?’

‘હું રોજ કાંઈ દારી ખોરેશ ?’

‘અરે રોજ નહીં ને ચાર દાહારે ! પણ ચાર દાહારે દાહરી ખોરાવેછ
ખત કેટલો લાગેછ ?’

‘આરધા કલાક.’ બેહેરામે કહ્યું.

‘ઓ મામરે, અરધો કલાક ?’

“તેરે વેરી સુ” ? આરધા કલાક દાહરી નહીં ખોરાવેશ તો પેચી હાનમના હાથ ચાલેશ કેમ ?—આસતરા ફારેશ કેમ ?—ને દાહરી ખોરાવેશ કેમ ?”

“તારે જો” બાઈએ પ્રાણું સહમનવયુ “આર દાહરે એક વખત તું દાહરી ખોરાવતી વખતે અરધા કલાક ખોલી દેજી, ને તેવીજ રીતે ગણવા બેસીએ તો મહીનાના સાત અરધા કલાક એટલે સારા તન કલાક મહીનામાં તું બરબાદ કરેજી ! મહીનાના સારા તન કલાક એટલે વરસના ખેતાલીસ કલાક ! આ માયરે, બેહેરામ, તું વરસના ખેતાલીસ કલાક તો એમ દાહરી ખોરાવવા પછવારેજ બગારી નાખેજી ! તેના કરતાં દાહરી રાખતો કાંય નહીં કે એટલો બધો વખત બરબાદ નહીં જાય ?”

“દાહરી રાખેશ તો મકકાઇબાઉ જેવા લાગેશ ! એક વખત ઘરાનમાં હું ઘેર છારીને એક મહીના સુધી બાહાર ગેયલા ને દાહરી ખોરાવવા વાગેર એક મહીના પાચી ઘેરે ગીયા તો મને જોઇને મારા છોકરા સીક પેરી ગીયા, મારા બઘરી ગભરાઇને જમીન પર પેરીને બેહુશ થઇ ગીયા, ને મારા બુટલા કાકા બીછીને મેરી ગયા ! તે લોક એમ સમજ્યા કે કોઇ દાહરીવાલા મોટા રીનચ આયા તેથી બેદદેમ ગાભરાઇ ગીયા !”

“તો શું તું દાહરી રાખેજી તો રીંછ જેવો લાગેજી કે ?” બાઈએ પુછ્યું.

“રીનચ, વાધ, સીંહ, બાબર, શુરગ, પાલેનગ જે કહેશ તેવા હું તો લાગેશ ! તું કેશ તો દાહરી ખોરાવેશ, નહીં તો ગામેશ તો નેહી ખોરાવેશ !”

“આ નહીંરે માય, રીંછ જેવો લાગશે તો મહારા ઉકરજીને હારટ પર ફેટ છે તે તુને જોઇને તેવણું મદદઈનું હારટ ફેલ થશે તો હું કાંઈ મરવા પરશ ?” બાઈ ખોલી, અને પછી તેણે સહમનવયુ “બેહેરામ, જોની દાહરી ખોરાવે તો જલહી ખોરાવ ! એક મીનીટમાં તો દાહરી સહ કોઇ ખોરે !”

“વાર, બાઈ” બેહેરામે આસતે રહીને ટાહુકા પુરથો “હું એમ પુચેશ કે તુને તારા માથાના બાલ સારખા કરતા ને ચોટલા વારતા ખેટલા વાખેત લાગેશ ?”

“અરે મુઓ તુંતો અક્કલનો દોહર ચતુર છે, દોહર ચતુર “ બાઈ બોલી “ મહુને તો બાલ સરખા કરવાના, ને તુને તો કપાવીને ફેંકી દેવાના ! ”

“તુંબી કાપાવીને ફેંકી દેશ તો સું વાંધા છે? અમથા બે કલાક રૂઝ માથા સાથે માથા ફેરેશ, ને મહીનાના સો કલાક ને વારેસના બેચાર હાઝાર કલાક નકકામાં બગારી નાખેશ તેના ખારતાં એ બાલ કાપીજ નાખેશ તો પીરા નખેશ કેની ? ”

“ મુઆ, તુનેજ એ બાલ આંખમાં ખુંચયા કે? જા, અહીંથી ચાલી જા, મુઆની નજર બજર લાગશે તો પીરા ! ” તેમ બોલીને બાઈ ફફડીને ચોરડામાં ગઈ, અને બેહેરામ હસતો હસતો રાંધણીમાં ગયો.

૩૬

સ્ટેમપ-ડ્યુટી વધી !

આવાં ડોસાને નવસારીમાં ગયલા પોતાના બેઠાપર કાગઝ લખાવવાનું હતું જે તેવણે એક પાડોશી પાસે લખાવયું, અને આગળની મીસાલ બે પઈસાની ટીકટ પરબીડાંપર મારીને તેવણે તે કાગઝ પોસ્ટ કરવા જતા હતા તેટલાં તેવણે પેલાજ પાડોશીએ સહમત્તવયું “ આવાંબધ, હવે કાગલ બે પઈસામાં નહીં જાય ? ”

“ કાંય ? ” ડોસાંએ નાંકપરનો વાંકો થયેલો ચશમે સીધો કરતાં ખુબ પાડી “ કાંય ? ”

“ કોણ જાણે, કેહેછ કે સરકારને ખોટ આવીછ ! ” પાડોશીએ સહમત્તવયું.

“ સરકારને વરી ખોટ તે સા વરે આવે? અખખં રહ્યાના ખબનામાં મખલખ ને ખીસીયાર-રૂખીઆના દરંગના દરંગ પરેલા છે ને ખોટ સાની આવે?”

“ લોક એમ કહેછ! ને નુસપેપરવાલા એમ લખેછ તેથી ગીયા મહીનાથીજ બે પદસાની દીક્રીટના ચાર પદસા થયાછ.” પેલાએ આગળ સ્હમખવયું.

“ એ કંઈ નહીં રે! નસારીના દુબરાઓખી હવે મુંબઈનું પાણી પીતા સીખીયાછ કેની, તેની આવે બધી મોંહકાણુ છે રે, ખીજું કંઈજ નથી!”

પેલાના ડોળા તે સાંભલીને વાંકા દીકા થયા અને તે અન્યખીમાં પડી ગયા! તેણે કહ્યું “આવાંબઈ, પોસ્ટની દીક્રીટ સાથે નસારીના દુબરાઓને શું લાગે વલગે?”

“ આવે આપરા પારસીઓએજ તે લોકને બગારીયા! જો પારસી લોક એ લોકને અહીં મુંબઈમાં વાસણુ ઉત્તરવા લાવતે નહી, તો દુબરાઓ તોંહ નવસારીમાં પીઠે ધુધરા બાંધીને હાથમાં કોધારો લઈને પોસ્ટનો ઢેલો ખન ખન ખન ખન અવાજ કરીને ગામેગામ લઈ જતે કેની!! મરેરે! નસારીના દુબરાઓને પારસીઓએ મુંબઈ ખતાવીને નજર ઉધારી ને એ બધા દુબરાઓ ઓંહ મુંબઈ ઘસરઈ આયા ને તેથી ગામના પોસ્ટવાલા ઓછા થઈ ગીયા તેથી સરકારને વધારે પગારના માણુસો રાખવા પરીયા હોસે ને તેથી બે પદસાની દીક્રીટના ચાર પદસા કરી નાખ્યા હોસે!”

“ અરે કંઈ નસારીના સ્ટેમપનુંજ વધયું નથી, એ તો આખા હીંદુ-સ્તાનની દીક્રીટપર વધારો ક્રીધો છે!”

“ એમ છે!” ડાસાંએ પાછો ચશમો સરખો કરીને કહ્યું, અને પછી વધાર્યું “ચાલો તેરે હુંજ પોસ્ટ આલીસમાં જઈને કેર ખબર કાઢારી આઉંછ. જે હોસે તે ઓય માલમ પરી જસે.”

એમ કહીને ડાસાં તો લાગલા ખસર ખસર સપાટ ઘસડીને પોસ્ટ ઓફીસમાં ગયા, અને ત્યાં સ્ટેમપ વેચનારના બેનનું દહી કરી નાખ્યું!

“ બાવવા, નસારીની એક દીક્રીટ આપોની મરે.”

“છકરે કાય રેલવેયા સ્ટેશન નાહી કે નવસારીયા દીક્રીટ માંગતે.” તાતીયા છેડાયો !

“અરે પણુ તે હુંબી બાણુંછની જે રેલવેલયા ઇસ્ટેશન નાહી આહે તે.” આવાં ડોસા બોલ્યા “તુમી અસા ડોચક્રી ગરમ કરન કરસાલા વાત કરતે ? એ પોસ્ટ આબીસ આહે કની ?”

“હોહ.” તાતીયાએ ટુંકમાંજ પઠાવયું.

“વાર, તે અસા સાંગની ! મલા નસારીયા પોસ્ટ આબીસયા દીક્રીટ પાહીચે.” ડોસાએ મીઝાળ થઈ રાખીને કહ્યું.

“તે અસા મનાવા કેની કે એક આનેચી દીક્રીટ આપો !” તાતીયાની સ્ટ્રીમ ગરમજ હતી !

“કાય ?” હવે ડોસાંએ બવાં ચઢાવયાં ! “એક આના કરસાલા પાહીજે ? બે પધસા તુલા કેવાયલા કાય ?”

“આમી કાય ચાર આહે ? તાજ રજ એપ્રીલસી સ્ટેમપ ડ્યુટી બસતી જાલી તે તમને નથી માલમ તો કરસાલા ઇથે એકન ક્રીટ ક્રીટ લાવતે ?”

“અરે મરેરે હવે ક્રીટ ક્રીટ લાવલા ! મોટા બતલીમનયા કાકા પરલા તે ક્રીટ ક્રીટ લાવલા !”

આવાં ડોસાં એમ બોલ્યા કે તાતીયાની સ્ટ્રીમની ડીગરી વધારે વધી ગઇ, અને મોટા મોટા લખોટા જેવા ડોળા કરીને આવાં ડોસાંને બળે એય ગલી જવા માગતો હોય તેટલો બધો ગુસ્સે થઇ ગયો !!

“સરકારી માનુસ બલા ને લોક દીક્રીટ જેવાકા આવે તેરે તુમી એમ દમ ભરાવીને વાત કરતે તે તુમાલા કેટલા છહારા નોકરી કરવાકા વીચાર આહે ?” ડોસાંએ કહ્યું “ભલા માનુસ, જરા ઠંડા મીબસસી વાત કર ! તુમચી આઇ આઇ સરખી માહતારી માનસચી સંગતી એવી તુંદઇથી વાત કરેછ તે તુલા માહિત નાહિ કે તુંદઇ ને મગરરી કોઇની હે દુનીયાચી

અંદર નહીં ચાલેલો તે ! આતાજી તુસપેપરવાસા જમરોદ પાદશાહથી મગરૂરી પર બધા મરદ પીખધને છુંદઈ ગીયા તે શું તુમી નાહી જાણતે ?”

“એ બાઈ, આમી કોન જમરોદલાખી નાહી ઓલખતે ને રસતુમલાખી નાહી ઓલખતે ! તુમલા એક આનાચી દીકીટ પાહીજે તે લેઓ એહ દીકીટ ને ચાલતા હુઆ.”

એમ બોલીને ચાર પઈસાવાલી એક લાલ દીકીટ મુકીને પેલાએ છુટકારાનેા દમ ખેંચવા ચાહયું, પણ છુટકારો થાય કયા સુહલામાંથી ! ડોસી તો હવે દીકીટના કલરને જોઈને બરબર કરવા લાગી “મરેરે ! અખખઈ રહયા જીભ-રાયા મહારા નવરોજી પર સુભ સમાચારકા કાગલ લખવા હય ને એનીપર લાલ દીકીટ ? લાલ રંગ અમાલા તો પસંદ પણ માજ નવરોજીલા પસંદ નાહી.”

“લાલ રંગ પસંદ આહે ને નાહી આહે તે સાથી મી કાય કરે ? સરકારની જસા રંગ છાપલા તસા મી દેતે !”

“પણ સરકારની દોન પઈસેયા ચાર પઈસા કેલા, તો ચાર પઈસાકી દીકીટયા રંગખી કસા સાથી નાહી બદલ કેલા ? લાલ રંગયા બદલે મહારા નવરોજીને ગમેછ તેવા લીલા રંગ કાય નાહી કેલા ?”

તાતીયાએ જોયું કે ડોસી સહવારથી સ્હાંજ સુધી “લીલા કાય નાહી કેલા ? ને પીલા કાય નાહી કેલા ?” કરીને માથુ ખાઈ જશે, નકામું તેના બેબંનું મીનગરું ખસી જશે, તેથી સ્ટેમપ બોક્ષને કળ દઈને ઝપાટાખંધ હાકીને તથાંથી નહાસી ગયો !

ઘરવાલાનું એક ઘર, વગર ઘરનાના હુઝાર ઘર !!

તેહમુરસ તુરીયાને મસતકમાં એવીજ ધુન સમાઈ ગઈ કે પદસાવાળા એકાદ જે ઘરના માલેક છે તેઓ તો તેટલીજ મીલકત ધરાવે છે !

પોતાના જેવા કરકબંગાલીઓ જેઓ ધરખાર વગરના છે, કુલ્લો મીલકતની જમીન અને ઘરના માલેક છે ! એવી ધુન મગજમાં ફરતા ફરતા તુરીયાનું નહીયું ખસી ગયું, ભેળું ધસી ગયું, અને તેણે હાલતમાં નીચડું વીલ બનાવી નાંખ્યું:—

“હું તેમુરસ તુરીયું જે રોજ બહેરામ ઇંજદ માહે દય દાદાર હોર-અને રવીવાર અમસાસપંદને દહાડે જનમેલો તે તેમુરસ તુરીયું આ થી મારું છેલ્લામાં છેલ્લું આ વીલ કરું છું, અને આ અગાઉ જે વીલો ભુલચુકમાં ગફલત ઉંઘમાં મેં જે કીધાં હોય તો તે ખોટાં અને બતાવટી સમજવાં, અને આજ રોજે લખેલા આ વીલને ખરા સમજીનેજ જે પ્રમાણે હું વારસો હીરસો વહેંચી જઈ છું તે પ્રમાણે ૧ કબ્જ રબ્બ બાદ મારા સગાંઓને વહેંચી આપવા સહી.”

“મહારી પહેલી બઘરીના દીકરા કાવસ કંટોલાને બીલીમોરાની મારી ઠાવાહી અને મુંબઈનું બોરીબંદરનું સ્ટેશન આપી દેવું.”

“મહારી બીજી બઘરીની દીકરી નવાજને આ બાપ તરફની તેની રીની યાદમાં મુંબઈની પતથર બેંકની બાહરની ચાર દીવાલ અને તેની ૧૧ રાજબાઈ ટાવર એમનો એમ આપી દેવો.”

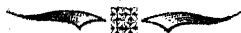
“મહારી ત્રીજી બઘરીના પેંગા પાણુ બાપની સુજધુજના બેટા દીન-૧ મુંબઈનો રાણીનો બગીચો, વડોદરા અને દીલ્લીના સ્ટેશનો, અને દખણ હુદદરાબાદ આપી દેવું અને એ લણુનાર ગણુનાર હોવાથી તળાવથી ચીરાબજાર સુધીની તમામ સુખડની દુકાનો સોંપી દેવી.”

“મહારા કુદના દીકરા આદર આંખોસીને ડાકટર થવા ગમેછ તેથી તેને મુંબઈની તમામ ઈસ્પીતાઓ આપી દેવી, પણ મહારા બીજા દરદી હમદીને માટે તેમાંની એકાદ બે ઈસ્પીતાઓ ખાસ સીઝરવડ રાખવી, તે ઉપરાંત એને પાના પાસાનો શોખ હોવાથી માહરબાવરીની પોલીસ ચોકી અને મુંબઈ ને બાહરગામની તમામ તુરંગોળી આપી દેવી.

“મહારા ભાઈ દોરાબ મીઠઈવાલાને મુંબઈ ભરૂચ અને ખંબાતામાં જેટલી વાસી કુસી મીઠઈની દુકાનો હોય તે બે હાથે ઉંચકીને સોંપી દેવી.

“મહારા કાકાના છોકરા નવલને જરા જરામાં ચાહેની ને તપશ્ચરીની તલબ થયા કરેછ તેથી તેને મુંબઈના ઈરાનીઓની દુકાન પરના બધા સમાવર ને પચાસા રકાબી આપી દેવા, અને તમાકુની જેટલી વખારો કરાંચી અને કલકતામાં હોય તેટલી એના નામ પર ચઢાવવી.

“મુંબઈની સઘલી દારૂની દુકાનો અને નયુસપેપરવાલાના છાપખાનાઓ મેં પોતે રાખી લીધા છે કે જેથી બેહેસ્તમાં નાંક સુકાય તથા જે જરાજરા છાંટો પાણી ચલાવીને પછી ગામે ગામ અને શહેર શહેરની ખબરો ઇત્રીચરમાં લેટીને વાંચયા કરે-તથાસ્તુ ! સહી દસ્તખત પોતે ! લખનાર તેમુલજી તુરીયુ !”

વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી!

વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી! વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી એટલે વીમા કંપની સાથે વહેંચી લીધું એમ ની સહમતતા! પણ એ લક્ષ્મી તે એવી કંપનીઓના ટલાક નોકરો હોય છે જે જુ જેમ માથામાં ચીટકી ખેસે તેમ જુની માફક મહારો પીછો પકડે છે! અલબત્ત પેટ તો સકને હોય છે પણ પેટને માટે દાંતર ખુસમુધવારનાંબી વાંસમાંધા જણાય તેવા લક્ષ્મી મેં જોયા છે અને માંના એકનું વરણન આપું છું:

આદરજી અંદુસ જેવણ પહેલા અંદુસ વેચવાનો ધંધો કરતા હતા. વણે અંદુસના ધંધામાં “છાલેલા ખોર” ની કમાણી થતી જોઈને ગભરાઈને પાર અંધ ધ્રીંધો અને નવા વેપાર તરીકે તેવણે એક છાંદાવાલા દોસ્તને પસંતમ પસંતમ સ્હમજવીને એક લાઇફ ઇનશયોરનસ કંપની કાઢી! તે છાંદાવાલા દોસ્ત જેનું નામ કાવસ કાંદાવાલા કરીને હતું તે બહુ શરમાલ તો જેથી તેણે મયુચયુઅલ એગ્રીમેન્ટ કરીને વીમા કંપની અંદુસને મામેજ કાઢવા દીધી!

અંદુસ અને કાંદાની ભાગીદારીની નવી વીમા કંપની નીકળી, અને તેનું નામ આપવામાં આવ્યું “ધી અંદુસીયા લાઇફ ઇનશયોરનસ કંપની.” “કંપનીનું” કામ પહેલેથીજ ધમધોકાર ચલાવવાનું હોવાથી નોકરો અને એજન્ટો કામ કરે તે અગાઉ આદરજી અંદુસે પોતેજ કામ કરવા માંડ્યું.

મહારા ભોગ લાગ્યા તે અંદુસે પહેલા મહનેજ પકડ્યો, અને હું ખડો હોવાથી કોઈ મોટો કુટીયાંવાલો હોઇશ કરીને તે મહારી પુઠે ચાંચડાની માફક ચીટક્યો! એક સ્હવારે તે મહારી ઓફીસમાં ફેરાપર ફેરા મારી ગયો, અને તે દહાડે હું મોડો થયેલો હોવાથી તે પંદર ધડેલા ખાઈ ગયો! તેણે મહને રસ્તામાં રોક્યો અને ધરે જતી વખતે સપાટામાં લીધો, પણ હું સપાટામાં આફજી શાનો? મેં તે વીમા ઉતરાવવા સાફ ના કહ્યું!

મેં ના કહ્યું પણ તે માને શાનો? એક દહાડે આતશબેહરામ જતી વખતે હું સુખડની દુકાન પર સુખડ લેવા ગયો તેટલાં બેઠું છું તો કોઈ મહારા કાન આગલું ગુન ગુન ગુન કરે છે! હું સહમજ્યો કે રસ્તા પર ખુરસી ટેબલ માંડી ખેસનાર કોઈ સુખડવાલો મહને સુખડ ખરીદવા કહેતો હશે જેથી હું ગળવામાં હાથ નાખીને તેને ખટાવવા ગયો અને તેની તરફ ફરીને જોયું તો કોઈજ નહીં પણ અંદુસ જણાયો! “જેઓ, મહાર માનો, દસ હજારનો હતરાવો, કાલે હડીને કંઈ કસું થયું તો બેઠાં દસ હજાર મલસે!”

“તહારા દસ હજારને ચુલામાં નાંખ!” મેં રસ્તામાંજ એક ખરાડ પાડી “દસ હજારને લીધે શું તું મહને ચાલવાની નહીં દેશે કે? દસ હજારને—”

પણ હું વધારે ખુબ ખરાડ મારું તેટલાં તો અંદુસ છુ થઈ ગયો! પણ તે કેટલા વખતને માટે? આપણને જી કરડતી હોય અને તેને દાખી દેવા આપણે ધવડ ખવડ કરીએ તેટલોજ વખત, કેમજે થોડાજ વખતમાં જેમ જી પાછી માથામાં સવર વવર થવા માટે તેમ અંદુસોની સવરવા માંડ્યું! હું ત્રામમાં બેઠો અને ઠરીકામ થઈને ડોકું એમ તેમ ફેરવીને બેઠું છું તો પાછો જણાયો અંદુસ!

હું સહમજ્યો કે રસ્તામાં અખડાવેલો છે તે મુંગો મરશો! પણ શાનો! તેણે તો થપક દેતીકે ગળવામાંથી ઇનશયુરનસ ટેબલ ખુક કાઢી અને મહને હીસાબ કીતાબના આંકડાં સહમજવવા માંડ્યા! બેરીખંદર આવવાજ માંડેલુ બેઠેલે મેં ત્રામમાંથી કુદકો માર્યો, અને ફરલા જતી ત્રેન પકડી!

મેં છુટકારાનો દમ ખેંચીને બાયબલે હતરી જઈને ફરીથી ત્રામ મારફતે ધરે જવાનો મનમાં વીચાર કીધો! અને હજી તો ત્રેનમાં બેસીખર ગોઠવાઈંછ તેટલાં અંદુસ પાછો કુત જેવો તથાંની કુટી નીકળ્યો!

હવે તો મેં અંદુસ પર મોટા મોટા ડોળા ફરક્યા! પણ અંદુસ બંદો બીહે શાનો? તેણે ખીરે રહીને મહને સહમજવયું “જેઓ તમહને જરા મામુસ

હોયો તે એમ ત્રામમાંથી બુસકો નહીં મારીએ, એમ બુસકો જે મારશે ને બિલો ના કરે બુસકાની સાથેજ આરીઆ થઈને ખાપરી જશે તો પછી વીમોળી ઉતરાવેલો નહીં એટલે કંઈજ નહીં મલસે! તેનાં કરતાં મહારો માનો તો દસ હજારનો ઉતરાવો! દસ હજારનો નહીં તો સાત હજારનો ઉતરાવો! મહારો માનો—”

“અરે માને કોણને? હરમાનને!” મેં દાંત કચ્છકચાવીને બરાડ પાડી “મીં બાંદુસ, આઈ મીન, મીં અંદુસ! જે તમહે હવે મહારો પીછા નહીં મુકશે તો હું કેઠેથીજી એક બાંદુક લાવીને તમને મારીને પછી હું પોતેથી મરી જઈશ.”

“મહારો તો વીમો ઉતરાવેલો છે.” નફરત અંદુસ ઠંડે કલેજે બોલ્યો “તમહારો તો વીમોળી નથી! બાંદુક મારવાની અગત મકુજે વીમો તો ઉતરાવી લેઓ.”

ત્રેનમાં જેમ તેમ કરીને પીછા છોડવયો તો રેસતોરામાં અંદુસ પાછો મલ્યો! હવે કેમ કરું? વીમાની માનુ પેટ બળે! આ તો વીમા અને પાગલ અંદુસની સુજમાં હું પાગલ બની જઈશ!

રેસટોરામાંથી જરા રહમજવયો, પછી વહી દમ ભરાવયો, અને છેલ્લે બેઝાર થઈને હુંજ આધસક્રીમ મકરૂન અરધું છોડીને ઉઠી ગયો! મહારો ઘણો વીચાર હતો કે અંદુસને રેસટોરામાંજ એક બે સોલતમ ખેંચી દઉં, પણ વહી એ લક્ષ્ જે કોરટનું લક્ષ્ કરી દે તો ક્યાં આપદા? તેથી અખાડા કરીને હું ઉઠી ગયો!

રાતના નાટકમાં ગયો તો ત્યાંથી અંદુસ આવ્યો! અને વહી મહારી પાસેનીજ ખુરસીપર બેઠેલો!! મહુને એક વાતે ગુસ્સોળી આવે, અને એક રીતે શાખાશી આપવાનોળી વીચાર થાય! ગુસ્સો એમ આવતો હતો કે અંદુસ જલાની માફક ચીટકતો અને હું જયાંથી નહીં ત્યાં પુઠે પડતો!—જ્યારે તેને શાખાશી એ માટે આપવા ગમતી હતી કે તેના ધંધામાં તે ઘણો ચીવવટ હતો!!

આખરે અંદુસે એવું કરી મુક્યું કે હું કંટલધને મુંબઈ અંદેરી નહાસી ગયો !! અંદેરીના સ્ટેશનથી ત્રણ માઇલ દુર જઈને છુંપડામાં ધકેલા ખાઈ ફાંફાં મારીને બેઝાર થઈને “હવે અંદુસે છોડયોજ હરો” કરીને છેક બે મહીના પછી હું મુંબઈ પાછો ફર્યો !

મુંબઈ પાછો ફરીને જોડંછ તો “મુલો નહીં ને ભુતનો ભુત !” તો જેવો ને તેવોજ મુલો !!

મુંબઈ પાછો ફર્યો તેજ રાતના હું સુવા જવાની તઈયારીમાં તેટલાં કોઈએ ખારણું ઠોક્યું, અને હું ખારણું ખોલીને જોડંછ તો એક ખીજ માણસ સાથે ભુત જેવો સામો ઉભેલો ! “શું છે ?” મેં કડકડાવીને બરાડ પાડી.

અંદુસે બરાડના જવાબમાં ઠંડા પાણીના માટલાની માફક કહ્યું “આએ એવણુ ડાકટર છે, એવણુ તમને તપાસશે ને હું ત વીમો ઉતારશ.”

“મેં એક વખત, બે વખત, દસ વખત, પચાસ વખત, સો હજાર વખત ના કહ્યુંની કે મહારે વીમો ઉતરાવવોજ નથી કરીને બાંજ પાડી.

“તમહે મહારે માનો—”

અને તેનું માનવા માટે તે વધારે બોલવા ગયો કે મેં દરવાજો ખંધ કીધો અને ખીજાનાપર જઈને સુઈ ગયો !

સહવારે ઉઠીને રાંધણીમાં આ માટે જવા સાથે મેં ખારણું ખોલ અંદુસ ને ડાકટર ત્યાંજ મુલો !! આખી રાત બેઠ જણુ ખારણુ પછવાડેના બાંકપરજ જમતા બેસી રહેલા !! —મેં દમા રાંધણી તરફ ચાલી જવાનો અને એ લોક કાંઈખી બોલે તે તરફ નહીંજ આપવાનો વીચાર કરીને રૂબરૂમાંજ ધસાડાખંધ ચાલવા માં

મહારો એક હાથ ડાક્ટરે પકડ્યો અને બીજો હાથ અંદુસે ! તે પછી બેઠે હાથે મહને અંદુસે પકડ્યો અને મેં જોટલા અછાડ પછાડ કરવા માંડ્યાં છતાં ડાક્ટરે મહારા કપડાં ઉતારવા માંડ્યાં !!

મેં તે જોઈને ગભરાઈને બુમ પાડી “ ડાક્ટર તેમુરસ, એ તમહે સું કરોછ ? ”

“ તમહારો વીમો ઉતારવાનો છે તેથી તમુમે હું તપાસવા માગુંછ ” ડાક્ટરે જુલારો કીધો.

જે સાંભલીને મેં આખું શર ધરણ રહે તેવી બરાડ મારી “ અરે કોણુ એવો તેવો વીમો ઉતારવા માંગેછ ? ”

“ મીં અંદુસની કંપનીનો હું ડાક્ટર છું. અને મીં અંદુસ કહેછ કે તમો પાંચ હજારનો ઉતારવાના છેવ તેથી કરીને— ”

“ અંદુસનું તો ખીસી ગીયુંછ ! ” મેં કહ્યું, “ તમહે કાંય અંદુસની સુજમાં તમહારા વરસ વેચાછ ? અંદુસને તો થાણે મુક્રી આવવાનો છે. તમુનેબી જો એની સાથે જવાનું હોય તો પછી— ”

“ પણ તમે ઉતારાવવાના છેવ કેની ? ” ડાક્ટર બોલ્યો “ મીં અંદુસ કહેતાંતા કે પાંચ હજારનો ઉતારાવવાના છેવ તેથી મેં તમહારાં કપડાં ઉતારવા— ”

“ અંદુસને મેં એક લાખ વખત ના કહ્યું પણ એ પીછા છોડતોજ નથી ” મેં બરાડ પાડી, અને મહારી બરાડથી બધા ભર ભાડુતો ઉતરી પડ્યાં ! ડાક્ટર તે જમ્બો જોઈને મુંગો મુંગો પોબારા ગણી ગયો ! અને તે ફીવસ પછીથીજ અંદુસેબી મહારો પીછા છોડ્યો !!

હું ડાક્ટર થયો !

મહારા ક્યાં ભોગ લાગયા કે હું ડાક્ટર થયો ! ખીલ ડાક્ટરો ખુબ કમાય છે તે લોકને જોઈને હું ખી ડાક્ટર થયો, પણ ડાક્ટર થઈ તો ફસી ગયો ! કેમકે નસીબમાં કાણું હતું એટલે માંખ મારવાથીજ વાત

ડાક્ટર થઈને મેં દવાખાનું પહેલાં હીંદુઓના લતામાં 'બોલ્યું', હીંદુઓની વસ્તી વધારે એમ જાણીને ધમધમ કમાણી કરવા 'પાંજરા' ગલી આગળ એક લાંબી પહોળી ખોલી ભાડે લઈને તે કોઠરીમાં ખુરસી ને દવાદારની અભરાઈ ગોઠવી દીધી અને દવાખાનાની પ કરતાંખી વધારે લાંબુ એક ભપકાદાર પાટીયું બાહર માર્યું ! વળી, રીલી દવાનો ખાસ સ્પેશયાલીસ્ટ છું કરીને એક બાટલીમાં સાંપ અને દવાની બાટલીમાં મેં દેડકો મુકી દીધો અને બધાંને છક્ક કરી દેવાનો કીધો ! હું શું જાણું જે સાંપ ને દેડકો કામ લાગવાને બદલે ઉલટા ભારી પડી જશે !

પહેલેજ દહાડે એક હીંદુ ડોસી નવ દશ વરસના છોકરાને આવી અને મેં માન અકરામથી તેમણે બેસાડીને ખબર અંતર પુછી તો ડોસી પેલા છોકરા માટે કાંઈ બોલવા જય તેટલાંજ તે છોકરો ઉઠ્યો “એ મોટી મા, હેંડો ! આ ડાજતર તો મહંસની દવા આ આ બાટલામહી સરખ અને દેડકું મારી મેલ્યું છે !”

તે સાંભળીને ‘હાય ! હાય !’ કરીને ડોસી છોકરાનું ‘પાંખડું’ નીચે ઉતરી ગઈ અને વળી દવાખાનાની બાહર ઉભી રહીને બડબડવા ડોસીને બડબડતી જોઈને એક ભટ આવ્યો જેણે “શું છે ?” કરીને તો ડોસીએ મરી મર્યું ભભડાવીને ખુલાસો કીધો, અને ભટ દવાખ અધવચે આવીને દુરથી બાટલીમાંના સાંપ ને દેડકાને જોઈને બોલ્યો :

“હે શીવ શીવ શીવ ! આ ડાઝતરે તો અભડાવવાનું કીધું છે, મહારા તો શીરો પુરી બાહુર નેકલે છે !” અને ખરેખરજ તે તો દવાખાનામાં ઉલટી કરવા લાગ્યો !

તે લોક ગયા પછી કોઈજ નહીં આવ્યું ! અને ઘણા દીવસ સુધી માંખ મારીને પછી હું મુસલમાનોના લત્તાપર ગયો અને ત્યાં એક ઓટલાપર દવાખાનું બોલ્યું.

પહેલેજ દાહાડે એક મોગલ આવ્યો, મેં મોગલને પુછ્યું “આગા, કયા હય ?”

“બુખાર આતા હય, અઓર જુલલાય હોતા હય !”

“અરે તાહરી ! બુખારની સાથે જોલાય ? જોલાય નહીં આવે તો બુખાર આવે એમ જાણીને હું એપસમ સોલટમાંજ પતાવવાનો હતો, પણ આને તો નવાઈ જેવી વાત કીધી ! વાઝ કાંઈ નહીં કરીને મેં મહુને પોતાને દીલાસો આપીને આગાને પુછ્યું “આગા, જુલાય કીતના આયા ?”

“પચચીસ જુલાય હુઆ ” હાંફતો હાંફતો આગો બોલ્યો.

બાપરે ! પચીસ જોલાય ? એ તો મોગલ મુવેલો તેથીજ દવાખાનામાં ચાલીનેબી આવ્યો, નહીં તો બીજે કોઈ હોય તો ખાપરીજ જય !! મેં ખાહું પુછ્યું “કીતના કલાકમે પચચીસ જુલાય હુઆ ?”

“હુ કલાકમે.”

બાપરે આગો જખરી છાતીવાલો ! મહારા જેવો હોય તો એક દગલુંબી ચાલી નહીં શકે ! વાઝ, પછી મેં આગાને પુછ્યું “તુમ કયા ખાયા કે પચીસ જુલાય આયા ?”

“કુચ નેહી ખાયા. એક દુ કેલીનગર ખાયા, ચાર આનાકા દેહી ખાયા, એક દુ આનેકા ચણા ખાયા, અઓર ઠેંડા પાણીસે ખુબ નાહયા !”

મોગલ ખોલતો જ્ય તેમ તેમ મહારી છાતીના પાતીયાં ખેંસતાં એ દવાખાનામાં રખે જુઓ કરે !! કેમજે બે કલીંગરપર ચાર આનાર ખાઈને પછી ચણા ખાઈને ઠંડા પાણીએ નાહું તે માણસ ખાપરી ન તો શું થાયે ?

મેં મંગોલને કહ્યું “ અગર તુમકો આપઘાત કરનેકા હોતા તે ગુપચુપ કુવા નહીં તો દરીયામે કાયકુ નહીં ગીરા ? કલીંગર અઝોર ઉપર ચણા ખાના ને પછી ઠંડા પાણીસે નાહુના એતો ખોત ખુલમકા ઘાત હુઆ !”

“ આપઘાત ? આપઘાત ક્રીયા ?” મોગલે જેમ તેમ ભવાં ચઢાવીને મેં જોયું કે મંગોલને આપઘાતનો મીનીંગ સહમજબવાનું અખાર જોઈએ કેમજે તે ઠંડી અને બોખારથી ભરેલો હતો ! મેં દવા દે આપી અને દયા ખાઈને કમપાઉનડરને સાથે મોકલ્યો !

કમપાઉનડર ગયો ને અરથે કલાકે તે દોડતો દોડતો આવીને મહુને લાગયો “ સાબ ! દોવાખોના ખોન કરો અઝોર ચલો આપુન ભાગ !” એ મોગલ ઇદરસે આપના ધોરકુ ગોચા કે ઉદરજ સખ ચાર દોઝ બખત પી ગોચા અઝોર પાંચ મીનીટકા આંદર મોર ગોચા ! સગાવાહલા આમકુ ઓર તુમકુ દોનોકુ માર દાલનાકુ આનાવાલા આ

તે મોંહકાણુના સમાચાર જાણુને લાગવું દવાખાનું બંધ કરીને ઉંડરને લઈને હું તેજ વખતે નહાહો !!

પાંચ સાત દહાડા પછી એક ખીજ ગોવાનીસ સાથે કમપાઉંડરને ને ગુપચુપ બધી દવાની બાટલીઓ ફરનીઅર ત્રગચરા ઉંચકાવી મંગ અને તે પછી પારસીઓના મોહલ્લામાં દવાખાનું ખોલ્યું.

જ્યાં મેં દવાખાનું ખોલ્યું હતું ત્યાં ખીજ ઠાકરોના દવાખા અને હું જ્યારે તેઓના દવાખાનામાં દરદીઓની હારની હાર જતી

ને મહારે તયાં કોઇ મુઠું મુરઠુંખી નહીં આવતું તથા શ્રીસમતને એક ટપલો મારીને અફસોસનો, આઘસકીમની એક પલેટ જેવો ઠંડો, નીસાસો નાંખીને ખેંસતો!!

રોજ સહવારે દવાખાનું ખોલું અને સ્થાન સુધી ખેંસીને ઢગલાબંધ માંખ માફ તોળી એક રથોં ખુથોં એટલે જાણે કે પેલા મોગલની માફ અથા તથા થઈને આંખી રહેલો ધરાકળી ઝાંઝીને જોય નહીં! જે જોઈ જોઈને રોજ મહારે સવાશેર લોહી ને બશેર દીલપરનું માંસ સુકાવા લાગ્યું, અને દવાખાનું ખોલ્યા પછીને ખીજે મહીને હું કાંટાપર તોલાયો તો એક માણ ને અઠાવીસ રતલ ધરીને બધો સુકધ સોહરધ ગયલો!!

ખીજે મહીનો પુરો થયા પછીને એક દાહાડે એક બાઇ એક ડોસી સાથે આવી જે ધણી ફેશનેબલ લાગતી હતી! હાથમાંની છત્રી મહારીજ ટેબલપર મુકી દઈને છલ્લામાં જલ્લા દમ લેતી હોય તેમ જોશમાં કાંસ કુંસ કરીને તે બોલી “ ડાક્ટર, જેવનીજ, દુશમનની માયને સરદી થઈજ!”

“ દુશમનની માયને સરદી થઈજ એટલે શું?” હું વીચારમાં પડી ગયો! પણ ખીજજ પળે સોચ વીચાર કાઢી નાંખીને હું તે ફેશનેબલ બાઈની સાથે આવેલી પેલી ડોસીની પાસે દોડ્યા અને તેનો હાથ મહારા હાથમાં લઈને તેની નાડ તપાસવા લાગ્યો.

“ બોવાય મરેરે!” ફેશનેબલ બાઈ છછળી પડી “હું સીક છે” ને તમહે મહારા મમઈને સાના તપાસવા ગયા? મરેરે! ઓ! ઓ! ઓ! ડાક્ટર જરા પકડો તો, મહારે માથું ફરી આયું!”

ફેશનેબલ બાઈ તો તેમ “ઓ! ઓ! ઓ!” કરીને ખેંસુધ થઈને મહારીજ ખુરસીપર ઢબ દઈને પડી ગઈ, અને તેની પાસે હું તથા પેલી ડોસી દોડી ગયાં.

“ બાવવા ” ડોસી મહારી તરફ જોઈને બોલી “ એતકીનસનનું વાઇટ રોઝ સેનટ છે કે?”

“ કાંય?” એ મોટી આતુરતાથી પુછ્યું.

“ મહારી અખખઈ રહી એ છાકરી જેરેખી ખેસુધ થાયછ કની આવવા, તેરે એને કોલાંવાટરખી નહીં, ને કાંદોખી નહીં, ને તપકીરખી નહીં, પણ ફક્ત એતકીનસનનું વાઇટ રોઝ સુંઘાડીએ કની કે તરત પાછી સુધ્ધીમાં આવે ! ”

ઓ તહારો દહારો ખરે નહીં તહારો !! આએ તો વહી નવી જતની બેહોશી ! જે બેહોશી વહાઈટ રોઝના સેંટથી દુર થતી દેખું !

“ ધુળ વાળી એના નામપર ” કરીને કમપાઉનડરને મોકલીને એક વહાઈટ રોઝની ખાટલી મંગાવી, અને તે આ નવી જતની દરદીને સુંઘાડી ! સેનટ નાંક આગલ ધરયું કે જાણે ખેસુધ થયલીજ નહીં હોય તેમ ઘોરા જેવી ટટાર થઇને ઉભી !

તે પછી ધીરે રહીને મેં તેને પુછ્યું “ ખાતુ, તમુને શું છે ? ”

ધીમેથી તે બોલી “ મહને ખે દાહારા થયા સરકમ થયાછ ! ”

આએ વહી તેવીજ વીચીત્ર વાત હતી ! સરકમ થયો તેથી ડાક્ટરને ત્યાં જવું એ તો મેં મહારા ખાપ જનમમાં આજેજ જાણ્યું ! તોખી મેં અખાડા કરીને કહ્યું “ સરકમ તો લોકને ઘડી ઘડી થાય ! ધીરજ ધરો, સાર થશે. ”

“ તમહે મહને ધીરજ ધરવા કેહોછ કે દવા આપવા માંગોછ ? ” ફેશ-નેબલ ખાઇ છત્રી હાથમાં લઇને બોલી, અને મેં જોયું કે નકકામું આ પહેલવહેલું દરદી ધરાકખી છોડી દઈશ તો સદંતર હું મુરખ કેહેવાઇશ !

તેથી મેં “ હા હું દવા આપુંછ ” કરીને કહ્યું, અને એપસમ સોલટનું પાણી ખાટલીમાં ભરીને આપ્યું !

એક આનાના મીઠાના પાણીના ખાર આના લઇને મેં વીચાર કીધો કે હું કમાયો કે મેં ખાટમાં ધધો કીધો ? કેમજે એતકીનસનનું વહાઈટ રોઝ લગલગ પા ખાટલી તો ખલાસ થયલું ! ફેશનેબલ ખાઇએ સુંઘવા પછી તે

થોડુંક પોતાના કમાલપરબી રેડી લીધેલું !—કમાયો કે ખોટ કીધી તે વાત મેં છોડી દીધી, કેમ ને પહેલા ધરાકમાં કમાયા ને નહીં કમાયા એ બધું સરખું જ હતું ! !

દવા આપીને હું તો બાણું ને ચાલ પીડા પટ્ટી ! પણ નહીં, થોડેવારે ફેરાનેબલ બાઈ લહેકા કરીને લાડે લાડે ચાલીને અને પેલી ડોસી દરીયામાં ડોલા ખાતા મજબાની માફક હીલી હીલીને દવાખાનામાં આવી !—હું ગભરાયો કે રખે પેલી પાછી બેસુધ થવા આવી હોય !

પણ પાક પરવરદેગારના શુકરાના કે તેમ નહીં હતું ! ડોસીએ ખીરે રહીને મહને પુછ્યું “ બાવવા, સરકમપર ચાવલ ખવાય કે ? ”

“ હાજી, કંઈ નહીં, એવણુ થોડા ચાવલ ખાસે તો વાંધો નથી. ” મેં કહ્યું.

પછી ડોસીએ પાછું પુછ્યું “ બાવવા, જરા જરા મચળી લે તો ચાલે કેની ? ”

“ કંઈ નહીં રે માય, મચળીખી થોડી ખાસે તો કંઈજ વાંધો નથી. ” મેં કહ્યું.

ડોસી પાછી જવાન બાઈ પાસે ગઈ અને જવાન બાઈએ ડોસીના કાનમાં કાંઈ કહ્યું એટલે ડોસી પાછી મહારી તરફ આવીને પુછવા લાગી “ બાવવા, જરા રાઇનું આંધર ખવાય કે ? એવણુને મરે રાઇનું આંધરજ ઘણું ગમેછ. ”

“ હાજી, તેખી જરા ખાસે તો વાંધો નથી. ” મેં જોયું કે એ બુધવા-રનો વાંધો ક્યારે પડે તો સાડ તેથી બધામાં વાંધો નથી એમ કહીને ટુંકમાં પટાવ્યું !

વધી એક મીનીટ ડોસી પાછી આવીને પુછવા પડી “ બાવવા, મરે મરે, જરા ખીમો ને કવાબ ખાયે તો ચાલે કેની ? ”

“ હા ચાલે ! તેમાંખી વાંધો નથી ! ”

“વાંધો નથી કની ? હું મકુંજે ચીકાસથી સરકમ વધી બધી નય તેથી મકુંજે પુછતીંતી. વાંધો નથી કની ?”

“હા, હા, વાંધો નથી !” હવે મેં સહેજ ગરમ થઇને કહ્યું, અને મેં પછી મનમાં બબડી લીધું “ખીમાનો વાંધો નથી, પણ તમહારા બેઠનાં ભેળનો તો વાંધો છે !”

નખખોદ ગીયા બાર આનાની દવામાં બારસો સવાલ પુછીને મહારા ભેળનું દહી કરતા હતાં !

હું બાહુ જે ડોસી પટ્ટી હશે, પણ નહીં ! થોડે વારે પાછી ફરી “બાવવા ! પનીર ખવાયે કે ?”

મેં હવે લખોટા જેવા ડોળા કરીને ધુરકતા બુમ પાડી “પનીર ખવાય, મલઇ ખવાય, ગોર ખવાય, ધી ખવાય, ધુર ખવાય, ધિર ખવાય, પતથર ખવાય, પાહનકા ખવાય, બધું ખવાય, હવે ખોદાયને વાસ્તે નચ્ચો અહીંથી.”

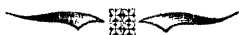
“બાવવા, જરા ધીરા થાઓ ! એમ તપી જઈને ધંધો કરસો તો પછી ધંધો નહીં ચાલસે.” ડોસી વલી શીખામણ દેવા લાગી !

“ધંધો નહીં ચાલસે તો ધુળ વાળી ! પણ ભેળું તો સલામત રહેસે !” મેં તેટલીજ ગરમ સ્ટીમથી કહ્યું, અને ડોસી ગઇ !

હવે તો મેં નકકીજ માન્યું કે ડોસી ચાલી ગયલી હોવીજ ભેઠએ, પણ નહીં ! થોડેવારે તે પાછી આવી અને બોલી “બાવવા, સરકમ પર સોડા પીવાયે કે ?”

મહને જે ચીડ ચઢી તે ખાનું ખોલીને તેમાંથી બાર આના કાઢી ડોસીના દીલપર ફેંકતા બુમ પાડી “લેઓ આએ તમહારા બાર આના, ને મરો અહીંથી ! બાર આનાની દવા લીધી તેમાં બારસો ને બાવન તો સવાલ પુછ્યા ! તમહારા જેવા બે ચાર બીજા ધસક આવે કેની તો મહને થોડાજ વખતમાં ચાણે જવું પડે ! ચાલો નચ્ચો અહીંથી.” કરીને મેં તો દવાખાનાનો દરવાજોજ બંધ કીધો !

દીવસથી દવાખાનાનો દરવાજો જે ખંધ કીધો તે આજ સુધી !
 વીચાર કીધો કે મુંબઈના કોઈબી લત્તા પર મહાઈ કાંઈજ વલ્યુ
 હવે કેઠે મહારી જગાજ નથી ! તેથી ગુપચુપ દુમ દવાખીને ઘરમાં
 છું, ને ખાવાના કુટીયાપર ચમન હડાવું છું !

૪૦

એક વીચીત્ર ઝાડ !

હારી બધરીની કુદનો છોકરો એટલે મહારી કુઆણુ સાસુનો ફલધ
 સાનેતા કુરસના અમારા બંગલા “ નાનુ વીલા ” માં થોડાક
 રમીની મોસમ ગુજરવા આવ્યો ! ફલઈ ઘણો ચાલાક છોકરો છે,
 બ ઘણી ચાલે છે, અને તે એમ સહમજ છે કે તેના જેવો અકકલ-
 ળીને કોઈજ આ દુનીયામાં નથી !! તે નાનુ વીલામાં ગરમીની મોસમ
 ને મરો એક બીજા કામસર ઘણું કરીને આવ્યો હતો, તે કામ એજ
 “ ફલઈની માશુક ” કોઈ સાનેતાકુરસમાં ઉગી નીકલી હતી ! હું ને
 બધરી તે વાતને જાણતા હતા પણ નહી જાણતા હોઈએ તેમ અખાડા
 હતાં કેમ જે “ આવશે વહુ તયારે જોશે સઉ ” લગન થશે તયારે
 ઉ દાખીને બે પાતરાં સફાચટ કરશું !! બીજું શું ?

ફઈ આ વખત આવ્યો અને એક નવું ધતીંગ સાથે લાવ્યો ! તે
 તરફ આવવા નીકલ્યો તેજ દહાડે કોલાખાના સ્ટેશનપર તેને કોઈ
 લ્યો જે નવી જાતનું વીચીત્ર એક ઝાડ ખાસ ચીનથી લાવ્યો હતો !
 ચીનાએ સહમજવેલું કે તે ઝાડ તેના (ચીનાના) બપાવાના બપાવાએ

રોપેલું અને તે એટલું તો વધમાં કમતી હતું કે વીસ વરસે ફક્ત અરધો ઇંચ ઉગતું હતું !! અને સો વરસે એક વખત ફુલ આપતું હતું !!! તેના (ચીનાના) બપાવાના વખતમાં એટલે ૧૮૨૫ ના સાલમાં તે ઝાડે ફુલ આપ્યું હતું અને હવે ૧૯૨૫ ના સાલમાં બીજી વખત તે પર ફુલ ઉગનાર હતું !!”

ચીનાએ તેમ સહમજબીને ફલદને તે વીચીત્ર ઝાડ પોતાની ગરીબાઈને લીધેજ રૂપીઆ પચાસની નજીવી કીમતે વેચતો હતો એમ કહેલું ! ના હા કરતા, ખેંચતાણ ચલાવતા, ફલદએ ઝાડ રૂપીઆ પચીસમાં ખરીદ્યું હતું. અને વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગતું અને એકસો વરસે ફુલ આપતું તે વીચીત્ર ઝાડ અમારે વાસ્તે તે ખાસ ભેટ તરીકે લાવ્યો હતો !

અકકલમંદ ફલદ ખુબ ઉફલાઈ જતો હતો કે તે ગરજવાંતા ગરીબ ચીનાને ફસાવીને આવું એક કીમતી ઝાડ રૂપીઆ પચીસમાં લાવી શક્યો હતો !! જ્યારે મહારી બઈરી જે ઝાડ પાનની વીંદ્યામાં જરા ભેજીું ધરાવે છે તે મનમાં બડબડવા લાગી “ફરામે સદંતર પોતાના વેચેલાં લાગેછ !”

જે હોય તે ! પણ મેં અને ફરામે મહીને તે વીચીત્ર ઝાડ અમારા “નાનુ વીલા” ની દક્ષીણ તરફની દીવાલ સાથે અઠડાવીને રોપ્યું, અને બે દીવસ પછી મેં ફલદનું ધ્યાન ખેંચ્યું કે સો વરસે અરધો ઇંચ વધનાર તેનું ઝાડ ફક્ત બેજ દીવસમાં લગભગ ત્રણ સાડા ત્રણ ફુટ વધી ગયું હતું !! ફલદને જરા અકડવકડ તો થઈ, પણ તેણે ફેરવી તોલ્યું “એ તો તહારી સાનતાફુરસની જમીન ઘણી ફલદરૂપ તેને લીધે એ એમ વધી ગીયું ! પણ હવે પછી તે એવી રીતે નહીં વધશે.”

તે પછીને દીવસે એકાએક અમને બધાને માથેરાન જવાનું થયું અને માથેરાનમાં અમે એક મહીનો હવા ફેર માટે એક સગાને તથાં રહ્યાં.

માથેરાનથી જ્યારે પાછા ફર્યાં ત્યારે ફલદને બધો જીવ પોતાના પેલા વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગતા વીચીત્ર ઝાડમાં ભરાયેલો એટલે તે અમને ચાલવા માટે ઉતાવળ કરવા કહેતો અને જતાને વાર પહેલા તે ઝાડને

જેવાની મરજી રાખતો પોતેથી ખુબ જોરથી ચાલવા લાગ્યો ! તે રસ્તામાં જોઈયો “ રખે માલીએ મહારા તે પચીસ રૂપીઆનાં જાડને બરોબર પાણી નહીં આપયું હોય ને તે મરી ગીયું હોય ! ”—મેં ફલકને સંધીયારો આપયો કે માલી સારો હતો અને તેણે તદનજ તેના સંબંધમાં બેઠીકર રહેવું.

અમે બંગલાપર પહોંચીને ફલકની બહોંસને લીધે પહેલા તે જાડને જોયું તો તે માલીની બેઠકારીથી મરી તો નહીં ગયલું, પણ વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગવાને બદલે એકજ મહીનાના બસો પાંચસો ઇંચ ઉગી નીકળેલું !!!

તેનું થઈ મહારા પગની બાંગ જેટલું બહુ થયલું ! અને તેની ડાળી ડાંબલીઓ ધરવી ચારો તરફ ફેલાઈ ગયલી ! ધરનો દક્ષીણ ભાગ અને દક્ષીણ તરફનું છાપર ને બારી બારણા તો તે વેલાથી સદંતર ઢંકાઈ ગયલાં !

મેં મોટેથી ખુબ પાડી “ ફલક ! એ આએ શું મોંહકાણુ ઉંચકી લાયો ! નખખોદગીયા ચીનાએ તુને બનાવયો ! વીસ વરસે અરધો ઇંચ વધવાને બદલે આએ તો વીસ મીનીટે અરધો ઇંચ વધેલું લાગેલું ! ને આએ બધા એના જંગલી ફુલ જોયાં કે ? ૧૯૨૫ માં ફુલ ઉગવાના હતા તે તો આજથીજ બધા એટલા બધાં ઉગી નીકળ્યાજ કે ૧૯૨૫ નું વરસ આવતા તો આખું સાનતાકરસ એના ફુલથી ભરાઈ જશે ને મહને ને તુને ચાલવાની જગાખી નહીં મલશે ! ”

“ એ ચીનો મહારે હાથે બની ગયો ! ” ચાટ પડેલા ફલીએ ફેરવી તોલ્યું “ નખખોદગીયો આવી સારી રીતે ફેલાવો ધરાવનાર જાડ ફકટ પચીસ રૂપીઆમાં વેચી ગયો તેમાંજ મહને તો એ ચીનાના બુધવારનાં વાંધા દેખાયજ ”

“ અરે બુધવારનાં વાંધા તો તહારા પોતાનાજ દેખાયજ ! ” મહારી બઈરી છેડાઈ “ આદમજી ગીયા ને ગધેરો વસાવી આયા ! તેમ ઉખરા જેવાને કંઈ આવડ નહીં ને વેપલો કીધો ! ચીનાએ તુને બનાવીને જંગલી વેલો આપયો ને ચાર આનાનું જાડ તું પચીસ રૂપીઆમાં લઈ આયો તે તહારા પોતાના બુધવારના વાંધા નહીં તો કોણના ? ખોલની ? ”

મેં મહારી બધરીના બોલવાને ટેકો આપયો “ હા મેંબી આજ સુધીની મહારી આચે છત્રીસ વરસની ઉમરમાં વીસ વરસે અરધો ઇચ ઉગતો વેલો તો કદી સાંબળેલો નહીં ! ફલઇ તું ચીનાને બનાવતા પોતે બની ગયો ! ”

અને ફલઇએબી બોચી ખજવાલી અને એક મોટો કુહાડો લઇને પેલો જંગલી વેલો ચપાચપ કાપીને બાહર ફેંકી દીધો !

૪૧

બાપની શીખામણ અગાસી સુધી !

અરદેશર ખરીયામુંડી ચીચોરાવાલા હતા, પણ ચીચોરાવાલાઓને ઘર જેમ બાજે વખત પહંચા હોય છે અને બચ્ચાં નથી હોતા તેમ અરદેશરનેા છોકરો તો એક હતો પણ તે “ નહીં મામાના કાણા મામા ” જેવો ! અરદેશરને ખુબ બળાપો થતો હતો કે બોદાયજીએ એક છોકરો આપયો તેબી અકકલનો દોઢ ચતુર !

આખરે અરદેશર એક દીવસે સખત બીમાર પડી ગયો અને તેણે બેયું કે બે ચાર દીવસ પછી બોદાયજીને ઘેરનું તેડું આવશે તેથી પોતાના તે ધન ધન ચોરી જેવા ઉજમારા છોકરાને બીછાના આગલ બોલાવયો. તેને બેસાડયો અને તેને મરતી વખતે શીખામણના બે બોલ કહયા ! થોડુંક પીજણ કીધા પછી તેણે કહયું “ દીકરા ખસડ, તેં તો મારી આખી જીંદગી દરમ્યાન મોંઢામાં ખાસડજ આપયુંછ ! પણ હવે હું મરતી વખતે આચે તુને સુનેરી શીખામણ દઇ બહુજ તે પર અમલ કરજે ! ”

“ બોલો બાવાજી, હું તમહારા બોલ પાલસ. ”

તે સાંભલીને અરદેશરે ધીમે ધીમે કહ્યું “ દીકરા, તહારેથી મોટા માણસને હંથે દરજને બેસાડજે.— બીજી શીખામણ એકે સદા નીમે તેવા સાદા નડા કપડાં પહેરજે.— ત્રીજું તો એ કે મીઠી ચીઝ ખોલજે ! ” એટલી ત્રણ શીખામણ આપીને અરદેશર ખાવાએ તો ડોઝી જુમાવી દીધી, ત્રણ ચાર આંચકી ખાધી, ને પછી ગરોથમાન બેઠેસત તરફ ચાલુ મુક્યું !

અરદેશરના ગુજરવા પછી તેવણનો એક ખુઝારમ દોસ્ત ખશરને મલવા અને દીવાસો દેવા આવ્યો ! ખશરએ તેને બારીએથી જોયો કે માણસોને તુરતજ હુકમ આપ્યો કે “ પેલા મહારેથી મોટો બુદ્ધો માણસ ઉપર આવે કે તેને ઉપરની છેક હંચી અગાસીપર લઈ જઈને ત્યાં અગાસીની પાળપર તેને બેસાડજે, ના કહે તો ધરી પકડીને બેસાડી રાખજે, હું તેને મલવા હમણાં આઉં છ.” આ રીતે ખશરએ પોતાના મરહુમ પીદરની પહેલી શીખામણ પોતે અમલમાં મુકવાની કોશિશ કરીધી છે એમ ધારીને મનમાં ખુશાલી વસાવી !

પેલી તરફ નોકરો તો ફરમાવેલા ખંદા ! તે લોકો પેલા ઝંઈક માણસને પકડી ધરીને ધરની છેક ઉપરની અગાસી પર લઈ ગયા અને વહી અગાસીની પાળપર તેને બેસાડ્યો ! પેલાએ જુમ બરાડા પાડીને કહ્યું કે તે પડી જશે ! તો નોકરોએ તેને પડશે નહીં તે માટેનો સઘચારો આપ્યો !!

એવી રીતે નોકરો પેલા બુદ્ધને છેક હંચી જગ્યા પર બેસાડીને પકડી રાખીને ઉભા રહ્યા, કે નીચેના ઓરડામાં ખશર પોણા પાગલે પોતાના મરહુમ બાપની બીજી શીખામણ અમલમાં મુકવા માંડી !!

સાદા અને નડા કપડાં તો કોઈ તરત ને ભરત નહીં મલ્યાં તે બાઈએ જમીનપર પાંચરેલો જડામાં જડો ગાલીચો દીલપર નાંખી લીધો !!

એ રીતે મરહુમ પીદરની બે શીખામણ તો દીકરાજીએ માની ! હવે રહી ત્રીજી શીખામણ, તે પેલા બુદ્ધની પાસે નવ્ય તો પુરી થાય કેની ? તેથી ખશર ગાલીચો ઓઢીને અગાસીપર પેલા બુદ્ધને જ્યાં ધરી પકડીને જોર જુલમથી બેસાડેલો ત્યાં ગયો !!

બુઢાએ ખશરને બેઠને નોકરોની ઝબરદસ્તીની ફરીયાદ પહેલા કરવ બદલે તે પોતે શા કામ માટે આવયો હતો તે કામ બળવવાનું શરૂ કર ચાને ખશરને દીલાસો આપતાં કહ્યું “ભઈ ખશર, તમહારા બાવા ગુજ ગયા તેથી તમહાં કાંઈ ગમ ફીકર ના કરતા.”

ચહાં ડોસાનો દમ બોલતા બોલતા ભરાઈ આવયો જેથી થોભરે ખશરએ ડોસાના બોલવાના જવાબમાં મરહુમ પીરની “મીકા સપ્ બોલવાની” ત્રીજી શીખામણ અમલમાં મુકતાં બેરથી કહ્યું “સાકર!”

તે સાંભલીને ડોસાના ડોળાજરા આસમાનસે ચઢી ગયા, પણ કાં મુલ થઈ હશે જાણીને ફરીથી દીલાસો આપવા માંડયો “અએ મહા મેહેરબાન દોસ્તના દીકરા, આ દુનીયામાં બધાં મરવા સારજ આવેલાં માટે કાંઈ ગમ ના કર”

ખશરએ તુરતજ જવાબમાં મોટેથી કહ્યું “મધ!”

ફરીથી ડોસાના મેહેરામાં તે સાંભલીને ફેરફાર તો થયો, પણ તો ફરીથી ધીરજ રાખીને દીલાસો લંબાવયો “ગમ ન કર, બચચા આ દુનીય એક મુસાફરખાનું છે! એમાં અબજો આવયાં અને અબજો ગયાં.”

ખશરએ તુરતજ મોટેથી ખુમપાડી “ગેર! ખાન! બદામી હલવે બાસુદી દુધપાક! પુરનપોલી! લાડુ શાક!”

બુઢો હવે સહમજ ગયો કે ખશરનું નલીયું ખસી ગયું છે! તેથી તે એક ઝટાકે મારીને પેલા ગાફેલ જેવા ઉભેલા નોકરોને આંચકાથી ખસેડી નીચે કુદયો અને ખશરના માથાપર હાથ મુકીને બોલ્યો “દીકરા ખશર અફસોસ, બાપના મોતના ગમમાં તહારાં ભેજનાં મીઝગરાનાં ઇસકોરાંબ ધીલાં થઈ ગયાં! સદ હુબર અફસોસ!”

પણ ખશરએ પોતે દીવાનો નથી થયો ને બાપની ત્રણ શીખામણ પ્રમાણે ચાલ્યો છે એવી સહમજણ પેલા બુઢાને આપી તયારેજ બુઢે

સહમજ શક્યો કે ખશરના તો કેડાં ભેળનાં વાંધા હતાં ! બાપે કહ્યું શું ને તેણે કીધું શું ? મરહુમ પોતાની શીખામણથી શું મતલબ રાખી ગયો હતો તેની વીગતે બુદ્ધાએ જ્યારે પાગલ ખશરને સહમજ આપી તયારથી ખશરએ તે શીખામણ માનવાનીજ માંડી વાલી.

૪૨

“ Know Thyself. ”

હું એક શોખીન માણસ છું, અને કોઈ કોઈવાર મહને વીચીત્ર શોખો થઈ આવે છે ! એક દાહાડે મનમાં આવ્યું કે મોટી મોટી દાઢી રાખું તો કેવો લાગુ ? તો મનહુનો લાગુ, પણ દાઢી રાખું કેમ ? બધાં મશકેરી કરીને તુપી નાંખે ! કાવસજી પટેલના પુરી નાંખવામાં આવેલા તલાવ જેટલો પોહલો ને ઉંડો વીચાર કરતાં આખરે થીઓસોફીસ્ટ બની જવાનું પસંદ કીધું ! થીઓસોફીસ્ટ બને ને પછી દાઢી રાખે તો કોઈ નામ નહીં રાખે, એવા વીચારથી થીઓસોફીક્લ સોસાયટીની બીલડીંગમાં ગયો. દાદરપર ઘણા દાઢીવાલા મલયા, જેઓમાના કેટલાની દાઢી લાંબી હતી, તો કેટલાકોની ટુંકી હતી, અને કેટલાકે વળી ટુંમકી રાખી હતી ! બધા મનહુના ખોદા રાખે વાપર વખાતા નાંખીએ અને પાંસરાપર આંગલાં મુકીને પાંસરી ગણી શકીએ તેવા “ બનામે ઇચ્છ ” જેવા બડા બડા (!) ને ગોરા ગોરા હતા ! “ માથાપર બોળે પડવાથી જરા સુકધ સોહરધ ગયા તો તેમાં થઈ શું ગયું ? પણ કોઈ શીખશું તો

ખરા !” એવા વીચારથી હું ઓરડામાં દાખલ થયો અને મેં પહેલે ભાજ તરફારીની હીમાયત કરીને પછી સેક્રેટરીને મારો વીચાર જણાવી દીધો ! તે ભલા માણસે મારું નામ લખી લીધું ને મારા હાથમાં એક ચોપડી મુકીને કહ્યું “ સધાવી આવો. ”

ખચારાએ પાછા જવાનું કહી સધાવવા કહ્યું એટલે હું ઘરે આવીને ચોપડી ખોલીને જોઉં છું તો પહેલાજ પાનાપર લખેલું “ Know Thyself ! ” હું મારી વગર ઉગેલી દાઢીપર જમણા હાથના પાંચે પાંચ આંગણા મુકીને મોટી ફીફરમાં પડયો કે “ નો ધાઇસેલ્ફ ” માં નવું શું બરચું છે કે ઉકમઇથી ને મોઠા મોઠા ફફરડા ભમરડા જેવા ટાઇપમાં છાપયું છે ? અરે વળી હું પોતે પોતાને નહીં ઓળખું તો મને કોણ ઓળખે ક્રીકો કાહણ ? જાણે કે હું પોતે મીઠો સોહલ્લી બટકી, પુરવથી પરાચીમ તરફ આટો ફાટેલો, બે હાથ-બે પગ-બે કાન-બે આંખ-ને એક નાંખનો માણસ, સવારના ચા નાશતો-બપોરે પેટ ભરીને કોમેસતા-રાત્રે વહીસપ્રી સોડા ચુસવા સાથે જરા થોડું સોજી-સાડ પકાવેલું હોય તે હજમ ખાશદ કરનાર, માથામાં આંગળી ખોસો તો આંગળીની નહીં ખુંચે તેવો નેકમાં નેક પાક પરહેઝગાર જરથોસ્તી ખોલો, હવે વળી “ નો ધાઇસેલ્ફ ” વાળાએ નવું શું કહ્યું ? “ અમથો નકામે ભાજ ને વાલ ખાઇને સુકઈ સોરઇને દાઢીવાળા બકરા જેવો બનીને આવ્યો આવું ‘ ચાઇલડીશ ’ વાંચવાનું ! ” કરીને એક દોસત આગળ હું ફફડયો, તો તેણે ડાળા આસમાનપર ચઢાવીને રાજ હરીચંદરના પેલા વીશવામીત્રની માફક કહ્યું “ અરે નાદાન ! નો ધાઇસેલ્ફ એટલે કે તું ઇનસાનની ઉતપત્તીનો ખમાલ કર ! ”

આજવેર મેં મીણુબત્તી ને અગરબત્તીનો ખયાલ કીધેલો, પણ આ ‘ ઉતપત્તી ’ નો ખયાલ ખરેખર મને કદીની નહીં આવેલો ! ઇનસાનની ઉતપત્તી ? હું પાછો દાઢી ઉગ્યા વગરની દાઢીપર (હડપચીપર) આંગણા ખુબ જોરમાં દાખી દઇને હવે ઇનસાનની ઉદબત્તી, અરે નહીરે, ઉતપત્તી ઉપર ફીફરમાં પડી જઇને કોટના મેદાનમાંના રેહેઠના કુવા જેટલા ઉંડા વીચારમાં પડયો !

એ હાથમાં માથું જોરમાં દાબી દઈને વીચાર કરતા કરતા વીજળીના એક ચમકારાની માફક મારા ધ્યાનમાં વાત ઉતરી ગઈ કે માણસની ઉતપત્તી બાવા આદમથી થઈ. હા, માણસની ઉતપત્તી બાવા આદમપરથી થઈ અને બાવા આદમની ઉતપત્તી-ઉતપત્તી —? હવ તારી ! મગજ પાછું ચક્રભ્રમ થઈ ગયું ! માણસની ઉતપત્તી તો મેં શોધી, પણ હવે બાવા આદમની ઉતપત્તી કેમ થઈ તે કોણને પૂછવા બહુ ? ફરીથી પેલાજ દોસતને પકડયો ને સલાહ પુછી તો તેણે વળી પાછી તારા સીતારા તરફ નીગાહ કરીને કહ્યું “ માણસની ઉતપત્તી ખોદાએ પેદા કીધી. ” વાહ ! આએ તો તદનજ નવી વાત ! મેં પેલા ફીલસુફને કહ્યું “ અરે ભઈ, એ વાત તો હું જોરીમાં હીંચ ખાતો હતો તયારથી બાલું છું ! તમે મને ખરેખર કહોની કે માણસને ખોદાએ શામાંથી પેદા કીધાં ? ” પેલા વીસમી સદીના વીશવામીને પાછું એક ખગોલવેતાની માફક આકાશ નીહાલીને કહ્યું “ અએ દોસતે મીત્રે અઝીઝે મન, ચેરા નર્મી દાની ? ” મેં તેનો હાથ પકડી લઈને કાલાવાલા કરતાં કહ્યું “ અરે ચાર ચેરાં કોણ કહાડેછ જો ! હું તો તમને ખરેખર પુછું કે માણસને ખોદાએ શામાંથી પેદા કીધા ? ” પેલાએ વાંકા વળીને જમીનપરથી થોડીક ધુળ ઢંચકીને બાંગ પાડી “ વળી શામાંથી ? આએ મટોડાંમાંથી ! મટોડાંમાંથી ખોદાએ બાવાઆદમને બનાવયા ને બાવા આદમની પાંસળીમાંથી મમા હવાને બનાવી. ” એમ બોલીને પેલો પેાતે હવા થઈ ગયો ! તે ચાલી ગયો, ને હું પાછો ઢંડા વીચારમાં પર્યો ! “ મટોડાંમાંથી માણસ બને તો પછી પાણી પીતી વખતે આપણે કાદવ નહીં થઈ જતા તેનું કારણ શું ? ” આ મહાન ભયંકર વીચાર કરતા કરતા હું ઘરે જઈને ખાંધાપીંધા વગર સુઈ ગયો તો મારી અરધાંગનાએ બહોંસ જીદ કરીને પહેલે હસીને ને પછી રડીને મારા અંદેશોના સંદેશો પહોંચાડવા કહ્યો, એટલે કે બાણે હાથની ધરતીએ કારણ પુછ્યું.

“ બધરાંઓની અકક્કલ માથાંબાનામાં ” એમ સહમજી હું અખાડા કરવા નો હતો, પણ આજ કાલ તો બધરાંઓ વકીલને બેરીસ્ટર થાય છે તેથી મકુન્ને હરો, કરીને ખુલાસો કીધો તો બધરીએ સહમબવયું “ જોવની, મટોડા

માંથી બાવાઆદમને ખોદાએ બતાવયા, તે પછી તેવણની પાંસરીમાંથી મમા હવાને બનાવી--" તે સાંભળીને મેં બધરીને અટકાવીને બુમ પાડી "અરે પણ એ વાત તો પેલા મારા દોસ્તે કીધી તેજ તું માફ સાંભળીને પાછું બોલેછ !"

"આગળ સાંભળોની તો!" બધરીએ કહ્યું "એક માટીબધયેરને અકકલ નહીં હતી, અને શરમ લાગની વાત તો તેઓ બાલુતા હતાજ નહીં! એક દહાડે નાપાક સેતાને તે લોકને ફરેબમાં ફસાવયા અને અનદુસ ને સપરચંદના ફળો ખવાડીને લાજ શરમમાં નાંખયા!"

"એટલે ? હું સમજ્યો નહીં" મેં મારી બધરીને કહ્યું "અનદુસ કોણે ખાધું ? ને સપરચંદ કોણે ખાધું ?"

"કોણે ખાધું ને કોણે નહીં તેની સાથે તમને શું પંચાત ?" મારી મીસીસ છેડાઈ "હોરે ! બાવાઆદમે સપરચંદ ખાધું ને મમા હવાએ અનદુસ ખાધું." પણ તેમ બોલતાની સાથેજ મારી હાથની ધરતીએ ચપક દઈને પોતાની જાલ કહાડી લેતાંજ સુધાર્યું "અરે નહીં, નહીં, મમા હવાએ સપરચંદ ખાધું ને બાવાઆદમે અનદુસ ખાધું."

"મમાએ સપરચંદ ખાધું કે બાવાએ અનદુસ ખાધું તેમાં એટલી બધી બલરાયછ શાની ? ને જાલ શાની કહાડેછ !"

"વાત એમ છે" મારી બધરીએ સમજાવ્યું "કે સપરચંદના બીજ ખાતાં ગળામાં ખુટે નહીં, ને અનદુસના બીજ લાગ આવે તો અટકીબી બેસે !"

"અરે પણ બીજના અટકવા સાથે માણસની ઉતપત્તીને લાગેવળગે શું ?" મેં કંટાળી જઈને કહ્યું "માણસની ઉતપત્તીપરથી સપરચંદ ને અનદુસના બીજપર શાની ઉતરી પડી ?"

"વાત એમ છે" પાછો ખુલાસો આગળ ચાલ્યો "કે માટીડાઓના ગળામાં જે હાડકી જેવું જાણાય છે તે પેલા અનદુસનું અટકી બેઠેલું બીજ છે,

ને બધરાંની ધાંટી જે સાફ સપાટ છે તે એમ કે સપરચંદના ઝીણા ઝીણા ખીજ તેમા અટકેલા નહીં તેથી ”

તે સાંભળીને હું પહેલે હાથ પછી પગ, ને પછી માથું ધવડવા, લાગયો ! અને બેઠે હાથે માથું જોરમાં પકડીને પાછો ઉંઠો વીચાર કરવા લાગ્યો કે શું એ વાત ખરી હશે કે માટીડાના ગળાની હાડકામાં અનદુસનો ઠરીયો અટકેલો છે !

આ બાબતમાં પેલા વીસમીસદીના વીશવામીતરની સલાહ લેવાનું મને વાજબી જણાયું નહીં કેમજે તે શરીર રચનામાં પોતેજ કાંઈ સમજે નહીં તેા મને ક્યાંથી સમજ પાડે ? આખરે મેં થોડે વારે બધરીને પુછ્યું “ હં ! પછી ? ”

“ પછી શું ? અનદુસ ખાઇને બનદુસ ઓઢી લીધો ! ”

“ બનદુસ કાંચ ઓઢ્યો ? ” મેં પુછ્યું.

“ સેતાનના ફરેબથી ફસીને શરમના ઝાડના ફળ ખાધા જેથી બાવા આદમ ને મમા હવાને અકક્ષ આવી કે તે લોક નાગા છે, જેથી તયાં પાસેજ અચાનક કુદરતી રીતે આવી પડેલો બનદુસ ઓઢી લીધો !

“ પણ તું હવે દુકમાંજ પટાવની કે માણસની ઉતપત્તી કેમ થઇ ? ” મેં મારી બધરીને સમજાવી.

તેા તેણે ખુલાસો કીધો “ માણસની ઉતપત્તી મેં કહ્યું તેમજ થઇ ! મટોડામાંથી બાવા થયા, બાવાની પાંસલીમાંથી મમા થયા, બાવા ને મમાએ શરમના ઝાડના ફળ ખાધાં, તે પછી લાજ શરમ આવી તે બનદુસ ઓઢીને તે બાદ કપડાં બનાવીને પહેરયાં ! આએ એમ ઉતપત્તી થઇ. ”

“ અરે પણ મટોડામાંથી માણસ થાયછ તેા પાણી પીએછ તયારે કાદવ કેમ નથી થતાં ? ” મેં પુછ્યું.

“ તે તેા કોણ જાણે બા ! ” બધરી બોલી.

“ કોણ જાણે બા ? ” મેં અન્યથા સાથે બવાં ચઢાવીને
 “ ત્યારે મેં શું ધુળ મુકવા તારી સાથે ત્યારની માથાફાળ કીધી ?
 તો જાણું બે તું મને માણસની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ તે સમજ
 “ Know Thyself ” નાં ઉંડાણમાં ઉતરશે ! તું મને—”

પણ મારી બધરી ઉભી શાની રહે ? તે તો ઝપાટાબંધ ત્યાંથી
 ગઈ ! ને તે ગઈ અને હું મોટા ને ઉંડા વીચારમાં પાછો ડુબી ગયો !

વીચારના દરીયામાં ધણો વખત સુધી ડુબકીઓ મારી, ને પછી
 જોકું કે તેમાંજ હું ડુબીને પુરો થઈ જવશ એટલે લગલગ જલદીથી બે
 અરડરાપ ખસી જશે તેથી અખાડા કરી ગયો !

તે દીવસથી હું માનું છું ! હું બહુ મોટા માનથી માનું છું કે ૨
 સોફીસ્ટોના “ નો ધાઇસેલ્ફ ! ” માં કોઈ ઉંડો ભેદ સમાયેલો છે,
 “ માણસને પોતાને જાણખતું ” એ વાત તે કાંઈ દમ સાંસ વગરની વાત નથી

૪૩

હું બટાલીયનમાં જોડાયો !

નવી પારસી બટાલીયન ઉભી યાય છે એમ જાણીને હુંબી એક સ
 સકાલે ઉઠીને હોંસ ઉમંગે તથયાર થયો અને મેદાનમાં ગયો ! મને બ
 ચનમાં જોડાતો જોઈને કેટલાકોએ લાંબો દમ ખેંચ્યો, કેટલાકો જરા દ
 કેટલાકો કાંસ્યા, ને કેટલાકો મુછમાં હસ્યા !! તમે ખુશરો કે એમ કાંચ
 મારે એકદમ જાણાવી દેવું જોઈએ કે તમારો સેવક પુરવેથી પશચીમ
 આઠો ફાટલો એક બફેલાની બરણી છે !! આવા એક બધેથી ગોલ ગોલ ફુટ
 પોતાની સાથે જોઈને ખેશક કોઈનેબી કાંસવું કાંસવું હસવું આવેજ તો !

જે હસે તેની સાથે કુદરતી રીતે કુગેલા ગાલો સાથે હુંબી હસું, તથા જે ખરીયાની જેલીની માફક માફ પેટ હીલે! ને જેઓ ગંભીર હોય તેમને હુંબી ગંભીર બનીને સવાલોપર સવાલો કરે. જે ચાર વખતની પ્રથમદરશક પેરેડ પછી હું ગયો હતો તેથી “એટેન્શન” થું ને “સ્ટેનડ એટ ઇડ” થું તેના સવાલ જવાબો મેં પ્રીધા. ડાબા હાથપર એક કરાકરી ખીસકોટ જેવા ભાઈ ઉભેલા હતા, જેમને પુછતાં કાંઈ અગરમ બગરમ સમજાવયું તેટલાં નંબર પુકારવામાં આવ્યા કે મેંબી દમામ અને રૂખાબથીજ સોલજરી સાદે ખુમ પાડી “નાઇન.” મારી ખુમની સાથેજ નંબર ટેનને હું દબને હસવું આવી ગયું, જેથી તે ખેલતો અચક્યો અને ભોંય માપતો બચ્યો!

“રાઉન્ટ ટરન”ની ખુમ પડી કે હું જમાણી તરફ તો ફર્યો, પણ “હીલ” પર ફરતાં પડોશીના “ટો” નો મેં આગળ વધી જઈને કચડધાણ કાઢી નાંખ્યો. “રાઉનડ અબાઉટ ટર્ન” નો સાદ સાંભળતાંજ ભમરડાની માફક ફરતાં ખેલનસ ગુમાવી દઇ પડતાં પડતાં બચી જઈ જે ખેલ હાથ ફરરરર દબને ફેરવ્યા કેની તે પછવાડે ઉભેલા પારસીની ટોપીજ ગેબ! ખોચી ધવડીને એક નરમાનરમ “એક્સક્યુઝ મી” કરીને તેની ટોપી મેંજ ઊંચકી આપી. ભાઈ ભલો માણસ હતો તે કાંઈબી બડબડયા વગર કેમ “રાઉનડ અબાઉટ” થવું તેની ધીમે સાદે ઉલટી મને સમજ આપવા લાગ્યો.

જેમ તેમ કરીને તે પેરેડ તો કીધી, પણ પછી “ફેલોઓન” થવાનો હુકમ થયો, કે મારાં લપપાં લેવાયાં! ઇનસ્ટ્રક્ટર જે જોય નહીં તો અગાઉથીજ અરથો અરથ દોડી જઈ કરીને વીચાર કીધો પણ તે વીચાર અમલમાં મુકી શક્યો નહીં. બધા દોડયા અને હુંબી દોડયો. દોડતો જઈ ને વીચાર કરતો જઈ કે પછવાડેથી કોઈ જોતું હશે કે? જે કોઈ જોતું હોય તો જરૂર મારી ટળક મરધીની ચાલને એકાદ સીનેમેટોગ્રાફની ફીલમ માટે ઉતારી લે!! આખરે મેદાનમાંના તે એક હજાર બસતે કુસતીઆન સીપાહો પહોંચી ચુક્યા કે એકાદ બે મીનીટ પછીજ હું ટુસુક ટુસુક બટકની માફક દોડતો પુગી ગયો!

તેથી વાત એમ છે કે પેરેડ તો મળહની છે, પણ આ ફેલોએન મારા જેવા માટે બહુ ખુરી છે ! મારા જેવા જડાએને જો ખુરસી કે માચીપર બેસાડી ને પેરેડ કરાવે તો મુંબઈના તમામ જડા પારસીઓ બટાલીયનમાં જોડાય.

પેરેડ પછી તા. ૪ થી જનેવારીએ પાછા બોલાવયા. પણ હું તા. ૪ થીએ જઈ જ શાનો ? ત્યાંનો ત્યાંજ જોલાય મલી ગયો કે “કેમપીનગે લઇ જશે ત્યારે તો તમારો હુએ નીકળી જશે !” અને કોઇ વલી સલાહ આપવા લાગ્યું કે “પાછલથી ફેલ કરે તેના કરતાં તમે હમણાથીજ અખાડા કરો !” — મનેથી લાગ્યું કે મારા જેવા ડફ્ટુસોનું બટાલીયનમાં કામ નથી ! તેથી ફોરમખી નહીં ભર્યો, અને મેદાનમાં તે બાદ પગખી નહીં મુક્યો !!

મગર, નહીં ! મારે ક્યાની લોહી રોઝ બરોઝ દરીયાના મોળની માફક ઉછલી ઉછલીને જોરાપર જોશ ખાવા લાગ્યું !! વાહ, ખીજ પારસીઓ જ્યારે બંદુક ફોડે, તો હું શું એક નાની પીસ્તોલના પીસ્તાંથીથી બાકાત રહી જઈ ? ઉફ ! ફસતમ અને સોહરાબના પહેલવાની ખમીરનો થઈનેથી હું શું પછાત પડું ? આ, નહીં, નહીં ! મરહુમ પહેલવાનો જડા હતા તેથીજ તેઓ આગળ વધ્યા હતા, અને હું શું જડો હોવા છતાં પાછલ હું ? પાછી પાની કરે ? અફસોસ ! વીસ હજાર, પચીસ હજાર અફસોસ ! !

આખરે એક દહાડો મારા ફરેડ મી. ૦ અરદેશર ઇરાની ડોક્ટર મને મલ્યા અને તેવણે એ બાબતપર સલાહ આપી કે “નહીં ! તમે ત્રણ ચાર મહીના સુધી ઘરમાં કસરત કરો, અને પછી જઓ બટાલીયનમાં જોડાઓ.”

ડોક્ટરની સલાહ મેં મારા માથાપર અને માથાનાં ફેંટાપર ચઢાવીને ખીજે જીવસથી કસરત કરવાનો ઇરાદો મજબુત કીધો ! કસરત કરવાનું તો નક્કી થયું પણ કઈ કસરત કરવી તેની મને સમજ પડી નહીં ! શું કસરત કરવી ? કેવી કરવી ? તેના લાંબા લાંબા શળખાઈ ટાવર જેટલા ઉંચા વીચારો કીધા, અને જ્યારે કાંઈજ નહીં ધ્યાનમાં ઉતર્યું ત્યારે કસરતને લગતી એક ચોપડી ખરીદી ને વાંચવા બેઠો જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું :

“જો શરીર પાટલું અને ફેફસું પહોળું કરવું હોય તો થાંભલાને સીધા ઉભા રહો—માથું સીધું રાખો—સીસોડી વગાડવા માંગતા હોય હોઠ લંબાયા બંધ કરો, મોંદેથી નહીં પણ નાંકનાં નસકોરાંથી—અને દમ નય તથાં સુધી ધમન કુલાવો, અરે નહીં ! ધમન કુલે ત્યાં એક લાંબો દમ ખેંચો ! પછી આંખ બંધ કરો—હાથ પોહળા કરો—અને બંધજ રાખીને બંને હાથની મુકકી વાલીને એક બીજાપર એકદમ ! ! હાથ અફાલીને ખેંચેલો દમ છોડીને—આસતે આસતે આંખ ઉઘાડો ! છી જેટલું વાંકુ વલી શકાય તેટલું વાંકા વલો ! આ કસરત ખુલ્લી માત્ર લંગોટ બાંધીને કરો તો ફેફસાં પોહોળાં થશે, અને તમે પોતે થશો.”

ખુલ્લી હવામાં ? લંગોટ બાંધીને ? રસતાપર કસરત તો કરાય નહીં ! લંગોટ બાંધુ તો અસહકારીમાં બપું ! તેથી ઘરમાં, પણ ખુલ્લે બારી અને લેંધાના પાયબ્બ ઉંચે ઉપર ચહુડાવીને કસરત કરવા માંડી !

ારના છોકરાં બહારગામ ગયલા તે તકનો લાભ લઇને થાંભલો નહીં ! બારણાની સામેની ધોલયાની છત્રીને અટલીને ઉભો રહ્યો ! લખતાં ગરદન જરા વાંકી થઇ ગઇ છે તેને જેમ તેમ છત્રી સાથે લગાડીને રાખી—અને હોઠ મજબુત બીડીને લંબાયા ક્રીધા, અને પછી નાંકના આંધી કુંકારો જે ખેંચવા માંડ્યો કેની તે—તેટલાં બીજે માળનો મારો અને દોસત પેસુ પોણાપંદર કાંઇ કામ હશે તે મલવા આવ્યો ! મેં તે વખતે દરકાર નહીં ક્રીધી કેમ જે કસરતમાં ખતરો નાખવાથી કામ બગડી નય ! મેં તો ખસ દમ ખેંચીને કુંકારા પર કુંકારા માર- માંડ્યા ! પેસુ મને એકતો નવા અવતારમાં જોઇને વીચારમાં પડી ને વળી પોતાના હાથની કોણી દીવાલને અટલીને હડપચીપર પાંચે આંગળીઓ મુકી દઇને ફાટે ફાટે ડોળે મારી કસરત તરફ ટગર ટગર ગયો ! તે એમ સમજ્યો કે મારા માથાપર કાંઇ અસર થઇ છે !

તે પછી આંખ બંધ કરીને હાથ પોહળા કરી મુકકી એકબીજાપર અક્ષાલવાની કસરત આવી ! પેસી મને ઢગર ઢગર ઉભો રહીને જોતોજ હતો તેની કાંઠળી દરકાર હજીની કરચા વગરજ મેં તેા બીજી કસરત શરૂ કીધી ! પહેલાં આંખ બંધ કીધી, પછી ધીરે રહીને હાથ પોહળા કીધા, અને પછી મુકકી વાલીને એકદમ હાથ અક્ષાલ્યા કે તેજ વખતે કોઇએ “ઓ બાપરે ! મરી ગયા રે મહારા બાપ ” કરીને યુમાયુમ કરી મુકી !

મેં તે યુમ સાંભલતાંજ આંખ ખોલી નાંખી, અને જોયું તેા પેસુ પોણાપંદર ભોંયપર પડીને કલવધ કલવધને બરાડા પાડતો હતો ! “ શું છે પેસુ ? શું છે ? ” કરીને મેં વાંકા વલીને તેને હાથ આપીને ઉઠાડવા માંડયું !

“ અરે તહારા પેસુને શું કેહું, ને તુનેબી શું કેહું ? નખખોદના ગીયા ! મુકકી મારીને મહારે માથું મોંદુ બધું ભાંજ નાંખયું ને અસતો પુછેછ કે શું છે ? ”

“ પણ તુંતો સામભે ઉભેલો તે અહીં શું ધકેલા ખાવા પાસે આયો ? પોણાપંદર ! ”

“ અરે હું તેા પોણાપંદર છેઉં, પણ તું તેા સાહરા ચઢદનીબી અંદર મુઓછની ! ” પેસુએ ચીરડાઇને ધાંટો તોડયો “ તું તેા પોણાઆઠ છે પાગલ ! હું બાણું જે તહારી આગરી ખસી ગઇછ કે શું તે આંખ બંધ કરીને હાથ પોહળા કરી કંઈ બડબડતો હોસે ! એમ સહમજીને હું તારી કદર ખાતો છેક પાસે આવીને જોવા લાગો તેા ઘેરના ખાધાએ જે ચહરાવીને જે સામઠી પહેરાવી કેની તે નાંક નસકોરે બધું કાહારી નાંખયું ! ઓ બાપરે ! કોઈ આવોરે !—”

પણ પેસુને વધારે વાર યુમ ખાડતો અટકાવવા સાડ મેં તેના મોંઢાપર હાથ દાખી દેતાં કહયું “ અરે ફેરતા ના કર ! ફળેલી ના કર ! એ તો હું પટલો થવા સાડ કસરત કરેછ ! પેલા સવરાજવાલા—”

“ તારા સવરાજને શું કેહું ? મહારે બધું કનોરે અવરાજ કરી મુકયું ને તું સવરાજને કાંઠાં સેકો તાણેછ ! ”

“પેસા!” મેં તેની લાંબી દાઢીમાં હાથ ધાલીને કાલાવાલા કરતાં કહ્યું. “જે પેસા, ખોદાચને વાસ્તે મુગો રૈહ! નહીં તો આએ તહારો સુફીયાનો સાદ જે પેહેલે માલની આસી ને બીજે માલની માસી સાંભલશે તો ધણુંજ ખરાબ લાગશે!”

“ખરાબ લાગશે? અરે કોઇ મારી માફક આવીને તારો આએ અવતાર જશે તો જરૂર થાણે કે કોલાખે મુકી આવશે! હસતો કેહેછ જે ખરાબ લાગશે!” પેસુએ મારી ખીજ પાડતા કહ્યું. “મારું માને તો “ફરસ્ટ એટક” છે તેટલાંજ લાવ તુને કોઇ સારા ડાક્ટરને તયાં લઇ જઈ, નહીં તો વાત વધી જશે! મને લાગેછ કે તારું “મેડનેસ” હજી “માઇલ્ડ ફોરમ”માં છે! તેટલાં ચાલ કોઇ ડાક્ટરની સલાહ લઈએ, તે તો જે હોસે તે કહી દેશે.”

“અરે પાલુ હું કેહું છની કે અસહકારીઓની ખટપટથી પેલી આપણી પારસી બટાલીયન ઉભી થઈછ તેમાં હું જોડાવા માંગુછ, પાલુ બડો છેલ્લું તે તહારી માફક સુકકો થવા કસરત કરુંછ.”

“આએ એવી રીતે કસરત કરે?” પેસુ લાલ પીલો થઈને છેડાયો. “લોકનું નાંક નસકોરું ને સીન સીનરી બધી કાઢી નાંખવા જેવી કસરત કરે? એ કસરત તું ને શીખવી કોણે?”

“પાલુ તું વચમાં આયો તયારે નાંક લાંગુ કેની?” મેં બીજી જરા સુકકો દમ કીધો!

“અરે પાડ પાડોશી ને માચખાપ બરોબર! વચમાં નહીં આઈ તો પછી તારા જેવા એક પાડોશીને લેલો થઇ જવા દેઉં એમ? કદી નહીં, કદી નહીં.”

“જે પેસા, છાડ એ અદેશા—”

પણુ તેટલાં તે પાછા છેડાયો ! “ પાઘડું પેસોતન કરીને બોલ ! વહી આને “ પેસા-પેસા ” સાનું કરચા કરેછ ! જો, સાંભળ, એવા બેલા માંડા કરવાના મુકી દે, એમ મુકડી મારે તેથી કંઈ પટલા નહીં થવાય ! સમજ્યો કે ? હવેથી એવી કસરત કરશે તો હું પાંચે પાંચ માલના બાડુતોને તેડી લાવસ ને તહારા ઘેરનાંઆનેળી તાર કરીને બોલાવસ.”

“ પેસોતન ! એ કસરતથી મહાડું ફેંકસું ખીલસે, ને—”

“ ફેંકસું તો નથી ખીલવાનું, પણુ માયાના મીંજગરા ખસી જસે ! હવેથી એવી કસરત કરશે તો હું આખા ઘેરને અહીં મેલવશ !”

અફસોસ ! અફસોને એક અફસોસ !! કેમજે કસરતખી પહેલાં પોણા પંદરની અને તે પછી ધરનાંઆની પંચાતીથી માંડી વાલી !

પણુ, મને બટાલીયન વગર ચેન પડતી નથી ! કોઈ જો મને સીધો ને સરલ રસતો બતાવશે તો હું ધણો ઉપકાર માનશ. પેલી બટાલીયન કમીટી-વાળાઓ કાંઈ મારા જેવા જડાઓ માટે બટાલીયન માસતરો ને ઈનજ્ઞકટરોના કાનમાં કુક મારીને અમોને વગર દોડવે બંદુક ફોડતા નહીં શીખવે ? જડા-ઓની આંતરડીની દુઆ લાગશે, કેમજે અમો શીખવા માંગીએ છીએ છતાં શીખી શકતા નથી, “ સેલ્ફ ડિફેન્સ ” કરી શકતા નથી !

સોનામોહર જેવી એક સુચના મારી પોતાની તરફથી કડું છું જે જો ધયાનમાં ઉતરે તો અમલમાં મુકવી : મારા જેવા જડાઓને પડધમ વગાડવા માટે આપવા ! એક તો પેટ મોટું, તેમાં વળી ઉપરથી પડગમ !! ફની તો એવું લાગશે કે ચાર ઘડી બે માણસો જોયા કરશે !!

મને જો પડધમ આપવામાં આવે તો સાથે એક ખુરસીખી આપવી કે તેનીપર બેસીને “ ધરરરરર ભરરરર ભરરરમ ” કરચા કરે ! અને જો કેમખીનજો જવાનું હોય તયારે ધીમી ચાલે લટક મટક ચાલતી એકાદ ફીઆટ મોટરકાર હશે તો ઓરખી બેહતર ! પડધમ માસતર મોટરમાં હોય, પછવાડે ખેંડ ચાલે, ને પારસી સીપાહો બંદુક અને બેયોનેટ લઇને અમારી પાછળ દોડે ! અહહહાહા ! કેવો સુખી સ્વપ્નનો !!

તયારે શુરા સીપાહો સાથે જો આવી સલાહ સંપન્ન થી સમજી સુઝીને
ઓને જોડવામાં આવે તો આજે હું બટાલીયનમાં જોડાવા તૈયાર છું !
ઘણી મુશ્કેલીની વાત નથી, ઈનસ્ટક્ટરો જો જાડાઓને ખાસ હક બક્ષે
મજી “એક ને એક અગીયાર !” થઈ જાય : બટાલીયન કુલીને ડપક દેતી
હી બની જાય !

૪૪

જુરી હાઉસમાં ગડબડ !!

આપણું શહેરમાં જુરી ભરવાની રીત ઘણીજ વીચીત્ર છે ! એક માણસ
ભાત કે અકસમાતથી મરી ગયું હોય તો તેના મરણનું કારણ નહીં
તેના માણસોને ઘણીવાર પોલીસ સીપાઇઓ ઝબરદસ્તીથી લઇ જઇ
છે અને એવા અજાણ માણસોની બનેલી જુરીથી કામ ચાલે છે ! સીપાઇના
નહીં સપડાય તેથી તો ઘણા માણસો આસ્પીતલ કે જુરી હાઉસ
થી ચાલવાને બદલે કોઇ લાંબો ચક્રાવો લેવાનો વધારે પસંદ કરે છે !

એક વખતે એક મોગલ એવા એક બનાવમાં પોલીસ સીપાઇના હાથમાં
ગા ! મોગલે ગમે તેટલું ના કહ્યું કે તેને કોઈ વાતની ખબર નથી
પોલીસ તેને ઘસડી ગયો ! જુરીનું કામ થોડું ચાલ્યું કે કોરોનરે મોગલને
કીધો “એ આદમી કયસા મર ગયા ?”

! સાંભળીને મોગલે આસ્તે રહીને પોતાનો દગલો ને ટોપી સરખાં કીધાં,
૧૬ રૂબાહ ખીસામાંથી ખેંચીને નાકપર દાખ્યો, અને પેલા મુરદાં આગલ
પોલીસ તેને પુછવા લાગ્યો “એઈ મુરદા, બોલો, તુમ કયસા મર ગયા ?”

જ્યારે જવાબ નહીં મળ્યો ત્યારે મોગલે કોરોનર તરફ પાછા ફરીને કહ્યું “ સાબ, મુરદા કુશ નેહીં ખોલતા ! ”

તે સાંભળીને કોરોનરે દમ દીધો “ તુમ દીવાના હય ? મુરદા કયસા ખોલેગા ? ”

મોગલેખી હવે રૂબાબમાંજ કહ્યું “ મુરદા નેહીં ખોલેગા તે પીછુ અમ કયસા જનતા કી ઉ કયસા મર ગીયા ? અમ નેહીં જનતા કી ઉ કયસા મર ગીયા એર તુમ પુછતા હય કી ઉ કયસા મર ગીયા !! વલલાહ, ખુદા ખાસેમ, ખાખા અમ નેહીં જાણતા ઉ કયસા મર ગીયા ! ”

તેટલાં એક હોરો ઉઠી ઉભો થયો “ ઇ મુગલ કેસ તે ખરાખર કેસ, કરનર સાબ ! હુંએ પણ સીપાઇને બહુ કીધુંસ કે આ મુરદાની વાતમાં હું કુછખી જાણતો નથી તોએ મુને ધરી પકરીને જબરજસ્તીથી ઇ અંદર લાવોસ ને મરેલા મુરદાની સામે બે કલાક ખેસારી રાખોસ ! હું જનરમાંસી આવોસ તીનીખી સીપાઇએ દરકાર નહીં કીધીસ ને મહારી જનર બધી વાસી કરી નાંખીસ ! ”

“ બયઠ જ્યો, બયઠ જ્યો ” કોરોનરે ખુમ પાડી “ એ કયા ટોંગ મચાયા ? ”

કોરનરના “ ટોંગ મચાયા ”ના ખોલ સાથેજ, પોતાનાં પાલીસ કીધેલાં ટાલકાંપર હાથ ફેરવીને એક શેડીચારાવ ઉઠ્યો અને ચોટલી પખોડતાં પખોડતાં તેણેખી ફરીયાદ કીધી “ હા કાહે જુલમાચી વાત આહે ? આમાલા કાહીજ માહીતી નાહી તરી તુમી વીચારતા “ હે મુરદા કસા મેલા ને કાય ગ્રાલા ? ” મી આતાજ પુણેચી ગાડીતુન ઉતરશે, માઝે દીવસ ફીરશે તે મી આસપીતલચે રસ્તેસુન આલો, આણી હીયા ઘોટાલેત ફસલો ! સાબ માલા સોરા, તુમચી મોઢી મેહેરખાની હોઇલ. ”

“ અરે સાના મેહેરખાની ? ” બૂરીમાં બેઠેલો એક ધરાની હવે ઉખડી ગયો ! “ ચાર કલાખ મુધી ખોટી કીધારા ને હેજુણ મેહેરખાની કરેસ ?

હા, બેદરમ ચાલી જાયશ. સું ખોઈના બાપના ચોરી કીધાશ કે એંહી શી રેશ ? મહારા હુખોનના બાગીદાર સીક ચે, નોકર નાસી ગેઈશ, ને ઇસકીરીનના હુધ ચુહલાપર બેદરમ બેરીને કોલસા થઈ ગીયા હોસે, તો બેદરમ તુકસાનના પછસા કોલુ આચે સોચેળ આપેશ ? કે આચે પીરા ધરાવાલા સીપોઈ આપેશ ? કે આચે નીચે સુતેલા ઝૂરદા આપેશ ? ઇલુ આપેશ ? ”

ધરાની ચાલી જવાનું કરે તેટલાં તો એક ફરંગો તેનો હાથ પકડીને લ્યો “ ચેંચે ! ધરાની ઈનગા ઇયો ! ખંઈ વોઈતા ? ”

“ અરે તહારા માથામાં મારેશ કોઈતા ! ” ધરાની છેડાયો “ એઈ નહુર, તું સું ઘેલાની માફક મહને પકરેશ ? તહારા ચેં, ને ચેં, ને વોઈતાં, કોઈતાંને ચુલામાં નાંખ ! ઉં ફુકાન સમાલેશ કે તહારા સાથે એહીં બેસીને ને ચું કરેશ ? ”

“ તુકા સાયબા દંડ કરતલા—

“ જા, જા, દંડ કરેશ ! સું ખામ દંડ કરેશ ? તું જા, કારીશાવોલ ખા ! ”

પણ ધરાની જવા ચાલી જાય કે સીપાઈએ તેને પકડીને બેસાડયો, જે ઇને ફરનીચર બજારનો એક ખોળે જે જુરીમાં પકડાયલો તે માથું ગરમ ! નાંખીને બોલ્યો “ હે કેરી ગાલ આય ? હે જોર જુલમજ ગાલ આય ! રસ્તા મીંજરા વીણાતો, ને હી સીપાઈ ચુંચતો “ હીડા અચ. ” આંઈં અતો “ કુરો આય ? ” સીપાઈ ચુંચતો “ હીડા હકરો માફ મરી વીયો ય. ” માફ મરી વીયો તો આંઈં કુરો કરનાસી ? મરી વીયો તો મરી વીયો ઇને ધરજી અચી વઈ ! ખુદાકે ચોં, આંકે કુરો ચોંચતો ? સાળ, સાળ, બા, મુકે ખાલી ઝલીને ઇડા ગીની આવ્યો, મુકે છડી દીઓ ! બાપા મુકે ખર નહીં, ખોદાકે ખખર. ખોદાને કામ ખુદા કરે તો. ઇ માફ મરી વીયો ઇનજી સાથ કુરો ઈ મરે માફ મરી વીણના સી ? આંઈં સુખાને જુઓ યાસો હીંચો ! મરે માફકે છડી દીઓ સાળ, છડી દીઓ . ”

કોરોનર જોયું કે બધાજ જુરીના મહસ્થો એવી બહોળીપર આવી ગયલા હતા કે હવે તેઓ મહસ્થાઇ છોડીને ત્યાંથી પસાર થઈ જવાનોજ રસ્તો શોધતા હતા ! એટલે બીજા માણસોની નવી જુરી બોલાવવા કહીને તેણે સીપાઇને હુકમ કીધો કે આ જુરી બરખાસ્ત કરવી, અને ફરીથી એવા પાગલોની જુરી બનાવવી નહીં !!

૪૫

ગુલાબ-અંબેલીની શાદી !

ધરરરર ધુમ તરરરર તુમ, ધુમ ધર ધુમ ધર તુમ તર તુમ તર, ધુમ ધુમ ધુમ તુમ તુમ તુમ ! શું છે બાઈ ? પારસીઓની પતેતી છે, અને નવા વરસની ખુશીમાં ઢોલ તાસા વાજાનો એ આવાજ છે ! હું જાગી ઉઠ્યો-કુસ્તી કરી પાક પરવરદેગારની બંદગીમાં શામીલ થઈ-આ નાશતાને ઈન્સાફ આપવા લાગ્યો.

ધંધાપર તો સારે સળકતે દીવસે જવુંજ જોઈએ તેથી નવા કપડાં પહેરી ધંધે જવાની અગાઉ આતશબેહેરામ પાદશાહની મુલાકાત લીધી, મુખડ ચઢાવી-પાદશાહને નમી-રખસત ચાહી.

બાગબગીચાનો ધંધો એટલે બાગમાં ગયો-બેઠો-ચાર દોસ્તો મળ્યા-“સાલ મુબારક ” ઈચ્છી સ્વીકારી તેટલાં બપોર થઈ એટલે ધાન દાલ પાટીયો સમતની સેવ ને દહીપર હાથ ચલાવ્યો, અને પછી “ પાક ખુદા તહારી મદદ ” કરીને હાથ પગ લાંબાં કરીને બાંકડાપર આરામ લેતો પડ્યો.

બાગમાં બાળ શું જોઈ છે? જુ' કે જાણે ચંબેલીના લગન થવાના છે ! લગનને લાયકની થઈ છે. તેનો બાપ મોટો માણસ નથી, નહાની એક વેલ છે—જેને અનેક બીજા બેટીઓ છે ! પહેલાં તો ધણે ઠેકાણે વાતચીત થઈ, પણ લગન કોઈ સાથે નક્કી થાયજ નહીં : બાગનો રાત્રી ગુલાબ તે તો મોટે ઘેરનો પડ્યો જાઈ, એટલે તે કેમ દરજ્જેથી ઉતરીને પરણી શકે ?—“ પેશન ફલાવર ” નામની વેલના ફુલ સાથે લગનની વાત થઈ, ઇનકાર તો નહીં હતો, મગર ફુલ એકદમ લાલ ગુસ્સાબાજ હોવાથી ચંબેલી સાથે કાશી સંધ કેમ જશે તેની ફીકર પડી ગઈ !—કેવડા તરફ ધ્યાન ગયું પણ તેનું તો દીમાગજ નહીં, બેનકા પત્તા નદારદ ! આખરે એક ભમરાએ કાજ વસતારા કરવા માંડ્યા, અને લગન કરાવી આપવા માટે તે વચ્ચે પડ્યો ધુ'ંઢ'—ધુ'ંઢ'—ધુ'ંઢ' કરતો તે પુછવા પડ્યો, “ છોકરી છે ? ”

ચંબેલીના ઝાડે પાંદડાં હીલવીને જવાબ દીધો “ હા. ”

ભમરાએ પાંદડાંપર બેસીને પુછ્યું “ છોકરીને જોઈ શકીશ ? ”

ચંબેલીના ઝાડે ડાહી બુકાવીને, સંકોચથી આંખો બંધ કરતા કરતા, છોકરીના ચહેરાપરથી ધુ'ંધટ હટાવવા માંડ્યો, પણ છોકરી શરમાળ હતી એટલે ચહેરો બતાવ્યો નહીં ! મચકાઈને બોલી “ ઢં'હુ'ં'હુ'ં ! ”

ભમરો જે ચહેરો જોવા માટે ઉડતો રહ્યો હતો તેણે એક ચક્ર ફરીથી ફરી લઈને કહ્યું, “ છોકરીનો ચહેરો મને જોવાજ જોઈશે—માટે ધુ'ંધટ ખોલો. ”

લાજવાળી છોકરીએ ચહેરાપરથી પરદો દૂર નહીં કીધો ! ઝાડે ભમરાને કહ્યું, “ મ્હારી છોકરીઓ બહુ શરમાલ છે ! તમ્હે જરા થોખી જાઓ, હું બેટીને સ્હમનવી સ્હમનવીને સીધે રસ્તે ઉતારીશ. ”

ભમરો તે સાંભળીને હસી ગયો, અને ગુલાબની પાસે જઈ ટાહેલાં ચલાવવા લાગ્યો ! યહાં ચંબેલીની બીજા બહેનો તેને સ્હમનવવા લાગી “ બહેન, જરા ધુ'ંધટ તો ખોલ, નહીં તો વર નહીં આવશે—મ્હારી ખ્યારી,

મહારી બહાલી, મહારી બઝીઝ, એમ નહીં શરમા. ” ચંબેલી કળી
 “ તું જાઆ બહેન, ચાલી જા, હું શરમાઈ છું. ”—મગર ઘણી સહા
 પછી આખરે ચંબેલીની કળીએ ચહેરો ખોલ્યો. ભમરો ગુલાબના રાજ
 લથી ઉતરીને આવ્યો, છોકરીને જોઈ, ખુશી થયો, જેવું રૂપ હતું
 સુગંધ હતી ! ભમરો ખોલ્યો “ છોકરી ગુણવંતી છે. પણ ઘરમાં મધ
 છે, મધ ? ”

છોકરીના બાપ તે ચંબેલીના ઝાડે કહ્યું, “ જોડલાનો કરાર
 તેટલું આપીશ, એક રતીભારળી કમતી નહીં. ”

ભમરો ખોલ્યો “ ઠીક ! ત્યારે હું કાજ કરી આપું તો મહારી મહેનતનું

ઝાડે ડાળી હીલવીને કહ્યું “ તેખી આપીશ. ”

“ આપીશ બાપીશ નહીં. ” ભમરો બઝીઝ થયો, “ મહેનતની
 થોડી પેશગી આપવી પડશે. તમ્હે પેલી કહેવત તો જાણી છે કે
 દાન, મહા કલ્યાણ ! ” એ ગુણ રાખશે તો બહુ સાર. ”

ત્યારે ઝાડે બધી ડાલીઓને હીલવીને પુછ્યું “ ભમરાજી, વર કે
 તે તો પહેલા બતાવો, તેના ઘરનો હાલ તો સુનાવો. ”

“ વર સારો છે. તેનામાં ઘણા ગુણ છે. ”

“ પણ તેનું નામ ? ”

“ મીસતર ગુલાબજી ખુશખુદારજી એસકવાયર, બી. ટી., બી. એ

“ એ બી. ટી. અને બી. એસ. તે શું ? ”

“ બી. ટી. એટલે બહુ દેખાવલો, અને બી. એસ. એટલે બહુ
 મવાલો, ” ભમરાએ ખુલાસો કીધો, “ તમ્હારો જમાઈ ગુલાબ બહુજ દે
 અને બહુજ સોહરમવાલો છે. ”

આખરે ચંબેલીનું ઝાડ પોતાની સુંદર કલીને ગુલાબ સાથે પરણાવવા તઈયાર થયું અને ભમરો તે ખુશ ખબર લઈને ગુલાબ તરફ ઉડ્યો. તે વખતે ગુલાબજી તો હવાની સાથે નાચી નાચી હસી હસી કુદી કુદીને ગેલ ગમ્મત કરતા હતા. ગુલાબે તે ખુશ ખબરી સાંભળીને છોકરીની હંમર પુછી. ભમરાએ તેના જવાબમાં કહ્યું, “આજ કાલમાં ખીલી ઉડવાની હંમર છે.”

લગનનો દીવસ નક્કી થયો અને ગુલાબ પોતાને હાથેજ લગનની બધી તઈયારી કરવા લાગ્યો. લગન વખતે ભમરો ખીજ ભમરાઓને લઈ આવ્યો અને તેઓએ ગાયલોની તાણુ અલાપ ખેંચવાનું શુર કીધું! ભમરા ગાતા થાકી જાય કે મધમાખીઓ નવા નવા સુરે નવા નવા ગાયલો ગાઈને લગનમાં આવેલાં પહોંચાણોના જીવને ખુશી રાખે!

બઈ-નેવાલી અને ગુલછડીએ છોકરી ચંબેલી તરફથી છોકરીના લગનનો વાગો ધર્યો અને ગળે લગાડી તેને આશીરવાદ દેવા લાગી!—સીંગલ અને દબલ મોઢરાએ અને તગરના કુલોએ છોકરા ગુલાબ તરફથી ફરજ બજાવી તેની સાથેના સાથે ફર્યા કીધા! સફેદ, લાલ, અને પીળી કનેરના કુલોએ સહાજનને પોતાના ઉચા રૂબાબથી આબરૂ આપી! પીલો ચંપો જે કે સાધુ સંત થઈને પીલાં કપડાં પહેરી લગનમાં આવ્યો હતો પણ સહાજથીજ તેણે “કેનલીન” ના ખુલવા સાથ “નાંખ, નાંખ, નાંખ” કરીને ખુબ એન્ડી લીધેલો એટલે તેના મોંઢામાંથી ગંધ આવતી હતી!! કેવડો સહાજનમાં મસ્ત બનીને ફરતો હતો! સહાજના “બાર” ખોલવોજ નહીં જોઈએ, કેમ જે અશોકખી શરાબના નશાથી લાલ લાલ બની ગયો હતો! કમળ શાહઝાદો પાણીની સરદીથી પટકાઈ પડ્યો હતો અને તે જે કે લગનમાં આવી શક્યો નહીં હતો પણ તેણે તલાવની આસપાસ ઉગેલી સદાકુલીને પોતાને બદલે લગનમાં મોકલી હતી! પણ લગનમાં ધાઈમાર્યા જેમ હાડમાર થાય છે તેમ વગર તેડાંએ લગનમાં ધાઈ આવેલી સદાકુલી ત્યાં પોતાની સફેદ અને લાલ રંગની સાડી બતાવવા સીવાય કોઈખી જાતની ખુશખુ ફેલાવી શકી નહીં!

ગુલાબાસ, બસુંદી, બટકવેલ, પેશનફલાવર, અને અલામેનદાના ધાંધલ ધરપચ કરીને બધાં લગનનાં પહરૈણાંઓને સાથે લઈ ગુલાબોટલેથી છોકરી ચંપેલીનાં ઓટલા તરફ ચાલુ મુક્યું. ત્યાં જઈને જોયું તો છોકરી ખુશીથી ખીલી રહી છે, ચહેરાપરથી સાડીનો સોડ નાંખીને સુગંધ ફેલાવતી મુખનું હસતું હસી રહી છે. ચંપેલીના ઝ મુખ કાંઈ કમી નથી, કેમજે એકેક પાંદડું એક ખીળને ગળે : શાદમાનીમાં છે! આખરે રાત પડી અને આગીચા કીડાઓએ ઉડી લાંછટ કીધી! તે લાંછટ તળે લગનની કીચા શુર થઈ-મંદ મંદ પવન લહેકી લાગવા માંડી! પીલા મેઘનોલીયાએ છોકરી અને છોકરાના હાથ તેમના લગનના ગાંઠ નેડી આપ્યા, અને સફેદ મેઘનોલીયાએ આડ છાંટ્યા!

એવી રીતે ગુલાબ અને ચંપેલીના લગન થઈ ગયાં અને હવે ઓટલાપર સાડા સાત રૂપિયાનું ‘પાંતરં’ જમવા જવાનું હશે કરીને દાંત ધસી લીધા, તેટલાં જોઈંછ શું કે કોઈ મહુને હીલવી દોલવી નાંખે “સોરાબજી, હઠો. મશરૂક, હઠો. સારે સપરમે દહાડે સુધ રહ્યાછ!”

કોણુ છે કરીને હું હંધમાંથી ઝખખી હઠ્યો! ઉઠીને જોઈંછ તો મીત્ર હોમી આગે આવેલો! સાલ મુબારક કરીને પછી મેં કહ્યું તો રહમત્યો કે કોઈ ધરાક પામના ઝાડ લેવા આવ્યું હશે!”

“ધરાકખી આવેલું છે.” મીં હોરમજરાહ આગા બોલ્યા, “શું પેલો ગુલાબના ઝાડ જોયછ તે?”

“એમ!” મેં કહ્યું, અને પછી વધાર્યું, “હું એટલો બધો પડ્યો તેનું એજ કારણુ છે કે હંધમાં મેં ગુલાબ અને ચંપેલીના નેચાં!”

(૧૬૭)

અને તે ગુલાબ-ચંબેલીના લગનની વાતનો બધો ખુલાસો હું કરી
રહ્યો કે મ્હારો આગલો એક જીનો માલી “ પપેતીની પોસ ” લેવા આવેલો,
અને તેના હાથમાં એક તુરો ને ગજરો હતો જે મ્હારે માટે બેટમાં લાવેલો.

મેં તે ગજરા તરફ જોયું તો તેમાં મ્હારાં વર અને વહુ બેઠ બીરાજેલાં:
ગુલાબની પાસેજ ચંબેલી દબાઈને બેઠેલી !

પાક પરવરદેગાર એ શુભ લગન સદા કાયમ રાખે, અને એવાં ખુશબ-
ખતી ભરેલાં લગનો આજથી અનેક થાય !

સ મ મ .

પાક પરવરદેગાર નામદાર શહેનશાહ જયોર્જને

સલામત રાખે.

“મશરેફ”ની આજસુધીમાં લખાયેલી નોવેલ્સ:

૧. પરસ્તાને ચકરમ ! *
૨. બેચેન દુનીયા ! *
૩. ઘેલા ધાંચીનું કુટુંબ ! *
૪. હમશીર કે સમશીર ? *
૫. તકલીરની તકલીફ. *
૬. તલવારની ધાર. *
૭. અક્કલમંદ બેવકુફ ! *
૮. કીસમતની કીસ્તી. *
૯. જેહાંગીર નામું. *
૧૦. અક્કલનો ખજાનો (ભાગ ૧) *
૧૧. અક્કલનો ખજાનો (ભાગ ૨) *
૧૨. હીન્દની ખુબસુરત પાદશાહબેગમો. *
૧૩. તકલીદી તાજ ! *
૧૪. જગતની ચકકી. †
૧૫. આતશે ખામેશ ! †
૧૬. દોઝખી ઇન્સાન ! †
૧૭. પરસ્તાને પાગલ ! (કીંમત રૂ. ૨.)

* આવી નીશાનીવાળી ચોપડીઓ બધી ખપી ગઈ છે.

† આ વાર્તા પુસ્તક આકારે છપાવાની છે.

“ ચાંસ ” માસ્તરોને હુંફાવનાર પારસી કંપની !

કુમ્મી કાતર્યું—(જમીનપર જોરમાં પગ ઠોપીને અને ભોંયનો પોપડો ઉડાડી દબને) આહવાય ! મરેરે ! બધામાંજ ચાંસ ! દરજી કપરામાં ચાંચસ મારે ! ધાબી કપરામાં ચાંચસ મારે ! ઘાટણુ ઘેરમાં ઢાથનું મુકેલું પગે સેરવી લઈને ચાંચસ મારે ! વેલ, જહેર ઈજ ધ લીમીટ આવ ધીસ ચાંચસ ?

આઈ એસકી—નો લીમીટ ! નો એન્ટ ! નથીંગ ! આએ દુનીયાજ ચાંસની છે તો પછી ચાંસને નામે રહીએમી કેટલું ? આજેજ સહવારે એ ચાંસની મોહકાણુમાં તો અમારે ઘેર મોટી પંચાતી થઈ.

કુમ્મી કાતર્યું—એટલે ? તે કેમ ? મહુને સહમજવની.

આઈ એસકી—રામો મસાલામાં ચાંસ મારીને સેરને બદલે પોણાસેર લઈ આયો ને પારસેરના પદ્મસા પોતે હજમ કરી ગીયો ! માયજીએ ચોરી પકડી અને ખાવાજીએ બજારમાં જઈને તપાસ કીધી તો ગોસમાંથી, મચ્છીમાંથી, તરકારીમાંથી બધામાંથી રામાએ ચાંસ મારેલી ! !

(તેઓની વાત પાછલ ઉભી રહીને એક સઘ સાંબલી સામે આવેછે.)

એમી અક્કલમંદ—તમહારી બુલ છે. ચાંસ બજારમાંથી કોઈ મારીજ નહીં શકે અને રોજનું બજાર સારૂ રોજનું અને પ્રીકાયત ભાવનું મલે તેથી તો કાફૂં મારકીટમાં એક કંપની નીકલી છે જેનું નામ કાપડયા કંપની છે. તેમની સાથે ગોઠવણુ કરો તો થોડાજ કમીશનમાં રોજના બજાર ભાવે તમહે જે માંગો તે બજારની હુમા ચીઝા મોકલી આપશે. વલી એ બાબતમાં તેઓ ઘણા કુશલ હોવાથી માલ મસાલો ખોરાકી સામાન વીગેરે ખાવાલાયક ઉત્તમ અને ઉમદા મોકલશે. એક કાર્ડલખી ગોઠવણુ કરો તો જાતે આવીને બધી સહમજ આપશે, ને રોજ વાયદાસર ખરાબર તાજું બજાર સપલાય કરશે.

કુમ્મી ને આઈ—એમ ? ત્યારે તો અમે અકેક કાર્ડ લખીએ.

ધરની તમામ બજાર
થોડા કમીશનથી પુરી
પાડનાર પ્રમાણીક
પારસી બજાર સપ-
લાયર્સનું ઠેકાણું :

કાપડયા કંપની

બજાર સપલાયર્સ

દુકાન ના. ૧૫, કાફૂં મારકીટમાં, મુંબઈ.

કુલ ને ફલના ઝાડ.

બાગ બગીચા ધરાવનારાં કીસ્મતદારો માટે ચીકુ અને જાતજાતના આંબાંની કલમો, પપૈનાસ, મોસાંબી, સંતલા, પેર, ત્રણ જાતના જાંબુ, સીતાફલ, રામફલ, મામાફલ, દાડમ, અખરોટ, પીચ, નાસપતી, શેખ, ફાલસા, કમરખ, બીલમરી, લવંગ, તજની કલમો ને ચવરા, સોપારી અને નાલીયરીના ઝાડ એ ઉપરાંત બીજા તરેહવાર ફળના ઝાડની કલમો મલી શકશે. ગુલાબ, મોઘરા, જાંબુ, ચંબેલી, તગર, કનેર, કેવરા, પીલા અને સફેદ મેઘનોલીયા વીગેરે વીગેરે તરેહવાર ફલની કલમો તથ્યાર મળશે.

બાગબગીચા નહીં ધરાવતા હોય તેઓ માટેબી તરેહવાર ઝાડ મલી શકશે, રૂમની અંદર રોડમાં મુકવાના જાપાનીસ, ચાઇનીસ, આરીકા, ગ્રેનદીસ વીગેરે પામસ, તરેહવાર જાતના રંગ બેરંગીન કોતનસ, અરેલીયા, દ્રેસીના, કેલેડીઅમસ, કોલીઅસ, વીગેરે અનેક તરેહના ઝાડ અગાસીપર અને ઘરમાં રાખવાને લાયકના હુંમેશા મલી શકશે.

બાહરગામ માલ રોકડેથી મોકલશું, વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે નહીં. ઝાડ રોપવાની સહમજ આપવામાં આવશે.

મટોડી, ખાતર, અને ઇંગલીશ કુલ ઝાડના તરેહવાર બી ના પડીકાં મલી શકશે.

સોહરાબ શહેરિયાર ઈરાની

ટુકાણુ :

માલેક : “ શહેરિયાર ઈરાની ગારડન,”

કાફૂર્ડ મારફીટની અંદર,

(કુવારાની સામે)

મુંબઈ.

